

ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

*Виходить двічі на рік
Заснований у 1998 році*

Випуск 78

Полтава
2021

Засновник і видавець:

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
Друкується за ухвалою вченої ради Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка (протокол № 10 від 2 квітня 2021 р.).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

Хоменко П. В. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету фізичного виховання Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Україна.

Заступник головного редактора

Гнізділова О. А. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Україна.

Тсіріготіс Костянтинос – доктор хабілітований, професор звичайний, соціальний педагог, завідувач лабораторії клінічної психології і психотерапії факультету психології Університету імені Яна Кохановського в Кельцах, Польща.

Даниско О. В. – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри теорії й методики фізичного виховання, адаптивної та масової фізичної культури Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Україна.

Дзюба Т. М. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної, вікової та практичної психології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Україна.

Дяченко-Богун М. М. – доктор педагогічних наук, професор кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Україна.

Льченко О. Ю. – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Україна.

Кононец Н. В. – доктор педагогічних наук, доцент кафедри економічної кібернетики, бізнес-економіки та інформаційних систем ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», Україна.

Онїпко В. В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Україна.

Рибалко Л. М. – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач кафедри фізичної культури та спорту Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».

Семеновська Л. А. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Україна.

Степаненко М. І. – доктор філологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Україна.

Сулаєва Н. В. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри музики, декан психолого-педагогічного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Україна.

Фазан В. В. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Україна.

Цебрій І. В. – доктор педагогічних наук, професор кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Україна.

Цина А. Ю. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Україна.

Шиян Н. І. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри хімії та методики викладання хімії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Україна.

Яланська С. П. – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної, вікової та практичної психології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Україна.

РЕЦЕНЗЕНТИ

Мирослава Вовк, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник. Головний науковий співробітник відділу теорії і практики педагогічної освіти імені І. Я. Зязюна Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Київ.

Штефан Людмила, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Харків.

Шпак Валентина, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Черкаси

Збірник наукових праць «Педагогічні науки» зареєстровано в міжнародних каталогах періодичних видань та базах даних: Google Scholar (Гугл Академія), Ulrichsweb Global Serials Directory, Index Copernicus, EBSCO.

У збірникові представлено результати досліджень науковців із актуальних проблем вищої і загальноосвітньої школи у методолого-теоретичному, методичному, історико-ретроспективному та практико-зорієнтованому аспектах. Акцентовано увагу на шляхах і пеЗбірник наукових праць внесено до переліку фахових видань у галузі «Педагогічні науки»

(Наказ Міністерства освіти і науки України № 747 від 13.07.2015 р.)
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 15250-3822 Р. від 1 червня 2009 року.
Сторінка видання в Інтернеті /<http://www.pnpu.edu.ua/ua/pednauky.php>

POLTAVA V. G. KOROLENKO NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY

PEDAGOGICAL SCIENCE

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

*Виходить двічі на рік
Заснований у 1998 році*

Випуск 78

Полтава
2021

Founder and publisher:

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

*Printed under the decision of the Scientific Council of the Poltava National Pedagogical University
named after V. G. Korolenko (protocol № 2 from September 24, 2021).*

EDITORIAL BOARD

Editor-in-chief

Homenko P. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Physical Education of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

Second-in-command editor

Gnizdilova O.A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Preschool Education Department of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine.

Tsirigotis Kostjantinos – doctor habilitated, professor ordinary, social pedagogue, head of the Laboratory of Clinical Psychology and Psychotherapy, Faculty of Psychology, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland.

Danisko O. V. – Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer in the Department of Theory and Methods of Physical Education, Adaptive and Mass Physical Education of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine.

Dzjuba T.M. – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of General, Age and Practical Psychology of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine.

Dyachenko-Bohun M. M. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Botany, Ecology and Teaching Methods in Biology of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine.

Ilchenko O. Y. – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of General Pedagogy and Andragogics of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine.

Kononets N. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Economic Cybernetics, Business Economics and Information Systems of Poltava University of Economics and Trade, Ukraine.

Onipko V. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Botany, Ecology and Teaching Methods of Biology of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine.

Rybalko L. M. – Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Head of the Department of Physical Education and Sports at Yuri Kondratyuk National University of Poltava.

Semenovskaya L. A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of General Pedagogy and Andragogy of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine.

Stepanenko M. I. – Doctor of Philological Sciences, Professor, Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine, Rector of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine.

Sulaeva N. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Music, Dean of the Faculty of Psychology and Pedagogy of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine.

Fazan V. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of General Pedagogy and Andragogy of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine.

Tsebriy I. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of World History and Methods of History Teaching of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine.

Tsina A. Y. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theory and Methodology of Technological Education of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine.

Shiyan N. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Chemistry and Methods of Teaching Chemistry of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine.

Yalanskaya S. P. – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Head of the Department of General, Age and Practical Psychology of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine.

РЕЦЕНЗЕНТИ

Григорій Луценко, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та менеджменту освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Глухів.

Мирослава Вовк, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник. Головний науковий співробітник відділу теорії і практики педагогічної освіти імені І. Я. Зязюна Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Київ.

Віктор Стрельников, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та суспільних наук Полтавського університету економіки і торгівлі, Полтава.

The collection contains the results of the investigations of the urgent problems of higher and secondary schools in the methodological and theoretical, methodological, historical retrospective and practice-targeted aspects. The attention is focused on the ways and prospects of the educational system of Ukraine in the context of implementation of the Law «About Higher Education».

The collection of Pedagogical Works is included in the order of special publication in field sphere of «Pedagogical science» (By order of the Ministry of education and science of Ukraine, № 747 from 13.07.2015)

The Certificate of the state registration KB № 15250-3822 P. dd. June 1, 2009.

/ WEB: : <http://www.pnpu.edu.ua/ua/pednauky.php>

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

УДК 373.2.015.3:159.954]:75

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249778>

ОЛЕНА ГНІЗДІЛОВА

ORCID: 0000-0001-7706-2427

(Полтава)

Place of study: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: gnizdilovae@gmail.com

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ СУЧАСНИХ ІГРОВИХ ТА МИСТЕЦЬКИХ МАТЕРІАЛІВ ІЗ MAGIC-EFFECT

Анотація. У статті розглянуто проблему формування креативності дітей дошкільного віку засобами ігрових та мистецьких матеріалів з magic-effect.

З'ясовано, що в сучасних умовах глобалізації дитину вже з перших років оточує середовище, наповнене різноманітними процесами, проблемами, змінами та транс-формаціями, що актуалізує необхідність і важливість формування креативності з до-шкільного віку. Сучасне інформаційне суспільство ставить підвищені вимоги до компетентності молодого покоління та активно впливає на процес його формування. У статті здійснено короткий аналіз нормативної бази із зазначеної проблеми. З'ясовано, що закон України Про дошкільну освіту (2021 р.), Базовий компонент дошкільної освіти (2021 р.), комплексні та парціальні програми проголошують формування креативності як базової якості особистості з дошкільного дитинства.

З'ясовано, що в Україні низка науковців присвячує свої науково-педагогічні дослідження сутності понять «креативність», «креативність дітей старшого дошкільного віку».

У статті виявлено та схарактеризовано креативний потенціал сучасного ігрового та мистецького матеріалу з magic-effect (світлові дошки для малювання, фло-мастери та фарби, що світяться), запропоновано вихователям закладів дошкільної освіти у його використанні з дітьми дошкільного віку обирати ігрові методи та прийоми.

Ключові слова: креативність; діти дошкільного віку; ігровий та мистецький матеріал; ігри з magic-effect (світлові дошки для малювання; фломастери та фарби, що світяться).

Постановка проблеми в загальному вигляді. Розвиток вітчизняного суспільства перебуває в стані численних глобалізаційних трансформацій, кризових явищ, суспільно-політичних та економічних змін і залежить від людського чинника, від здатності фахівців різних галузей господарства знаходити нові рішення, шукати вихід із різноманітних інформаційних, соціальних, виробничих, особистісних проблем. Людський капітал – інтелект, здоров'я, знання, якісна і продуктивна праця – набуває цінності й значущості, але не гарантує самореалізацію та затребуваність особистості у професійній, культурній та громадській видах діяльності, особистому житті тощо. Особливого значення нині набувають уміння людини творчо мислити, породжувати оригінальні ідеї, проявляти креативний підхід до вирішення завдань в нестандартних ситуаціях, що зумовлює спрямування системи сучасної освіти до ефективного розвитку креативних здібностей у дітей.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Для дослідження цієї проблеми створено певні теоретичні передумови: з'ясовано загальнотеоретичні положення щодо значення креативності у формуванні особистості (В. Барко, Дж. Гілфорд, П. Торренс, Ф. Баррон, М. Уаллах, В. Моляко, Я. Пономарьов, Т. Червонна, О. Попович та інші); психолого-педагогічні характеристики креативності дітей дошкільного віку (В. Мухіна, Т. Червонна та інші); визначено педагогічні умови та засоби формування креативності дітей дошкільного віку (в художньо-мовленнєвій діяльності – Н. Гавриш, образотворчій діяльності – Л. Шульга, В. Дихта-Кірф, інтеграції різних видів творчої діяльності – Ю. Котелянець тощо).

Важливим засобом формування креативності дітей дошкільного віку в усі часи був ігровий матеріал. Класифікація дитячих іграшок та ігор змінювалася зі зміною суспільства, зокрема існують класифікації Н. Бартрама (1912 р.), М. Бернштейна (1929 р.), Є. Фльоріної (1935 р.), А. Макаренка (1972 р.), О. Косаковської (1980 р.), С. Новосьолової (1987 р.), М. Беніамінової (1991 р.), Т. Поніманської (2006 р.) та багатьох інших (Поліщук, 2020). Сучасні іграшки класифікують за матеріалом, з якого вони виготовлені (природні матеріали, промислові матеріали, комбіновані матеріали); за педагогічним, віковим та виховним призначеннями. Найдетальнішу класифікацію іграшок, яка ґрунтується на їх використанні у різних видах ігор, запропонувала російський педагог Є. Фльоріна. В. Мухіна поділила їх на іграшки пізнавального розвитку та формування моральної сфери особистості дитини. Науковці Р. Павелків, О. Цигипало класифікували ігрове приладдя для дітей за такими видами: образні іграшки, іграшки-знаряддя, технічні іграшки, театралізовані, спортивно-моторні, іграшки-саморобки, іграшки-забави (Павелків, & Цигипало, 2008).

За нашими спостереженнями, серед сучасних іграшок популярними стають іграшки з психотерапевтичним ефектом та випереджувальним розвивальним потенціалом – це вальдорфські іграшки, Монтессорі-матеріал, кубики Зайцева, ігри Нікітіна, картки Домана, конструктор Lego, Pop it тощо. Нашу увагу привернули сучасні ігрові та мистецькі матеріали з magic-effect та їх вплив на формування креативності дітей дошкільного віку.

Мета статті – шляхом аналізу теоретичних джерел із проблеми дослідження з'ясувати потенціал сучасного ігрового та мистецького матеріалів у формуванні креативності дітей старшого дошкільного віку.

Завдання статті: здійснити короткий аналіз нормативної бази із зазначеної проблеми; з'ясувати сутність поняття «креативність»; виявити та схарактеризувати креативний потенціал сучасного ігрового та мистецького матеріалу з magic-effect у роботі з дітьми дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на світові тенденції освітньої політики, дошкільна освіта України обрала напрям на формування креативності як базової якості особистості дитини дошкільного віку. На підтвердження цього виступає Закон України «Про дошкільну освіту» (2021 р.), в якому наголошується на вагомому значенні дошкільної освіти у формуванні всебічної особистості дитини, розвитку її задатків та здібностей. Методичний посібник Інституту проблем виховання НАПН України «Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ» (2015 р.), Базовий компонент дошкільної освіти (2021 р.) та комплексні програми «Дитина», «Впевнений старт» передбачають перехід дошкільної освіти до креативних технологій виховання й навчання, модернізацію змісту дошкільної освіти шляхом забезпечення всебічного розвитку дітей дошкільного віку відповідно до їхніх задатків, нахилів, здібностей, зокрема креативності.

У Базовому компоненті в освітньому напрямі «Дитина в соціумі» передбачено формування соціально-громадянської компетентності, результатом сформованості якої є прояв креативності як особистісної якості, у взаємодії з іншими людьми та оптимістичне ставлення до труднощів із визначенням шляхів їх подолання (*Базовий компонент дошкільної освіти*, 2021, с. 16). В освітньому напрямі «Гра дитини» передбачено формування ігрової компетентності, наслідком якої є сформованість навички творчо розвивати сюжет гри або придумувати ігри (*Базовий компонент дошкільної освіти*, 2021, с. 15), а у змісті освітнього напрямі «Мовлення дитини» результатом мовленнєвої компетентності є вияв здатності до словесної творчості у різних видах мовленнєвої діяльності (*Базовий компонент дошкільної освіти*, 2021, с. 19), в освітньому напрямі «Дитина у світі мистецтва» дитину вчать застосовувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності (*Базовий компонент дошкільної освіти*, 2021, с. 22). Відтак, переосмислення пріоритетів, цілей і завдань навчання й виховання дітей дошкільного віку актуалізує питання становлення творчої особистості, виявлення та розвитку її здібностей, творчого потенціалу, насамперед її креативності.

Латинські терміни «creatura» – створіння та «creatio (creationis)» – створення увійшли в активний інформаційний обіг у ХХ столітті і стали присутніми майже в усіх сферах життєдіяльності. У західному науковому колі креативність є предметом дослідження психологів. Тому прикладом є психологічна концепція креативності Гілфорда – Торренса, їх послідовників М. Воллаха та Н. Когана, які трактують її як здатність особистості до продукування нового, формулювання оригіналь-

них ідей, відмову від стереотипів, що стає її важливою характеристикою; загальною здібністю до творчості (Д. Томпсон, Ф. Баррон, М. Уллах, Дж. Гільфорд, Е. Торренс та ін.). Американський психолог Ч. Спірмен під індивідуальною креативністю, вербальною та невербальною розуміє здатність породжувати множину оригінальних продуктів (висловлювань, гіпотез тощо), а креативність розглядається ним як менш генетично детермінована і більш залежна від досвіду взаємодії індивіда з соціальним середовищем (Попович, 2013, с. 38).

Українська дослідниця феномену креативності О. Попович зазначає, що у вітчизняній літературі радянських часів для позначення здібностей до створення нового, тривалий час використовували терміни «творчі здібності», «творча обдарованість» тощо, які поступово були витіснені терміном «креативність» (Попович, 2013, с. 38). За вітчизняним словником іноземних слів, креативність – це 1) творча спрямованість, готовність до формулювання, прийняття і створення принципово нових ідей та рішень, що відрізняється від традиційних або загальноприйнятих; 2) розм. – кмітливість, винахідливість, нестандартність (*Словник іноземних слів*).

О. Попович справедливо зазначає: наслідком рецепції терміну «креативність» до вітчизняного наукового дискурсу творчості стала його особлива відмінність від західного у зв'язку з тим, що він містить одночасно поняття «креативність», яке за своїм значенням (залежно від контексту) є синонімічним терміну «творчі здібності», і поняття «творчі здібності», «творча обдарованість», «творчість» тощо. На жаль, подібно до західного наукового дискурсу, у вітчизняній науці також немає загальної концепції креативності (Попович, 2013, с. 38-39).

На сучасному етапі у вітчизняних психологічних і культурологічних концепціях прийнято вважати «здібність до креативності як необхідну передумову творчої діяльності індивіда. При цьому креативність варто визначати як динамічну інтегративну сукупність особистісних якостей, що виступає детермінантою творчих проявів у всіх сферах людського буття» (Попович, 2013, с. 39). На думку О. Попович, структура креативності повинна включати мотиваційні, інтелектуальні, комунікативні, емоційні та інші компоненти цього новоутворення (Попович, 2013, с. 39). Виходячи з цього, вихователі дітей дошкільного віку повинні мати в своєму арсеналі такі сучасні засоби для формування креативності у дитячої особистості, які б мали достатній рівень зацікавленості малюків вирішенням творчих завдань; формували ціннісне ставлення до творчого характеру будь-якої діяльності й результатів такої праці; спонукали до комунікативної взаємодії і викликали емоційне задоволення у всіх учасників процесу творення нового. Погоджуємося з думкою дослідниці, що надана малюкам можливість вирішувати мистецькі прикладні завдання, застосовувати мистецький та ігровий матеріал у повсякденному житті, пізнавати його можливості, способи перетворення та трансформації для творчого самовираження спонукатиме дітей до прояву креативності, творчого вирішення різноманітних проблем у життєдіяльності вікової групи. Зокрема, у Базовому компоненті дошкільної освіти пропонується залучати дітей до завдань з формування креативності – вибору кольору шпалер та облаштування кімнати, вибору та комбінування одягу тощо (*Базовий компонент дошкільної освіти*, 2021; Беленька та ін., 2015., с. 91).

В. Дихта-Кірфф визначає «креативність дітей старшого дошкільного віку» як особливу здатність особистості породжувати незвичайні ідеї, відхилитися у мисленні від традиційних схем, швидко розв'язувати проблемні ситуації, що обумовлює прагнення розмірковувати, вербально комбінувати, висловлювати варіанти вирішення проблеми; виявлення перетворювальної активності дитини (Дихта-Кірфф, 2018, с. 8).

Серед різноманітних засобів дитячої субкультури здатних впливати на формування креативності, ми зупинилися на сучасних ігрових та мистецьких матеріалах, які є ознакою дитячого світу і завдяки світовій промисловості та вітчизняному маркетингу доступні українським дошкільникам. Їх можливості дозволяють залучати дітей до креативної діяльності, комплексно розвивати сукупність особистісних якостей. Сучасний ігровий та іграшковий матеріал може вдало розвивати дивергентне мислення, яке, на думку Дж. Гілфорда, детермінує творчі досягнення і є засадою креативності. Сучасний ігровий та іграшковий матеріал вчить не тільки працювати за зразком, не тільки спрямований на аналіз наявних засобів розв'язання завдання з метою обрання оптимального правильного рішення (конвергентне мислення), а й спрямований на генерування дитиною множини логічних засобів розв'язання завдань – розвиток дивергентного мислення. Сама сутність сучасного ігрового та мистецького матеріалу (дизайн, архітектура, функціональні можливості, ко-

льорові рішення, комбінування матеріалів) багата на оригінальність, нестандартність тощо. На нашу думку, цей матеріал для дітей має широкий потенціал у формуванні вербальної креативності, образної креативності та окремих креативних здібностей, що розглядалися П. Торренсом, як критерії феномену креативності, а саме: оригінальність (здібність до продукування віддалених асоціацій), семантична гнучкість (здібність вбачати головну властивість об'єкту та пропонувати нові способи його використання, тобто продовжувати ідеї в нерегламентованій ситуації); образна адаптивна гнучкість (здібність побачити нові ознаки і нові можливості використання об'єкту) (Попович, 2013, с. 37-38). Наприклад, вітчизняні дослідники Л. Зімакова та В. Крамаренко розглядають сучасну дитячу книгу не тільки як інформаційне джерело, а як засіб стимуляції мистецько-ігрової діяльності дошкільників; вони практичним шляхом з'ясували її вплив на психоемоційний, особистісно-поведінковий, мистецько-діяльнісний розвиток дошкільників, що, на їхню думку, буде сприяти ефективному формуванню креативності (Зімакова, & Крамаренко, 2020, с. 78).

Увагу нашого науково-педагогічного дослідження привернули ігрові та мистецькі матеріали з magic-effect, їх креативний потенціал. Розглянемо їх детальніше.

Сучасні виробники, імпортери та дистриб'ютори дитячих іграшок в Україні пропонують для розвитку дитини світлові дошки для малювання, фломастери та фарби, що світяться.

Набір для малювання світлом «Малюй світлом» (Україна, Люмік™) (Набори для творчості та навчання від Люмік™, URL) представляє собою дощечку для малювання, спеціальну ручку-ліхтарик з невидимими чорнилами, які світяться в темряві при світінні ультрафіолетом. Комбінація здавалося несумісних речей – «світла» і «малювання» родом із педагогіки творчості та технології ТРВЗ (автор Г. Альтшуллер), одним із методів якої є метод фокальних об'єктів. Набір для малювання світлом «Малюй світлом» має фотолюмінісцентну поверхню, яка здатна швидко накопичувати світло від будь-якого джерела, а потім деякий час світитися. Діти можуть грати у режисерські та сюжетно-рольові ігри «Детективи», «Фокусники», «Шпигуни», «Дослідники», «Чомучки» тощо. Така дошка не залишає байдужими і дорослих, тому оптимізує комунікацію дорослих та дітей; вона має психотерапевтичний ефект для дітей, які бояться темряви – можна намалювати улюбленого мультиплікаційного або казкового героя, який буде «охороняти сон» малюка, і таким чином допоможе подолати проблему.

На нашу думку, така світлова дошка не просто розвиває фантазію дітей, а вчить їх мислити системно, з розумінням процесів, що відбуваються, дає в руки вихователям інструмент практичного формування у дітей креативної особистості, здатної розуміти єдність та протиріччя оточуючого світу, розв'язувати свої маленькі проблеми. Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти мистецько-творча компетентність передбачає участь дітей в експериментуванні з різними зображувальними матеріалами, дитина долучається до створення художніх образів нетрадиційними засобами, що формує в ній установку на множинність шляхів розв'язку одного й того ж завдання, розвиває дивергентне мислення, що детермінує творчі досягнення, а західні психологи вважають це засадами креативності (за Дж. Гілфордом).

Наступним нетрадиційним мистецьким засобом є «Фломастери чарівні, що змінюють колір» Malinos Malzauber, Magic Pens (виробник Євросоюз) (Фломастери чарівні, URL). До набору входить від 9-ти різнокольорових маркерів, 9-ти стираючих маркерів, 2-ох безбарвних маркерів-активаторів. Дитина виконує малюнок кольоровим фломастером, потім проводить білим фломастером по контуру, який змінює своє кольорове тло. Дитина відтворює світ, змінює його, вносить корективи на свій смак та настрій, швидко виправляє помилки, прибирає лінії, що виходять за контури малюнка. З такими фломастерами дитина привчається швидко змінювати ситуацію, легко вирішувати проблеми. Білим фломастером можна грати у шпигунські ігри, коли ним намалювати таємну записку чи листа і «проявити» за допомогою кольорових фломастерів. Кількість фломастерів у наборі дозволяє грати у «Детективи» та «Шпигуни» одночасно декільком гравцям.

З метою розвитку дитячої творчості радимо використовувати сучасну фарбу, що світиться. Вона має флуоресцентний ефект – випромінює світло після опромінення ультрафіолетом. Принцип дії таких фарб – поглинання невидимого УФ-випромінювання і перетворення його в кольори видимого спектру. Ультрафіолетова лампа допоможе побачити цей ефект. Така лампа може виявити звичайні речі, що світяться в темряві під її дією – мило, папір, коричневі плями на шкірці бананів тощо. Давно використовуються предмети декору з magic-effect: зірки та місяць, метелики, дино-

заврики для дитячої кімнати тощо. Існують навіть шнурки з флуоресцентним ефектом, які використовують у роботі з дітьми для розвитку дрібної моторики (шнурівки-планшети) та у навчанні шнурувати кросівки. Існує навіть флуоресцентний аквагрим, що використовується у боді-арті на дитячих вечірках, наприклад, під час святкування Хелловіну.

Висновки. Отже, проблема формування креативності у дошкільників багатоаспектна і потребує глибокого дослідження. Оскільки креативність – це складна інтегративна характеристика особистості дитини дошкільного віку, для її формування варто застосовувати сучасні ігрові та мистецькі засоби. Потужний розвивальний потенціал сучасного ігрового та мистецького матеріалу з magic-effect полягає в можливості дитини пізнавати приховані причинно-наслідкові зв'язки, використовувати їх для подальшого навчання, поглиблювати знання про властивості та способи застосування цих засобів для мистецької, перетворювальної, дизайнерської діяльності. Сучасні ігрові матеріали з magic-effect приваблюють дітей, концентрують увагу, активізують пізнавальні процеси, викликають позитивні емоції, мотивують до діяльності, формують установку на розвиток креативності, що виступає детермінантою творчих проявів у всіх сферах людського буття. Дослідження формування креативного потенціалу особистості дошкільника в подальшому потребує ретельної педагогічної розробки на основі інтегрованого, комунікативного, мистецького, синергетичного підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Базовий компонент дошкільної освіти : державний стандарт дошкільної освіти : нова редакція : наказ МОН України від 12.01.2021 № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
- Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник / Г. Бельська та ін. Харків : Друкарня Мадрид, 2015. 220 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/10041/1/2.pdf>
- Дихта-Кірфф В. Л. Формування у старших дошкільників креативності в центрах розвитку дитини : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 2018. 20 с.
- Зімакова Л., Крамаренко В. Сучасна дитяча книга як мистецько-ігровий матеріал формування креативності дітей дошкільного віку. *Витоки педагогічної майстерності*. 2020. Вип. 26. С. 78–83. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/17640/1/ZIMAKOVA.pdf> . DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.26.227525>
- Набори для творчості та навчання від Люмік™ / *Світлові картини Люмік™* : [сайт]. URL: <https://lumik.com.ua>
- Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія. Київ : Академвидав. 2008. С. 171–172.
- Поліщук К. М. До питання класифікації сучасної іграшки. *Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету* : зб. наук. пр. звітньо-наук. конф. викладачів університету за 2011 рік, 9-10 лютого 2012 року : в 2 ч. / уклад. Г. І. Волинка та ін. Київ, 2012. Ч. 2. С. 96–97. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/4516/1/Polishchuk_1.pdf
- Попович О. В. Філософські виміри креативного потенціалу особистості. *Вісник Житомирського державного університету*. 2013. Вип. 6 (72). Філософські науки. 2013. С. 36–41.
- Словник іншомовних слів URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=10483&action=show>
- Фломастери чарівні Magic Pens, що змінюють колір. URL: <https://sameto.com.ua/charivni-phlomasteri-magic-pens-scho-zminjuyut-kolir/p-490390.html?language=ua>

REFERENCES

- Bazoviy komponent doshkilnoi osvity [The basic component of preschool education] № 33.* (2021). Retrived from https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
- Bielienska, H., Havrysh, N., Vasylieva, S., Marshytska, V., Nechai, S., Orlova, H. ... & Shklyar, N. (2015). *Vykhovuiemo bazovi yakosti osobystosti starshoho doshkilnyka v umovakh DNZ [We bring up the basic qualities of the personality of a senior preschooler in a school]*. Kharkiv: Drukarnia Madryd. Retrived from <https://lib.iitta.gov.ua/10041/1/2.pdf> [in Ukrainian].
- Dykhta-Kirff, V. L. (2018). *Formuvannia u starshykh doshkilnykiv kreatyvnosti v tsentrakh rozvytku dytyny [Formation of creativity in older preschoolers in child development centers]*. (Extended abstract of PhD dissertation). Kyiv [in Ukrainian].
- Flomastery charivni Magic Pens, shcho zminiuyut kolir [Colorful Magic Pens color-changing markers]*. (2021). Retrived from <https://sameto.com.ua/charivni-phlomasteri-magic-pens-scho-zminjuyut-kolir/p-490390.html?language=ua> [in Ukrainian].
- Nabory dlia tvorchoosti ta navchannia vid Liumik™ [Kits for creativity and learning from Lumik™]. (2021). In *Svitlovi*

- kartyny Liunik™ [Light paintings Lumik™]*. Retrieved from <https://lumik.com.ua> [in Ukrainian].
- Pavelkiv, R. V., & Tsyhypalo, O. P. (2008). *Dytiacha psykholohiia [Child psychology]*. Kyiv: Akademyvdav [in Ukrainian].
- Polishchuk, K. M. (2012). Do pytannia klasyfikatsii suchasnoi ihrashky [On the question of classification of modern toys]. In H. I. Volynka, O. V. Uvarkina, O. P. Symonenko, O. P. Yemelianova, (Comps.), *Yednist navchannia i naukovykh doslidzhen – holovnyi pryntsyv universytetu [The unity of teaching and research is the main principle of the university] : Proceedings of the Scientific Conference (part 2, pp. 78-83)*. Kyiv. Retrieved from http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/4516/1/Polishchuk_1.pdf [in Ukrainian].
- Popovych, O. V. (2013). Filosofski vymiry kreatyvnoho potentsialu osobystosti [Philosophical Measuring of a Personality's Creative Potential]. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences*, 6 (72), 36-41 [in Ukrainian].
- Slovyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]*. Retrieved from <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=10483&action=show> [in Ukrainian].
- Zimakova, L., & Kramarenko, V. (2020). Suchasna dytiacha knyha yak mystetsko-ihrovyi material formuvannia kreatyvnosti ditei doshkilnoho viku [Modern children's book as an artistic and game material for the preschoolers' creativity formation]. *The Sources of Pedagogical Skills*, 26, 78-73. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/17640/1/ZIMAKOVA.pdf>. doi: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.26.227525> [in Ukrainian].

OLENA HNIZDILOVA

FORMATION OF PRESCHOOLERS' CREATIVITY BY MEANS OF MODERN GAME AND ART MATERIALS WITH MAGIC-EFFECT

The issue of preschool children's creativity formation by means of game and art materials with magic-effect is considered in the paper.

It has been found that, in the current conditions of globalization, the child starting from their first year is surrounded by an environment filled with various processes, problems, changes, and transformations. It highlights the need and importance of creativity formation starting from preschool age. The modern information society places high demands on the competence of the younger generation and actively influences its formation. The paper provides a brief analysis of the regulatory framework on this issue. It has been found that the Law of Ukraine on Preschool Education (2021), the Basic Component of Preschool Education (2021), complex and partial programs proclaim creativity formation as a key quality of personality starting from preschool childhood.

It has been found that a number of Ukrainian scientists dedicate their scientific and pedagogical research to the essence of the categories 'creativity,' 'older preschool children's creativity.'

The article identifies and characterizes the creative potential of the modern game and art material with magic-effect (light boards, markers, and luminous paints). Educators of preschool educational institutions are offered to use game methods and techniques with preschool children.

Keywords: *creativity; preschool children; game and art material; magic-effect games (light drawing boards; felt-tip pens and glowing paints).*

УДК 378.091.12:005.963.2-051

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249779>

СОБЧЕНКО ТЕТЯНА

ORCID <http://orcid.org/0000-0002-9213-5556>

(Харків)

Work place: H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: sobchenkotetyana79@gmail.com

ВОРОЖБИТ-ГОРБАТЮК ВІКТОРІЯ

ORCID <http://orcid.org/0000-0002-5138-9226>

(Харків)

Work place: H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: gorbatykvv@ukr.net

ШТЕФАН ЛЮДМИЛА

ORCID <http://orcid.org/0000-0002-6281-980X>

(Харків)

Work place: H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: valeriy.61.sh@gmail.com

КОУЧИНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

У статті порушено актуальну проблему інноваційної діяльності закладів педагогічної вищої освіти. Автори мають позицію, що у контексті зміни ролі педагога в сучасному суспільстві питання підготовки педагогічних фахівців нової генерації є затребуваним та вимагає негайного вирішення. Одним із шляхів вирішення проблеми є введення у цикл загальної підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти навчальних дисциплін, які сприятимуть формуванню здатності здобувачів розв'язувати складні професійні задачі, забезпеченню якості навчання і викладання, підтримці, мотивуванню, психолого-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу, їхнього особистісного та професійного розвитку.

Метою статті є конкретизація змістового наповнення навчальної дисципліни «Коучингові технології в освіті» для Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Авторами статті представлено досвід впровадження та змістове наповнення вибіркової навчальної дисципліни «Коучингові технології в освіті» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Наведено перелік загальних і фахових компетентностей, які формуються у майбутніх педагогів під час вивчення дисципліни, уточнено програмні результати. Цільові і змістові аспекти вибіркової навчальної дисципліни презентовано через призму стандартизованих вимог до вчителя загальної середньої освіти.

Розкрито методи навчання, серед яких частково-пошуковий, виконання практичних вправ, бесіда, дискусія, робота з основною і допоміжною літературою, ін-формаційними джерелами, розповідь, розв'язання кейсів, практичні вправи, написання есе, ділова гра, складання ментальних карт, сторітелінг, метод кейс-стаді, метод «Світове кафе».

Особливу цінність має презентований зміст вибіркової навчальної дисципліни, що складається з двох модулів «Філософія, принципи та види коучингу», «Коучинг в освіті». Представлено тематичний план та форми проведення лекцій та семінарських занять. Конкретизовано особливості проведення занять у формі коучинг-сесій.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у розробленні практичних та методичних комплексів до навчальної дисципліни.

Ключові слова: коучинг; освіта; здобувачі; заклади вищої освіти; інноваційна діяльність.

В умовах модернізації системи освіти, стратегічної освітньої реформи, введенні нових освітніх стандартів, стрімкого розвитку інноваційних технологій помітно змінюються вимоги до сучасного вчителя. Значно змінилася та зросла його роль як активного суб'єкта. В умовах Концепції нової української школи з'явилися принципово нові соціально-професійні ролі вчителя, як от: «тьютор», «ментор», «модератор», «коуч», «фасилітатор», «едвайзер» тощо. Саме тому затребуваним є введення у підготовку майбутніх педагогів навчальної дисципліни «Коучингові технології в освіті», що сприятиме формуванню здатності здобувачів розв'язувати складні професійні задачі, забезпеченню якості навчання і викладання, підтримці, мотивуванню, психолого-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу, їхнього особистісного та професійного розвитку.

У контексті заявленої проблеми ґрунтовними теоретико-практичними доробками є: аналіз досвіду організації занять з іноземної мови з використанням коучингових технологій, що сприяє осучасненню навчального процесу у закладі вищої освіти (Дідківська, 2021); характеристика особливостей використання коучингових технологій у процесі викладання навчальних дисциплін у вищій школі (Хмельницька, 2017); питання особливостей організації комунікації між суб'єктами у закладах вищої освіти, трансформації цілей викладача, як коуча (Поберезська, 2017); використання коучингу у професійному розвитку вчителя в системі підвищення кваліфікації (Білик & Любченко, 2020), у підготовці вчителя початкових класів (Шестакова, 2019).

Попри наявність значної кількості наукових праць, присвячених питанням впровадження коучингових технологій у підготовку майбутніх педагогів, розкриття змістового аспекту не набуло достатнього висвітлення.

Метою статті є конкретизація змістового наповнення навчальної дисципліни «Коучингові технології в освіті» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Метою «Концепції розвитку педагогічної освіти» визначено вдосконалення системи педагогічної освіти для створення бази підготовки педагогічних фахівців нової генерації (*Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти*, 2018). Ключова роль у реалізації цієї мети відводиться закладам педагогічної вищої освіти, інноваційна діяльність яких спрямована на те, щоб готувати здобувачів до змін, спонукати до мобільності, динамізму, конструктивності, творчої винахідливості, критичного мислення, гнучкості, розвитку, оволодіння сучасними технологіями, самостійності у розв'язанні проблем в різних сферах діяльності, використання в процесі навчання як соціального так і власного досвіду (Собченко, 2020).

Зазначені завдання здатен реалізувати педагог, який не лише має відповідну фахову освіту, а саме фахівець, який має сформовані навички, зокрема: генерування та продукування новаторських ідей, рефлексивність та творчість мислення, спілкування та продуктивна робота команді, гнучкість та впевненість у собі тощо.

На думку С. Воронової у формуванні таких навичок найбільш ефективним та інноваційним є коучинговий підхід (Воронова, 2018). Коуч (від англ. coaching – спів досягнення, сприяння) – людина, яка ставить «сильні» питання». Педагог-коуч створює партнерські відносини, спрямовані на допомогу учневі/колегам/батькам самореалізуватися, ефективно діяти та навчатися нового впродовж життя. Педагог-коуч допомагає дитині розвивати компетентності й усувати наявні обмеження для досягнення важливих для неї цілей у майбутній професійній і особистій сферах.

В авторській статті В. Ворожбіт-Горбатюк зазначає, що сьогодення в теорії та практиці підготовки майбутніх педагогів насичене інноваційними процесами, через що системи педагогічної освіти потребують конструктивних практик (Ворожбіт-Горбатюк, 2021).

Так, у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди було викладачами кафедри освітології та інноваційної педагогіки розроблено та впроваджено у цикл загальної підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти вибірково навчальну дисципліну «Коучингові технології в освіті». На вивчення зазначеної вибіркової навчальної дисципліни відводиться 3 кредити ЕКТС 90 годин.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Коучингові технології в освіті» є формування у здобувачів вищої освіти таких компетентностей, які є затребуваними у майбутній професійній діяльності вчителя, а саме виконанні нової ролі педагога-коуча :

- здатність працювати творчо, соціально відповідально, діяти в новій ситуації;

- здатність до постановки мети й вибору шляхів її досягнення;
- здатність гармонізувати групову взаємодію учасників освітнього процесу, виявляти лідерство, готовність до співпраці і партнерства;
- здатність будувати і втілювати в життя ефективні стратегії саморозвитку та професійного самовдосконалення;
- здатність розуміти цілі, цінності, ідеали, результати і ризики освіти, базові компетентності і нові ролі педагога;
- здатність застосовувати принципи, моделі і техніки коучингу в управлінні персоналом закладу освіти, проектуванні його інноваційного розвитку;
- здатність створювати підтримуюче освітнє/професійне середовище, розширювати коло соціального партнерства в освіті;
- здатність і готовність до активного спілкування у педагогічній і соціальній сферах діяльності, керуючись принципами толерантності, діалогу та співробітництва.
- Результати навчання за вище зазначеною дисципліною полягають у тому, що здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти здатні:
 - продемонструвати розуміння теоретичних і прикладних основ коучингу, його структури й етапів реалізації;
 - продемонструвати вміння застосовувати коуч-технології в управлінській і педагогічній діяльності;
 - продемонструвати вміння застосовувати інструменти й техніки коучингу в освітньому процесі.

Основними методами навчання є: частково-пошуковий, виконання практичних вправ, бесіда, дискусія, робота з основною і допоміжною літературою, інформаційними джерелами, розповідь, розв'язання кейсів, практичні вправи, написання есе, ділова гра, складання ментальних карт, сторітелінг, метод кейс-стаді, метод «Світове кафе».

Так, відповідно до мети статті слід акцентувати увагу на змістовому наповненні навчальної дисципліни «Коучингові технології в освіті». У змістовому наповненні визначено два модулі, які розкривають вивчення відповідних тем. Представимо це на рисунку 1.

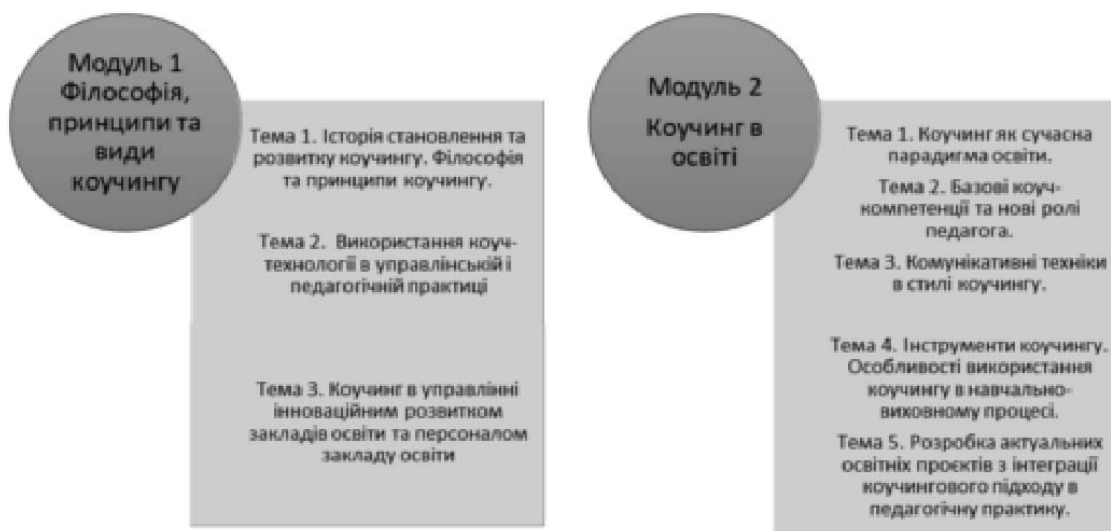

Рис. 1 Тематичний план лекцій вибіркової навчальної дисципліни «Коучингові технології в освіті».

Лекційні заняття проводяться у формі: лекції-дискусії, лекції-візуалізації, проблемні лекції. Семінарські (практичні) заняття проводяться у формі: семінар з постановкою проблемних питань, круглого столу, семінар-дискусія, семінар-візуалізація, а також коучинг-сесій.

Слід зазначити, що апробовуючи нову навчальну дисципліну, викладачі постійно здійснювали рефлексивний фітбек зі здобувачами у традиційному форматі (бесіди, анонімні анкетування), а також у форматі онлайн за допомогою цифрових сервісів (Mentimeter, Padlet, Google-форми). Проаналізувавши результати, було зроблено висновок, що навчальна дисципліна, а саме її змістове наповнення та форма подачі матеріалу отримала схвальну оцінку серед здобувачів усіх факультетів.

тетів. Особливо пізнавальною, цікавою, нестандартною формою здобувачі відмітили проведення коучинг-сесій. Після коучинг-сесії на тему «Протидія булінгу у ЗЗСО» було запропоновано творче завдання, суть якого полягала у розробці власної коучинг-сесії та презентування фрагменту її проведення. Здобувачі отримали відповідну інструкцію щодо етапів проведення коучинг-сесії (рис.2)

Рис. 2. Етапи проведення коучинг-сесії (інструкція до виконання завдання)

Окрім цього, на семінарських (практичних) заняттях було запропоновано такі види завдань:

- розбір кейсів ситуацій у коучинговому стилі;
- постановка «сильних» питань з подальшим обговоренням помилок;
- складання анкетування для учнів;
- складання інфографіки, наприклад, «Емпатія коуча», «Компетенції коуча» тощо.

Отже, конкретизувавши змістове наповнення навчальної дисципліни «Коучингові технології в освіті» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, доведено, що вивчення зазначеної дисципліни сприятиме формуванню здатності здобувачів розв'язувати складні професійні задачі, забезпеченню якості навчання і викладання, підтримці, мотивуванню, психолого-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу, їхнього особистісного та професійного розвитку.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у розробленні практичних та методичних комплексів до навчальної дисципліни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Білик Н. І., Любченко Н. В. Педагогічний коучинг як технологія професійного розвитку вчителя в системі підвищення кваліфікації. *Імідж сучасного педагога*. 2020. № 5 (194). 2020. С. 41–46. URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/215279>. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-5\(194\)-41-46](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-5(194)-41-46)
- Ворожбіт-Горбатюк В.В. Когнітивний компонент інноваційної педагогічної діяльності вчителя. *Молодь і ринок*. 2021. № 9/195. С. 6–11. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/243883/241835>. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.243883>
- Воронова С. В. Коуч-технологія для директора школи. Харків : Основа, 2018. 127 с. (Бібліотека журналу «Управління школою» ; вип. 8 (187).
- Дідківська Ю. А. Коучинговий підхід як ефективний інструмент розвитку іншомовної компетентності здобувачів освіти вищих навчальних закладів. *Педагогічні науки: теорія і практика*. 2021. № 2 (38). С. 224–229.
- Поберезська Г. Г. Коучинг як педагогічна технологія студентоцентричного навчання у ВНЗ. *Технологія і техніка друкарства*. 2017. № 4 (58). С. 99–107.

- Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти : наказ Міністерства освіти і науки від 16.07.2018 р. № 776. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/17105>
- Собченко Т. М. Підготовка майбутніх педагогів до інноваційної професійної діяльності. *Педагогіка та психологія*. 2020. Вип. 63. С. 159–167. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/pedagogy/article/view/3286>. DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-2471.2020.63.17>
- Хмельницька О. С. Коучинг як сучасна технологія підвищення ефективності навчального процесу. *Молодий вчений*. 2017. №6 (46). С. 315–320. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/6/71.pdf>
- Шестакова Т. Особливості впровадження коучингу в підготовці вчителів початкових класів. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. № 4 (67). С. 251–257. URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/ped-visnik-67-2019-47.pdf>. DOI: 10.33310/2518-7813-2019-67-4-251-256

REFERENCES

- Bilyk, N. I., & Liubchenko, N. V. (2020). Pedagogical coaching as a technology of professional development of personality in the system of further training. *Image of the modern pedagogy*, 5(194), 41-46 [in Ukrainian].
- Didkivska, Yu. A. (2021). Coaching approach as an effective tool for the development of foreign language competence of higher education students. *Pedagogical Sciences: Theory and Practice*, 2 (38), 224-229 [in Ukrainian].
- Khmelnitska, O. S. (2017). Coaching as a modern technology to increase the efficiency of the educational process. *Young scientist*, 6(46), 315-320. Retrieved from <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/6/71.pdf> [in Ukrainian].
- Poberezska, H. H. (2017). Coaching as a pedagogical technology of student-centered education in higher education. *Technology and Technique of Typography*, 4(58), 99-107 [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvytku pedahohichnoi osvity [About the statement of the Concept of development of pedagogical education]. № 776. (2018). Retrieved from <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/17105> [in Ukrainian].
- Shestakova, T. (2019). Features of the introduction of coaching in the training of primary school teachers. *Naukovyi visnyk MNU imeni V. O. Sukhomlyns'koho. Pedagogical sciences*, 67, 251-257 [in Ukrainian].
- Sobchenko, T. M. (2020). Preparation of future teachers for innovative professional activity. *Pedagogy and psychology*, 63, 159-167. Retrieved from <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/pedagogy/article/view/3286>. doi: <https://doi.org/10.34142/2312-2471.2020.63.17> [in Ukrainian].
- Voronova, S. V. (2018). Coaching technology for the school principal. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
- Vorozhbit-Horbatiuk, V. V. (2021). Cognitive component of innovative pedagogical activity of a teacher. *Youth & market*, 9/195, 6-11. Retrieved from <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/243883/241835>. doi: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.243883> [in Ukrainian].

T. SOBCHENKO,
V. VOROZHBIT-HORBATIUK,
L. SHTEFAN

COACHING TECHNOLOGIES IN EDUCATION: THEORY AND PRACTICE

The article raises the topical problem of innovative activity of pedagogical higher education institutions. The authors take the position that in the context of changing the role of the teacher in the training of pedagogical specialists of the new generation is a popular and modern solution. One of the ways to solve the problem is to introduce into the cycle of general training of applicants for the first (bachelor's) level of higher education disciplines that will contribute to the formation of students' ability to solve complex professional problems, quality of teaching and learning, support, motivation, psychological and pedagogical support, their personal and professional development.

The purpose of the article is to specify the content of the discipline "Coaching Technologies in Education" for H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

The authors of the article present the experience of implementation and content of the selective discipline "Coaching Technologies in Education" for applicants for the first (bachelor's) level of higher education. The list of

general and professional competencies that are formed in future teachers during the study of the discipline is given, the program results are specified. Target and content aspects of the elective course are presented through the prism of standardized requirements for general secondary education teachers.

Methods of teaching are revealed, including partial search, performance of practical exercises, conversation, discussion, work with the basic and auxiliary literature, information sources, the story, the decision of cases, practical exercises, writing of the essay, business game, drawing up mental maps, storytelling, case study method, World Cafe method.

Of particular value is the presented content of the elective course, which consists of two modules "Philosophy, principles and types of coaching", "Coaching in education". The thematic plan and forms of lectures and seminars are presented. The peculiarities of conducting classes in the form of coaching sessions are specified.

Prospects for further scientific research are to develop practical and methodological complexes for the discipline.

Key words: *coaching; education; applicants; institutions of higher education; innovative activity.*

УДК 373.2.015.3:159.954

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249780>

АНЖЕЛА ПАСІЧНИЧЕНКО

ORCID <http://orcid.org/0000-0002-5500-0070>

Place of work: V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University, Poltava

Country: Ukraine

Email: pasichnichenkoan@gmail.com

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті розкрито актуальність проблеми формування креативного потенціалу особистості. З'ясовано сутність, характеристику дефініції «креативність» та описано погляди науковців на структуру креативності. Зазначено, що не існує єдиного трактування поняття «креативність» та наявні різні підходи до її формування. Креативність є багатовимірним утворенням та визначається як здатність до творчої діяльності, як комплекс інтелектуальних, особистісних властивостей індивіда, прояв індивідуальності та її здатність самостійно ставити проблему, створювати нові та оригінальні ідеї, виходити за межі заданої ситуації, нешаблонно розв'язувати завдання, досягати незвичних результатів.

Визначено зміст поняття «креативність дитини дошкільного віку». Показано, що креативність є базовою якістю особистості дошкільника поряд із спостережливістю, самостійністю, ініціативністю, відповідальністю, чуйністю, справедливістю. Вказано, що дошкільний вік є сенситивним для становлення творчої діяльності та розвитку креативності, оскільки у цей віковий період дитина активно накопичує знання та оволодіває необхідним для творчості досвідом, виявляє допитливість, спостережливість, прагне пізнавати нове. Інтенсивний розвиток пізнавальної та особистісної сфери, включення у різноманітні види діяльності є підґрунтям розвитку креативності.

На основі аналізу результатів наукових досліджень та педагогічної практики зроблено висновок про необхідність урахування умов для становлення та реалізації креативного потенціалу дошкільника. Зокрема, створення необхідного розвивального середовища, що випереджає розвиток дитини; забезпечення позитивного психологічного клімату, який передбачає наявність доброзичливої атмосфери як у сім'ї, так і в закладі дошкільної освіти; надання дитині свободи у виборі діяльності, засобів її виконання, способів дій та максимальне уникнення чіткої регламентації; сприяння формуванню пізнавальної мотивації, пізнавальної активності шляхом створення необхідних умов для творчої діяльності дитини; сприяння розвитку уяви, критичного мислення, формування уміння комбінувати раніше відомі способи дій з новими, здатності відмовлятися від шаблонності мислення, пропонувати незвичні варіанти та знаходити альтернативи у вирішенні по-даних завдань.

Ключові слова: креативність; творчість; креативність дитини дошкільного віку, формування креативності; дошкільний вік.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Необхідність продуктивних перетворень у всіх сферах життя сучасного суспільства є передумовою інтересу до вивчення питань творчості, творчої ініціативи, здібностей. У цьому контексті дослідження проблеми становлення креативності набуває особливого значення, оскільки така інтегральна характеристика особистості забезпечує можливість успішної адаптації до змін, самовираження та самореалізації, підвищує ефективність діяльності. У зв'язку з цим, формування креативної особистості – одне із важливих соціальних завдань, розв'язувати яке покликані всі ланки системи освіти, починаючи із дошкільної.

Останні десятиліття характеризуються значним ростом уваги до розвитку креативних потенціалів дошкільників, що, безсумнівно, позначилося на активізації педагогічних пошуків, як у науці, так і в практиці дошкільного виховання. Базовий компонент дошкільної освіти визначає креативність як одну із базових якостей дошкільника поряд із самостійністю, ініціативністю, спостережливістю, відповідальністю, справедливістю, чуйністю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Природа виникнення, специфіка, умови формування креативного потенціалу особистості є предметом теоретичних та експериментальних досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців: Б. Ананьєва, Дж. Гілфорда, В. Бехтерева, Г. Костюка, Я. Пономарьова, К. Роджерса, В. Роменця, С. Рубінштейна, Б. Теплова, Е. Торренса та ін. Методи, засоби розвитку креативності представлені у працях Г. Альтшуллера, Ю. Бабаєвої, Д. Богоявленської, В. Крамаренко, О. Матюшкіна, В. Юркевич та ін.

Особливості креативності та її формування у різних видах діяльності у дітей аналізуються у дослідженнях Л. Артемової, А. Богуш, Л. Брежневої, Р. Буре, Л. Виготського, Н. Гавриш, В. Дихти-Кірфф, Д. Ельконіна, Л. Зайцевої, Л. Калмикової, О. Кульчицької, Н. Лейтеса, В. Мерліна, В. Моляка, Т. Піроженко, М. Поддякова, О. Проскури, М. Холодної, Н. Химич та ін. У той же час ціла низка питань щодо формування креативності у дітей дошкільного віку залишилася недостатньо вивченою.

Мета дослідження полягає в аналізі особливостей та передумов формування креативності у дітей дошкільного віку.

Основний виклад матеріалу. Як здатність людини відмовитися від стереотипних способів мислення, здатність до руйнування загальноприйнятого, звичайного порядку походження ідей у процесі мислення, поняття «креативність» було вперше використано та визначено у 1922 році Д. Сімпсоном. Дж. Гілфорд пропонує визначати креативність як здібність дивуватися і пізнавати, уміння знаходити рішення у нестандартних ситуаціях, спрямованість на відкриття нового (Гілфорд, 1969). Креативність, на думку Е. Торренса, – у широкому значенні – здатність породжувати оригінальні ідеї та використання нестандартних способів інтелектуальної діяльності, у вузькому – дивергентні здібності (Torrance, 1988, с. 45).

В. Дружинін, здійснивши аналіз зарубіжних теорій, виділяє такі підходи до розуміння креативності: згідно першого креативність аналізується як здобутий результат за його якістю, кількістю та затребуваністю; у відповідності з другим, вона полягає у неординарному мисленні, його варіативності; третій напрям визначає її як унікальну властивість, важливу якість людини, рису характеру; останній напрямок відносить її до царини психічних процесів, особливо наголошуючи на ролі у ньому мислення (Дружинин, 2007, с. 171).

О. Білер під креативністю розуміє загальну здатність людини до інновацій та творчості у різних сферах її діяльності. Креативність – це не лише здатність створювати щось нове, але це й уміння створювати щось нове з певною метою. «Це дає змогу зробити припущення, що здатність та уміння можна розвинути, і як наслідок зробити безпосередньою складовою особистості як здатність до аналізу чи вміння синтезувати», – наголошує О. Білер (Білер, 2020, с. 11)

У психологічному словнику запропоноване таке визначення: «креативність (від лат. creatura – створення) – це здатність породжувати незвичні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації (Шапара, 2009, с. 210).

О. Кульчицька та В. Моляка аналізуючи творчий потенціал людини, як одну із важливих складових виділяють креативність та визначають її як вміння комбінувати, знаходити аналогії, реконструювати; схильність до зміни варіантів, економічність розв'язків, раціональне використання засобів, часу тощо (Кульчицька, & Моляка, 2008, с. 55).

На думку В. Павленко, креативність є загальною властивістю особистості, яка проявляється під час творчого процесу як здатність породжувати різноманітний, соціально важливий, оригінальний продукт і продуктивні шляхи його застосування; здатність знаходити рішення у нестандартних ситуаціях; властивість, яка реалізується лише за сприятливих умов середовища на високому рівні в різних галузях людської діяльності протягом свого життя (Павленко, 2016, с. 129).

Погоджуємося з думкою О. Білер про те, що в науково-педагогічній літературі поняття «креативність» частіше застосовується як синонім до слова «творчість». О. Білер наголошує, що хоча поняття «креативність» і «творчість» дуже близькі за змістом, усе ж вони мають певні відтінки у значенні. Основою творчого процесу є натхнення автора, його здібності. Тобто творчості не існує без натхнення. У свою чергу, основою креативності є прагматизм, тобто доцільність, корисність вихідного продукту. Творчі люди залежать від настрою та власних емоцій (Білер, 2020, с. 11).

Різноманітність трактувань креативності породжує варіативність підходів до визначення її структури, яка у різних дослідженнях набуває різноманітні змістові детермінанти.

Так, Дж. Гілфорд уважав основою креативності як загальної творчої здібності, операцію дивергенції разом із операціями перетворення та імплікації, а оригінальність (адаптивну гнучкість –

не тривіальність, незвичність підходу), аудіовізуальну гнучкість (здібність надавати вербальній чи візуальній формі задумані обриси), семантичну спонтанну гнучкість (здатність продукувати різноманітні ідеї в нерегламентованій ситуації), легкість аналогій та протиставлень, експресивну продуктивність визнавав за основні параметри творчості (Гилфорд, 1969).

У структурі креативності О. Матюшкін виділяє такі компоненти: допитливість, легкість володіння мовою (як засобу формулювання думок), інтуїтивність (Матюшкін, 1989, с. 31).

Формування творчої особистості є одним із актуальних виховних завдань, оскільки життя в сучасному інформаційному просторі, вимагає від людини уникання шаблонності, стереотипності дій, розвитку таких індивідуальних особливостей мислення, як гнучкість, самостійність, здатності приймати нестандартні рішення, винахідливості, оригінального підходу до вирішення проблем. Дошкільне дитинство – вік, що має вирішальне значення для формування цих якостей, оскільки це період зародження творчого потенціалу особистості (Пасічніченко, 2017, с. 287).

Креативність є передумовою для розвитку творчості та однією з базисних характеристик особистості дитини дошкільного віку. Цікавим та ґрунтовним, на нашу думку, є дослідження здійснене В. Дихтою-Кірфф, яка сутність поняття «креативність дітей старшого дошкільного віку» визначає як особливу здатність особистості породжувати незвичайні ідеї, відхилятися у мисленні від традиційних схем, швидко розв'язувати проблемні ситуації, що обумовлює прагнення розмірковувати, вербально комбінувати, висловлювати варіанти вирішення проблеми; виявлення перетворювальної активності дитини» (Дихта-Кірфф, 2018, с. 8).

Зазначимо, що дошкільний вік є найбільш сенситивним періодом для формування креативності. Саме у цей віковий період дитина активно накопичує знання та отримує величезний досвід необхідний для творчої діяльності. Всі пізнавальні психічні процеси інтенсивно розвиваються. Підвищується її пізнавальна активність, допитливість, спостережливість, розвиваються пізнавальні мотиви та інтереси. Характерним для дошкільника є прагнення пізнавати нове, пошукова активність, бажання не лише пізнавати об'єкти навколишнього світу, а й змінювати. Він включається у різноманітні види діяльності, які є не лише доступними для нього, а й викликають бажання проявити себе в них, розкрити свої можливості, потенціал, здібності. Все це є основою для розвитку його творчого потенціалу.

Однак, не зважаючи на наявність таких передумов для розвитку креативності у дітей, важливим є створення спеціальних умов як у закладах дошкільної освіти, так і в родині.

Проаналізувавши результати психолого-педагогічних досліджень та досвід роботи визначимо основні умови, на нашу думку забезпечення яких сприятиме формування креативного потенціалу дитини. Так, важливою передумовою його розвитку є створення обстановки, що випереджає розвиток. Це стосується не лише предметного середовища, а й системи соціальних відносин, які спонукатимуть дитину до творчої діяльності. Зокрема, необхідним є збагачення навколишнього середовища різноманітними предметами, матеріалами та стимулами для пошукової, творчої діяльності з метою розвитку допитливості та активізації пізнавального інтересу.

Акцентуємо увагу також на необхідності забезпечення комфортного психологічного клімату, який передбачає наявність доброзичливої атмосфери як в сім'ї, так і в закладі дошкільної освіти. Дорослі повинні створити безпечну психологічну основу для реалізації дитиною творчого пошуку і відкриттів. У цьому аспекті важливою є підтримка позитивних емоцій та уникнення зауважень, осуду, критики. Необхідно дозволити дитині отримати почуття задоволення від власних досягнень, від власної творчої діяльності. У той же час, не лише стимулювати до творчості, заохочувати до висловлювання оригінальних ідей, а й проявляти співчуття у разі невдач, терпляче ставитися до дивних, не стандартних, але власних ідей дитини.

Однією з умов успішного розвитку креативного потенціалу дошкільника, на нашу думку, є надання свободи дитині у виборі діяльності, засобів її виконання, способів дій та максимальне уникнення чіткої регламентації. Важливо розуміти, що в основі творчої діяльності лежить не передача готових знань, умінь, навичок, а спонукання до пошуку нового, оригінального. Необхідною умовою є підбір таких видів діяльності, завдань, які сприятимуть розвитку уяви, критичного мислення; формуватимуть у дитини вміння комбінувати раніше відомі способи дій з новими, здатність відмовлятися від шаблонності, виходити за рамки заданої ситуації, пропонувати незвичні варіанти та знаходити альтернативи у вирішенні завдань.

Висновки. Отже, аналіз наукових джерел дозволив зробити висновок про актуальність проблеми формування креативності та вказати на різноманітність підходів до визначення поняття «креативність». Сучасна наука не містить єдиного, однозначного тлумачення поняття «креативність». Креативність визначаємо як здатність до творчості, властивість особистості, прояв індивідуальності та її здатність створювати нові, оригінальні продукти, нестандартно розв'язувати завдання, виходити за межі заданої ситуації, досягати незвичних результатів. Дошкільний вік є сприятливим для розвитку креативного потенціалу. Його сенситивність обумовлена віковою специфікою психічного розвитку дитини та передбачає створення особливих умов для формування креативності.

Зазначимо, що дане дослідження не претендує на вичерпний розгляд досліджуваної проблеми. Перспективи дослідження вбачаємо у вивченні шляхів формування креативності у дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ : Фенікс, 2014. 200 с.
- Білер О. С. Розвиток креативності як базової здібності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. *Дошкільна та початкова освіта в сучасному педагогічному просторі* : монографія / за заг. ред.: О. В. Лобової, С. М. Кондратюк. Суми, 2020. С. 7–26.
- Гилфорд Дж. Три сторони інтелекта. *Психологія мышлення* / ред. А. М. Матюшкина. Москва : Прогресс, 1969. С. 433–456.
- Дихта-Кірффа В. Л. Формування у старших дошкільників креативності в центрах розвитку дитини : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Інститут проблем виховання НАПН. Київ, 2018. 23 с.
- Дружинин В. Н. Психологія общих способностей. Санкт-Петербург, 2007. 368 с.
- Кульчицкая Е. И., Моляко В. А. Сирень одаренности в саду творчества. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. 316 с.
- Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности. *Вопросы психологии*. 1989. № 6. С. 29–33.
- Павленко В. В. Креативність: сутнісна характеристика поняття. *Креативна педагогіка*. 2016. Вип. 11. С. 120–131.
- Пасічніченко А. В. Навчальна дисципліна «Психологія дитячої творчості» у системі професійної підготовки майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу. *Педагогіка та психологія*. 2017. Вип. 56. С. 285–293.
- Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / ред. В. Б. Шапара. Харків : Прапор, 2009. 672 с.
- Torrance E. P. The Nature of Creativity as Manifest in its Testing. *The Nature of Creativity*. New York, 1988. P. 32–75.

REFERENCES

- Bila, I. M. (2014). *Psycholohiia dytiachoi tvorchosti [Psychology of children's creativity]*. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
- Bilier, O. S. (2020). Rozvytok kreatyvnosti yak bazovoi zdibnosti ditei starshoho doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku [Development of creativity as a basic ability of children of senior preschool and primary school age]. In O. V. Lobovoi, & S. M. Kondratiuk (Eds.), *Doshkilna ta pochatkova osvita v suchasnomu pedahohichnomu prostori [Preschool and primary education in the modern pedagogical space]* (pp. 7-26). Sumy [in Ukrainian].
- Druzhinin, V. N. (2007). *Psihologija obshhikh sposobnostej [General ability psychology]*. Sankt-Piterburg [in Russian].
- Dykhta-Kirff, V. L. (2018). *Formuvannia u starshykh doshkilnykiv kreatyvnosti v tsentrah rozvytku dytyny [Formation of creativity in older preschoolers in child development centers]*. (Extended abstract of PhD dissertation). Kyiv [in Ukrainian].
- Gilford, Dzh. (1969). Tri storony intellekta [Three sides of intelligence]. In A. M. Matjushkina (Ed.), *Psihologija myshlenija [Psychology of thinking]* (pp. 433-456). Moskva: Progress [in Russian].
- Kul'chickaja, E. I., & Moljako, V. A. (2008). *Siren' odarennosti v sadu tvorchestva [Lilac giftedness in the garden of creativity]*. Zhitomir: Vid-vo ZhDU im. I. Franka [in Russian].
- Matjushkin, A. M. (1989). Konceptija tvorcheskoi odarennosti [Creative giftedness concept]. *Voprosy Psihologii*, 6, 29-33 [in Russian].
- Pasichnichenko, A. V. (2017). Navchalna dystsyplina «Psihologhiia dytiachoi tvorchosti» u systemi profesiinoy pidhotovky maibutnoho vykhovatelja doshkilnoho navchalnoho zakladu [The Academic Discipline of "Psychology of children's creativity" in the system of professional training of future preschool teachers]. *Pedagogy and Psychology*, 56, 285-293 [in Ukrainian].
- Pavlenko, V. V. (2016). Kreatyvnist: sutnisna kharakterystyka poniattia [Creativity: the essential characteristics of the concept]. *Creative pedagogy*, 11, 120-131 [in Ukrainian].
- Shapara, V. B. (Ed.). (2009). *Psihologhichni tлумачnyi slovnyk naisuchasnishykh terminiv [Psychological explanatory dictionary of the most modern terms]*. Kharkiv: Prapor [in Ukrainian].
- Torrance, E. P. (1988). The Nature of Creativity as Manifest in its Testing. In R. Sternberg (Ed.), *The Nature of Creativity* (pp. 32-75). New York.

PASICHNICHENKO A.

FORMATION OF PRESCHOOL CHILDREN'S CREATIVITY

The article reveals the urgency of the issue of forming the individual's creative potential. The essence and characteristics of the category 'creativity' are clarified. The views of scientists on the structure of creativity are described. It is noted that there is no single interpretation of the concept of the category 'creativity' and there are different approaches to its formation. Creativity is a multidimensional formation and is defined as the ability to creative activity, as a set of intellectual, personal qualities of the individual, the individuality display and its ability to pose a problem, create new and original ideas, go beyond a given situation, solve problems, and achieve unusual results.

The meaning of the category 'a preschool child's creativity' is determined. It is shown that creativity is a basic quality of a preschooler's personality along with observation, independence, initiative, responsibility, sensitivity, and justice. It is stated that preschool age is sensitive for the formation of creative activity and development of creativity, because in this age period the child actively accumulates knowledge and masters the necessary experience for creativity, shows curiosity, observation, seeks to learn new things. Intensive development of the cognitive and personal sphere and inclusion in various activities are the basis for the creativity development.

Based on the analysis of the results of scientific research and pedagogical practice, a conclusion is made about the need to take into account the conditions for the formation and realization of preschoolers' creative potential of. In particular, the creation of the necessary developmental environment that anticipates the development of the child; ensuring a positive psychological climate, which provides for a friendly atmosphere both in the family and in the preschool institution; giving the child freedom in the choice of activities, means of its implementation, methods of action and maximum avoidance of clear regulations; promoting the formation of cognitive motivation, cognitive activity by creating the necessary conditions for creative activity of the child; promoting the development of imagination, critical thinking, the formation of the ability to combine previously known methods of action with new ones, the ability to abandon the stereotypes of thinking, to offer unusual options and find alternatives in solving the given problems.

Keywords: *creativity; art; a preschool child's creativity of; creativity formation; preschool age.*

УДК 373.2.015.31:177.7

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249781>

ЛІЛІЯ ЗІМАКОВА

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8066-5181>

(Полтава)

Place of study: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: liliyazimakova1976@gmail.com

ВИХОВАННЯ ЧУЙНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ЗАЛУЧЕННЯ ДО ДОБРОЧИННИХ АКЦІЙ

Анотація. У статті на основі вивчення вітчизняної і зарубіжної літератури здійснено термінологічний аналіз педагогічної сутності поняття «чуйність», як провідної моральної якості особистості, фундамент якої закладається в дошкільному дитинстві. Поняття чуйність потрактовано як уважне і сердечне, доброзичливе, прихильне ставлення до людей, до чийого-небудь горя, до чийохсь переживань, потреб; турбота про потреби, запити і бажання людей, уважність до їхніх проблем, інтересів; співчуття до навколишніх, готовність прийти на допомогу; здатність активно, швидко реагувати на життєві події, факти усним схваленням або дією підтримки з приводу нещастя, горя, що спіткали когонебудь.

Розглянуто проблему залучення дітей дошкільного віку до добровільної, благодійної, вмотивованої, суспільно корисної діяльності й виховання у них чуйності як базової якості особистості. Доведено, що добродійні акції виступають активною формою освітньої практики, за якої дитина стає ініціативною та самостійною у виборі способів вияву своїх інтересів, у наданні безкорисливої допомоги тим, хто її потребує.

Розкрито значення соціально-педагогічних і екологічних акцій, як середовища, де у дошкільників формується готовність приходити на допомогу, виявляти співчуття і співпереживання, розуміти проблеми іншої людини (тварини) та ню-анси її душевного і фізичного стану. Наголошено, що залучення дітей дошкільного віку до добродійної діяльності сприяє вправленню у здатності бачити труднощі інших людей (тварин), адекватно на них реагувати, приходити на допомогу з власного бажання, діяти безкорисливо, радіти проявам своєї доброзичливості й турботи про інших, вихованню небайдужості до оточуючих.

Ключові слова: чуйність; милосердя; моральне виховання; добродійна акція; добродійна діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Базовий компонент дошкільної освіти (2021 р.), Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку (2021 р.) та чинні програми розвитку дітей дошкільного віку орієнтують педагогів-практиків на особистісно орієнтовану сутність виховного й освітнього процесів, зокрема на створення сприятливих умов для відкриття та освоєння дошкільниками двох основних життєвих реалій – власного «Я» і соціального середовища. Завдання педагогів і батьків забезпечити активну соціальну практику для особистісного зростання, під час якої дитина буде вчитися розуміти й адекватно виражати свої емоції, усвідомлювати свої потреби, відстоювати свою позицію, розуміти свої можливості.

Нині дитина перебуває у динамічному соціальному світі, який постійно спонукає її порівнювати добро та зло, радість та сум, красу та потворність. Під час роботи над морально-етичним вихованням мета кожного педагога – допомагати малюкам розібратися у сутності життєво важливих понять, формувати в дітей соціальну відповідальність і вміння відчувати гуманістичні риси особистості – доброту, дбайливість, чуйність, повагу до інших, щирість, як важливі якості людини й міжособистісних взаємин. Залучення дітей дошкільного віку до добродійної діяльності сприятиме формуванню морально зрілого підростаючого покоління, яке розвиватиме та зберігатиме в собі моральні якості. Саме через це, вважаємо, розвиток волонтерського руху є важливим елементом у виховному процесі закладів дошкільної освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми морального становлення дітей дошкільного віку перебувають в центрі уваги вітчизняних науковців І. Беха, О. Кононко, Т. Поніманської та ін. Специфіку духовно-морального виховання малюків на сучасному етапі вивчають

науковці Н. Гавриш, О. Каплуновська, І. Коган, О. Кошелівська, Л. Лохвицька, Н. Химич та ін. Проаналізовані погляди дослідників щодо морального виховання і розвитку дошкільників підтверджують необхідність пошуку нових шляхів і форм його організації в умовах докорінної розбудови української держави. Утім, незважаючи на значну кількість наукових досліджень вітчизняних учених щодо зазначених питань, проблема здійснення морального виховання, формування моральної культури дітей залишається актуальною, і, перш за все, через недостатню розробленість шляхів виховання чуйності у дошкільників, як базової якості особистості.

Питання виховання базових моральних якостей у дітей дошкільного віку за допомогою волонтерської діяльності є маловивченим. Про використання волонтерського руху в дошкільній освіті вказується лише у дослідженні О. Безсонової. Нині практичний досвід щодо включення дошкільників до благодійного руху потребує уваги. Відтак, **метою статті** є уточнення змісту поняття «чуйність», аналіз і популяризація досвіду залучення дітей дошкільного віку до добровільної, благодійної, вмотивованої, суспільно корисної діяльності й виховання у них особистісно-значущих якостей (чуйності, милосердя, доброти, дбайливості).

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведемо термінологічний аналіз педагогічної сутності поняття «чуйність». Учені по різному трактовують це поняття: так, Н. Гавриш стверджує, що чуйність – це «моральна якість, яка визначає суспільну спрямованість особистості та виявляється в турботі про потреби, запити й бажання оточуючих, уважності до їхніх інтересів, проблем; співчуття до навколишніх, готовності прийти на допомогу» (Гавриш та ін., 2015, с. 70-71). Є. Шовкомуд наголошує, що «чуйність – здатність відчувати і розуміти стан іншої людини через усвідомлення власних переживань. Це відбувається шляхом співпереживання і проявляється у формі дієвого співчуття та щирої співраді» (Шовкомуд, 1991, с. 79-80). Досліджуючи особливості розвитку в дошкільників уміння співчувати, С. Семенака і О. Кононко відзначають надзвичайну актуальність проблеми, її недостатню вивченість, відсутність як чіткого визначення поняття «чуйність», так і методичного забезпечення цього напряму виховної роботи. На думку І. Беха «чуйність – усвідомлення необхідності брати участь у розв'язанні проблем інших людей (рідних, однолітків, дорослих), бути причетним до них» (Бех, 2008, с. 759). Потрактуючи чуйність як багатогранну якість, дослідники співставляють її з душевністю, сердечністю, чутливістю, співчутливістю, уважністю, добротою, людяністю, милосердям, добродушністю, іншими якостями.

Отже, чуйність це – уважне і сердечне, доброзичливе, прихильне ставлення до людей, до чийого-небудь горя, до чийось переживань, потреб; турбота про потреби, запити і бажання людей; уважність до їхніх проблем, інтересів; співчуття до навколишніх, готовність прийти на допомогу; здатність активно, швидко реагувати на життєві події, факти усним схваленням або дією підтримки з приводу нещастя, горя, що спіткали кого-небудь (Гавриш та ін., 2015, с. 74).

Виховання моральних якостей особистості завжди було пріоритетним, навіть у дошкільних навчальних закладах, бо саме цей період є сенситивним для формування базових якостей та понять у цій сфері. Як стверджує науковець Н. Скрипник, особливістю дошкільного віку є здатність до емоційних проявів, емпатії, прагнення дитини до наслідування, як позитивного, так і негативного. Тому, так важливо створювати для дошкільника таке середовище, де співчуття і співпереживання є нормою взаємовідносин у людському середовищі (Скрипник, 2011, с. 14-15). У цьому зв'язку виключно важливого значення набуває питання про те, в яких формах має розпочинатися залучення дітей дошкільного віку до добродійної діяльності. Тому серед освітніх практик нас зацікавило волонтерство, як активна форма спілкування і діяльності, за якої дитина стає ініціативною та самостійною у виборі способів вияву своїх інтересів.

Волонтерство (благодійні акції) – це надання безкорисливої допомоги тим, хто її потребує. Основною рисою благодійності є добровільний вибір виду, часу і місця, а також змісту допомоги. Вони спрямовані на здійснення посильної допомоги соціально незахищеним верствам населення (інваліди, ветерани, багатодітні або неповні сім'ї). Мета добродійних акцій, до яких залучаються дошкільники, збагачувати їхні уявлення про різні способи добродіяння, спонукати брати участь у добрих справах, формувати соціально-моральні, духовні цінності дошкільнят. Такі заходи, як благодійні акції «Твори добро», «Подаруй дитині свято», «Дитячі радіощі», «Поділись з другом», «Від серця до серця», «Сотвори добро» дають змогу об'єднати зусилля кожного з нас на шляху шляхетних починань (Безсонова, 2019, с. 19). Під час цих заходів діти беруть активну участь у відновленні

емоційного благополуччя тих, хто страждає, що проявляється в уміннях дошкільника сприймати, усвідомлювати, переживати та адекватно реагувати на дискомфорт однолітків та інших представників соціуму. У дітей формується готовність приходити на допомогу, виявляти співчуття, розуміти проблеми іншої людини та нюанси її душевного і фізичного стану.

Основною метою соціально-педагогічних акцій є формування емоційно-ціннісного ставлення до світу, навколишніх на основі ситуацій морального змісту (Безсонова, 2019, с. 19). Активна участь дошкільників у соціально-педагогічних акціях впливає на зміну свідомості, поведінки, ставлення дітей до осіб, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів і потребують допомоги («Подарунки від друзів», «Добре серце», «Листівка для ветерана», «Пам'ятатимемо!», «Допоможи іншому», «Ми бажаємо Вам добра»). Педагогічний потенціал цього виду акцій спрямований на соціалізацію його учасників, їх усвідомлену адаптацію до умов; на формування вміння продуктивно взаємодіяти з навколишнім соціальним простором, поліпшуючи його в міру своїх сил і тим самим вирішуючи свої проблеми (Безсонова, 2019, с. 19). Діти-учасники соціально-педагогічних акцій не тільки усвідомлюють в процесі діяльності соціальну значимість добрих вчинків, а й розуміють, що творчі вміння та здібності, якими вони володіють, приносять користь людям, піднімають настрій. Ці заходи вправляють дітей у здатності бачити труднощі інших людей, адекватно на них реагувати, приходити на допомогу з власного бажання, діяти безкорисливо, радіти проявам своєї доброзичливості й турботи про інших.

Новаторством у волонтерській діяльності є добровільна активність у поєднанні праці творчих і досвідчених педагогів, так і захоплених батьків, і відповідно, дітей дошкільного віку. Команда цих людей організовує цікаве і захоплює волонтерство (Скитьова, 2016, с. 69). Самотужки, вихователі дошкільного закладу без участі сім'ї завдання морального виховання, в тому числі й чуйності, не зможуть вирішити успішно. Ефективним і ключовим засобом в організації волонтерської діяльності з малюками є співпраця з батьківською громадськістю.

Залучення дошкільників до екологічних акцій («Брати наші менші», «Бережіть птахів!», «Добре слово і кішці приємне», «Допоможи тварині», «Погодуємо птахів узимку», «Пташина їдальня», «Допоможемо притулку для тварин») сприяє формуванню відповідального ставлення до тварин, виховує чуйність, доброту. А відповідальне та освічене підростаюче покоління, справді здатне змінити світ на краще!

До Всесвітнього дня котів, який усі святкують 1 березня, Благодійною організацією «Благодійний фонд «Щаслива лапа»» у 2016 році була започаткована Всеукраїнська акція «Нарру М'яу для Мурчика». Щороку діти дошкільного віку, школярі та їхні батьки, вихователі і вчителі збирали корм, ліки та крупи для собак та котів, що перебувають в притулках. Завдяки маленьким благодійникам, їх батькам та педагогам, традиційна акція «Нарру М'яу для Мурчика» 2021 року стала найглобальнішою за період існування проекту «Біоетика». Результати VI Всеукраїнської акції «Нарру М'яу для Мурчика» вражають (15-26 лютого 2021 року). Всього в рамках акції було зібрано більше **22048 кг корму, круп та консерв та більше 37374 грн. для потреб чотирилапих**, а також ліки, іграшки, речі для утеплення вольєрів та інше необхідне. Цю допомогу отримали пухнастики з більше ніж **170 зоозахисних організацій по всій Україні** (притулки, центри перетримки та стерилізації тощо), а також безпритульні тваринки, якими опікуються окремі місцеві волонтери та активісти.

До акції у 2021 році долучилися 447 навчальних закладів з різних куточків України. З поміж учасників 49,66 % (222 дошкільні установи) становлять заклади дошкільної освіти. Серед переможців 6 дошкільних закладів **Вінницької області, 7 – Волинської, 36 – Дніпропетровської, 21 – Донецької, 7 – Житомирської, 17 – Запорізької, 4 – Івано-Франківської, 21 – Київської, 8 – Кіровоградської, 2 – Львівської, 5 – Миколаївської, 6 – Одеської, 11 – Полтавської, 5 – Рівненської, 15 – Сумської, 14 – Харківської, 1 – Тернопільської, 14 – Хмельницької, 4 – Херсонської, 11 – Черкаської, 7 – Чернігівської областей (Благодійний фонд допомоги).**

Для порівняння у 2020 році лише 51 дошкільний заклад України долучилися до цієї Всеукраїнської акції (ДНЗ №№ 144 «Запорожець», 145 «Дружна сімейка», 150 «Маяк», 166 «Ракета» Запорізької міської ради; Запорізький НВК «Мрія» ім. О. М. Поради; ДНЗ «Рушничок» м. Обухів; ДНЗ № 8 «Теремок» – центр Софії Русової Славутицької міської ради; Міжнародний дитячий садочок «Меридіан» м. Київ; ДНЗ №№ 15 «Теремок», 35 «Вербиченька», БНВО «Звитяга» м. Біла Церква; НВО №№ 1, 3, 6, 19, 20, 35, ДНЗ №№ 2 «Ятранчик» 14 «Калинка», 61 «Гніздечко», 68 «Золота рибка» Кі-

ровоградської області; СДНЗ № 65 «Лукомор'я»; Лисичанський НВК № 3; Лисичанський ДНЗ № 4 «Росинка»; Старобільський КДНЗ № 5 «Незабудка», ДНЗ № 138 «Малюк» м. Миколаїв; ДНЗ № 6 «Дзвіночок» м. Первомайськ, ДНЗ №№ 10, 128 м. Одеса; ДНЗ «Дзвіночок», «Дюймовочка», «Чебурашка» м. Горішні Плавні; Пирятинський ЗДО «Сонечко»; Решетилівський ДНЗ «Ромашка»; Рунівщинський ДНЗ «Малютко» Полтавської області, ДНЗ № 46 «Бджілка», 80 «Червона гвоздика»; НВК № 16 м. Полтави; Куп'янський ЗДО № 8; Лозівський ДНЗ № 4 «Золотий ключик»; Первомайський ДНЗ № 10 «Ромашка»; КЗ Підліманський ДНЗ «Струмочок» Харківської області; Херсонські ясла-садки №№ 7, 11; Херсонський спеціальний дитячий садок № 8; Херсонський НВК № 15, Уманський НВК № 7; ЗДО № 28 м. Умані; КЗДО № 22 «Дивограй» Чернівецької міської ради; Чернігівські ДНЗ № 35 «Барвінок», №50). Добровільні акції організуються з метою гуманного та відповідального ставлення до тварин, виховують небайдужість до безпритульних.

Не перший рік поспіль Благодійний Фонд «Щаслива лапа» об'єднав зусилля дорослих і дітей, щоб допомогти тим тваринкам, які цього потребують. 5-16 жовтня 2020 р. відбувалася V Всеукраїнська благодійна акція «Нарру Гав для Сірка», яка присвячена Всесвітньому дню захисту тварин. До добровільної акції долучилися 210 навчальних закладів із 64 населених пунктів України, серед них значна частина дошкільних установ. Зокрема, представниками Полтавської області було зібрано 120 кг корму для безпритульних тварин. Небайдужість до проблем пухнастих у притулках виявили дошкільники, їх батьки та педагоги ДНЗ «Казка» компенсуючого типу Горішньоплавнівської міської ради; Пирятинський ЗДО «Берізка». Мета цієї добровільної акції полягає у розширенні знань дітей про проблему безпритульних тварин; формування відповідальності за домашніх улюбленців; усвідомлення необхідності захисту «братів наших менших»; ознайомлення з наслідками безвідповідального ставлення до тварин. У дошкільників, які беруть участь у таких акціях, формується прагнення робити добрі вчинки, пробуджуються гуманні почуття, бажання змінити навколишню дійсність на краще.

Залучення дошкільників до соціально-педагогічних акцій сприяє розвитку вміння дітей жити у суспільстві поруч зі своїми однолітками та дорослими та налагоджувати партнерські взаємини і здатності розуміти емоційний стан навколишніх; формуванню вміння розуміти чужі почуття, страждання; вихованню в дітей бажання робити добро, бути милосердними. Результатом такої діяльності є розуміння дитиною, що вона може змінювати світ власною діяльністю.

Висновки. Отже, добровільне залучення дітей до волонтерського руху в дошкільному закладі, що об'єднує батьків, педагогів і малюків, сприяє ефективному формуванню у них чуйності, милосердя, відповідальності, самостійності, ініціативи, вихованню доброти, почуття турботи, поваги, взаємодопомоги, взаєморозуміння, реалізації і розвитку духовного і морального потенціалів зростаючої особистості; оптимізації дитячо-батьківських відносин. Організація соціально спрямованих, благодійних акцій за участю дітей дошкільного віку створює умови для прояву милосердя, людяності та любові до ближнього, а учасникам дозволяє відчувати себе повноправними учасниками суспільного життя, самодостатніми і соціально-орієнтованими. Залучення дошкільників до добровільних акцій створює ситуації для вправлення дітей у проявах чуйності, відчутті задоволення від своїх гуманних учинків й виступає першопричиною активних дій дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Безсонова О. К. Волонтерська діяльність у закладах дошкільної освіти: старший дошкільний вік. Тернопіль: Мандрівець, 2019. 200 с.
- Бех І. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2008. 818 с.
- Благодійний фонд допомоги безпритульним тваринам : сайт. URL: <https://happuraw.ua>
- Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ: методичний посібник / Г. Беленька та ін. Харків : Мадрид, 2015. С. 72–77.
- Розумне виховання сучасних дошкільнят. / Н. Гавриш та ін. Київ : Слово, 2015. 176 с.
- Сабинова О. В. Волонтерство – совместное дело семьи и детского сада. *Наука и образование: новое время.* 2018. №. 5. С. 69–71.
- Скрипник Н. І. Виховання толерантних взаємостосунків дітей старшого дошкільного віку. Умань : Жовтий, 2011. 99 с.
- Табачник І. Г., Пехарева А. С. Ефективність спеціально організованих занять з дітьми старшого дошкільного віку в процесі виховання емпатійності та чуйності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика.* 2016. №. 4. С. 166–174.

Школа волонтерів / за заг. ред. Г. С. Скитьової. Київ, 2016. 166 с.

Шовкомуд Е. А. Эмоциональная отзывчивость. *Советская педагогика*. 1991. № 3. С. 79–83.

REFERENCES

- Bekh, I. (2011). *Vykhovannia osobystosti [Education of a personality]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Bezsonova, O. K. (2019). *Volonterska diialnist u zakladakh doshkilnoi osvity: starshyi doshkilnyi vik [Volunteer activity in preschool education institutions: senior preschool age]*. Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian].
- Bielienska, H., Havrysh, N., Vasylieva, S., Marshytska, V., Nechai, S., Orlova, H. ... & Shkliar, N. (2015). *Vykhovuiemo bazovi yakosti osobystosti starshoho doshkilnyka v umovakh DNZ [We bring up the basic qualities of the personality of a senior preschooler in a school]*. Kharkiv: Madryd [in Ukrainian].
- Blahodiynyi fond dopomohy bezprytulnym tvarynam [Charitable fund to help homeless animals]*. (2021). Retrived from <https://happyraw.ua> [in Ukrainian].
- Havrysh, N., Brezhnieva, O., Kindrat, I., & Reipolska, O. (Eds.). (2015). *Rozumne vykhovannia suchasnykh doshkilniat [Smart education of modern preschoolers]*. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
- Sabyrova, O. V. (2018). *Volonterstvo – sovместное дело семьи y detskoho sada [Volunteering as a joint activity of a family and a kindergarten]*. *Nauka y obrazovanye: novoe vremia*, 5, 69-71 [in Russian].
- Shovkomud, E. A. (1991). *Ehmocional'naya otzyvchivost [Emotional sensitivity]*. *Sovetskaya pedagogika [Soviet pedagogy]*, 3, 79-83 [in Russian].
- Skrypnyk, N. I. (2011). *Vykhovannia tolerantnykh vzaiemostosunkiv ditei starshoho doshkilnogo viku [Education of tolerant relationships of older preschool children]*. Uman: Zhovtyi [in Ukrainian].
- Skytova, H. S. (Ed.). (2016). *Shkola volonteriv [School for volunteers]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Tabachnyk, I. H., & Piekharieva, A. S. (2016). *Efektivnist spetsialno orhanizovanykh zaniat z ditmy starshoho doshkilnogo viku v protsesi vykhovannia empatiinosti ta chuynosti. [The effectiveness of specially organized classes with older preschool children in the process of educating empathy and sensitivity]*. *Spirituality of personality: methodology, theory and practice*, 4, 166-174 [in Ukrainian].

LILIIA ZIMAKOVA

PRESCHOOL CHILDREN'S SENSITIVITY FORMATION IN THE PROCESS OF INVOLVEMENT IN CHARITY EVENTS

In the paper, based on the study of national and foreign literature, a terminological analysis of the pedagogical essence of the category 'sensitivity' as a leading moral quality of the individual, the foundation of which is laid in preschool childhood. The category "sensitivity" is interpreted as an attentive, cordial, friendly, and sympathetic attitude to people, to someone's grief, experiences, and needs; care for the people's needs, requests and desires, attention to their problems, interests; compassion for others, willingness to help; the ability to actively, quickly respond to life events, facts with verbal approval or support action about the misfortune, grief that befell someone.

The issue of involving preschool children in voluntary, charitable, motivated, socially useful activities and their sensitivity formation as a basic quality of personality is considered. It is proved that charitable actions are an active form of educational practice, in which the child becomes proactive and independent in choosing ways to express their interests, in providing selfless assistance to those who need it.

The importance of socio-pedagogical and environmental actions as an environment where preschoolers develop a willingness to help, show compassion and empathy, understand the problems of another person (animal) and the nuances of their mental and physical condition. It is emphasized that the involvement of preschool children in charitable activities contributes to the exercise of the ability to see the difficulties of other people (animals), respond adequately to them, help, act selflessly, enjoy their kindness and care for others, education of indifference to others.

Keywords: sensitivity; mercy; moral education; charitable action; charitable activity.

УДК373.2.064.1:[373.2.091:331.548

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249782>

КОВАЛЕВСЬКА НАТАЛІЯ

ORCID <http://orcid.org/0000-0003-1149-4109>

(Полтава)

Place of study: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: kovalevska_natala@ukr.net

СПІВПРАЦЯ ЗДО І СІМ'Ї У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРОФЕСІЇ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкрито особливості формування уявлень про професії у дітей дошкільного віку у процесі взаємодії вихователів закладу дошкільної освіти з родинами. Проаналізовано мету взаємодії двох важливих для дитини соціальних ін-ститутів у процесі формування уявлень про професії. Розкрито змістове наповнення основних етапів співпраці. Схарактеризовано процес партнерської взаємодії педагогів закладу дошкільної освіти і батьків як двобічний та поетапний. Висвітлено особливості реалізації сучасних традиційних та нетрадиційних форм взаємодії педагогів закладів дошкільної освіти з родинами у процесі формування уявлень про професії.

Ключові слова: співпраця з батьками; уявлення про професії; трудове виховання; сучасні форми співпраці.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із науковими чи практичними завданнями. Останнім часом відбувається суттєве реформування галузі дошкільної освіти, зокрема, внесені важливі зміни до законодавчих документів, що регулюють взаємодію її суб'єктів. В основу побудови нової стратегії співпраці закладу дошкільної освіти з родинами покладено ідею першочергової відповідальності батьків за виховання дітей та створення умов для партнерської підтримки сімейного виховання з боку працівників закладів дошкільної освіти. Вихователі дітей дошкільного віку та батьки стикаються з проблемою формування у дітей компетентностей, необхідних для повноцінного функціонування в соціокультурному просторі.

Проблема включення дітей до трудової діяльності, необхідність формування уміння оперувати елементами економічних знань, полеміка щодо необхідності ранньої профорієнтації дошкільників, спонукають освітян до активного їх обговорення. З метою створення комфортних умов для гармонійного розвитку дитини, особлива роль у процесі формування уявлень про професії відводиться цілеспрямованій взаємодії педагогів закладу дошкільної освіти з членами родин вихованців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Співпраці сім'ї з дошкільними закладами присвячені дослідження вітчизняних і зарубіжних дослідників: Л. Акоюн, О. Алеко, С. Дьоми, Г. Беленької, Н. Гавриш, Н. Каньоси, О. Коваленко, О. Кононко, В. Котирло, С. Ладивір, М. Машовець, В. Мороз, І. Нестайко, Л. Островської, Т. Поніманської, Г. Радченко, Б. Тайзард, Т. Тіханіної, Т. Упир, Я. Хмяляйна та ін.

Необхідність формування уявлень про професії у дітей дошкільного віку у своїх дослідженнях обґрунтовували: О. Гнізділова, О. Козлюк, Ю. Лукашова А. Новиченко, В. Тернопільська, Л. Янцур, М. Янцур.

Мета статті – обґрунтування значущості та необхідності співпраці закладу дошкільної освіти з родинами вихованців у процесі формування уявлень про професії.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Визнання пріоритету сімейного виховання над суспільним потребує іншого змісту взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти. Новизна таких взаємин визначається поняттями «взаємодія», «співпраця», «партнерство». Суть даних понять полягає у беззаперечній рівнозначності внеску кожного учасника процесу та у відсутності привілею вказувати, декларувати, контролювати та оцінювати.

В оновленому Базовому компоненті дошкільної освіти члени авторського колективу визначили не лише стандартизовані вимоги до результату дошкільної освіти, а й окреслили обов'язкові умови, які допоможуть його досягти. Так, говорячи про відповідальність сім'ї за розвиток дитини, передбачена участь батьків або законних представників дитини в розвитку її компетентностей (Алеко, & Дьома, 2021).

Дієва співпраця родини та дошкільного закладу виникає не відразу. Це тривалий процес, довга і кропітка праця. Дослідники вважають, що успіх співробітництва вирішальною мірою залежить від взаємних установок сім'ї і дитячого закладу освіти. Найсприятливішими вони є, коли обидві сторони усвідомлюють потребу цілеспрямованого впливу на дитину і довіряють одна одній. Важливо, щоб батьки були впевнені в доброзичливому ставленні педагога до дитини, в його компетентності, цінували його особистісні якості (Каньоса, 2015).

Сучасна дослідниця Г. Беленька наголошує на тому, що педагогу необхідно постійно вдосконалювати рівень своєї педагогічної майстерності й здійснювати творчий пошук методів і форм залучення родин до участі в освітньому процесі закладу (Беленька, 2019).

Важливим є питання, за допомогою яких форм та методів роботи заклад дошкільної освіти має взаємодіяти з членами сімей вихованців, щоб забезпечити формування уявлень про професії. У теперішній час існують різноманітні методи та форми педагогічної просвіти та співпраці з батьками, як традиційні, які широко та давно використовуються у практиці закладів дошкільної освіти, так і новаторські, нетрадиційні. Але всі вони мають бути спрямовані на реалізацію завдань поставлених державою перед дошкільною освітою (Тесленко, 2020).

Зазвичай, педагоги-практики виокремлюють три етапи співпраці з батьками вихованців. Вважаємо, що під час формування уявлень про професію варто дотримуватися поетапності у роботі з батьками. На початковому етапі передбачається ознайомлення батьків з теоретичними аспектами проблеми формування уявлень про професії. Доцільним буде на даному етапі під час консультацій, семінарів, круглих столів ознайоми батьків з основними освітніми напрямками, за якими формуються ключові компетентності дошкільника. Особливу увагу варто зосередити на аналізі, визначених в Стандарті напрямках «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» та «Дитина в соціумі». Варто звернути увагу батьків на необхідності формування інтересу до професій, позитивного ставлення до праці дорослих та їх професійної діяльності. Необхідною умовою даного етапу є створення атмосфери спільності інтересів педагогів і батьків та гарантування взаємо підтримки (Ковалевська, & Пасічніченко, 2015).

На наступному етапі рекомендовано формувати педагогічні навички та уміння батьків, забезпечити актуалізацію педагогічного потенціалу родини, допомагати батькам у вихованні, навчанні, розвитку дитини шляхом розкриття змісту, форм, методів, засобів навчання та виховання. Під час організації взаємодії з батьками найефективнішими формами є: дні відкритих дверей, клуб спілкування та взаємодопомоги, ділові та рольові ігри, презентація педагогічних ідей, розробка проєктів. Так, доцільним буде запропонувати під час дня відкритих дверей звернути увагу на значення становлення основних компетентностей дитини під час здобуття дошкільної освіти через організацію педагогом базових видів діяльності за підтримки батьків в умовах родинного виховання. Наголошуючи на важливості сформованості компетентності дошкільників, підкреслити її багатокomпонентність: емоційно-ціннісне ставлення, сформованість знань, здатності та навичок впровадження набутого досвіду. Під час засідання сімейних клубів педагоги мають вказати шляхи формування уявлень про професії: залучення дитини до рукоділля, до виконання доручень (вирити посуд, погодувати папужку). З метою забезпечення високого рівня психологічної культури всіх учасників освітнього процесу, доцільно використовувати ділові та рольові ігри, презентувати педагогічні ідеї, розробки проєктів

На останньому етапі передбачено аналіз ефективності запропонованої системи взаємодії ЗДО з родиною. Традиційно використовують такі форми: анкетування, індивідуальні бесіди, презентація візитівок, сімейних газет, конкурси, фестивалі.

Лист Міністерства освіти щодо організації діяльності ЗДО в 2020-2021 навчальному році наголошує на необхідності звернути увагу на запровадження дистанційних форм роботи з батьками на онлайн платформах: Google Classroom, Zoom; застосування мобільних додатків Messenger, Viber, Facebook в межах робочого часу.

Щоб донести інформацію до сучасних батьків, привернути їхню увагу, потрібно їх дивувати. Така можливість є завдяки сучасним технологіям. Звісно, нетрадиційні форми роботи із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій не замінять живе спілкування батьків з вихователями. На сучасному етапі вихователями залучаються сучасні технології, серед них: нетворкінг технологія / фідбек-технологія. Нетворкінг – форма взаємодії з батьками вихованців за допомогою соціальних

мереж та інших Інтернет-платформ. Технології нетворкінгу дають змогу вивести на новий рівень комунікацію з батьками, а також організувати ділове спілкування батьків та вихователів.

Спеціалісти з дошкільної освіти створюють власні блоги та використовують їх як специфічну форму організації спільноти користувачів. Цю інтерактивну форму комунікації можна використати для поширення інформації про особливості формування уявлень про професії та давати цікаві розробки завдань з цієї проблематики для дошкільників.

Дещо насторожене ставлення громадськості до практики розповсюдження освітньої інформації для дітей через соціальні мережі (Фейсбук, Інстаграм), але так вихователь і керівник дошкільного закладу мають змогу оперативніше зреагувати на не конструктивні явища як у батьківському середовищі, так і в педагогічному. Опитування батьків вихованців закладів дошкільної освіти показало, що вони використовують соціальні мережі значно частіше, ніж інші інтернет-ресурси.

До нових форм роботи батьків і педагогічного колективу закладу дошкільної освіти належать: чати у месенджері (Viber, WhatsApp, Skype, ICQ, Telegram); розсилка sms-повідомлень (створює можливості для інформування з певного приводу, наприклад, про запланований захід тих батьків, які не мають доступу до електронної пошти); онлайн-зустрічі батьківського комітету у форматі Zoom-конференції, скайпу (дає можливість залучити навіть батьків, які перебувають у від'їзді чи хворіють; транслювати заняття з додаткових освітніх послуг, щоб батьки оцінили, за що вони платять).

Ефективною формою співпраці з формування уявлень про професії є екскурсії вихідного дня, під час яких діти разом із батьками відвідують: стадіон; кінний клуб; рок-школу; скелетрум; шахову школу; піцерію, мотошколу; стейк-хауз, де мають можливість познайомитися з новими професіями та їх значенням для суспільства.

Екскурсія у професію – спільна форма роботи ЗДО і членів родини вихованця, яка передбачає екскурсії до місць роботи батьків вихованців. Найліпший час для такої роботи — травень і період літнього оздоровлення. Упродовж травня вихователі опитують батьків, чи можна відвідати їхні місця роботи та визначають, у які з визначених організацій та установ міста доцільно організувати екскурсії.

Вдалими є майстер-класи батьків, зокрема з гончарства, кулінарної справи, робототехніки та ін.. Під час таких заходів батьки не просто ознайомлюють дітей із власними професіями, а й у цікавій і доступній формі залучають їх до «професійної» діяльності. Незабутнє враження на дітей справляють майстер-клас зі столярної справи (гончарства, ткацтва), під час якого діти долучаються до виробничого процесу (прикрашають готові предмети декоративним розписом). Останнім часом збільшилася кількість батьків-учасників бойових дій на сході України, яких запрошують, щоб познайомити з професією військового. Обов'язково обговорюється зміст розмови, доступність і безпечність інформації. Зазвичай, діти слухають веселі історії про тварин, які приносять часточку домашнього тепла в суворе військове життя. Особливо подобається дітям розглядати й приміряти речі, які приніс із собою татусь: тактичні окуляри, каску, фляжку, планшет тощо.

Висновки з даного дослідження. Співпраця закладу дошкільної освіти з родинами вихованців – одне з завдань дошкільної освіти, визначене державними документами. Формування життєво-необхідних компетентностей має відбуватися у тісній співпраці ЗДО та батьків. Сучасне життя спонукає до урізноманітнення та оновлення форм партнерської взаємодії з батьками. Залучення батьків до співпраці, прагнення до самовдосконалення педагогів – упевнений шлях до успіху. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо в розробці новітніх технологій співпраці ЗДО з родинами вихованців, які відповідатимуть стрімким суспільно-економічним, освітнім світовим тенденціям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Алеко О., Дьома С. Співпраця закладу дошкільної освіти та родини – необхідність і вимога сьогодення. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. 2021. № 12 (44). С. 11–17. DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.12/44.1>
- Базовий компонент дошкільної освіти : державний стандарт дошкільної освіти : нова редакція : наказ МОН України від 12.01.2021 № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
- Беленька Г. Дошкільний заклад і родина: співпраця заради дитини. *Дошкільне виховання*. 2019. № 2. С. 3–6.

- Гавриш Н., Нерянова С., Піроженко Т. Державний стандарт: аналізуємо зміни. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2021. № 2. URL: <https://emetodyst.mcfra.ua/870806>
- Каньоса Н. Г. Навчально-методичний підготовлено відповідно до чинної програми курсу «Теорія та методика співпраці ДНЗ з родинами» підготовки спеціаліста галузі знань 0101 Педагогічна освіта 6.010101 «Дошкільна освіта». Кам'янець-Подільський. 2015. 121 с.
- Ковалевська Н., Пасічніченко А. Організація співпраці ДНЗ із сім'єю в сучасних умовах. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій*: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв / за ред. Г. С. Тарасенко. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2015. Вип. 4. С. 182–185.
- Коваленко О. В., Радченко Г. М. Інтерактивні форми взаємодії з батьками вихованців закладів дошкільної освіти: веління часу чи данина моді. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 26. С. 181–184.
- Лист Міністерства освіти щодо організації діяльності ЗДО в 2020-2021 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-diyalnosti-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci>
- Лукашова Ю. О. Реалізація принципу гендерної рівності у процесі формування уявлень у дітей дошкільного віку про професії дорослих. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі*: зб. наук. пр. / за заг. ред. О. А. Гнізділової; відпов. ред. Н. В. Ковалевська. Полтава: Цьома С. П., 2019. Вип. 3. С. 111–118.
- Освітня програма для дітей від 2 до 7 років «Дитина». URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2326-programa-ditina>.
- Тернопільська В. І., Новиченко А. В. Особливості формування уявлень про професії у дітей старшого дошкільного віку. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2019. № 2. С. 83–88.
- Тесленко О. В. Відвертий діалог: нові форми взаємодії з батьками URL: <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v4/i14/23.pdf>
- Янцур Л., Янцур М. Формування у старших дошкільників інтересу до професійної діяльності дорослих. *Інноватика у вихованні*. 2019. Вип. 10. С. 299–304.

REFERENCES

- Alienko, O., & Doma, S. (2021). Spivpratsia zakladu doshkilnoi osvity ta rodyiny – neobkhdnist i vymoha sohodennia [Cooperation between preschool educational institutions and families – modern need and requirement]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, 12 (44), 11-17. doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.12/44.1> [in Ukrainian].
- Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [The basic component of preschool education] № 33. (2021). Retrived from https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
- Bielienka, H. (2019). Doshkilnyi zaklad i rodyna: spivpratsia zarady dytyny [Preschool and family: cooperation for the sake of the child]. *Doshkilne vykhovannia [Preschool education]*, 2, 3-6 [in Ukrainian].
- Havrysh, N., Nerianova, S., & Pirozhenko, T. (2021). Derzhavnyi standart: analizuemo zminy [State standard: we analyze changes]. *Vykhovatel-metodyst doshkilnoho zakladu [Educator-methodologist of preschool institution]*, 2. Retrived from <https://emetodyst.mcfra.ua/870806> [in Ukrainian].
- Kanosa, N. H. (2015). *Navchalno-metodychnyi pidhotovleno vidpovidno do chynnoi prohramy kursu «Teoriia ta metodyka spivpratsi DNZ z rodynamy» pidhotovky spetsialista haluzi znan 0101 Pedagogichna osvita 6.010101 «Doshkilna osvita» [Educational and methodical prepared in accordance with the current program of the course «Theory and methods of cooperation between schools and families» training specialist in the field of knowledge 0101 Pedagogical education 6.010101 «Preschool education»]. Kam'ianets-Podilskyi [in Ukrainian].*
- Kovalenko, O. V., & Radchenko, H. M. (2020). Interaktyvni formy vzaiemodii z batkamy vykhovantsiv zakladiv doshkilnoi osvity: velinnia chasu chy danyna modi [Interactive forms of interaction with parents of preschool education institutions: order of time or tribute to fashion]. *Innovative Pedagogy*, 26, 181-184 [in Ukrainian].
- Kovalevska, N., & Pasichnichenko, A. (2015). Orhanizatsiia spivpratsi DNZ iz sim'ieiu v suchasnykh umovakh [Organization of cooperation between schools and families in modern conditions]. In H. S. Tarasenko (Ed.), *Aktualni problemy doshkilnoi ta pochatkovoї osvity v konteksti yevropeyskykh osvitnikh stratehii [Actual problems of preschool and primary education in the context of European educational strategies]*: Proceedings of the conference of faculty and students of the Institute of Pedagogy, Psychology and Art (Vol. 4, pp. 182-185). Vinnytsia: Nilan-LTD [in Ukrainian].
- Lukashova, Yu. O. (2019). Realizatsiia pryntsyphu hendernoi rivnosti u protsesi formuvannia uiaвлен u ditei doshkilnoho viku pro profesii doroslykh [Implementation of the principle of gender equality in the process of forming ideas in preschool children about the profession of adults]. In O. A. Hnizdilova (Ed.), *Doshkilna osvita u suchasnomu sotsiokulturnomu prostori [Preschool education in the modern socio-cultural space]* (pp. 111-118). Poltava: Tsoma S. P. [in Ukrainian].

- Lyst Ministerstva osvity shchodo orhanizatsii diialnosti ZDO v 2020-2021 navchalnomu rotsi* [Letter of the Ministry of Education on the organization of the activities of the ZDO in 2020-2021 academic year]. Retrived from <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-diyalnosti-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci> [in Ukrainian].
- Osvitnia prohrama dlia ditei vid 2 do 7 rokiv «Dytyna» [Educational program for children from 2 to 7 years «Child»]. Retrived from <https://www.pedrada.com.ua/article/2326-programa-ditina> [in Ukrainian].
- Ternopilska, V. I., & Novychenko, A. V. (2019). Osoblyvosti formuvannia uiaavlennia pro profesii u ditei starshoho doshkilnoho viku [The features of the formation the notions about professions in the children preschool age education]. *Research Notes. Series Psychology and Pedagogy Research (Nizhyn Mykola Gogol State University)*, 2, 83-88 [in Ukrainian].
- Teslenko, O. V. (2020). *Vidvertyi dialoh: novi formy vzaiemodii z batkamy* [Open dialogue: new forms of interaction with parents]. Retrived from <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v4/i14/23.pdf> [in Ukrainian].
- Yantsur, L., & Yantsur, M. (2019). Formuvannia u starshykh doshkilnykiv interesu do profesiinoi diialnosti doroslykh [Formation of interest to the adult professional activities in senior preschool children]. *Innovation in upbringing*, 10, 299-304 [in Ukrainian].

NATALIIA KOVALEVSKA

COOPERATION BETWEEN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND FAMILIES IN THE PROCESS OF FORMING PRESCHOOL CHILDREN'S IDEAS ABOUT PROFESSIONS

The article reveals the peculiarities of forming preschool children's ideas about professions in the process of interaction of educators of preschool education institutions with families. The modern scientists' research analysis gives the chance to emphasize that a kindergarten teacher needs to constantly improve the level of the pedagogical skill and to carry out a creative search of methods and forms of families' involvement in the educational process of preschool institutions.

Peculiarities of realization of modern forms of interaction of preschool educational institutions teachers with families in the process of formation of ideas about professions are covered. Various methods and forms of pedagogical education and cooperation with parents are considered, namely traditional one, which are widely and long used in the practice of preschool educational institutions, and innovative, non-traditional one.

It is determined that during the formation of ideas about the profession it is necessary to follow the stages in working with parents. At the first stage, parents acquire theoretical knowledge. At the second stage, the objectives are to form parents' pedagogical skills and abilities, to provide actualization of a family's pedagogical potential, to help parents in education, training, and development of the child by disclosure of the maintenance, forms, methods, means of training and education. At the third stage, the analysis of efficiency of the offered system of interaction of preschool educational institutions with a family is provided.

The implementation of traditional and non-traditional forms of interaction, in particular modern ICT technologies, is characterized. There is networking technology (feedback technology); educators' personal blogs about the organization of the community of users (members of the children's family), dissemination of educational information for children through social networks (the Facebook, the Instagram); instant messaging (Viber, WhatsApp, Skype, ICQ, Telegram); sms-mailings for informing about a certain event (for example, about the planned event) of those parents who do not have access to e-mail; online meetings of the parent committee (family club, parent conference) in the format of a Zoom conference.

The effectiveness of non-traditional forms of interaction is determined. They are the following: weekend excursions, excursions into the profession during which preschool children get acquainted with new professions.

Keywords: cooperation with parents; ideas about professions; labor education; modern forms of cooperation.

УДК 371.13

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249784>

ІВАН КРАВЧЕНКО

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6114-4591>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: ivanvitalievichkravchenko@gmail.com

МАРИНА ТИХОНЕНКО

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: marinatihonenko27@gmail.com

МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ ЗГУРТОВАНОГО УЧНІВСЬКОГО КОЛЕКТИВУ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито систему основних методів і прийомів формування учнівського колективу в закладах професійної освіти. Колектив розглядається як кінцева мета виховання, як комфортне середовище, у якому кожна особистість має можливість розвивати свої здібності, реалізовувати дидактичні завдання, зберігати свою індивідуальність. Під колективом розуміємо не випадкове зібрання людей, а таке, що об'єднане спільною суспільною значущою метою, груповою діяльністю по досягненню цієї мети, де наявні органи самоуправління і координації та існують відносини відповідальної залежності.

Важливе місце у нашому дослідженні відводилося побудові системи взаємовідносин між класним керівником, активом та членами навчальної групи як по горизонталі так і по вертикалі. В організованому колективі повинні бути взаємини відповідальної залежності, спільної відповідальності за колективну справу. На шляху формування згуртованого учнівського колективу важливим було застосування індивідуального підходу до особистості, врахування індивідуальних психологічних якостей кожного учня, творче використання педагогічних ідей видатних науковців, практиків з метою впровадження результатів у сучасних закладах професійної освіти.

Ключові слова: учень; група; колектив; класний керівник; особистість; навчально-виховний процес.

Постановка проблеми в загальному викладі. Психологічний стан учнів та результативність навчання залежить від того, наскільки дружній колектив. А від ступеня згуртованості учнів у групі залежить і ступінь засвоєння навчального матеріалу, ефективність роботи вчителя з групою і формування особистості учнів. У справі створення дружнього колективу провідна роль, звичайно, належить класному керівникові.

Головним завданням виховної роботи є допомога учням повірити у власні сили, подивитись на себе з іншого боку, сформувати активну та позитивну життєву позицію, яка надасть впевненості у доброзичливому ставленні до інших людей, зокрема молоді; зацікавити їх в успішному оволодінні тим або іншим видом діяльності; відчувати власну значущість, що характеризує позитивне ставлення учня до самого себе і об'єктивність його самооцінки, яка є основою подальшого розвитку індивідуальності учня.

Дуже важливо навчити учнів працювати в колективі, приносити користь, поважати думку та працю своїх одногрупників, наставників та педагогів, дослухатись до порад, розрізняти добро і зло, допомагати учням, які відстають. А правильно підібрані методи і засоби формування учнівського колективу сприяють всебічному розвитку особистості та підвищують ефективність, засвоєння навчального матеріалу.

Тому, педагоги у своїй діяльності намагаються досягти мети, а саме:

- формування учнівського колективу, здатного до дидактичної суб'єкт - суб'єктної взаємодії та взаємодопомоги при вивченні навчальних предметів;

- формування здорового морально – психологічного клімату, комфортного середовища, взаємоповаги та взаємодопомоги;
- створення умов для інтелектуального, морального, емоційного, творчого самовираження учнів;
- формування позитивної життєвої позиції для кожного учня та колективу в цілому;
- сприяння розвитку творчого потенціалу та професійного зростання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. В умовах сучасної вищої школи навчання, виховання, розвиток і формування особистості здійснюється у учнівській групі (колективі). Ось чому в нашій педагогіці багато уваги приділялося і приділяється розробці теорії і методики формування колективу. Особливо великий унесок у вирішення цієї проблеми зробили такі відомі педагоги: В. О. Білоусова, М. Й. Варій, А. С. Макаренко, Л. Д. Столяренко, В.О. Сухомлинський, С. Т. Шацький та ін.

Потрібно сказати, що багато педагогів інших держав підтверджують, що розроблені теорії колективного виховання є значним досягненням світової педагогічної думки і це дало поштовх для подальшого. В останні роки нами зафіксовано зростання інтересу зарубіжних учених до окресленої проблеми (У. Беніс, Г. Варен, А. Герберт, Ф. Тетлок, 1. Штайнер та ін.). Спектр їхніх досліджень різноманітний і базується як на індивідуальному, так і на груповому підходах.

Педагогічну спадщину А.С.Макаренка як основоположника дитячого колективу, було розглянуто в роботах видатних педагогів та психологів В.О.Сухомлинського, Л.І.Новікової, А.В.Мудріка, Л.І.Уманського, А.В.Петровської, та ін.

Л.І.Новікова розробляла проблему формування і управління саме дитячого колективу як інструменту всестороннього розвитку дитини. Учнівський колектив правильно функціонує за умови цілеспрямованого керівництва педагога, який планує його структуру, організовує змістовне життя, що впливає на відносини в навчальній групі.

Психолог А.В.Петровський, характеризуючи особливості розвитку колективу, виділив декілька фаз, що послідовно змінюються:

- адаптація особистості в колективі, передбачає активне засвоєння особистістю діючих в даній спільноті норм і оволодіння відповідними формами і засобами діяльності;
- індивідуалізація, породжується суперечністю між досягнутою особистістю адаптацією в колективі і незадоволеною потребою в максимальній персоналізації;
- інтеграція особистості в колективі, колектив приймає особистість, оцінює її індивідуальні особливості, а особистість в свою чергу встановлює відносини співпраці з членами колективу (Петровський, 1982, с. 255).

Мета статті – висвітлити основні методи та прийоми формування згуртованого учнівського колективу в закладах професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна теорія формування колективу створювалася зусиллями багатьох педагогів і психологів. Найбільший внесок у розробку проблеми колективу зробив видатний педагог А. С. Макаренко. Він переосмислив класичну освіту, брав активну участь в пошуку нових рішень, розробивши і визначивши ряд нових проблем виховання. А. С. Макаренко як педагог - практик займався питаннями методології, теорії та організації виховання. Вчення А.С. Макаренка містять технологію поетапного формування колективу. Він сформулював закон життя колективу: рух – форма його життя, зупинка – форма його смерті. Виділив принципи розвитку колективу: гласність, залежність, відповідальність, паралельна дія.

Ним сформульовані наступні ознаки результативного колективу:

- постійна бадьорість готовність до організованих дій;
- дружнє єднання членів колективу;
- тверда ідея захищеності кожної особистості: «У колективі повинен бути міцним закон - ніхто не тільки не має права, але не має і можливості безкарно знущатися, куражитися або чинити насильство над слабшим членом колективу»;
- активність, яка виражається в тому, що член колективу протягом дня розумно зайнятий корисною справою, діяльністю;
- уміння учня бути стриманим в поведінці, слові. (Кудояр, 2005, с. 340).

В.О.Сухомлинський розглядав колектив як засіб етичного і духовного розвитку людини. Він зазначав: «Колектив – дитячий, підлітковий, юнацький – дуже складна єдність. Це річка, яка живиться тисячами струмків» (Сухомлинський, 1976а, с. 562). Протягом періоду після того, як діти

переступили шкільний поріг, у класі ще нема і бути не може того, що ми вкладаємо в поняття колектив. Він створюється поступово. Передусім, створення колективу залежить від особи викладача, особливо класного керівника. Практика доводить, що у закладі професійної освіти позитивно сприймаються викладачі, яким властиві емоційна стабільність, особистісна зрілість, соціальна відповідальність, високий професіоналізм, здатність виявляти зацікавленість у спілкуванні, демонструють адекватність сприйняття. Розпочинаючи співпрацю із навчальною групою, перш ніж діяти, необхідно зрозуміти позицію учня, доцільно йому довіряти, вважати учня особистістю з власною гідністю, виявляти дружнє ставлення, але аж ніяк не ворожнечу. За основу ефективних взаємостосунків необхідно взяти елементи співпраці й співтворчості. Як зазначає А.М. Бойко, «при переході до співпраці і співтворчості за основу беремо загальнолюдські та національні ідеали, усвідомлення дисципліни і порядку як засобу організації високого рівня взаємодії, єдності, вільного саморозвитку особистості і цілеспрямованого педагогічного керівництва» (Бойко, 1996, с. 73). Для успішного переходу до високого і найвищого рівня відносин необхідне, крім високого професіоналізму вчителя, виховання в учнів готовності до співробітництва з учителем, відповідальності за результати навчання та виховання. У основу співробітництва покладено, по-перше, підхід до особистості як соціально відповідальної, активної, самостійної, здатної до самовизначення та самовиховання і саморегуляції вчинків і дій, з установкою на розумний моральний вибір, особистості гнучкої й динамічної в своєму становленні, з розвиненим почуттям і людської гідності, цілеспрямовано формуючи себе. По-друге, у взаємодії на рівні співробітництва, вчитель зорієнтований на особистість певного школяра, його індивідуальні та психологічні особливості, інтереси і захоплення, можливості та здібності. По-третє, співробітництво вимагає творчості вчителя і плюралізму в розв'язанні завдань навчання та виховання, створення єдиного педагогічного колективу та мікроклімату взаємодовіри, забезпечення відкритості педагогічного процесу» (Бойко, 1996, с. 77).

Для вирішення проблем згуртованості групи, класний керівник повинен постійно підвищувати свою педагогічну майстерність: вивчати досвід (за допомогою Internet – форумів), літературу; використовувати сучасні інформаційні технології, спілкуватись з колегами, учнями; а проведена робота щодо формування згуртованості колективу дуже важлива для подальшого результату, а саме виховання людини, яка буде конкурентноспроможною на ринку праці, зможе використати свій потенціал.

Виходячи з вищевикладеного, ми зазначаємо, колектив відіграє головну роль у формуванні особистості дорослої людини. У ньому виховуються потреби, розкриваються задатки, формуються здібності, відбувається всебічний розвиток особистості і підготовка учнів до суспільного життя в закладі освіти.

Виховний вплив колективу на особистість реалізується через різноманітні напрямки роботи. Насамперед, здійснюється в процесі колективної діяльності дітей. Успіхи та невдачі кожної особистості, їх причини можна відстежити у спільній діяльності. Досягнення окремих учнів стають прикладом для наслідування іншими.

Доцільно організувати тимчасові об'єднання учнів з переведенням до них вихованців, у яких не склалися стосунки в первинному колективі, змінювати характер та види діяльності колективу з метою залучення їх до нових стосунків.

У процесі різних видів діяльності в учнівському колективі встановлюються міжособистісні зв'язки і взаємини.

Великий педагог В.О. Сухомлинський писав: «Колектив – це дуже чутливий інструмент, який творить музику виховання, необхідну для впливу на душу кожного вихованця, – творить тільки тоді, коли цей інструмент налаштований. А налаштовується він лише особистістю педагога, вихователя, точніше: налаштовується він тим, як дивляться вихованці на педагога як на людину, що вони в ньому бачать і відкривають... Якщо ми говоримо про те, що колектив – велика виховна сила, то, образно кажучи, ми маємо на увазі квітучу й зелену крону дерева, яку живить глибоке й непомітне з першого погляду коріння, і цим корінням є духовне багатство вихователя» (Сухомлинський, 1976b, с. 478). Незалежно від того, наскільки важкою є робота створення колективу, вона безумовно необхідна для учнів, тому що основна структурна ланка у закладах професійної освіти – це група. Саме в ній зароджується інтерес до навчання, формуються соціальні відношення між учнями. Організатором діяльності учнів у навчальній групі, координатором впливу був і залишається класний керівник. У процесі

навчальних занять, суспільно корисної продуктивної праці, громадської діяльності під керівництвом учителя закладаються і дедалі розвиваються основи внутрішньої єдності, закладається первинний колектив. Колектив – це творіння педагога. У ньому відбиваються виховні ідеали та світогляд педагога. Досвід роботи у закладі професійної освіти дає змогу усвідомити організаторську, стимулювальну, виховну та координаційну функції класного керівника на прикладах навчання учнів розв'язанню конфліктів, допомогти одне одному, усвідомлювати себе однією сім'єю.

Силу колективу складає його згуртованість. Вона буває дуже високою, коли люди тісно пов'язані один з одним і разом відповідають за досягнення мети, що стоїть перед ними і колективом в цілому, а тому роблять все для успіху. Буває і дуже низькою, коли колектив не чітко організований, тобто відсутня загальна мета і кожен діє сам по собі, прагнучи продемонструвати індивідуальні результати навіть в шкоду іншим.

Характерними ознаками розвитку групи на шляху формування колективу виступають: спрямованість (зміст групових цілей, мотивів і цінностей); організованість; підготовленість до виконання спільної діяльності; інтелектуальна, емоційна і волева комунікативність; стресостійкість.

Цілісними характеристиками групи виступають: згуртованість; мікроклімат; референтність; лідерство; толерантність; активність.

Справжній згуртований колектив не виникає відразу, а формується поступово, проходячи ряд етапів. “Колектив, – підкреслює А. Макаренко, – захищає кожную особистість і забезпечує для неї найсприятливіші умови розвитку” (Макаренко, 1956, с. 403). А. Макаренко говорить, що захищаючи кожного вихованця свого колективу, що цим у нього виховується воля, загартованість, гордість, що він живе і вчиться у такому закладі освіти, в такому колективі.

Щоб стати колективом, група повинна пройти нелегкий шлях якісних перетворень. На цьому шляху А.С.Макаренко виділяє декілька стадій (етапів).

На першому організаційному етапі група учнів не є колективом в повному розумінні слова, оскільки вона створена з учнів, що мають різний життєвий досвід, погляди, різне ставлення до колективного життя. На цьому етапі до учнів з перших днів навчання у закладах професійної освіти вступають у комунікативну взаємодію між собою (Ракова, 2009, с. 211).

Це відбувається навколо навчального предмету, а організатором життя і діяльності навчальної групи на цьому етапі є майстер і класний керівник, він висуває вимоги до поведінки і режиму діяльності учнів. Для майстра важливо чітко виділити найбільш значущі і принципові вимоги до роботи і дисциплінованості учнів, не допускаючи великої кількості другорядних вказівок, заборон. На цьому організаційному етапі майстер повинен уважно вивчити кожного члена групи, його характер, особливості, виявляючи за допомогою спостереження, вивчення особових справ, анкетування та тестування, поступово виділяти тих, хто суттєвіше сприймає інтереси колективу, є неформальним лідером.

Перший етап характеризується адаптацією, тобто маємо на увазі активне пристосування до навчального процесу і входження у новий колектив, засвоєнням вимог, традицій та норм закладу освіти.

Другий етап розвитку учнівської групи настає, коли виявлений дійовий, а не формальний актив групи, тобто визначені організатори колективної діяльності, що мають авторитет у більшості членів колективу. На цьому етапі дуже важливо обрати актив групи – самоврядування, правильно скоригувати напрями та завдання діяльності (Ракова, 2009, с. 212). Виявлення активу і лідерів відбувається через стадії конфронтації, розподілу групових ролей, з поступовим переходом на стадію експериментування. Майстер на другому етапі розвитку колективу повинен об'єктивно вивчати, аналізувати взаємостосунки, своєчасно вживати заходи, дії для корекції стану членів групи з високим і низьким соціометричним статусом. Виховання активу групи — найважливіше завдання керівника, спрямоване на розвиток організаторських здібностей активу і усунення негативних явищ.

На третьому етапі відбувається залучення членів колективу в різноманітні види спільної діяльності (підготовки та проведенню заходів, виконання виробничих завдань, навчання, спорт, відпочинок, екскурсії тощо), взаємодопомога учнів, постановка перед колективом цікавих і ускладнюючих цілей, встановлення дружніх і вимогливих відносин, відповідальної залежності між учнями — все це сприяє зміцненню і розвитку колективу.

На четвертому етапі колектив ще не є в повному розумінні згуртованою групою однодумців,

спостерігається значна неоднорідність поглядів. Вільний обмін думками, дискусії, увага майстра до настрою і думок членів колективу, демократичний колегіальний спосіб прийняття рішень і управління створюють основу для встановлення згуртованості.

На п'ятому етапі розвитку колектив досягає високого рівня єдності, свідомості, організованості, відповідальності, що дозволяє йому самостійно вирішувати різноманітні задачі, перейти на рівень самоврядування (Ракова, 2009, с. 214). В умовах сьогодення практична діяльність на формування учнівського колективу у закладі професійної освіти переконливо доводить твердження про те, що група на шляху до колективу проходить нелегкий шлях і ми відзначаємо, що далеко не кожен колектив досягає цієї стадії розвитку.

Для згуртованості учнівського колективу дуже важливо спільна участь учнів в підготовці, проведенні, групових заходів. Колективні емоційні вболівання за громадську діяльність учнів, сприяють формуванню колективу, зближують між собою. Для високорозвиненого колективу характерна наявність згуртованості, єдності, близькості поглядів, оцінок і позицій членів групи по відношенню до інших учнів. Результатом є позитивний психологічний клімат, доброзичливий фон взаємостосунків, співпереживання, співчуття один до одного, висока результативність в навчанні, взаємодопомога, вміння вирішувати самостійно і толерантно проблемні питання групи.

Ефективним засобом формування учнівського колективу є позакласна робота. Важлива роль у вихованні учнів, розширенні й поглибленні їхніх знань, розвиткові творчих здібностей належить спеціально організованій виховній роботі у позанавчальний час. Її зміст визначається загальним змістом виховання учнівської молоді, який передбачає розумове, моральне, трудове, естетичне і фізичне виховання.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Досвід роботи по формуванню згуртованого учнівського колективу у закладі професійної освіти підтверджує важливість теоретичного знання основних методів і прийомів, а також уміння їх реалізовувати на практиці. Важливо не тільки надати учням теоретичні знання та прищепити професійні навички, а також необхідно вчити їх мислити, пробуджувати в них здібності, розвивати свідоме, творче ставлення до роботи, яке в майбутньому стане основою їх діяльності на виробництві. Тому, головним завданням педагогічних працівників є формування згуртованості колективу навчальної групи. Добре згуртований учнівський колектив, правильно поставлене колективне виховання передбачає розумне поєднання самостійного розвитку особистості з урахуванням потреб колективу.

Виховний вплив колективу на особистість учня буде ефективним за умови розумного поєднання педагогічного керівництва зі створенням умов для прояву учнями самостійності, ініціативи, розкриття творчого потенціалу. Предметом подальших наукових пошуків можуть бути сучасні шляхи вдосконалення учнівського колективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бойко А. М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації. Київ, 1996. С. 77–78.
 Кудояр А. М. Психологічні погляди А. С. Макаренка. Особистість. Діяльність. Соціальні об'єднання. Колектив. Суми, 2005. 340 с.
 Макаренко А. С. Из истории коммуны имени Ф. Э. Дзержинского. : в 7-ми т. Москва, 1956. Т. II. С. 395–416.
 Петровский А.В. Личность, деятельность, коллектив. Москва, 1982. 255 с.
 Ракова Н. А.. Педагогіка сучасної школи. Вітебськ, 2009. 215 с.
 Сухомлинський В. О. Колектив як знаряддя виховання. Як створюється колектив, на чому він тримається : в 5-ти т. Київ : Рад. шк., 1976а. Т. 2. С. 562–566.
 Сухомлинський В. О. Принципи виховання шкільного колективу : в 5-ти т. Київ : Рад. шк., 1976б. Т. 1. С. 406–411.

REFERENCES

- Boiko, A. M. (1996). *Onovlenna paradyhma vykhovannia: shliakhy realizatsii [Updated paradigm of education: ways of realization]*. Kyiv [in Ukrainian].
 Kudoiar, A. M. (2005). *Psykhologichni pohliady A. S. Makarenka. Osobystist. Diialnist. Sotsialni ob'iednannia. Kolektyv [Psychological views of A. S. Makarenko. Personality. Activity. Social associations. Collective]*. Sumy [in Ukrainian].
 Makarenko, A. S. (1956). *Iz istorii kommuny imeni F. Je. Dzerzhinskogo [From the history of the commune named after FE Dzerzhinsky] (Vol. II)*. Moskva [in Russian].
 Petrovskij, A. V. (1982). *Lichnost', dejatel'nost', kolektiv [Personality, activity, team]*. Moskva [in Russian].
 Rakova, N. A. (2009). *Pedahohika suchasnoi shkoly [Pedagogy of modern school]*. Vitebsk [in Ukrainian].

Sukhomlynskyi, V. O. (1976a). *Kolektyv yak znariaddia vykhovannia. Yak stvoriuietsia kolektyv, na chomu vin trymaietsia* [The team as a tool of education. How a team is created, what it is based on] (Vol. 2). Kyiv: Rad. shk. [in Ukrainian].

Sukhomlynskyi, V. O. (1976b). *Pryntsypy vykhovannia shkilnoho kolektyvu* [Principles of education of school staff] (Vol. 1). Kyiv: Rad. shk. [in Ukrainian].

IVAN KRAVCHENKO

MARINA TIKHONENKO

METHODS AND TECHNIQUES OF FORMING A COHERENT STUDENT TEAM IN VOCATIONAL EDUCATION INSTITUTIONS

The article reveals the system of basic methods and techniques of forming a student body in vocational education institutions. The team is seen as the ultimate goal of education, as a comfortable environment in which each individual has the opportunity to develop their abilities, implement didactic tasks, to preserve their individuality. By team we mean not a random gathering of people, but one that is united by a common socially significant goal, group activities to achieve this goal, where there are bodies of self-government and coordination and there are relations of responsible dependence.

An important place in our study was given to building a system of relationships between the class teacher, assets and members of the study group both horizontally and vertically. In an organized team there should be a relationship of responsible dependence, joint responsibility for the collective cause. On the way to forming a cohesive student body it was important to apply an individual approach to personality, taking into account the individual psychological qualities of each student, creative use of pedagogical ideas of prominent scientists, practitioners to implement results in modern vocational education institutions.

Key words: *student; group; collective; class teacher; personality; educational process.*

УДК373.2.015.31:111:7

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249800>

ВАЛЕНТИНА КРАМАРЕНКО

ORCID <http://orcid.org/0000-0003-1880-347X>
(Полтава)

Place of study: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: kramart@ukr.net

ХАРАКТЕРИСТИКА МИСТЕЦЬКО-ДІЯЛЬНІСНОГО КРИТЕРІЯ СФОРМОВАНOSTI КРЕАТИВНОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОГО МИСТЕЦЬКО-ІГРОВОГО МАТЕРІАЛУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню мистецько-діяльнісного критерію креативності через призму показників креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу. У дослідженні виявлено три рівні показників мистецько-діяльнісного критерію креативності, а саме: мистецько-ігрової грамотності, мистецько-ігрових дій та імпровізаційно-творчої діяльності, що з'ясовано за допомогою експериментальної роботи на базі вікових груп закладів дошкільної освіти і діагностовано, як високий, середній та низький рівні креативності мистецько-діяльнісного критерію креативності дітей 5-7 років. Практичним шляхом з'ясовано рівень проблем зі сприйняття сучасного мистецько-ігрового матеріалу дитиною дошкільного віку і можливості вирішення цих проблем через ігрові та комунікативні перспективи формування креативних здатностей дошкільників.

Ключові слова: креативність; мистецько-діяльнісний критерій креативності; мистецько-ігрова грамотність; мистецько-ігрові вміння; імпровізаційно-творча діяльність; дитина дошкільного віку.

Постановка проблеми. Сучасний світ активно змінюється і Україна своєчасно реагує на виклики сьогодення. Оновлена Національна освітня програма розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі», що рекомендована Міністерством освіти та науки України для впровадження у закладах дошкільної освіти, враховуючи сучасні вимоги системи дошкільної освіти, надає сприяння створенню комфортного простору у системі ЗДО задля використання різноманітних сучасних педагогічних технологій, проявам гнучкості в підходах до особистості дитини і ставить за мету плекання креативності, творчих здібностей, уміння варіювати, діяти в уявному плані, уникати шаблонів, самостійно висувати елементарні гіпотези, генерувати особистісні ідеї, неординарно розв'язувати проблеми, проявляти самобутність та раціоналізаторство (*Міністерство освіти та науки України*).

«Первинна» загальна креативність дитини дошкільного віку (за Т. Червонною) може зростати за зовнішніх умов наявності відповідного розвивального середовища, оточення творчих дорослих та сприятливих умов розвитку незалежності поглядів, відкритості щодо нового досвіду, чутливості до проблем, культивування творчих потреб дитини (Червонна, 2008, с. 11) і залучення до ігрової діяльності у ЗДО сучасного мистецько-ігрового матеріалу.

Важливо підкреслити, що креативність як психоемоційна, поведінкова та мистецько-діяльнісна здатність (властивість) особистості, проходить етап формування під впливом сучасного мистецько-ігрового матеріалу та характеризується адаптивністю, тобто дитина дошкільного віку адаптивно реагує на актуальність нових підходів до нових продуктів. Іншими словами, дошкільник проявляє готовність до змін у формах, матеріалах, сюжетних та предметних рухах гри, способах використання ігрового матеріалу і готовність такого типу можна і необхідно формувати. Наголошуємо – саме мистецько-ігровий матеріал з його нестандартністю, рухливістю (можливістю змінюватися) спроможний комплексно впливати на психоемоційний стан дитини та надавати сприяння формуванню мистецько-діяльнісного критерію креативності дітей дошкільного віку.

Аналіз найвагоміших публікацій. Науковицею, фахівчиною з вікової психології Валерією Мухіною доведено, що оволодіння дитиною дошкільного віку новою для неї діяльністю відбувається одночасно в двох потоках, що з часом повинні злитися у єдиний рух. Перший потік готує інструментарій здійснення дії, його спосіб. Цей потік рухається в руслі будь-якої активності малюка – орієнтовної (пошукової, дослідницької), наслідувальної та інших. Здійснюючи орієнтовні або наслідувальні дії, дитина опановує найбільш загальну форму майбутньої діяльності. В період первісного оволодіння ігровим засобом малюк зосереджений на процесі його застосування, але не на досягненні результату.

Той факт, що дитина спочатку опановує форму творчої діяльності, надає чималі можливості для розвитку творчих знахідок до нового, невідомого попереднім поколінням, застосуванню цього ігрового засобу в подальшому. За В. Мухіною, значення періоду від народження до вступу до школи, полягає в підготовці більш загальних людських знань і вмінь, психічних якостей і властивостей особистості, що потрібні людині для суспільного життя. До них відносяться: володіння мовою, маніпулювання предметами побуту, розвиток орієнтування в просторі та часі, розвиток людських форм сприйняття, мислення, уяви, формування основ взаємовідносин з іншими людьми, початкове знайомство з літературними і мистецькими творами. Науковиця наголошує, що те заради чого творить граючись дошкільник, зазвичай не потребує досконалої техніки. Предестетичні мотиви ще не створюють у дитини внутрішньої та стійкої потреби в удосконаленні творчої техніки хоча б тому, що дорослим зазвичай приносить задоволення саме примітивність дитячих малюнків, казок, віршів, поробок, незграбність маленьких танцюристів, дефекти дикції дітей-декламаторів. Орієнтація дитини на задоволення глядачів не змінює характеру дитячої творчості, воно (задоволення) як і раніше залишається грою в творчість, грою у визнання її зусиль.

Підсумовуючи вищевикладене, постає необхідність сформулювати специфічний мотив творчої діяльності дитини та первинні зародки креативних здібностей, що відбуваються завдяки спілкуванню з оточуючим світом – мистецько-ігровими засобами (малювання, ліплення, конструювання), і у наслідку – відкриття нових образів, форм та особистісних можливостей. Важливо, що без мотиву немає ні справжньої мистецько-ігрової діяльності, ні повноцінного сприйняття мистецтва, навіть якщо усі необхідні для цього вміння та засоби у дитини наявні. Тому, важливий другий потік, в руслі якого формується специфічний мотив творення. За В. Мухіною, засіб творення дитиною будь-чого відбувається у відкритій формі, в той же час мотив прихований від спостерігача, а часто і від того, хто діє. Тому, дорослі піддаються зовнішнім враженням і виявивши, що дитина володіє засобом, вважають, що вона опанувала діяльність. Віршовану форму (ритм, риму, музикальність) дошкільник сприймає як одну з якостей мовлення і грає цією формою, як грають фарбами, в той же час образотворчу діяльність (малювання, ліплення) дитина сприймає як одну з якостей художнього самовираження і маніпулює фарбами, пластичним матеріалом як конструктором (Мухіна, 2012, с. 42), тому діяльність дитини у першому та другому потоках формує особистісно-поведінкові та мистецько-діяльнісні здатності, які є показниками нашої критеріальної характеристики креативності дошкільників засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу.

Українська науковиця В. Л. Дихта-Кірфф акцентує на креативній мотивації дитини, порівнюючи її з «пусковим механізмом», що спонукає особу проявляти креативні здібності у творчій діяльності. За думкою Вікторії Леонідівни, креативна мотивація виявляється у креативній спрямованості особистості, під якою розуміється система стійких цінностей, смислів (мотивів), які орієнтують і направляють особистість у творчій діяльності. (Дихта-Кірфф, 2018, с. 46), з чим ми погоджуємось і наголошуємо на тому, що система стійких цінностей набувається саме в системі дошкільної дошкільної освіти,

Мета статті через визначення рівнів виявлених показників формування креативності розкрити сутність мистецько-діяльнісного критерію сформованості креативності дитини дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу.

Завдання: проаналізувати мистецько-діяльнісний критерій креативності дітей дошкільного віку з залученням до ігрової діяльності сучасного мистецько-ігрового матеріалу та структурувати сформованість креативності дошкільників у межах практичних показників *мистецько-ігрової грамотності, мистецько-ігрових вмінь та імпровізаційно-творчої діяльності* за рівнями, від високого до низького.

Серед умов розвитку креативного мислення дошкільника, виділяють наступні: ситуації незавершеності або відкритості на відміну від жорстко заданих і суворо контрольованих; дозвіл та заохочення безлічі питань; стимулювання відповідальності та незалежності; акцент на самостійних розробках, спостереженнях, почуттях, узагальненнях; увага до інтересів дітей з боку дорослих та однолітків, а перешкоджає розвитку дитячої креативності: уникнення ризику; прагнення до успіху будь-що; жорсткі стереотипи в мисленні та поведінці, конформізм; несхвальні оцінки дитячої уяви (фантазії), досліджень; схилення перед авторитетами. (Зімакова, & Крамаренко, 2020а).

Важливо підкреслити, уява (фантазія) – психічний процес відтворення нових образів предметів, ситуацій, обставин шляхом перебудови наявного досвіду людини. Інакше кажучи, уява – це універсальна людська здібність до побудови нових, цілісних образів дійсності за допомогою переосмислення змісту сформованого практичного, чуттєвого, інтелектуального і особистісно-поведінкового досвіду, засіб опанування людиною сфери можливого майбутнього. Відмінною характеристикою уяви, її ознакою є можливість використання уяви в проблемних ситуаціях високого ступеня невизначеності, коли вхідні данні не піддаються точному аналізу і, в рамках нашого науково-педагогічного дослідження, уява дитини дошкільного віку є складовою психоемоційного та мистецько-діяльнісного критеріїв креативності, її когнітивного показника.

На думку науковця С. Л. Рубінштейна, міць творчої уяви та її рівень визначаються співвідношенням двох показників: тим, наскільки уява дотримується обмежувальних умов, від яких залежить сенс та об'єктивна суть її знахідок і новизною (оригінальністю), що відмінні від попереднього набутого досвіду (Рапацевіч, 2005, с. 67-68), з чим ми повністю погоджуємось і наголошуємо на тому, що уява дітей 5-7 років має найбільш ефективний розвиток саме під час гри з залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу.

Виклад основного матеріалу. У рамках науково-педагогічного дослідження ми розглядаємо креативність як якісні зміни людської здібності, що відповідають психофізичним та психоемоційним процесам дошкільного періоду формування особистості і вважаємо за потрібне підкреслити, що важливим завданням педагога є сприяння формуванню креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу через розвиток мистецько-ігрової грамотності, мистецько-ігрових умінь та імпровізаційно-творчої діяльності дошкільників на заняттях та поза ними.

На основі науково-практичного експерименту, який відбувся на базі декількох ЗДО Полтавської області, нами виявлено показники креативності дітей 5-7 річного віку та виділено мистецько-діяльнісний критерій креативності, що практично сублімований, при активному залученні сучасного мистецько-ігрового матеріалу в процес формування креативності дітей дошкільного віку, через залучення його до дитячої гри, як провідної вікової діяльності, в рамках нашого дослідження.

Згідно наших висновків, мистецько-діяльнісний критерій креативності набуває наступних показників: *мистецько-ігрова грамотність*, що обумовлює обізнаність дошкільника у сучасних мистецько-ігрових матеріалах, їх властивостях, послідовності ігрової діяльності з ними; відкритість дитини до пізнання мистецько-ігрового матеріалу; розуміння креативного потенціалу мистецько-ігрового матеріалу. Показник *мистецько-ігрових умінь* дитини дошкільного віку припускає вміння практично використовувати в ігровій діяльності мистецький матеріал, іграшки, конструкторський, магнітний та інші види мистецько-ігрового матеріалу. Наступний виявлений нами показник мистецько-діяльнісного критерію креативності дошкільника – *імпровізаційно-творча діяльність* дитини, що обумовлює вміння дитини у грі та її видах залучати імпровізаційне комбінування різноманітних форми, матеріали, задля породження нових ідей та сюжетів індивідуальної або спільної гри.

Важлива частина нашого науково-педагогічного дослідження експериментальна робота, результат якої – діагностування високого, середнього та низького рівнів показників *мистецько-ігрової грамотності, мистецько-ігрових умінь та імпровізаційно-творчої діяльності* мистецько-діяльнісного критерію креативності дітей дошкільного віку.

Завдяки проведеній на протязі 2019-2021 років експериментальній роботі на базі закладів дошкільної освіти в групах середнього та старшого дошкільного віку доведено, що високий рівень *мистецько-ігрової грамотності*, як показника мистецько-діяльнісного критерію креативності проявляється у особистій зацікавленості дитини до пізнання ігрових можливостей сучасного мистецько-ігрового матеріалу, його властивостей та ігрового потенціалу завдяки різним джерелам інформації і, після отримання нової інформації, дитина захоплено грається та з зацікавленістю шукає

засоби вирішення ігрових проблем з партнерами по грі або самостійно. Середній рівень *мистецько-ігрової грамотності* дошкільників 5-7 років характеризується зацікавленістю ігровими можливостями сучасного мистецько-ігрового матеріалу у випадку, якщо хтось з оточення дитини захопився грою з ним та частковим перемиканням уваги на зрозуміліші іграшки і добре засвоєні ігри, при цьому дитина проявляє стриманість у проханні допомоги або отримання нової інформації. Дошкільнятка з діагностованим низьким рівнем *мистецько-ігрової грамотності* вважають не цікавим шукати нові ігрові можливості мистецько-ігрового матеріалу, надають перевагу грі, що має вже засвоєний алгоритм ігрових дій та згодні на комунікацію виключно в рамках знайомої гри.

Високий рівень *мистецько-ігрових вмінь* мистецько-діяльнісного критерія креативності характеризується яким бажанням дитини навчитись користуватись, в усій його різноманітності, сучасним мистецько-ігровим матеріалом та його імпровізаційним потенціалом, при цьому дитиною ведеться пошук нових способів вирішення проблем у живій комунікації, відбувається висунення ідей та гіпотез, спостерігається задоволення грою.

Середній рівень *мистецько-ігрових вмінь* як показника мистецько-діяльнісного критерію креативності притаманний дошкільнятам, які із загальної кількості мистецько-ігрового матеріалу надають пріоритет його декільком видам (паперовому або конструкторському або, або..) та із засторогою ставляться до нових ігрових засобів, при цьому аналіз проблем та висунення гіпотез відбувається після отримання підказок або допомоги.

Діти 5-7 років, які мають показники низького рівня *мистецько-ігрових вмінь* можуть стикатись із труднощами в опануванні ігрових можливостей сучасного мистецько-ігрового матеріалу, не виявляють швидкої зацікавленості у створенні нового ігрового об'єкта, навіть при грі з однолітками та підбадьорюванні з боку дорослого оточення.

Високий рівень *імпровізаційно-творчої діяльності*, як показника мистецько-діяльнісного критерію креативності є характерним для дітей 5-7 років, що проявляють жваве зацікавлення у можливостях використання мистецько-ігрового матеріалу, його імпровізаційному потенціалі, приймають різноманітність мистецько-ігрового матеріалу, роблять спроби комбінування з іншими іграшками задля породження нових ігрових ідей і сюжетів, що призводить до якісних розвиткових можливостей дитячої гри. В той же час, середній рівень *імпровізаційно-творчої діяльності* характеризується бажанням дитини зрозуміти можливості сучасного мистецько-ігрового матеріалу, при цьому найбільше зацікавлення викликають зрозумілі, знайомі матеріали, в той же час спонукання до імпровізаційних дій викликає у дитини деякий дискомфорт але, після декількох вдалих імпровізаційних спроб у дитини розпочинається процес розвитку фантазії та поява нових ігрових ідей.

Дошкільники 5-7 років з діагностованим низьким рівнем *імпровізаційно-творчої діяльності* як показника мистецько-діяльнісного критерію креативності мають труднощі в процесі пізнання можливостей сучасного мистецько-ігрового матеріалу, проблемні ситуації викликають загальмування ігрового процесу або його зупинку, при цьому дитина слабо реагує на вербальне спонукання до ігрових дій та не проявляє бажання імпровізаційних пошуків у грі.

Висновки. Отже, креативність як загальнолюдська здібність саме в період дошкільного дитинства проходить етап формування завдяки залученню сучасного мистецько-ігрового матеріалу до ігрової діяльності як провідної діяльності дітей дошкільного віку та навчальної як такої, що готує дітей до шкільного навчання та надає допомогу в розвитку уяви, впевненості, комунікативних та соціальних навичках, у вирішенні нестандартних ситуацій, учбових задач та сприяє розвитку психофізіологічних показників дітей дошкільного віку. В результаті проведеної експериментальної роботи, виявлені нами показники мистецько-діяльнісного критерію креативності дітей дошкільного віку та діагностика показників креативності мистецько-діяльнісного критерію креативності з залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу доводять наукові висновки щодо таких, які формують креативність дітей дошкільного віку. Перспективи подальших розробок у напрямку формування креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу направлені на підготовку навчальної програми з цього тематичного напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Дихта-Кірффі В. Л. Формування у старших дошкільників креативності в центрах розвитку дитини : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 2018. 20 с.

- Зімакова Л. В., Крамаренко В. А. Дослідження педагогічних засобів формування креативності дітей дошкільного віку. 2020a. URL: <https://pu.org.ua/%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98%2013.03.2020.pdf>
- Зімакова Л. В., Крамаренко В. О. Інноваційні можливості сучасного мистецько-ігрового матеріалу. Його вплив на формування креативності дітей дошкільного віку. 2020b. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/conferences/article/view/7005/6979>
- Зімакова Л. В., Крамаренко В. О. Сучасна дитяча книга як мистецько-ігровий матеріал формування креативності дітей дошкільного віку. 2020c. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/17640>
- Міністерство освіти на науки України : сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/programma-ya-y-sviti.pdf>
- Мухіна В. С. *Психологія дошкільника*. Київ, 2012. 424 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Dutkevych_Tetiana/Dytiacha_psykholohiia.pdf
- Рапацевіч Е. С. Педагогіка: *Велика сучасна енциклопедія* / упоряд. Е. С. Рапацевіч. Мінськ : Современное слово, 2005. 720 с.
- Червонна Т. *Обдаровані діти: Діагностика та супровід*. Київ : Шк. світ, 2008. 128 с.

REFERENCES

- Chervonna, T. (2008). *Obdarovani dity: Diahnostyka ta suprovid [Gifted children: Diagnosis and support]*. Kyiv: Shk. svit [in Ukrainian].
- Dykhta-Kirff, V. L. (2018). *Formuvannia u starshykh doshkilnykiv kreatyvnosti v tsestrakh rozvytku dytyny [Formation of creativity in older preschoolers in child development centers]*. (Extended abstract of PhD dissertation). Kyiv [in Ukrainian]. *Ministerstvo osvity na nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine]*. (2021). Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/programma-ya-y-sviti.pdf> [in Ukrainian].
- Mukhina, V. S. (2012). *Psykhohohiia doshkilnyka [Psychology of the preschooler]*. Kyiv. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Dutkevych_Tetiana/Dytiacha_psykholohiia.pdf [in Ukrainian].
- Rapatsievich, E. S. (2005). Pedagogika [Pedagogy]. In E. S. Rapatsievich (Comp.), *Velyka suchasna entsyklopediia [The Great Modern Encyclopedia]*. Minsk: Sovremennoe slovo [in Ukrainian].
- Zimakova, L. V., & Kramarenko, V. A. (2020a). *Doslidzhennia pedahohichnykh zasobiv formuvannia kreatyvnosti ditei doshkilnoho viku [Research of pedagogical means of formation of creativity of children of preschool age]*. Retrieved from <https://pu.org.ua/%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98%2013.03.2020.pdf> [in Ukrainian].
- Zimakova, L. V., & Kramarenko, V. O. (2020b). *Innovatsiini mozhlyvosti suchasnoho mystetsko-ihrovoho materialu. Yoho vplyv na formuvannia kreatyvnosti ditei doshkilnoho viku [Innovative possibilities of modern art and game material. Its influence on the formation of creativity of preschool children]*. Retrieved from <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/conferences/article/view/7005/6979> [in Ukrainian].
- Zimakova, L. V., & Kramarenko, V. O. (2020c). *Suchasna dytiacha knyha yak mystetsko-ihrovyi material formuvannia kreatyvnosti ditei doshkilnoho viku [Modern children's book as an art and game material for the formation of creativity of preschool children]*. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/17640>

VALENTYNA KRAMARENKO

CHARACTERISTICS OF ARTISTIC AND ACTIVITY CRITERION OF FORMATION OF CREATIVITY OF A CHILD OF PRESCHOOL AGE BY MEANS OF A MODERN ARTIST-PLAYER

Abstract. The article analyzes the contemporaneity and relevance of the point of creation of preschool children. In the framework of scientific and pedagogical research, creativity considers as a qualitative change in human ability that corresponds to the psychophysical and psycho-emotional processes of the preschool period of personality formation. With the help of the conducted experimental work based on children's preschool institutions of Poltava region, the art-activity criterion of creativity of children of 5-7 years with the involvement of modern art-game material has been revealed.

Particular attention has been paid to modern scientific research, which is devoted to the matter of children's creativity, which is developing in creative activities. As a result of experimental work, we identified indicators of artistic and creative criteria of creativity of preschool children, namely the indicator of artistic and game literacy, the indicator of artistic and playful actions, and the indicator of improvisation and creative activity.

Special attention should be paid to identifying the levels of indicators of artistic and creative criteria of creativity of preschool children with the involvement of contemporary art and game material in the experiment - high, medium, and low levels of creativity, their features, and quality examples. Our article contains a diagnosis of the problems faced by preschool children when playing, as a leading activity or when getting acquainted with the developmental potential of modern art and game material from the standpoint of an artistic and creative criterion of creativity.

Prospects for further development in the direction of forming the creativity of preschool children using modern art and game material are aimed at preparing a curriculum in this thematic area.

Keywords: *creativity; artistic and activity criterion of creativity; artistic and game literacy; artistic and game skills; improvisational and creative activity; preschool child.*

УДК 373.2.011.3-051:159.944.4

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249802>

ОКСАНА ВІЛЬХОВА

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9152-2511>

(Полтава)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: oksana.vilhovadinec@gmail.com

НАТАЛІЯ МАНЖЕЛІЙ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1030-764X>

(Полтава)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: manzheliinata@gmail.com

ПРОФІЛАКТИКА ТА МЕТОДИ ПОДОЛАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО

У статті розкрито поняття «професійне вигорання», схарактеризовано способи саморегуляції емоційних станів вихователів сучасних закладів дошкільної освіти. З'ясовано методи підвищення професійної компетентності і самооцінки педагогів. Означено, як знаходити баланс і гармонію у професійній діяльності, щоб уникнути перевантаження і запобігти професійному вигоранню.

Зміни, які сьогодні відбуваються у дошкільній освіті, висувають нові вимоги до професійної підготовки педагогів. Щоб оптимізувати діяльність вихователів, слід збалансувати режим роботи і відпочинку. Приділяючи цьому питанню належну увагу, можна уникнути достатньо роповсюдженого сьогодні явища – професійного вигорання.

Ставлення до своїх колег, дітей, батьків має ґрунтуватися на основних принципах педагогіки партнерства: повага до особистості, позитивне ставлення та доброзичливість, розподілене лідерство. За таких умов вихователі ЗДО зможуть досягти максимального успіху у своїй діяльності, створити ефективне освітньо-ігрове середовище, яке уможливить сформувати всебічно розвинену особистість і допоможе педагогу зберегти ентузіазм на довгі роки.

У статті акцентовано увагу на тому, що фахівці повинні вміти запобігати впливу несприятливих зовнішніх факторів, які виникають під час професійної діяльності. Основним вектором життєвої позиції вихователя повинен бути оптимізм, самоефективність, використання продуктивних стратегій володіти власним емоційним станом, зберігати спокій у будь-якій ситуації. Варто навчитися підтримувати душевну рівновагу, внутрішні і зовнішні ресурси, творчий потенціал.

Ключові слова: професійне вигорання; заклади дошкільної освіти; творчий потенціал; перевтома; тестові методики; супервізія; інтервізія.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Професійна діяльність сучасного вихователя здійснюється в умовах постійних змін та соціальних викликів: запроваджуються нові освітні та професійні стандарти, підвищуються вимоги суспільства до якості надання освітніх послуг. У зв'язку з активним ритмом життя, постійними новаціями у сфері освіти, високими вимогами до педагогічних працівників, дистанційними формами роботи, значним інформаційним навантаженням, стресогенністю професії вихователя закладу дошкільної освіти (ЗДО) сьогодні досить поширеним стає явище професійного вигорання.

На думку В. Сухомлинського, немає людей більш допитливих, невгамовних, більш одержимих думками про творчість, ніж педагоги (Бубняк, 2017). Їхня робота полягає у вихованні підростаючого покоління. Хоч вона не пов'язана безпосередньо з фізичними навантаженнями та ризиком для власного життя, однак існує багато чинників формування стресових реакцій, які можуть мати серйозні наслідки як для професійної ефективності, так і для здоров'я. У закладі дошкільної освіти вихователь повинен щодня здійснювати ігрову діяльність, проводити заняття, турбуватися про здоров'я

та всебічний розвиток дошкільників, дарувати їм свій оптимізм та позитивне ставлення. Усе це сприяє серйозному емоційному виснаженню педагога. Особливу роль у цьому процесі має величезна відповідальність за дітей, покладена батьками на плечі вихователів.

На емоційний стан педагогів впливає багато чинників: вік, професійний стаж, сімейний статус, кількість дітей у власній родині, інформаційне перевантаження, здійснення реформ у галузі дошкільної освіти. До цих чинників варто додати пандемічні процеси, низьку заробітну платню, економічну нестабільність тощо. Тому проблема професійного вигорання педагога сьогодні звучить особливо гостро і актуально.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Останнім часом з'являється все більше публікацій, які стосуються проблеми збереження і зміцнення здоров'я педагогічних працівників. Так, І. Андрієнко, Ю. Жогно, М. Кузнєцов, Н. Котляр, І. Страцинська, І. Паламарчук розглядають у своїх наукових доробках психологічні особливості та профілактичні методи емоційного вигорання педагогів. Н. Бубняк, Т. Дзюба, Л. Животенко, В. Кирилишин, О. Мальцева, С. Ройз, Л. Терещенко, Л. Чипчева пропонують тренінгові заняття для педагогів з метою уникнення синдрому професійного вигорання. Т. Гніда, О. Збарак, С. Марш, Н. Мачинська, В. Сердюк, С. Уткіна, О. Пищалка дають поради педагогам, як зберегти ентузіазм на довгі роки та розкривають причини довголіття.

Мета статті – проаналізувати особливості професійного вигорання вихователів ЗДО та визначити методи профілактики і подолання цього явища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні професійна сфера сучасного вихователя закладу дошкільної освіти наповнена стресовими ситуаціями, які можуть призвести до перевантаження. Синдром емоційного вигорання – це поняття, яке було введено у 1974 році у психологію американським психіатром Гербертом Фрейденбергом, це явище проявляється у виснаженні внаслідок тривалого впливу наростаючих стресів (Ройз, 2018). Емоційне вигорання тісно пов'язане з професійним. Американська дослідниця, соціальний психолог і професор філософії К. Маслак визначає професійне вигорання як синдром фізичного та емоційного виснаження, що супроводжується розвитком негативної самооцінки, пасивним ставленням до роботи, утратою розуміння та співчуття. На думку вченої, професійне вигорання – це не втрата творчого потенціалу, а емоційна перевтома, що виникає на тлі стресових ситуацій у процесі міжособистісного спілкування (Іванюк, 2018).

Учені виділяють три етапи професійного вигорання:

- Зниження самооцінки. Вихователі на цьому етапі відчувають безпорадність та апатію, яка згодом може перейти у агресію і відчай.
- Самотність. Педагоги, які страждають від емоційного вигорання не в змозі встановити належний міжособистісний контакт у сфері професійної діяльності.
- Емоційне виснаження, соматизація. На цьому етапі можуть виникати серйозні хвороби (гастрит, мігрень, підвищення артеріального тиску тощо) (Калошин, 2020).

Звичайно, причини виникнення професійного вигорання у вихователів ЗДО досить різноманітні. Серед них варто назвати високий рівень відповідальності за дітей, дисбаланс між інтелектуально-енергетичними витратами та морально-матеріальною винагородою, напруженість і конфлікти у професійному оточенні (у ЗДО переважно працюють жінки, які відрізняються емоційністю і чутливістю до зовнішніх подразників). Також причинами можуть бути недостатньо створені умови для самовираження, відсутність позитивного оцінювання, «непомітність» результатів роботи, вплив керівництва, часом авторитарного, перевтома тощо (Котляр, 2017).

Завдяки численним соціально-психологічним та педагогічним дослідженням доведено, що через 10-15 років педагогічної діяльності у структурі особистості фахівця можуть виникнути зміни, які називають «професійними деформаціями» – це зміна якостей особистості (стереотипів сприйняття, ціннісних орієнтацій, характеру, способів спілкування і поведінки), що відбуваються під впливом тривалого виконання професійної діяльності (Кирилишин, 2018).

Особливо слід наголосити на такому явищі як «управлінська деформація», яка стосується представників керівництва ЗДО і може проявлятися у агресивності, неадекватності у сприйнятті підлеглих, задоволенні від реалізації керівних функцій, прагненні домінувати, нездатності до ефективного самовдосконалення (Кирилишин, 2018). Це, звісно, негативним чином відображається як на самому керівникові, так і на моральному самопочутті вихователів та інших співробітників ЗДО. Тому цей процес кожен завідувач повинен ретельно контролювати, щоб він не став причиною професійного вигорання підлеглих.

Розглядаючи вищезазначену проблему, варто зупинитися на обговоренні поняття «трудоголізм». Здавалося б, тут немає нічого негативного, однак під час цього процесу відбуваються зміни особистісних якостей людини, дисбаланс між бажаним результатом і внутрішніми ресурсами фахівця, що призводить до професійного вигорання на роботі.

Існує безліч тестових методик діагностування, які надають можливість педагогам оцінити особистісну стійкість до стресових ситуацій у ЗДО. Наведемо приклад однієї з них (Маслова, 2017).

	<i>Запитання</i>	<i>рідко</i>	<i>іноді</i>	<i>часто</i>
1	Я думаю, що мене недооцінюють у колективі	1	2	3
2	Я намагаюся працювати, навіть якщо буваю не зовсім здоровий	1	2	3
3	Я постійно переживаю за якість своєї роботи	1	2	3
4	Я буваю налаштований агресивно	1	2	3
5	Я не терплю критики на свою адресу	1	2	3
6	Я буваю роздратованим	1	2	3
7	Я намагаюся бути лідером там, де це можливо	1	2	3
8	Мене вважають людиною наполегливою	1	2	3
9	Я страждаю безсонням	1	2	3
10	Своїм недугам я можу дати відсіч	1	2	3
11	Я емоційно і гостро переживаю неприємності	1	2	3
12	У мене не вистачає часу на відпочинок	1	2	3
13	У мене виникають конфліктні ситуації	1	2	3
14	Мені не бракує влади, щоб реалізувати себе	1	2	3
15	У мене бракує часу, щоб зайнятися улюбленою справою	1	2	3

Чим меншу сумарну кількість балів набере педагог, тим вищою є його стійкість до стресових ситуацій і навпаки.

Варто відзначити, що сьогодні існує достатньо широкий спектр методів подолання професійного вигорання вихователів ЗДО. Окреслимо деякі з них. В. Калошин рекомендує, перш за все, привести до ладу розумову сферу. Реагувати на будь-які ситуації потрібно усвідомлено і мудро. По можливості звільнитися від нав'язливих думок (психологічної жуйки), позбуваючись деструктивних переконань. Корисно мати «зошит думок», у якому записувати свої роздуми за розділами: «Зробити, пам'ятати», «Завершити справи», «Ідеї», «Страхи», «Відкриття» тощо (Калошин, 2019).

Також слід вихователям ЗДО звернути увагу на збалансоване харчування, по можливості повноцінно насичене достатньою кількістю білків, жирів та вуглеводів. Особливо важливою у цьому процесі є вітамінізація раціону педагогів. Доведено, що настрій людини може залежати від вживання тих чи інших продуктів харчування. Так, наприклад, петрушку називають «продуктом мужності», вона містить багато вітаміну С, зміцнює імунну систему, допомагає регулювати обмін речовин. Банани – це досить смачний засіб проти депресії, з'ївши які, людина помітно веселішає. Вони мають багато кальцію, корисного для зубів і кісток. Кориця дарує відчуття задоволення. Її аромат здатен поліпшувати пам'ять і стимулювати роботу мозку. Це у свою чергу посилює рішучість особистості і прибирає нервовість. Цибуля – знеболювальний засіб, стимулює апетит, що сприяє кращому засвоєнню їжі. Масло зміцнює нерви, вживаючи його у їжу, людина стає більш спокійною. Перець дарує відчуття щастя, прискорює обмін речовин та регулює кров'яний тиск. У шоколаді багато магнію, який підвищує стресостійкість людини (Котляр, 2017).

Серед методів подолання професійного вигорання вихователів ЗДО виділяють також музикотерапію, прогулянки на природі, подорожі, заняття спортом, улюбленою справою, спілкування з друзями, родиною тощо.

Зарубіжні учені пропонують використовувати такі форми підтримки педагогів як супервізія та інтервізія. Концепція супервізії виникла за кордоном і міцно утвердилася (Великобританія, Голландія, Ізраїль, Канада, Німеччина) у галузі психологічного консультування. Вона означає своєрідне «наставництво», кураторство, професійне спілкування з колегами, які мають значний досвід роботи. Із супервізором педагог може порадитися, фокусує на своїх труднощах у роботі з дітьми, поділитися сумнівами, знайти шляхи вирішення, розділити відповідальність за ухвалені рішення (Іванюк, 2018).

Інтервізію розглядають як форму роботи в групі рівних за досвідом і статусом фахівців. Це взаємна консультація та обмін досвідом між колегами (Іванюк, 2018). На нашу думку, такі форми підтримки вихователів варто запровадити і у наших сучасних закладах дошкільної освіти. Це дасть можливість педагогам, які опинилися у складних ситуаціях, вчасно знайти правильне рішення, отримати емоційну підтримку і не допустити виникнення синдрому професійного вигорання.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, вихователі ЗДО повинні турбуватися про збереження і зміцнення власного здоров'я, щоб бути новаторами, професіоналами своєї справи, оптимістичними та життєрадісними людьми. Щоб не потерпати від стресів, які призводять до професійного вигорання, потрібно усвідомлювати свою вагомую роль у вихованні підростаючого покоління, адже здоров'я вихователя має бути показником ефективної роботи сучасного закладу дошкільної освіти та його стратегічною метою.

До перспективної тематики подальших наукових пошуків можна віднести питання порівняльного аналізу досліджень профілактики та методів професійного вигорання вихователів ЗДО в Україні і за кордоном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бубняк Н. Не дай собі "згоріти". Тренінг для педагогів. *Позашкілля*. 2017. берез. (№ 3). С. 69–73.
- Іванюк І. Супервізія та інтервізія в школі. Дієві засоби від професійного вигорання вчителів. *Сучасна школа України*. 2018. № 10. С. 40–44
- Калошин В. Підвищуємо емоційну стійкість. *Виховна робота в школі*. 2019. № 2. С. 28–32.
- Калошин В. Як не згоріти на роботі. *Історія та правознавство*. 2020. № 10-12. С. 84–87.
- Кирилишин В. 11 видів професійних деформацій педагога та управлінця. *Управління освітою*. 2018. № 7. С. 56–65.
- Котляр Н. Збереження психологічного здоров'я педагогів. *Класному керівнику. Усе для роботи*. 2017. № 10. С. 49–55.
- Маслова В. Синдром "Професійного вигорання" як результат хронічного стресу. *Фізичне виховання в школах України*. 2017. № 10. С. 34–39.
- Ройз С. Ресурсозбереження і ресурсонакопичення. *Англійська мова в початковій школі*. 2018. № 1. С. 12–15.

REFERENCES

- Ivaniuk, I. (2018, № 10). Superviziia ta interviziia v shkoli. Diievi zasoby vid profesiinoho vyhorannia vchyteliv [Supervision and intervission at school. Effective remedies against professional burnout of teachers]. *Suchasna shkola Ukrainy [Modern school of Ukraine]*, p. 40-44 [in Ukrainian].
- Kaloshyn, V. (2019). Pidvyshchuiemo emotsiinu stiikist [Increase emotional stability]. *Vykhovna robota v shkoli [Educational work at school]*, 2, 28-32 [in Ukrainian].
- Kaloshyn, V. (2020). Yak ne zghority na roboti [How not to burn at work]. *Istoriia ta pravoznavstvo [History and legal science]*, 10/12, 84-87 [in Ukrainian].
- Kyrylyshyn, V. (2018). 11 vydiv profesiinykh deformatsii pedahoha ta upravlintsia [11 types of professional deformations of the teacher and manager]. *Upravlinnia osvitoiu [Education management]*, 7, 56-65 [in Ukrainian].
- Kotliar, N. (2017). Zberezhennia psykhologichnoho zdorovia pedahohiv [Preservation of psychological health of teachers]. *Klasnomu kerivnyku. Use dlia roboty [To the class teacher. Everything for work]*, 10, 49-55 [in Ukrainian].
- Maslova, V. (2017). Syndrom "Profesiinoho vyhoriannia" yak rezultat khronichnoho stresu [Occupational burnout syndrome as a result of chronic stress]. *Fizychne vykhovannia v shkolakh Ukrainy [Physical education in schools of Ukraine]*, 10, 34-39 [in Ukrainian].

- Roiz, S. (2018). Resursozberezhennia i resursonakopychennia [Resource conservation and resource accumulation]. *Anhliiska mova v pochatkovii shkoli* [English in primary school], 1, 12-15 [in Ukrainian].
- Bubniak, N. (2017, May). Ne dai sobi "zghority". Treninh dlia pedahohiv [Don't let yourself get burned. Training for teachers]. *Pozashkillia* [Extracurricular activities], p. 69-73 [in Ukrainian].

OKSANA VILKHOVA,
NATALIIA MANZHELII

PREVENTION AND OVERCOMING METHODS OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION EDUCATORS' BURNOUT

The article reveals the category 'professional burnout' and describes the ways of emotional states self-regulation of educators in modern preschool educational institutions. Methods for improving kindergarten teachers' professional competence and self-esteem are clarified. It is defined how to find balance and harmony in professional activity to avoid overload and prevent professional burnout.

The changes that are taking place in preschool education today place new demands on kindergarten teachers' professional training. To optimize educators' activities, it is necessary to balance the mode of their work and rest. Only by paying due attention to this issue can we avoid the phenomenon of professional burnout, which is quite common today.

Attitudes towards colleagues, children, and parents should be based on the basic principles of partnership pedagogy, in particular respect for the individual, positive attitude and friendliness, and distributed leadership.

In these conditions, educators of preschool educational institutions will be able to achieve maximum success in their activities, create effective learning and play environments that will form a comprehensively developed personality, and help the kindergarten teacher to maintain enthusiasm for many years.

The article emphasizes that professionals must be able to resist the influence of adverse external factors that occur during professional activities. The key vectors of the educator's life position should be optimism, self-efficacy, and the use of productive strategies to have their emotional state, to remain calm in any situation. It is necessary to be able to maintain mental balance, internal and external resources, and creative potential.

Keywords: *professional burnout; preschool education institutions; creative potential; fatigue; test methods; supervision; intervention.*

УДК 35.088.6

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249803>

ЛЕНІНА ЗАДОРЖНА-КНЯГНИЦЬКА

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9876-5797>
(Маріуполь)

Place of work: Mariupol State University

Country: Ukraine

E-mail: zador_knyag@i.ua

ОЛЬГА ЦИБУЛЬКО

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1297-5465>
(Маріуполь)

Place of work: Mariupol State University

Country: Ukraine

E-mail: ostsybulco@ukr.net

МАРИНА НЕТРЕБА

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1431-3951>
(Маріуполь)

Place of work: Mariupol State University

Country: Ukraine

E-mail: netrebamarina1@gmail.com

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК ПРАКТИЧНИЙ КОНЦЕПТ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Анотація. У статті аналізується ідея інклюзивної освіти як практичного компоненту соціальної справедливості. Розвиток інклюзивної освіти передбачає зміну освітньої парадигми. Інклюзія будується на принципі доступності освіти для всіх учнів, які перебувають у складних життєвих ситуаціях, а не лише для людей з інвалідністю. Інклюзивна освіта - це перехід від теорії постулатів, правил, моделей, що стосуються виключно осіб з обмеженими можливостями здоров'я, до освітньої системи яка включає дітей з особливими освітніми потребами. Це є значним зрушенням у сфері освіти до комплексного, цілісного підходу, заснованого на інтересах дитини (учня).

Подібний підхід вимагає створення та реалізації концепції соціальної справедливості та подолання дискримінації у різних її формах, розробки стратегії підготовки та підвищення кваліфікації педагогів та адміністративних працівників, відкриття централізованих ресурсних центрів та соціально орієнтованих програм, залучення батьків як суб'єктів суспільства, розвитку мультівідомчої співпраці та взаємодії всіх зацікавлених сторін на локальному рівні, управління на рівні закладу освіти, планування освіти для всіх, глобального партнерства, вирішення проблем раннього втручання.

Важливість інклюзивного навчання безсумнівна, і стосується вона як дітей, що нормально розвиваються, так і дітей з особливими потребами. Перші під час включення у процес навчання переконуються у цьому, що є і інші діти, не такі, як вони самі, але до яких потрібно ставитися як до себе, і приймати цих дітей такими якими вони є; інші, тобто аномальні діти, будучи прийнятими, мимоволі виявляються більш соціалізованими та інтегрованими в соціум. Однак, реальні результати інтеграції (у вигляді терпимої взаємодії та прийняття інших якими вони є) проявляються повільно, і передбачають достатню просунутість у готовності батьків дітей з нормальним психічним розвитком до того, щоб їхні діти могли навчатися спільно з дітьми, що потребують особливого ставлення.

Тенденція конструктивного переосмислення накопиченого в Україні досвіду багато в чому пов'язана і з подоланням ще недавно культивованого нами негативістського підходу до світового досвіду виховання дітей з особливими освітніми потребами. Оскільки знаходження балансу цих підходів у теорії та практиці сприятиме визначенню прийнятних шляхів у реалізації інклюзивної освіти в нашій державі.

Ключові слова: інклюзивна освіта; інтеграція; толерантність; соціальна справедливість; дитина з особливими освітніми потребами.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві толерантність як психологічне явище може виникнути лише за умови усвідомлення людьми важливості та необхідності рівності всіх громадян країни у реалізації власних прав та потреб. Це має спонукати людей до розуміння важливості впровадження інклюзивної освіти. Однак, підхід до цього питання має бути досить виваженим, тобто є неприпустимим нехтування вже існуючими корекційними установами. Обачливі рішення без обґрунтованого прогнозу їх наслідків є некоректними.

В Україні поки що немає одностайного бачення того, у яких формах на практиці має здійснюватися інклюзивне навчання. Щодо кінцевої мети інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, то ця мета схвально сприймається переважною більшістю громадян, оскільки подібні дії, здатні подолати бар'єр, який існує між загальною та спеціальною освітніми системами. Однак, виникає питання: чи означатиме прагнення подолання бар'єру між освітніми системами переслідування злиття освітніх систем чи навіть – тире скасування спеціальної освіти? Ми вважаємо, що спеціальна освіта має зберегтися, хоча б у випадках, коли дитина має суттєві поведінкові, моторні, інтелектуальні та інші порушення, що потребують саме освітнього втручання та підходу з боку спеціальної освіти. Оскільки, у дітей з особливими освітніми потребами сприйняття та засвоєння навчального матеріалу може вимагати методів спеціальних (корекційних) установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. З проблем інклюзивної освіти станом на сьогодні напрацьований великий обсяг матеріалу, що становить і спеціальні підручники та посібники (Інклюзивна школа, 2010; Специальная педагогика, 2001), наявні міжнародні нормативні акти, що можуть бути орієнтирами при створенні національних законодавчо-нормативних актів (*Саламанская декларация*, 1994), також зарубіжні дослідники цієї проблеми узагальнюють вже більш ніж 50-річний досвід впровадження інклюзивної освіти (Barani, & Wan, 2012; Finn, 2021; Garzón, & Goodley, 2021), разом з тим, проблеми суспільного сприйняття ідеї інклюзивної освіти у світлі демократизації суспільних закладів потребують детального розгляду.

Формулювання ідей статті (постановка завдань). Метою статті є аналіз та характеристика суспільного сприйняття ідеї інклюзивної освіти у світлі демократизації суспільних закладів.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи засади інклюзивної освіти, варто визнати, що сьогодні немає альтернативи інклюзивному навчанню, і в цьому контексті людям треба з повагою та толерантністю ставитися до інших. Сучасні соціально-політичні процеси, додатково актуалізували проблему терпимого ставлення до людей з інвалідністю. Це пояснюється тим, що, з одного боку, сьогодні пріоритетом держави є ідеї реального гуманізму над абстрактним, а з іншого боку, умови нашого «дикого» початкового етапу становлення ринку далекі від умов, які б створювали атмосферу терпимості у суспільстві. Гострота цієї ситуації посилюється тим, що по суті істинні гуманістичні декларації про самоцінність будь-якої людської особистості, про культивування толерантного ставлення суспільства до людей з інвалідністю вступають у суперечність із реальним станом речей. У разі, коли гасла декларацій не отримують практичного втілення, відбувається дискредитація важливих ідей. Ми часто чуємо тезу про рівність усіх людей. Однак, а ні за станом здоров'я, а ні за рівнем інтелекту, а ні за можливостями, люди не є рівними. Тобто, наголошуючи на рівності, ми кажемо про рівноправність усіх людей перед законом.

Люди, соціалізуючись, мимоволі беруть на себе зобов'язання вибудувувати взаємовідносини з дітьми з особливими освітніми потребами на засадах толерантності. Сучасна освіта робить перші кроки в галузі інклюзії – включеного навчання, і поки що говорити про успіхи передчасно. Втім, результати діяльності зарубіжних колег у галузі інклюзивної освіти також не можна визнати виключно позитивними, незважаючи на великий досвід спільного навчання дітей «звичайних» з дітьми, які потребують особливих освітніх технологій.

Ідея інклюзивного навчання народилася з нагальної потреби забезпечити можливість дітям з особливими освітніми потребами інтегруватися в соціум. Наприклад, у спеціальних школах учням створюють умови для оптимального психічного розвитку з урахуванням їх потенційних можливостей. Але навчаючись у спеціальній школі, діти після її закінчення виявляють гостру соціальну непристосованість.

Перші спроби подолати цю непристосованість викликали потребу впровадження інклюзивної форми навчання. Як і все нове, інклюзивне навчання у українській освіті пов'язане з об'єктивними та

суб'єктивними проблемами, що створюють реальні бар'єри для реалізації такої форми освіти. Інклюзивне навчання вимагає також забезпечення закладів освіти професійно грамотними спеціалістами-дефектологами, здатними однаково успішно вести процес навчання дітей, що нормально розвиваються, і дітей з особливими потребами (Finn, 2021, с. 1563). Таких фахівців у нас нині немає, як немає їх і в закордонних школах, а це викликає небезпеку ігнорування особливих освітніх потреб дітей, навчання яких може звестися до їхньої формальної інклюзії в структурі масового закладу освіти.

Щоб зрозуміти складність практичного втілення інклюзії і всю глибину протиріч, які постають на шляхах вирішення реальних завдань інклюзії, доречним є вислів щодо актуального питання: «Людина відчуває потребу в Бозі, але не бачить у собі місця для Бога». Тобто, можна стверджувати, що людина відчуває потребу жити у злагоді з моральним імперативом, який передбачає рівність у правах усіх людей, зокрема на здобуття освіти та недискримінаційне ставлення до себе у суспільстві.

Аналізуючи місце та роль інклюзії, варто сказати, що допоки ще не вироблено альтернативи інклюзивній освіті, а тому ми маємо визнати, що інклюзія сприяє розвитку соціальної взаємодії дітей.

Поняття інклюзивної освіти досить широке і використовується щодо груп дітей, що належать до категорії «осіб з особливими потребами» («з обмеженими можливостями здоров'я», «з відхиленнями у розвитку»), тобто осіб з фізичними та/або розумовими порушеннями, а також мігрантів, представників національних меншин та деяких інших груп (Даниленко, 2010, с. 56). Підходи до навчання людей з інвалідністю носять корекційний характер, реалізований переважно шляхом створення диференційованих освітніх структур, спеціальних установ та спеціальних методів. Концепція інклюзивної освіти, запропонована ЮНЕСКО, постійно розвивається у бік ідеї про те, що всі діти та молоді люди повинні мати рівні умови для навчання та можливості в закладах освіти різного типу, незалежно від їхнього соціокультурного становища, пізнавальних інтересів та здібностей. На думку координатора Міжнародного бюро освіти (МБП) ЮНЕСКО Ренато Оперті (Renato Operti) необхідно зосередитись на успішній інтеграції шляхом генерування умов інклюзії (Garzón, & Goodley, 2021, с. 1582). Це означає: 1) розуміння різних підходів в освіті, турботу про реалізацію інклюзивної освіти; 2) забезпечення реального рівного доступу до закладів освіти та освоєння навчальних дисциплін у тісній взаємодії з різними соціально-реабілітаційними програмами.

Тим не менш термін «інклюзивна освіта» не можна трактувати однозначно. Програмні документи ЮНЕСКО визначають інклюзію як «процес звернення та реакції на різні потреби дітей шляхом залучення їх до навчального процесу, культурних та громадських заходів, а також зменшення виключень у їхньому навчанні. Це вимагає значних змін та модифікації у змісті, підходах, структурах та стратегіях із загальним баченням, яке охоплює дітей відповідної вікової категорії, та переконанням, що існуюча модель відповідає за навчання всіх дітей без винятку» (*Саламанская декларация*, 1994, с. 8).

Актуальним є питання про розуміння масштабів інклюзії, заснованої на змісті освіти та шкільної моделі, яка однакова для всіх вихованців незалежно від їх індивідуальних особливостей (учні повинні пристосуватися до норм, режиму та правил системи освіти), або, навпаки, вона передбачає концептуалізацію та використання широкого спектру навчальних моделей, що відповідають різноманіттю освітніх потреб учнів (система освіти має відповідати очікуванням і потребам дітей і молоді).

З суто педагогічної точки зору, інклюзивна освіта передбачає облік психофізичної своєрідності та унікальності кожної дитини для того, щоб забезпечити її реальними навчальними можливостями впродовж усього життя. Тобто, вибір педагогічних підходів, інноваційних методів позитивно впливає на взаєморозуміння та взаємоповагу вчителя та учня, а також на спільне створення умов досягнення відповідних навчальних успіхів усіма учасниками освітнього процесу.

Однак, метою інклюзивної освіти є і підтримка дітей, а також доступність навчання для всіх, з метою включення всіх дітей у шкільну систему та забезпечення їх рівними можливостями.

На думку провідного спеціаліста з питань інклюзивної освіти ЮНЕСКО Жіль Ван ден Брюля, інклюзія тягне за собою зміни та модифікації у змісті, підходах, структурах та стратегіях та передбачає використання різних варіантів, а не лише однієї моделі (Barani, & Wan, 2012, с. 147). Проблема полягає не в тому, як інтегрувати окремих дітей до основної системи освіти, а в тому, як трансформувати всю систему освіти, щоб вона на основі принципу диференціації відповідала різноманітним потребам усіх учнів.

Розвиток інклюзивної освіти передбачає зміну освітньої парадигми. Інклюзія будується на принципі доступності освіти для всіх учнів, які перебувають у складних життєвих ситуаціях, а не лише для людей з інвалідністю (Назарова, 2001). Інклюзивна освіта - це перехід від теорії постулатів, правил, моделей, що стосуються виключно осіб з обмеженими можливостями здоров'я, до освітньої системи яка включає дітей з особливими освітніми потребами. Це є значним зрушенням у сфері освіти до комплексного, цілісного підходу, заснованого на інтересах дитини (учня).

Подібний підхід вимагає створення та реалізації концепції соціальної справедливості та подолання дискримінації у різних її формах, розробки стратегії підготовки та підвищення кваліфікації педагогів та адміністративних працівників, відкриття централізованих ресурсних центрів та соціально орієнтованих програм, залучення батьків як суб'єктів суспільства, розвитку мультимедійної співпраці та взаємодії всіх зацікавлених сторін на локальному рівні, управління на рівні закладу освіти, планування освіти для всіх, глобального партнерства, вирішення проблем раннього втручання.

Важливість інклюзивного навчання безсумнівна, і стосується вона як дітей, що нормально розвиваються, так і дітей з особливими потребами. Перші під час включення у процес навчання переконаються у цьому, що є і інші діти, не такі, як вони самі, але до яких потрібно ставитися як до себе, і приймати цих дітей такими якими вони є; інші, тобто аномальні діти, будучи прийнятими, мимоволі виявляються більш соціалізованими та інтегрованими в соціум. Однак, реальні результати інтеграції (у вигляді терпимої взаємодії та прийняття інших якими вони є) проявляються повільно, і передбачають достатню просунутість у готовності батьків дітей з нормальним психічним розвитком до того, щоб їхні діти могли навчатися спільно з дітьми, що потребують особливого ставлення.

Висновки. Тенденція конструктивного переосмислення накопиченого в Україні досвіду багато в чому пов'язана і з подоланням ще недавно культивованого нами негативістського підходу до світового досвіду виховання дітей з особливими освітніми потребами. Оскільки знаходження балансу цих підходів у теорії та практиці сприятиме визначенню прийнятних шляхів у реалізації інклюзивної освіти в нашій державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Інклюзивна школа: особливості організації та управління / заг. ред. Л. Даниленко. 2-ге видання, стереотипне. Київ : Парашин І. С., 2010. 128 с.
- Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями. 1994. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/salamanka.pdf
- Спеціальна педагогіка / ред. Н. Назаровой. 2-е изд., стереотип. Москва : Академия, 2001. 400 с.
- Barani F., Wan Y. Critical Theories and Polyphony: Towards a Great Global Dialogue. *International Journal of Inclusive Education*. 2012. P. 143–150.
- Finn R. How pedagogical diversity can afford parallaxes of competence: towards more inherently inclusive school. *International Journal of Inclusive Education*. 2021. № 25:14. P. 1559–1576. DOI: 10.1080/13603116.2019.1642400
- Garzón Díaz K. D. R., Goodley D. Teaching disability: strategies for the reconstitution of disability knowledge. *International Journal of Inclusive Education*. 2021. № 25:14. P. 1577–1596. DOI: 10.1080/13603116.2019.1640292

REFERENCES

- Barani, F., & Wan, Y. (2012). Critical Theories and Polyphony: Towards a Great Global Dialogue. *International Journal of Inclusive Education*, 143-150.
- Danylenko, L. (Ed.). (2010). *Inklyuzivna shkola: osoblyvosti orhanizatsii ta upravlinnia [Inclusive school: special features of organization and management]*. Kyiv: Parashyn I. S. [in Ukrainian].
- Finn, R. (2021). How pedagogical diversity can afford parallaxes of competence: towards more inherently inclusive school. *International Journal of Inclusive Education*, 25:14, 1559-1576. doi: 10.1080/13603116.2019.1642400
- Garzón, Díaz, K. D. R., & Goodley, D. (2021). Teaching disability: strategies for the reconstitution of disability knowledge. *International Journal of Inclusive Education*, 25:14, 1577-1596. doi: 10.1080/13603116.2019.1640292
- Nazarova, N. (Ed.). (2001). *Spetsialnaia pedagogika [Special pedagogy]*. Moskva: Akademiia [in Russian].
- Salamanskaia deklaratsiia. Ramki deistvii po obrazovaniiu lic s osobymi potrebnojami [Salamanskaja deklaracija. Ramki dejstvii po obrazovaniju lic s osobymi potrebnojami]*. (1994). Retrived from https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/salamanka.pdf [in Russian].

LENINA ZADOROZHNA-KNIAHNYTSKA,
OLGA TSYBULKO,
MARYNA NETREBA

INCLUSIVE EDUCATION AS A PRACTICAL CONCEPT OF SOCIAL JUSTICE

Abstract. The article analyzes the idea of inclusive education as a practical component of social justice. The development of inclusive education involves a change in the educational paradigm. Inclusion is based on the principle of access to education for all students in difficult life situations, not just for people with disabilities. Inclusive education is a transition from the theory of postulates, rules, models that apply exclusively to people with disabilities, to an education system that includes children with special educational needs. This is a significant shift in education towards a comprehensive, holistic approach based on the interests of the child (student).

Such an approach requires the creation and implementation of the concept of social justice and overcoming discrimination in its various forms, developing a strategy for training and retraining of teachers and administrative staff, opening centralized resource centers and socially oriented programs, involving parents as actors, developing multidisciplinary cooperation and interaction all stakeholders at the local level, governance at the level of the educational institution, education planning for all, global partnership, addressing early intervention.

The importance of inclusive education is unquestionable, and it applies to both normally developing children and children with special needs. The first to be included in the learning process are convinced that there are other children, not like themselves, but who need to be treated as themselves and accept these children as they are; others, i.e. abnormal children, when accepted, involuntarily become more socialized and integrated into society. However, the real results of integration (in the form of tolerant interaction and acceptance of others as they are) are slow, and provide sufficient progress in the readiness of parents of children with normal mental development to allow their children to learn with children in need.

The tendency to constructively rethink the experience gained in Ukraine is largely related to overcoming the negativist approach to the world experience of raising children with special educational needs, which we have recently cultivated. Because finding a balance of these approaches in theory and practice will help identify acceptable ways to implement inclusive education in our country.

Key words: *inclusive education; integration; tolerance; social justice; a child with special educational needs.*

УДК 373.2.091.2:331.548

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249804>

ЮЛІЯ ДУБОВИК

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8540-9531>

(Полтава)

Place of study: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: julia.lukashova95@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПОГЛИБЛЕННЯ УЯВЛЕНЬ ДОШКІЛЬНИКІВ ПРО ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДОРΟΣЛИХ

У статті презентовано результати пілотажного дослідження обізнаності дітей старшого дошкільного віку з професійною діяльністю дорослих. З'ясовано, що старші дошкільники мають недостатню обізнаність з спортивними, мистецькими, робітничими, військовими, медичними професіями. Виявлено наявність у дітей гендерних стереотипів у вияві вподобань до певної професії. Проведене дослідження слугувало підґрунтям для розробки педагогічних умов поглиблення уявлень у дошкільників про професії: оновлення змісту ознайомлення дітей дошкільного віку з працею дорослих, підбір ефективних засобів і методів формування уявлень дітей про професійну діяльність; застосування принципу гендерної рівності в цьому процесі; налагодження конструктивної партнерської батьківсько-виховательської взаємодії. Встановлено, що система педагогічних умов створює основу для появи у дітей інтересу до світу професій, бажання до пізнання нової інформації про професійну діяльність, прагнення до застосування отриманих знань в практичній діяльності. Виділено методи поглиблення уявлень дошкільників про професії: дидактичні ігри, комп'ютерні дидактичні ігри, читання дитячої літератури, перегляд мультфільмів та мультсеріалів, сюжетно-рольові ігри. Означено, важливість застосування гендерно-чутливого підходу в процесі формування у дітей уявлень про професійну діяльність різних представників професій. Запропоновано форми (спостереження, екскурсії та ін.), методи (дидактичні та сюжетно-рольові ігри, зустрічі з представниками різних професій, читання художньої літератури, розгляд картин, перегляд мультфільмів та ін.), які доцільно застосовувати для формування у дітей уявлень про розподіл праці. Визначено форми партнерської взаємодії вихователя з батьківським колективом: традиційні (семінари, бесіди, спільні екскурсії, виставки дитячих робіт, виготовлених разом з батьками та ін.), інноваційні (круглий стіл, семінар-практикум, майстер-клас та ін.). Виділено завдання для батьків з метою їх профорієнтаційної роботи з дітьми дошкільного віку.

Ключові слова: ознайомлення дітей з професіями; педагогічні умови поглиблення уявлень про професійну діяльність; рання профорієнтація; діти дошкільного віку.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Значний розвиток інформаційних технологій вплинув на суттєві зміни в соціокультурному житті суспільства в XXI столітті, появу нових сфер трудової діяльності, збільшення попиту на одні професії та тотальну нестачу працівників виробництва та робітничого персоналу. Слід зазначити, що за даними Укрінформ – 44% випускників ЗВО працюють не за фахом, 29% частково за фахом, і лише 36% працюють за спеціальністю (Укрінформ, 2021). Отримані результати свідчать про несвідомий вибір в юному віці професії та недостатню обізнаність з майбутньою професійною діяльністю. Зважаючи на це, виникає потреба в пошуку інноваційних підходів до ознайомлення дітей з працею дорослих. Враховуючи сензитивність дошкільного віку, найкраще цей процес розпочати з дитинства. Адже, сформований інтерес до професійної діяльності в дошкільні роки, розвинуті професійні навички та ґрунтовні знання про бажану сферу професійної діяльності, допоможуть дитині в майбутньому свідомо обрати свій професійний шлях.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Питання ознайомлення дітей з працею дорослих було в центрі досліджень багатьох учених. Зокрема, С. Котлярова, Н. Крилова, Т. Макєєва визначили теоретичні основи досліджуваної проблеми. У своїх працях педагоги Л. Артемова, Г. Беленька, З. Борисова, Н. Кудикіна, М. Машовець, І. Школьна досліджували методику ознайомлення дітей з працею дорослих. Вивченням формування позитивного ставлення дошкільників до праці дорослих зай-

малися В. Глотова, В. Логінова, Я. Неверович, А. Тулегенова та ін. Визначення значення професійної орієнтації дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти розкрито у дослідженнях М. Антонової, І. Гришняєвої, Н. Захарова, О. Чігіріної, І. Єршової. Методику формування уявлень у дітей дошкільного віку про професії сучасного ринку праці в останні роки розробляють О. Гнізділова, Ю. Лукашова (2020 а, б, с).

Ученими здійснено підбір форм, методів та засобів формування уявлень дітей про професії. Проте ера інформатизації та комп'ютеризації з її новітніми засобами впливу вимагає безперервного пошуку та комплексного удосконалення всього арсеналу системи ознайомлення дітей з професійною діяльністю.

Виходячи з аналізу наукової та методичної літератури, було сформульовано **мету статті** – визначити і науково обґрунтувати педагогічні умови поглиблення уявлень дітей старшого дошкільного віку про професійну діяльність дорослих.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для визначення педагогічних умов поглиблення уявлень у старших дошкільників про професії нами було проведено пілотажне дослідження. Базами проведення експерименту були заклади дошкільної освіти Полтавської, Сумської, Харківської, Дніпропетровської, Закарпатської областей України. Під час дослідження було охоплено широкий контингент дітей, а саме 108 старших дошкільників з яких 55 хлопців і 53 дівчини.

Визначена вибірка надала можливість з'ясувати, що дошкільникам відомі найпоширеніші професії (поліцейський, лікар, пожежник, водій, вчитель, перукар, вихователь, продавець), але поза їхньою увагою залишилися спортивні, мистецькі, робітничі, військові, медичні професії. Також ми виявили наявність у дітей гендерних стереотипів у вияві вподобань до певної професійної діяльності. Дівчатка частіше зверталися до професій, пов'язаних з доглядом, піклуванням, обслуговуванням, а хлопчики віддавали перевагу героїчним, мужнім, робітничим, які пов'язані з допомогою людям, керівництвом, технікою.

Результати пілотажного дослідження слугували підґрунтям для визначення педагогічних умов, які сприятимуть поглибленню уявлень старших дошкільників про професії, а саме:

- Оновлення змісту ознайомлення дітей дошкільного віку з професіями, підбір ефективних засобів і методів формування уявлень дітей про професійну діяльність;
- Застосування принципу гендерної рівності в процесі ознайомлення дітей з працею людей;
- Налагодження конструктивної партнерської батьківсько-виховательської взаємодії.

Під педагогічними умовами поглиблення уявлень про професії дорослих у дітей старшого дошкільного віку розуміємо сукупність факторів, що підвищують ефективність організації освітнього процесу в ЗДО, партнерської взаємодії його суб'єктів (батьків, дітей, вихователів) з метою збагачення уявлень у дошкільників про професійну діяльність, місце роботи, знаряддя та результат праці представників сучасних професій.

Система педагогічних умов створює основу для появи в дітей інтересу до світу професій, бажання до пізнання нової інформації про професійну діяльність, прагнення до застосування отриманих знань в практичній діяльності.

Охарактеризуємо першу педагогічну умову. Відповідно до змісту оновленого Базового компоненту та чинних програм розвитку, дошкільники мають виявляти інтерес та емоційно-ціннісне ставлення до професійної діяльності, мати уявлення про різні сфери професій, зокрема медичні, педагогічні, будівельні, транспортні, сільськогосподарські, мужні, мистецькі, ремісничі тощо. Саме тому, на нашу думку, у старшому дошкільному віці виникає потреба в оновленні змісту ознайомлення дітей з працею дорослих, яке полягає в:

- збагаченні уявлень дітей про найпоширеніші професії, про які діти отримали знання у молодшій і середній групах;
- формуванні знань про нові типи професійної діяльності;
- розширенні досвіду дітей дошкільного віку в сюжетно-рольових іграх на виробничу та побутову тематику;
- вияві здібностей і формуванні інтересу до певної сфери професій.

У підборі форм, методів та засобів професійної роботи особливу увагу було звернено на інтереси дітей, а також доцільність, інформативність, змістовність підібраних матеріалів. Серед форм поглиблення уявлень дошкільників про професії доцільними будуть: гра, заняття, спостереження, екскурсії, зустрічі з представниками професій. Поміж методів виховання варто викорис-

тати: дидактичні ігри (Гнізділова, & Лукашова, 2020a), комп'ютерні дидактичні ігри (Дубовик, 2021), читання дитячої літератури (Гнізділова, & Лукашова, 2020c), перегляд мультфільмів та мультсеріалів (Гнізділова, & Лукашова, 202 b), сюжетно-рольові ігри.

Не менш вагомою для нашого дослідження була друга педагогічна умова. Гендерний підхід багато науковців розглядають з різних сторін, як гендерно-нейтральний, гендерно-стереотипований та гендерно-чуттєвий. При ознайомленні дітей з професійною діяльністю різних представників професій вважаємо за потрібне звернутися до гендерно-чуттєвого підходу. Реалізація цього підходу полягає в розширенні життєвого простору для розвитку індивідуальних задатків, уподобань, нахилів і здібностей кожної дитини, вивільнення мислення педагогів і батьків від статево-рольових стереотипів і статево типізованих очікувань, створення умов для максимальної самореалізації дівчат і хлопців у процесі педагогічної та батьківсько-дитячої взаємодії. Цінність гендерного підходу полягає в тому, що він дозволяє кожній дитині, незалежно від статі, радісно, щасливо, повноцінно пізнавати, досліджувати навколишній світ і себе в ньому; допомагає зіставити свої бажання з можливостями професійного вибору; привертає увагу до особливостей власного фізичного, психічного та соціального розвитку.

Ефективність запровадження гендерно-чуттєвого підходу яскраво демонструє метод «зустрічі з представниками професій», за умови якщо до дітей будуть запрошені представники професій різної статі. Адже завдяки безпосередньому спілкуванню дошкільників з професіоналами жінками та чоловіками, у дітей формується емоційне, стійке уявлення про професійну діяльність (Лукашова, 2019).

Визначаючи третю педагогічну умову ми послуговувалися тим, що перший соціальний досвід дитина отримує в сім'ї, саме батьки закладають у дошкільника інтерес до професій, бажання в майбутньому виконувати професійну діяльність.

Близькі дорослі формують у дітей ставлення до професії, бажання працювати та передають любов до свого виду занять. Залучаючи дітей до пізнавальної діяльності в час дозвілля, організовуючи відвідини виставок, екскурсії до місць праці, розповідаючи дітям про своє ремесло, батьки знайомлять дошкільників з різними типами професій, надають їм можливість розширити коло своїх інтересів, спробувати себе в різних видах трудової діяльності.

Для партнерської взаємодії з батьківським колективом вихователь у своїй педагогічній діяльності може використовувати, як традиційні (семінари, бесіди, спільні екскурсії, виставки дитячих робіт, виготовлених разом з батьками та ін.), так й інноваційні (круглий стіл, семінар-практикум, майстер-клас та ін.) форми роботи. Педагогам слід націлити батьків на виконання таких завдань профорієнтаційної роботи з дітьми дошкільного віку: 1) познайомити дітей з своїм родом занять, професійними діями, знаряддями та місцем праці, додаючи цікаву для дошкільників інформацію; 2) звертати увагу дітей на представників професій та їх діяльність у повсякденних життєвих ситуаціях (поїздці в тролейбусі, поході до кінотеатру, магазину тощо); 3) використовувати форми, методи та засоби ознайомлення дітей з професіями у домашньому вжитку; 4) створювати умови у сім'ї для розвитку здібностей дитини, залучати до діяльності відповідно її інтересів.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Узагальнюючи вищевказане, слід зазначити, що висунуті педагогічні умови на нашу думку можуть бути достатніми і в сукупності забезпечать підвищення ефективності процесу збагачення уявлень про професії у старших дошкільників. Тож, ґрунтовний аналіз наукової й методичної літератури, результатів пілотажного дослідження дав можливість визначити педагогічні умови поглиблення уявлень про світ професій у старших дошкільників: оновлення змісту ознайомлення дітей дошкільного віку з професіями, підбір ефективних засобів і методів формування уявлень дітей про професійну діяльність; застосування принципу гендерної рівності в процесі ознайомлення дітей з працею людей; налагодження конструктивної партнерської батьківсько-вихователівської взаємодії.

Подальшої розробки потребує висвітлення результатів експериментальної апробації висунутих педагогічних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Базовий компонент дошкільної освіти : [нормативний документ]. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
- Гнізділова О., Лукашова Ю. Використання дидактичних ігор у процесі профорієнтації дошкільників. *Педагогічні науки*. 2020a. № 75/76. С. 3–7.

- Гнізділова О., Лукашова Ю. Використання мультфільмів у процесі ранньої профорієнтації дошкільників. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2020b. № 1 (99). С. 214–225.
- Гнізділова О., Лукашова Ю. Виховний потенціал сучасної дитячої літератури у процесі професійної орієнтації дошкільників. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2020c. Вип. 49. С. 15–23.
- Дубовик Ю. О. Калейдоскоп професій. Використання комп'ютерних ігор у процесі ознайомлення дошкільників з професіями : методичний посібник. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021. 33 с.
- Лукашова Ю. О. Реалізація принципу гендерної рівності у процесі формування уявлень у дітей дошкільного віку про професії дорослих. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі / за заг. ред. О. А. Гнізділової, відпов. ред. Н. В. Ковалевська*. Полтава : Цьома С. П., 2019. Вип. 3. С. 111–117.
- Укрінформ. Круглий стіл, присвячений питанням професійної орієнтації молоді. 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2737000-ekspert-44-vipusknikiv-visiv-pracuut-ne-za-fahom.html>

REFERENCES

- Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [The basic component of preschool education]. (2021). Retrived from https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
- Dubovyk, Yu. O. (2021). *Kaleidoskop profesii. Vykorystannia komp'uternykh ihor u protsesi oznaiomlennia doshkilnykiv z profesiiamy* [Kaleidoscope of Professions. Using computer games in the process of introducing professions to preschool children]. Poltava: PNPUI imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Hnizdilova, O., & Lukashova, Yu. (2020a). Vykorystannia dydaktychnykh ihor u protsesi proforiientatsii doshkilnykiv [The use of didactic games in the process of the preschoolers' career guidance]. *Pedagogical science*, 75/76, 3-7 [in Ukrainian].
- Hnizdilova, O., & Lukashova, Yu. (2020b). Vykorystannia multfilmiv u protsesi ranno proforiientatsii doshkilnykiv [The use of cartoons in the process of early career guidance of preschoolers]. *Humanization of the educational process*, 1(99), 214–225 [in Ukrainian].
- Hnizdilova, O., & Lukashova, Yu. (2020c). Vykhovnyi potentsial suchasnoi dytiachoi literatury u protsesi profesiinoi oriiientatsii doshkilnykiv [Educational potential of modern children's literature for preschoolers' career guidance]. *Scientific Bulletin of the Izmail State University of Humanities: collection of scientific works. Section «Pedagogical sciences»*, 49, 15-23 [in Ukrainian].
- Lukashova, Yu. O. (2019). Realizatsiia pryntsyphu hendernoї rıvnosti u protsesi formuvannia uıavlen u ditei doshkilnoho vıku pro profesii doroslykh [Implementation of the principle of gender equality in the process of shaping pre-school children's ideas about the professions of adults]. In O. A. Hnizdilova (Ed.), *Doshkilna osvita u suchasnomu sotsiokulturnomu prostori* [Pre-school education in today's socio-cultural space] (Vol. 3, pp. 111-117). Poltava: Tsoma S. P. [in Ukrainian].
- Ukrinform. *Kruhlyi stil, prysviachenyi pytanniam profesiinoi oriiientatsii molodi* [UkrInform. Round table dedicated to professional orientation of young people]. (2021). Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2737000-ekspert-44-vipusknikiv-visiv-pracuut-ne-za-fahom.html> [in Ukrainian].

YULIA DUBOVYK

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEEPENING PRESCHOOLERS' IDEAS ABOUT THE ADULTS' PROFESSIONAL ACTIVITIES

The article presents the results of a pilot study of older preschool children's acquaintance with the adults' professional activities. It has been found that older preschoolers have a lack of knowledge of sports, art, labor, military, and medical professions. The presence of children's gender stereotypes in the expression of preferences for a certain profession has been revealed. The study has served as a basis for developing pedagogical conditions for deepening preschoolers' ideas about the profession, in particular, updating the content of preschool children's acquaintance with adult work, selection of effective tools and methods for forming children's ideas about professional activities; usage of the principle of gender equality in this process; and establishing a constructive partnership of parent-educator interaction. It is stated that the system of pedagogical conditions creates a basis for the emergence of children's interest in the world of professions, the desire to learn new information about professional activities, and the desire to apply the acquired knowledge in practice. Methods of deepening preschoolers' perceptions of professions are identified. They are the following: didactic games, computer-didactic games, reading children's literature, watching cartoons and cartoon series, story-based role-playing games. The importance of applying a gender-sensory approach in the process of forming children's ideas about the professional activities of various professions is noted. Forms (observations, excursions, etc.), methods (didactic and plot-role games, meetings with representatives of various professions, reading fiction, reviewing paintings, watching cartoons, etc.) are offered. They should be used to form children's ideas about labor distribution. Forms of partnership interaction of the educator with the parent team are defined, namely, traditional one (seminars, talks, joint excursions, exhibitions of children's works made together with parents, etc.), innovative one (a round table, a workshop, a master class, etc.). Tasks for parents for their career guidance work with preschool children are identified.

Keywords: children's acquaintance with professions; pedagogical conditions for deepening ideas about professional activity; early career guidance; preschool children.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 378.22.035:316.772.4]:811
DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249811>

ЛАРИСА СЕМЕНОВСЬКА

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9881-7307>

(Полтава)

Place of work: V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

Country: Ukraine

Email: larysasemenovskaya@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ ДО ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті подано аналіз особливостей підготовки докторів філософії до професійно орієнтованого іншомовного спілкування. На основі опрацювання нормативних доку-ментів, наукових досліджень Л. Андрейко, Ю. Баклаженко, О. Коваленко, Ю. Лавриш, О. Осової, С. Ніколаєвої, Ю. Пасова, Ю. Скарлупіної та ін., а також узагальнення ос-вітньої практики схарактеризовано новітні тенденції розвитку й сучасні вимоги до іншомовної компетентності аспірантів.

Ключові слова: професійно орієнтоване іншомовне спілкування; доктор філософії; іноземна мова; іншомовна компетентність; професійна підготовка; аспіранти.

Постановка проблеми. В умовах динамічного розвитку полікультурного суспільства відбувається переосмислення культурно-ціннісних орієнтирів вищої освіти України, про що зазначено в Законах України «Про вищу освіту (2014 р.)», «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016 р.), «Про освіту» (2017 р.); концепції мовної освіти (2001 р.), Національній рамці кваліфікацій (2011 р.), а також в ухвалених Загальноєвропейських рекомендаціях із мовної освіти (2018 р.), концептуальних засадах державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти (2019 р.). Це зумовлює потребу підготовки докторів філософії, здатних до кроскультурної науково-педагогічної комунікації засобами іноземної мови в інноваційно-технологічному просторі, а також до професійно орієнтованого іншомовного спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З означеної проблеми накопичено суттєвий обсяг досліджень завдяки роботам Л. Андрейко, Ю. Баклаженко, А. Кірсанова, О. Коваленко, Н. Кочубей, Ю. Лавриш, О. Осової, С. Ніколаєвої, Ю. Пасова, Ю. Скарлупіної, І. Унт тощо. Серед зарубіжних дослідників, які приділили увагу цьому питанню, доцільно акцентувати здобутки М. Імб'ю, К. Томлінсона, К. Сантопіетро, Д. Хаймса та ін. Досліджуючи феномен підготовки студентів до професійно орієнтованого іншомовного спілкування науковці ставлять питання: яке ж соціальне замовлення суспільства на вивчення іноземних мов сьогодні? Сучасні вчені висловлюють різні думки, але вони суголосні щодо обґрунтування тези: якщо раніше викладання іноземних мов зумовлювалося характером економічних, політичних і міжнародних зв'язків, то сьогодні в процесі міжнаціонального наукового, технічного і культурного співробітництва відбувається координація зусиль міжнародної освітньої спільноти в площині розробки різноманітних технологій, спільно вирішуються різні міждисциплінарні проблеми, встановлюються єдині стандарти і вимоги, в тому числі стандарти і вимоги в галузі володіння іноземними мовами.

Мета статті полягає в обґрунтуванні особливостей підготовки докторів філософії до професійно орієнтованого іншомовного спілкування.

Виклад основного матеріалу. Сучасна концепція мовної освіти в закладах вищої освіти передбачає створення такої системи підготовки фахівця, яка дозволить йому легко адаптуватися до динамічно мінливих умов професійної діяльності, тобто націлена на професійно орієнтоване навчання іноземних мов. На думку О. Полякова, таке «навчання, ґрунтується на врахуванні потреб у вивченні

іноземної мови, що диктуються характерними особливостями професії або спеціальності, які, в свою чергу, потребують її вивчення» (Поляков, 2003, с. 34).

Новітня підготовка конкурентоспроможного фахівця, що володіє системним аналізом, здатного орієнтуватися в стрімкому потоці наукової і технічної інформації, є першочерговим завданням освітньо-наукового рівня освіти, що викликано інтенсивним розвитком інтеграційних процесів у світовій економіці. Поява нових засобів комунікації та організація бізнесу на технологічній основі актуалізували потребу в умінні здійснювати безпосереднє й опосередковане іншомовне спілкування фахівців різних професій з позиції активізації пізнавальних процесів студентів.

Слід також зазначити, що в сучасній системі організації навчання іноземної мови докторів філософії акцент зміщується з навчання перекладу професійно орієнтованих текстів на навчання іноземної мови як засобу професійно орієнтованого спілкування. Це, в свою чергу, знаходить відображення в змісті освітньо-наукових програм, який визначає спілкування як цільову домінуючу навченості. Якісні перетворення в характері міжнародних зв'язків України, євроінтеграційні процеси, технологізація та цифровізація суспільства трансформували значення іноземної мови в сучасній освіті. У наш час вона сприяє розширенню освітнього кругозору здобувачів вищої освіти, соціалізації особистості майбутніх фахівців, підготовці їх до майбутньої професійної діяльності в умовах багатонаціонального та полікультурного світу.

Пріоритетне значення іноземної мови в системі підготовки докторів філософії до професійно орієнтованого іншомовного спілкування підсилюється також і її суто практичною роллю в процесі інформатизації суспільства, а саме: володіння мовами інтенсифікує та підвищує інформаційну грамотність майбутніх докторів філософії; забезпечує успішну реалізацію професійних функцій, пов'язаних із комунікацією в умовах упровадження інформаційних технологій та входження країни до світового інформаційного простору. Сучасні вчені доводять, що вивчення іноземних мов стимулює також розвиток пізнавальних функцій психіки: на матеріалі мовних явищ розвиваються інтелектуальні функції аналізу та синтезу. У процесі такої роботи відбуваються мовні узагальнення, виокремлюються мовні абстракції у вигляді схем, правил, знаків, тобто розвивається абстрактне мислення. Вивчення іноземних мов передбачає формування аспірантів іншомовно-навчальної компетенції, що безпосередньо впливає на їхній розумовий розвиток, активізує навчальну діяльність, формує уміння самостійно здобувати знання, шукати й знаходити раціональні прийоми та створювати умови для самовдосконалення. Навчання іноземних мов з використанням відповідно дібраних матеріалів забезпечує усвідомлення здобувачами освіти загальнолюдських цінностей, формування їхніх уявлень про морально-етичні норми, звичаї і традиції, що в цілому сприяє морально-етичному вихованню особистості доктора філософії педагогічної галузі. Рефлексія загальнолюдських ідеалів невіддільна від розвитку почуття поваги до своєї нації, країни та культури, а також міжкультурного виховання.

Підвищенню статусу іноземної мови в системі підготовки докторів філософії педагогічної галузі сприяє також мовна політика Ради Європи, спрямована на розвиток плюролінгвізму в європейських країнах. Так, одним із напрямів діяльності Ради Європи є об'єднання різноманітних проектів у сфері іншомовного навчання, мета яких полягає в сприянні іншим країнам щодо здійснення реформи національних освітніх програм в системі навчання іноземних мов; обміну досвідом запровадження інноваційних технологій навчання; розробці сучасних методик викладання іноземних мов тощо. Україна також не стоїть осторонь реформаційних процесів, які притаманні європейській політиці іншомовного навчання. Зокрема, за останні роки було представлено проект концепції викладання іноземних мов в Україні, проект державного освітнього стандарту з іноземної мови та навчальні програми з іноземних мов.

Базуючись на висновках учених у галузі іншомовної освіти (О. Коваленко, Ю. Лавриш, О. Осова, В. Чершиш та ін.), зазначимо, що особливо цінними в контексті удосконалення підготовки докторів філософії педагогічної галузі є такі стратегічні орієнтири: підвищувати мотивацію здобувачів освіти щодо вивчення іноземних мов; сприяти вивченню іноземних мов упродовж усього життя; здійснювати корекцію навчальних програм з урахуванням вимог сучасного ринку праці та тенденцій розвитку спеціальності; використовувати іноземні мови у викладанні нелінгвістичних дисциплін; упроваджувати технологічні інновації у процесі викладання іноземних мов; сприяти здійсненню міжнародної академічної мобільності та тіснішої співпраці як викладачів, так і здобувачів освіти; сприяти участі у програмі розвитку мов для міжнародного спілкування відповідно до специфіки національної системи освіти тощо.

Особливої уваги вимагає підготовка докторів філософії педагогічної галузі в умовах інформатизації освіти, яка повинна давати їм можливість жити та працювати в нових умовах, самостійно здобувати та удосконалювати наукові знання і практичні навички вживання мови у процесі професійно-педагогічної діяльності. Здобувачі освіти повинні правильно розуміти важливість володіння декількома мовами в сучасному мультикультурному суспільстві. Важливо, щоб зміст професійно-педагогічної підготовки сприяв розвитку високих моральних особистісних якостей, міжкультурної компетентності, що необхідні для розвитку полікультурного спрямування наукового світогляду сучасного фахівця. У процесі розробки освітніх програм підготовки докторів філософії педагогічної галузі важливо звернути увагу на контекстний компонент з метою формування соціокультурної компетенції аспірантів, що відбиває знання про країни, мова яких вивчається; розуміння соціокультурних особливостей народів і націй; сприйнятливості ставлення до різноманітності й мінливості культур; звички, необхідні для аналізу соціокультурних феноменів. У процесі підготовки майбутніх докторів філософії педагогічної галузі доцільно акцентувати формування системи знань, умінь і навичок, що допоможуть їм розвивати розумові та творчі здібності, критичність мислення для того, щоб вони могли узагальнювати інноваційний досвід та запроваджували його у власній професійній діяльності. Усе це зумовлює важливість оновлення мети навчання іноземної мови, зміни її статусу та посилення ролі у системі підготовки докторів філософії педагогічної галузі.

Важливість вивчення іноземних мов у системі підготовки фахівців, на думку Г. Китайгородської, полягає в тому, що вона сприяє розширенню освітнього кругозору особистості, її соціалізації, активного і повноцінного життя в умовах кроскультурної взаємодії. Доктор філософії в умовах сучасного суспільства має вільно організовувати іншомовний діалог з реальними й віртуальними партнерами, вдаючись до вербальних і невербальних засобів комунікації, використовуючи можливості комп'ютерних мереж.

Оскільки іноземна мова у процесі підготовки докторів філософії педагогічної галузі виступає засобом комунікації, що забезпечує здійснення подальшої професійної діяльності, то основним компонентом навчання іноземної мови науковці називають комунікативність, що й визначає кінцеву мету навчання іншомовного спілкування, яка полягає у сформованості умінь і навичок аспірантів здійснювати іншомовну комунікацію в конкретних ситуаціях, тобто оволодіти ними найвищим рівнем розвитку комунікативної компетенції. При цьому дослідники акцентують увагу на розвитку лексичних навичок аспірантів, умінь коректно висловлюватися іноземною мовою у відповідних реальних комунікативних ситуаціях, що свідчить про високий рівень сформованості іншомовної комунікативної компетенції.

Крім цього, важливим є формування лінгвістичної компетенції, що передбачає наявність лексичних знань та мовленнєвих навичок володіння цим лексичним матеріалом у процесі підготовки докторів філософії педагогічної галузі. Лінгвістична компетенція тісно пов'язана з комунікативною компетенцією, є одним із важливих її структурних компонентів, оскільки відсутність лексичних знань та умінь граматично правильно утворювати речення роблять неможливим здійснення акту комунікації. Найвищим ступенем прояву лінгвістичної компетенції є уміння вільно, невимушено спілкуватися іноземною мовою, передавати й обмінюватися інформацією в процесі іншомовної взаємодії, дотримуватися системи мовленнєвих норм і правил та обирати лінію комунікативної поведінки, адекватну автентичній ситуації спілкування. Навчання іноземних мов за своєю природою має комунікативну спрямованість, в основу якої покладено мовленнєву діяльність, формування умінь аудіювання, читання, говоріння та письма, які тісно пов'язані між собою. Серед видів усного мовлення виділяють аудіювання та говоріння. Сприйняття і розуміння усного мовлення забезпечує процес аудіювання. Наявність розвинених адитивних навичок аспірантів створює міцне підґрунтя для розвитку навичок говоріння. Професійне іншомовне мовлення також передбачає сформованість умінь та навичок діалогічного та монологічного мовлення. Основну типологію іншомовних професійно-педагогічних висловлювань у формі монологу становлять опис, розповідь, роздум, лекція тощо.

Функція професійно-спрямованого іншомовного діалогічного мовлення є надзвичайно важливою, вона полягає у формуванні іншомовної комунікативної компетентності майбутніх докторів філософії у процесі обміну інформацією між двома і більше партнерами. Тож актуальним аспектом формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів освіти є формування навичок спонтанного професійно-спрямованого іншомовного мовлення. Навчання письма у процесі підготовки до професійної діяльності як одного із видів мовленнєвої практики, передбачає написання робіт різного характеру (листи, характеристики, відгуки, анотації, рецензії тощо) та формування орфографічних та

пунктуаційних навичок. Іншим важливим аспектом культури іншомовного професійного спілкування є переклад.

Безумовно прагнення до того, щоб аспірант засвоїв певний обсяг навчальної інформації, на жаль, не гарантує оволодіння ним тим рівнем іноземної мови, який дасть йому можливість здійснювати компетентне професійно орієнтоване спілкування. Одним з напрямів вирішення цієї проблеми може бути спеціально організована робота викладача з формуванням креативних і проектних умінь, які в силу своєї системної природи володіють голографічним ефектом. Подібна робота буде ефективною, якщо врахувати специфіку тренінгових навчальних технологій.

Висновки. Отже, з огляду те, що для новітнього українського смарт-суспільства характерним є поширення іноземної мови в усі сфери життя, то одним із стратегічних завдань сучасної вищої освіти є надання аспірантам ґрунтовної іншомовної підготовки, а також формування в них навичок професійно орієнтованого спілкування у ході практичного застосування іноземної мови під час використання технічних засобів навчання (комп'ютер, смарт-дошка, комп'ютерні навчальні програми тощо), наукової діяльності (написання статей, монографій, участь у міжнародних конференціях, симпозиумах, тренінгах тощо). Реалізація означених завдань передбачає дотримання низки умов: по-перше, забезпечення позитивної мотивації аспірантів до оволодіння професійно спрямованого іншомовного спілкування (єдність змісту, форм і способів навчальної діяльності); по-друге, усвідомлення здобувачами освіти суб'єкт-суб'єктного характеру професійно орієнтованого іншомовного спілкування (впровадження когнітивної, комунікативної та контекстної стратегій); по-третє, занурення аспірантів у навчальні професійно орієнтовані ситуації (формування в аспірантів комунікативних і мовленнєвих умінь відповідно до державних галузевих стандартів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Андрейко Л., Скарлупіна Ю. Автономність студентів у вивченні іноземних мов: модель змішаного навчання. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2019. № 2 (325). С. 260–268.
- Китайгородская Г. А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам. Москва : Высш. шк., 1986. 101 с.
- Лавриш Ю. Е. Индивидуализация навчання іноземних мов студентів інженерних спеціальностей в умовах цифрового соціуму: дидактичний аспект. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 352 с.
- Осова О. О. Теоретико-методичні засади реалізації інноваційних технологій навчання іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах. Харків : Рожко С. Г., 2017. 348 с.
- Поляков О. Г. Английский язык для специальных целей: теория и практика. Москва : Тезаурус, 2003. 188 с.
- Сбруева А. А. Тенденції розвитку політики Європейського Союзу у сфері забезпечення якості вищої освіти. *Проблеми інноваційного розвитку вищої освіти у глобальному, регіональному та національному контекстах* / за заг. ред.: А. А. Сбруєвої, Г. Ю. Николаї. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. С. 240–261.

REFERENCES

- Andreiko, L., & Skarlupina, Yu. (2019). Avtonomnist studentiv u vyvchenni inozemnykh mov: model zmishanoho navchannia [Student autonomy in learning foreign languages: a model of blended learning]. *Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University*, 2(325), 260-268 [in Ukrainian].
- Kitaigorodskaia, G. A. (1986). *Metodika intensivnogo obuchenii inostrannym iazykam* [Methods of intensive foreign language teaching]. Moskva: Vyssh. shk. [in Russian].
- Lavrysh, Yu. E. (2020). *Indyvidualizatsiia navchannia inozemnykh mov studentiv inzhenernykh spetsialnostei v umovakh tsyfrovoho sotsiumu: dydaktychnyi aspekt* [Individualization of foreign language teaching of engineering students in the digital society: didactic aspect]. Kyiv: Tsentrv navchalnoi literatury [in Ukrainian].
- Osova, O. O. (2017). *Teoretyko-metodychni zasady realizatsii innovatsiinykh tekhnolohii navchannia inozemnykh mov u vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh* [Theoretical and methodological principles of implementation of innovative technologies of foreign language teaching in higher pedagogical educational institutions]. Kharkiv: Rozhko S. H. [in Ukrainian].
- Poliakov, O. G. (2003). *Angliiskii iazyk dlia spetsialnykh tcelei: teoriia i praktika* [English for Specific Purposes: Theory and Practice]. Moskva: Tezaurus [in Russian].
- Sbruieva, A. A. (2017). Tendentsii rozvytku polityky Yevropeiskoho Soiuzu u sferi zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity [Trends in the development of European Union policy in the field of quality assurance in higher education]. In A. A. Sbruievoi, & H. Yu. Nikolai (Eds.), *Problemy innovatsiinoho rozvytku vyshchoi osvity u hlobalnomu, rehionalnomu ta natsionalnomu kontekstakh* [Problems of innovative development of higher education in global, regional and national contexts] (pp. 240-261). Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka [in Ukrainian].

LARYSA SEMENOVSKA

FEATURES OF PREPARATION OF PH. D. FOR PROFESSIONALLY ORIENTED FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION

Based on analysis of the fundamental pedagogical, philological, philosophical, psychological works (L. Andreyko, Y. Baklazhenko, A. Kirsanova, O. Kovalenko, Yu. Lavrysh, O. Osova, S. Nikolaeva, Y. Passova, Y. Skarlupina, I. Unt, etc.) found that one of the strategic tasks of postgraduate training is the formation of skills of professionally oriented communication. Proved that the development of new communication tools and the organization of business on a technological basis highlighted the need for direct and indirect foreign language communication of specialists of various professions on the basis of activating the cognitive processes of students. The study found that in the modern system of organizing foreign language teaching for graduate students, the emphasis shifts from learning to translate professionally oriented texts to learning a foreign language as a tool for professionally oriented communication. This is reflected in the content of educational and research programs, which defines communication as the target dominant.

Investigation of the nature and specifics of preparation of graduate students for professionally oriented foreign language communication shows that the following ideas are especially valuable: to increase the motivation of students to learn foreign languages; to promote the study of foreign languages throughout life; to carry out correction of educational programs taking into account requirements of the modern labor market and tendencies of development of specialties; use foreign languages in teaching non-linguistic disciplines; to introduce technological innovations in the process of teaching foreign languages; to promote international academic mobility and closer cooperation between both teachers and students; to promote participation in the language development program for international communication in accordance with the specifics of the national education system, etc.

Key words: *professionally oriented foreign language communication; doctor of philosophy; foreign language; foreign language competence; professional training; graduate students.*

УДК 378.011.3-051:796]:378.091.39:077

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249813>

ОКСАНА ДАНИСКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4040-562X>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: oksana.danisko76@gmail.com

ОКСАНА КОРНОСЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9376-176X>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: kornosenko@ukr.net

ВАЛЕНИНА БОНДАРЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0326-0356>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: val.vl.bond@gmail.com

ВЕБ-КВЕСТ ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО УМОВ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Актуальність дослідження полягає у нагальній потребі диверсифікації моделей вищої освіти з урахуванням сучасних тенденцій й вимог сьогодення, а також упровадження інформаційно-комунікаційних технологій як гнучких форм організації освітнього процесу та інноваційних засобів навчання у підготовку майбутніх учителів фізичної культури. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні й експериментальній перевірці ефективності веб-квесту як засобу підготовки майбутніх учителів фізичної культури до умов змішаного навчання. На констатувальному етапі з'ясовано, що 74,2% респондентів обізнані із сутністю змішаного навчання, але досвід такого навчання мають лише 38,7%, виявлено недостатню сформованість навичок контент-пошуку й аналізу інформації в мережі Інтернет (48,4%), проектного (16,1%) та проблемно-дослідницького (13%) навчання. На формуальному етапі у програму обов'язкової дисципліни «Історія фізичної культури» було впроваджено веб-квест «Олімпіонік», що мало сприяти набуттю досвіду використання різних сервісів Веб 2.0 (відео-, мультимедійні, геосервіси тощо). Ефективність формуального впливу веб-квесту забезпечувалась використанням спеціальних методів – заохочення, гейміфікації, змагання, рефлексивного аналізу. Встановлено, що дидактичні можливості веб-квесту полягають у розвитку у студентів навичок дослідницької діяльності, формуванні стійкого пізнавального інтересу та позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності, вдосконалення умінь використовувати освітньо-інформаційні ресурси й сервіси з метою побудови та самоконтролю власної освітньої траєкторії. Експериментально доведено ефективність веб-квесту як засобу підготовки майбутніх учителів фізичної культури до умов змішаного навчання, виявлено покращення навичок використання інтерактивних вправ, проблемно-дослідницького навчання, здійснення контент-пошуку і аналізу інформації в мережі Інтернет, онлайн-тестування, роботи з навчальним відео.

Ключові слова: веб-квест; мультимедійна освітня технологія; змішане навчання; самостійна робота; історія фізичної культури; майбутні вчителі фізичної культури.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах глобалізації та диджиталізації простір педагогічної освіти зазнає прогресивних змін. До таких трансформацій відносимо впровадження інноваційних едукативних концепцій, підвищення якості вищої освіти і викладання на засадах компетентнісного підходу, узгодження навчальних програм і стандартів з вимогами міжнародної спільноти, створення та апробація нових форм, методів та засобів навчання. За таких умов сучасні

заклади вищої освіти стають агентами змін, на які покладається місія підготовки нової генерації вчителів, здатних до пошуку нових знань, продукування нестандартних рішень з урахуванням передових педагогічних концепцій.

У розвинених країнах світу новітньою освітньою стратегією, що дозволяє здійснювати професійну підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних до прийняття самостійних рішень, креативного мислення, новаторства, є змішане (гібридне навчання). Так, Американське освітнє товариство оголосило змішане навчання найбільш популярним трендом в освіті, визнавши його перспективність у поширенні знань у цифрову епоху (Rooney, 2003).

Сучасні науковці розглядають змішане навчання як конвергентну концепцію (теорії, моделі, рівні, методи, засоби організації навчального процесу), що визначається інноваційністю до організації та результативності результатів освіти, як: «вдумлива інтеграція навчання в аудиторії з навчанням в інтернеті» (Garrison, & Kanuka, 2004, с. 96).

Відзначаючи інноваційний та інтегративний характер змішаного навчання, Ч. Дзюбан, Дж. Хатман, П. Москаль потрактовують його як педагогічний підхід, в основі якого – «фундаментальний редизайн традиційної освітньої моделі» (Dziuban, Hartman, & Moskal, 2004, с. 3). Означені зміни полягають в інтегруванні інформаційно-комунікативних засобів (*онлайн*) навчання у практику очної живої освітньої взаємодії (*face-to-face*), цілеспрямованому та спеціально організованому поєднанні найкращих елементів традиційних методик з інтерактивними технологіями та електронними ресурсами. Науковці визначили такі характеристики змішаного навчання: перехід від лекційного викладу матеріалу до орієнтованих на студентів інструкцій щодо організації навчання, в якому студенти мають стати активними учасниками (ця зміна повинна стосуватися всієї політики курсу чи освітньої програми); посилення взаємодії між студентом-викладачем, студентом-студентом, студентом-контентом, опора на життєві та професійні інтереси студента; розробленість інтегрованих формувальних та підсумкових механізмів оцінювання результатів навчальних досягнень здобувачів освіти (Dziuban, Hartman, & Moskal, 2004, с. 3).

На нашу думку, найповніше сутність змішаного навчання розкрито американськими дослідниками Х. Стаккер та М. Горном, які визначили його як формальну освітню програму, де студент частково навчається онлайн під вдумливим керівництвом викладача з певним елементом самоконтролю часу, місця, темпу засвоєння матеріалу (Staker, & Horn, 2012).

Вищезазначене дозволяє виокремити концептуальні основи змішаного навчання: воно може застосовуватися лише в рамках інституційної освіти; передбачає спеціально організований педагогічний супровід у тих ситуаціях, коли одна частина академічних контактів відбувається безпосередньо в аудиторії, а також частково віддалено у віртуальному середовищі, що певною мірою дозволяє студентам обирати час, місце та швидкість навчання; у процесі такого навчального дискурсу, де елементи традиційної та електронної інтеракції є взаємодоповнюваними, має сформуватися новий індивідуальний пізнавальний досвід здобувача освіти (Даниско, & Семеновська, 2018, с. 5).

Водночас організація змішаного навчання – це не одномоментна дія, а відтак потребує певної підготовки студентів як в когнітивному, так і в процесуальному аспектах. Це зумовлюється, різним рівнем сформованості їх пізнавальних і соціальних здібностей, навчальних мотивів та професійних інтересів. Значні труднощі у першокурсників викликає організація самостійної, переважно позааудиторної роботи, що в умовах скорочення аудиторного навантаження стає пріоритетною формою здобуття знань. За даними сучасних досліджень, позааудиторна самостійна робота є проблемною для 37 % майбутніх учителів фізичної культури, а 60 % взагалі негативно ставляться до її виконання. Причинами, що заважають першокурсникам ефективно та в повному обсязі виконувати самостійні завдання, а отже, засвоювати знання, є незрозуміле формулювання завдань, високі вимоги викладачів, зavelикий обсяг інформації та невміння її структурувати (Бондаренко, & Квак, 2017).

На нашу думку, однією з новітніх технологій, що дозволяє сформувати необхідні для навчання у змішаних (*онлайн + офлайн*) середовищах навички, активізувати самостійну роботу студентів, є веб-квест.

Концепція веб-квесту була розроблена професорами державного університету Сан Дієго Б. Доджем (Dodge, 1995) і Т. Марчем (March, 1995) «як стратегія ефективної інтеграції Інтернету в аудиторні навчальні заняття». Її назва походить від двох складових: 1) *web* (англ. павутина), що вказує на всесвітню мережу Інтернет та систему доступу до її ресурсів; 2) *quest* (англ. пошук, пригода).

У сучасній педагогічній літературі поняття «веб-квест» трактується як дослідження з елементами рольової гри, в основі якого – виконання завдань за допомогою використання інформаційних ресурсів, «спеціальним чином організований вид пізнавальної діяльності, що передбачає пошук заданої інформації в мережі за вказаними адресами» (Напалков, 2013, с. 51), «навчальна структура, що використовує посилання на суттєво важливі інтернет-ресурси та автентичні завдання з метою мотивування студентів на дослідження проблеми з неоднозначним рішенням» (March, 2003, с. 42). Як вказують К. Відоні та С. Маддух, веб-квест як форма організації освітнього процесу «збалансовує вказівки викладача і свободу дій учнів з метою самостійного вирішення ними навчальної проблеми» (Vidoni, & Maddux, 2002, с. 110).

У нашому дослідженні веб-квест розглядаємо як засіб підготовки та адаптації майбутніх вчителів фізичної культури до умов змішаного навчання. Це зумовлено тим, що веб-квест являє собою пошук та систематизацію певного матеріалу за заданими параметрами, що, по-перше, сприяє формуванню навичок самостійної роботи; по-друге, за рахунок електронного компоненту може використовуватися як під час аудиторних занять, так і під час самостійного опрацювання студентами навчального матеріалу та охоплювати всі етапи процесу навчання (від повідомлення нового матеріалу до перевірки та контролю рівня його засвоєння); по-третє, відповідає концептуальним положенням змішаного навчання. Погоджуємося з думкою вітчизняних дослідників О. Абрамової (2018), О. Кузьмінської (2014) В. Мироненко та Г. Алексеевої (2014); про те, що використання сучасних освітніх ресурсів є першочерговим завданням і орієнтиром у руслі інформатизації освіти, побудови відкритого науково-освітнього простору. Аналіз попередніх досліджень свідчить, що проблемі використання веб-квесту у навчальному процесі присвячені праці вчених, які досліджували особливості формування якісно нових, альтернативних педагогічних систем. Зокрема, обґрунтовано теоретико-методичні засади розробки та використання концепції веб-квестів як типу інноваційного навчального завдання та виду освітньої діяльності (Dodge, 1995; March, 1995), як засобу розвитку пізнавальної активності учнів здобувачів освіти (Напалков, 2013; Сокол, 2014).

Предметом наукового пошуку є також питання розробки та використання веб-квесту у вищій школі. Дослідники одноставні в думці про те, що ця медіаосвітня технологія містить потужний дидактичний потенціал. Так, науковці дійшли висновку, що веб-квест сприяє формуванню у студентів цифрових та комунікативних навичок, розвитку критичного мислення та позитивної академічної мотивації, уміння продукувати нові ідеї та креативного мислення (Peterson, & Koeck, 2001), формуванню когнітивних операцій вищого рівня, стимулювання аналітичних здібностей (Гриневич, 2009), навичок спільного та саморегульованого навчання в малих групах (Zheng, Stucky, McAlack, Menchaca, & Stoddart, 2005).

Особливості використання веб-квестів у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів висвітлено в наукових працях зарубіжних (Шульгіна, 2016; Dell, 2005; Perkins, & McKnight, 2005) та вітчизняних дослідників Т. Бондаренко (2013). У дослідженнях обґрунтовано, що використання цієї технології сприяє підвищенню пізнавальної мотивації, формуванню у студентів індивідуальної стратегії засвоєння навчального матеріалу, розвитку творчого потенціалу та якості знань. Утім, переважно вони стосуються вчителів початкових класів, філологічних або природничих дисциплін.

Отже, контент-аналіз наукової літератури засвідчує, що ця інноваційна освітня технологія може бути ефективним інструментом навчання та професійного розвитку майбутніх учителів фізичної культури. Водночас проблема адаптації майбутніх учителів фізичної культури до умов змішаного навчання засобами веб-квесту ще не отримала належного теоретичного узагальнення та практичної реалізації, не була предметом системних наукових експериментальних досліджень, що й зумовлює актуальність проблеми з вивчення трансформаційного потенціалу цього освітнього ресурсу на здатність студентів соціально та академічно адаптуватися до навчання в умовах ресурсозбагаченого інформаційного освітнього середовища.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає у визначенні особливостей та експериментальній перевірці ефективності використання веб-квесту як засобу підготовки студентів спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура) до умов змішаного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зауважимо, що веб-квест технологію в освітньому процесі вчителів фізичної культури ми використовуємо з 2018 року. Зокрема, веб-квест «Олімпіонік» був розроблений з метою активізації уваги та підвищення мотивації студентів факультету під час проведення заходів у рамках Тижня факультету фізичного виховання. Однак, під час карантинних обмежень, що були зумовлені пандемією COVID-19 та посиленням онлайн-компоненти під час екстре-

ного дистанційного навчання, цю форму було використано з метою підготовки першокурсників до умов змішаного навчання шляхом включення веб-квесту в освітній процес під час викладання дисципліни «Історія фізичної культури» у першому семестрі 2021 – 2022 навчального року.

З метою перевірки дидактичних можливостей веб-квесту як засобу адаптації майбутніх учителів до умов змішаного навчання було проведено педагогічний експеримент, який проходив у три етапи.

На першому, *констатувальному етапі* було виявлено первинний рівень підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до умов змішаного навчання, для чого було розроблено авторську анкету. Вона містила 12 альтернативних закритих запитань, що умовно згруповані у такі блоки: 1) рівень обізнаності про змішане навчання; 3) рівень володіння інформаційно-комунікативними навичками; 3) характеристика досвіду використання освітньо-інформаційних ресурсів і сервісів у навчальній діяльності. Опитувальник було створено за допомогою Google-форми, що дозволило забезпечити його анонімність та автоматизовано зібрати й узагальнити дані. Об'єктом дослідження виступили 45 студентів першого курсу першого освітнього рівня спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура), що забезпечило виконання принципу однорідності та репрезентативності вибірки.

На *формульовальному етапі* педагогічного експерименту в програму нормативної навчальної дисципліни «Історія фізичної культури» був уведений веб-квест «Олімпіонік», який мав на меті формування у першокурсників позитивної мотивації та навичок самостійного навчання, досвіду використання сервісів Веб 2.0 (відео-, мультимедійні, геосервіси тощо). Ефективність формульовального впливу веб-квесту забезпечувалась використанням спеціальних методів – заохочення, підтримки, гейміфікації, змагання, рефлексивного аналізу).

Веб-квест ми розглядатимемо як «веб-проект, розміщений на окремому веб-сайті, робота з яким спрямована на дослідження та всебічне вивчення окремо взятого проблемного питання, пов'язаного з майбутньою професійною діяльністю студента» (Шульгина, 2016, с. 167).

За типом «Олімпіонік» – це короткотривалий медіаосвітній проект, спрямований на створення у студентів уявлення про синергетичний зв'язок між ідеями, фактами та явищами фізичної культури і спорту, узгодження їх в єдину систему культурних та професійних цінностей майбутніх учителів. За видом – веб-квест – змагання, відповідно до якого студенти мають правильно і якомога швидше виконати завдання. Основний акцент у такому веб-квесті переноситься на пошук артефактів за заданими параметрами на основі аналізу джерел та інтернет-ресурсів.

На *контрольному етапі* було здійснено вторинну діагностику рівня підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до умов змішаного навчання за допомогою опитувальника, ідентичного експерименту першого порядку. Дотримання логіки експериментального дослідження дозволило нам обрати лінійну експериментальну групу; створити незвичну експериментальну ситуацію; простежити величини змінних характеристик, узагальнити та інтерпретувати отримані результати.

Констатувальний етап. Результати констатувального дослідження представлені в таблиці 1. На основі проведеного анкетування було встановлено, що 74,2% респондентів усвідомлюють суть змішаного навчання, але лише 58,2% респондентів мали досвід такого навчання (Табл. 1).

Таблиця 1

Дані констатувального етапу дослідження

Вибірка запитань закритого анкетування	Так	Частково	Ні
1. Чи знаєте Ви, що таке змішане навчання?	74,2%	13,2	12,6
2. Чи маєте Ви досвід змішаного навчання?	58,2%	31,3	10,5
3. Які засоби змішаного навчання Вам відомі?			
Електронна пошта	58,2%	31,3	10,5
Навчальні групи у соціальних мережах	32,7%	28	39,3
Навчальне відео	64,5%	32,7	2,8
Електронні навчальні матеріали (підручники, посібники, методичні рекомендації)	35,5%	22,6	41,9
Сайти, блоги	48,4%	34,8	16,8
Інтерактивні вправи, навчальні ігри	41,9%	36,4	21,7
Онлайн-тести	47,3	42,2	10,5
Веб-квести	13%	41,6	45,4
Онлайн-проекти	16,1%	30,5	53,4

Як видно з Табл. 1, переважна частина студентів першого курсу не володіє на достатньому рівні навичками навчальної взаємодії в комбінованих освітніх середовищах, що здебільшого стосуються

перегляду навчального відео та відео-лекцій (64,5%), використання електронної пошти (58,2%), інтерактивних вправ та навчальних ігор (41,9%), обміну повідомленнями в соціальних мережах (32,7%), опрацювання електронних підручників, посібників, методичних рекомендацій (35,5%). Поряд із цим, недостатньо сформованими є навички контент-пошуку й аналізу інформації в мережі Інтернет (47,3%), проєктного (16,1%) та проблемно-дослідницького (13%) навчання.

Формувальний етап. З метою формування у студентів необхідних навичок самоосвіти та активізації їхньої пізнавальної діяльності, досвіду використання освітньо-інформаційних ресурсів і веб-сервісів на початку першого семестру 2021-2022 навчального року першокурсникам було запропоновано в якості альтернативного завдання позааудиторної самостійної роботи з курсу «Історія фізичної культури» участь у міжпредметному веб-квесті «Олімпіонік».

На самостійне опрацювання студентів було винесено матеріал трьох тем, об'єднаних однією наскрізною проблемою – історією розвитку олімпійського руху.

Тема 1.2. Фізична культура країн Стародавнього Сходу, Античної Греції та Риму.

Тема 1.4. Фізична культура Нового часу (Відродження Олімпійського руху сучасності).

Тема 2.5. Фізична культура і спорт у незалежній в Україні.

Вибір тематики був зумовлений міждисциплінарним характером нормативної дисципліни «Історія фізичної культури». Під час її вивчення у студентів формується система знань щодо виникнення й розвитку засобів, форм, методів, ідей, теорій фізичного виховання та спорту, яка в подальшому визначає успішність в оволодінні такими курсами, як «Теорія і методика фізичного виховання», «Олімпійський спорт», «Професійний спорт», «Спортивні споруди і обладнання» тощо.

Веб-квест містить чотири основні завдання (стадії) – «На старт!», «На пагорбах Олімпії», «Олімпійський у серцях вогонь», «Олімпійці серед нас». Виконання першого передбачає актуалізацію знань з історії виникнення Олімпійських ігор, їх високого соціокультурного значення. Друге логічно випливає із попереднього, і покликане сформувати в студентів розуміння ролі фізичної культури в становленні особистості, сформувати емоційно-ціннісне ставлення до майбутньої професійної діяльності. Третє спрямоване на узагальнення досвіду видатного українського спортивного діяча О. Бутовського, який народився на Полтавщині, щодо відродження сучасних Олімпійських ігор. Четверте завдання зосереджує увагу першокурсників на спортивних здобутках колишніх випускників і сучасних студентів факультету на світовій арені.

На проходження веб-квесту відведено 20 академічних годин. Доступ до завдань кожної стадії надавався щодня упродовж тижня у визначений час (у другій половині дня після завершення навчальних занять), також було обумовлено чіткі терміни виконання завдань, що мало на меті сформувати в студентів навички планування власного часу та прогнозування результатів діяльності. Поряд із цим студентам була надана можливість виконати додаткові завдання між стадіями у формі інтерактивних вправ і в такий спосіб отримати приховане посилання на сторінку наступного етапу, й виконати його завчасно.

Моделюючи веб-квест «Олімпіонік», ми намагались використовувати такі дидактичні електронні сервіси, що сприяли б формуванню у першокурсників навичок ефективно добирати та систематизувати інтернет-ресурси; аналізувати значний обсяг інформації, вміння виокремлювати її визначені завданнями параметри; засвоювати мультимедійний контент; працювати з різними веб-застосунками. Так, веб-квест було сконструйовано за допомогою додатку Google-сайт. Це дозволило інтегрувати в середовище такі мережеві сервіси: QR-код (доступ до сайту), Google-карта (позначення географічних об'єктів), Google-документ (інструктивні матеріали щодо особливостей проходження етапів, оформлення виконаних завдань), Google-презентація (створення музею досягнень студентів факультету), Google-форма (опитування, тестування), Google-таблиця (таблиця просування учасників), а також сторонні сервіси LearningApps (мультимедійні завдання), підкасти YouTube (навчальне відео), віртуальну дошку Padlet (демонстрація віднайдених артефактів), електронна пошта (координатація взаємозв'язку між учасниками та викладачем).

Використання означених інструментів з одного боку, спрямоване на посилення у студентів мотивації до навчання, активізації інтелектуальних та емоційних функцій у процесі розв'язання творчих завдань, з іншого – потребує від них певних знань та практичних умінь. Для підтримки було створено сторінку «Організаційні питання», яка містить алгоритми роботи з хмарними сервісами, опис маршруту та графік відкриття завдань, вимоги до завдань і критерії їх оцінювання, поради щодо пошуку інформації в мережі. Також першокурсникам була надана можливість обго-

ворення особливостей проходження веб-квесту. У соціальній мережі Facebook було створено закриту групу, де студенти могли спілкуватися, а у разі виникнення проблемних запитань – вернутися за допомогою до інших учасників або до викладача.

З метою структурування роботи студентів з інформаційними джерелами на сторінці «Біблію» розміщено список літератури та інтернет-ресурсів, рекомендованих для ефективного виконання завдань. Це дозволило першокурсникам зосередитись на основних аспектах конкретного питання.

Оцінювання результатів роботи відбувалось за заздалегідь розробленими критеріями: *рівень розуміння завдання* (чи стосується матеріал теми, чи аналізується інформація), *повнота відповіді* (змістовність та логічна послідовність, граматична правильність), *результативність* (обсяг та вчасність виконаних завдань), *рівень творчості* (креативність та самостійність у представленні матеріалів), чіткість і зрозумілість яких дозволяє студентам передбачити та оцінити результати своєї роботи. Загалом студенти могли набрати 12 балів (по 3 за кожне з чотирьох завдань). З метою підвищення їх пізнавальної мотивації, формування позитивного емоційного ставлення до виконання завдань було використано прийоми формувального оцінювання та гейміфікації: нагородження студентів віртуальними відзнаками (за аналогією зі спортивним змаганнями) – за 1-4 бали – бронзовою, за 5-8 – срібною, за 9-12 – золотою медалями.

Заключним етапом проведення веб-квесту була рефлексія, що спрямована на формування у першокурсників навичок самоаналізу діяльності, узагальнення результатів дослідження, формулювання висновків, осмислення перспектив і напрямів використання отриманих знань та досвіду в навчальній і професійній діяльності.

Контрольний етап. Результати аналізу, узагальнені на основі саморефлексії студентів, та отримані в ході анкетування після проходження ними веб-квесту, переконливо засвідчують, що першокурсники отримали новий позитивний досвід самостійної позааудиторної роботи. Зокрема, студенти відзначили, що веб-квест як вид дослідницької роботи сприяв розвитку у них пізнавального інтересу до навчальної дисципліни, формування дослідницько-пошукових умінь, реалізації творчого потенціалу; навичок аналізу та систематизації навчального матеріалу, самостійності й відповідальності за результати власної навчальної діяльності, створення самостійних електронних ресурсів.

Також підвищилися показники рівня сформованого у першокурсників досвіду використання з освітньою метою різних інформаційно-комунікаційних сервісів та інструментів та інформаційно-комунікаційних сервісів, що, на нашу думку, є важливою передумовою успішного навчання у змішаних освітніх середовищах (Рис. 1)

Рис. 1. Динаміка сформованого у першокурсників досвіду використання інформаційно-комунікативних інструментів і сервісів до та після впровадження технології веб-квесту

Як видно з Рис. 1, переважна частина студентів першого курсу покращила показники навчальної взаємодії в комбінованих освітніх середовищах, що здебільшого стосуються перегляду навчального відео та відео-лекцій, використання інтерактивних вправ, навчальних ігор, онлайн-тестів, веб-квестів, сайтів, блогів. Разом із цим, потребують подальшого розвитку навички використання електронної пошти, групової роботи в соціальних мережах, проєктної діяльності.

Таким чином, переважна більшість студентів у процесі виконання завдань веб-квесту не лише здобули навички позааудиторної самостійної роботи у віртуальному навчальному середовищі, а й розвинули вміння контент-пошуку й аналізу інформації в мережі Інтернет; використання інструментів електронного навчання (мультимедійних посібників, освітніх сайтів, навчального відео, інтерактивних вправ, онлайн тестів) та проблемно-дослідницького навчання.

Узагальнююч вищевикладене, можна сказати, що застосування засобів інформаційно-комунікаційної підтримки навчання майбутніх учителів фізичної культури дозволив: 1) розширити сферу самостійної діяльності студентів за рахунок можливості організації різноманітних видів навчальної діяльності на основі використання арсеналу ІКТ-засобів; 2) озброїти студентів стратегіями пошуку та засвоєння навчального матеріалу, вирішення освітніх завдань певного класу за рахунок реалізації можливостей систем штучного інтелекту; 3) сформувані навички користування сучасними інформаційно-комунікаційними засобами, підготувати до подальшого навчання в комбінованому освітньому середовищі; 4) підвищити мотивацію до навчання, сформувані позитивне ставлення до майбутньої професійної діяльності.

Отримані результати засвідчують високий дидактичний потенціал веб-квесту як засобу активізації самостійної роботи майбутніх учителів фізичної культури та їхньої адаптації до умов змішаного навчання.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. З'ясовано, що змішане навчання є інноваційною технологією організації пізнавальної діяльності студентів, що поєднує найкращі аспекти традиційної та електронної освітньої взаємодії шляхом використання інформаційно-комунікативних технологій найбільш зручним для студента способом; характеризується певними особливостями: студентоцентрованість (персоніфікація пізнавального досвіду студента); інтерактивність (активна взаємодія з суб'єктами та об'єктами навчального процесу); технологізованість (автоматизованість упорядкування й доставки навчального матеріалу, контролю його засвоєння).

Виявлено дидактичні можливості веб-квесту: розвиток у студентів навичок дослідницької діяльності, систематизації та аналізу інформації; формування стійкого пізнавального інтересу та позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності; вдосконалення умінь використовувати освітньо-інформаційні ресурси й сервіси з метою побудови та самоконтролю власної освітньої траєкторії.

Експериментально доведено ефективність використання веб-квесту як засобу адаптації майбутніх вчителів фізичної культури до умов змішаного навчання. За результатами здійсненої вторинної діагностики між середніми значеннями даних показників, отриманих до та після експерименту існують відмінності. Особливо слід відзначити зростання у першокурсників навичок використання таких засобів, як: веб-квести (>84,7%); інтерактивні вправи, навчальні ігри (>55,8%); онлайн-тести (>50,4%); сайти, блоги (>47,2%); навчальне відео та відео-лекції (>26,6%), що загалом корелює з даними щодо ефективності веб-квесту як сучасної освітньої технології. На основі проведеного анкетування було встановлено, що 74,2% респондентів усвідомлюють суть змішаного навчання, але лише 58,2% респондентів мали досвід такого навчання. Вважаємо, що веб-квест необхідно систематично впроваджувати у практику професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Подальшої розробки потребує визначення дидактичного потенціалу хмарних сервісів як засобу формування позитивної академічної мотивації майбутніх учителів фізичної культури в процесі їх професійної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Абрамова О., Мироненко В. Застосування мультимедіа-технологій у реалізації індивідуального підходу до навчання студентів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 68. С. 12–15.

- Алексеева Г. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в процесі професійної підготовки студентів педагогічних вузів. *Актуальні питання фізико-математичної освіти*. 2014. Вип. 3. С. 184–191.
- Бондаренко В. В., Квак О. В. Самостійна робота студентів факультету фізичного виховання: проблеми та перспективи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики*. 2017. № 29(39). С. 92–97.
- Бондаренко Т. М. Веб-квест технологія як засіб активізації самостійної діяльності майбутніх учителів початкових класів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 13(2). С. 224–230.
- Гриневич М.С. Медіаосвітній квест. *Вища освіта України. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології*. 2009. № 3, С. 153–155.
- Даниско О., Семеновська Л. Генеза та сучасний зміст поняття змішаного навчання у зарубіжній педагогічній теорії і практиці. *Інформаційні технології та засоби навчання*. 2018. Т.65. № 3. С. 1–8.
- Кузьминская Е. Г. Информационные технологии и научная коммуникация: инструменты и модели внедрения в условиях университета. *Образовательные технологии и общество*. 2014. № 17 (1). С. 447–456.
- Напалков С. В. Тематические образовательные вэб-квесты как средство развития познавательной самостоятельности учащихся при обучении алгебре в основной школе : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Саранск, 2013. 166 с.
- Сокол І. М. Класифікація квестів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. № 36 (89). С. 369–375.
- Шульгина Е. М., Мотиваци понавательной деятельности студентов посредством технологий вэб-квест. *Вестник Томского государственного университета, Гуманитарные науки*. 2016. № 5–6. С. 40–45.
- Dell E. Trainee teachers developing WebQuests as a form of assessment: An assessment tool for all seasons? *Paper presented at the Society for Information Technology and Teacher Education International Conference*. Orlando, FL, 2006.
- Dodge B., WebQuests: a technique for Internet based learning. *Distance Educator*. 1995. № 2. P. 10–13.
- Dziuban C., Hartman J., Moskal P. Blended Learning. *EDUCAUSE Review*. 2004. № 7. P. 1–12.
- Garrison R., Kanuka H., Blended learning Uncovering its transformative potential in higher education. *The Internet and Higher Education*. 2004. № 7. P. 95–105. DOI10.1016/j.iheduc.2004.02.001
- March T. The learning power of webquests. *Educational Leadership*. 2003. № 61 (4). P. 42–47.
- March T. Web-Quests for Learning, 1995. URL: <https://tommarch.com/strategies/webquests/>
- Perkins R., McKnight M. L. Teachers' attitudes toward webquests as a method of teaching. *Computers in the Schools*. 2005. № 22(1/2). P. 123–133.
- Peterson C. L., Koeck D. C. When students create their own webquests. *Learning and Leading with Technology*. 2001. № 29(1). P. 10–15.
- Rooney J. E. Blending learning opportunities to enhance educational programming and meetings. *Association Management*, 2003. № 55 (5). P. 26–32.
- Staker H., Horn M. B., Classifying K–12. *Blended Learning*. 2012. URL . <https://www.christenseninstitute.org/wp-content/uploads/2013/04/fromClassifying-K-12-blended-learning.pdf>
- Vidoni K. L., Maddux C. D. WebQuests: Can they be used to improve critical-thinking skills in students? *Computers in the Schools*. 2002. № 19(1/2). P. 101–117.
- Zheng R., Stucky B., McAlack M., Menchaca M., Stoddart S. WebQuest Learning as Perceived by Higher-Education Learners. *TechTrends: Linking Research and Practice to Improve Learning*. 2005. № 49 (4). P. 41–49. URL : <https://www.learntechlib.org/p/65672/>

REFERENCES

- Abramova, O. & Myronenko, N. (2018). Zastosuvannya mul'tymedia-tekhnologiy u realizatsiyi indyvidual'noho pidkhodu do navchannya studentiv [Multimedia technologies in realization of individual approach to training of students using]. *Academic Notes. Series: Pedagogical Sciences*, 168, 12-15 [in Ukrainian].
- Aliexsieieva, H. M. (2014). Vykorystannya informatsiino-komunikatsiinykh tekhnologii v protsesi profesiinoyi pidhotovky studentiv pedahohichnykh vuziv [The use of information and communication technologies in the process of professional training of students of pedagogical universities]. *Topical issues of natural science and mathematics education*, 3, 184-191 [in Ukrainian].
- Bondarenko, T. M. (2013). Veb-kvest tekhnologiiia yak zasib aktyvizatsii samostiinoyi diialnosti maibutnykh uchyteliv pochatkovykh klasiv [Web-quest technology as a means of fostering of independent learning for primary school teachers]. *Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical Sciences*, 13 (2), 224-230 [in Ukrainian].
- Bondarenko, V. V., & Kvak, O. V. (2017). Samostiina robota studentiv fakultetu fizychnoho vykhovannia: problemy ta perspektyvy [Independent work of the students of the faculty of physical education: problems and perspectives]. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University*, 29 (39), 92-97 [in Ukrainian].

- Danyško, O., & Semenovska, L. (2018). Geneza ta suchasnyi zmist poniattia zmishanoho navchannia u zarubizhnii pedahohichnii teorii i praktytsi [Genesis and modern content of blended learning concept in foreign pedagogical theory and practice information]. *Information Technologies and Learning Tools*, 3 (65), 1-8 [in Ukrainian].
- Dell, E. (2006). Trainee teachers developing WebQuests as a form of assessment: An assessment tool for all seasons? *Paper presented at the Society for Information Technology and Teacher Education International Conference*. Orlando.
- Dodge B. (1995). WebQuests: a technique for Internet-based learning. *Distance Educator*, 2, 10-13.
- Dziuban, C., Hartman, J., & Moskal, P. (2004). Blended Learning. *EDUCAUSE Review*, 7, 1-12.
- Garrison, R., & Kanuka, H. (2004). Blended learning Uncovering its transformative potential in higher education. *The Internet and Higher Education*, 7, 95-105. doi 10.1016/j.iheduc.2004.02.001
- Hrynevych, M. S. (2009). Mediaosvitnii kvest [Media-education quests]. *Vyshcha osvita Ukrainy. Pedahohika vyshchoi shkoly: metodolohiia, teoriia, tekhnolohii [Higher education of Ukraine. Higher School Pedagogy: Methodology, Theory, Technology]*, 3, 153-155 [in Ukrainian].
- Kuz'minskaja, E. G. (2014). Informacionnye tehnologii i nauchnaja kommunikacija: instrumenty i modeli vnedrenija v uslovijah universiteta [Information technology and scholarly communication: tools and models of implementation in a university environment]. *Obrazovatel'nye tehnologii i obshchestvo [Journal of Educational Technology & Social]*, 17 (1), 447-456 [in Russian].
- March, T. (1995). Web-Quests for Learning, 1995. Retrieved from <https://tommmarch.com/strategies/webquests/>
- March, T. (2003). The learning power of webquests. *Educational Leadership*, 61 (4), 42-47.
- Napalkov, S. V. (2013). *Tematicheskie obrazovatelnye veb-kvesty kak sredstvo razvitiia poznatelnoi samostoiatel'nosti uchashchikhsia pri obuchenii algebre v osnovnoi shkole [Thematic web-quests as a means of the pupils' cognitive activity in algebra classes at comprehensive school]*. (PhD. dissertation). Saransk [in Russian].
- Perkins, R., & McKnight, M. L. (2005). Teachers' attitudes toward webquests as a method of teaching. *Computers in the Schools*, 22(1/2), 123-133.
- Peterson, C. L., & Koeck, D. C. (2001). When students create their own webquests. *Learning and Leading with Technology*, 29 (1), 10-15.
- Rooney, J. E. (2003). Blending learning opportunities to enhance educational programming and meetings. *Association Management*, 55 (5), 26-32.
- Shulgina, E. M. (2016). Motivatsiia ponavatelnoi deiatelnosti studentov posredstvom tekhnologii veb-kvest [Motivation of cognitive activity with the help of web-quests technology]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Gumanitarnye nauki [Bulletin of Tomsk State University. Humanitarian sciences]*, 5-6, 40-45 [in Russian].
- Sokol, I. M. (2014). Klasyfikatsiia kvestiv [Classification of the quests]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and general academic schools*, 36 (89), 369-375 [in Ukrainian].
- Staker, H., & Horn, M. B. Classifying K-12. *Blended Learning*. Retrieved from <https://www.christenseninstitute.org/wp-content/uploads/2013/04/fromClassifying-K-12-blended-learning.pdf>
- Vidoni, K. L., & Maddux, C. D. (2002). WebQuests: Can they be used to improve critical-thinking skills in students? *Computers in the Schools*, 19 (1/2), 101-117.
- Zheng, R., Stucky, B., McAlack, M., Menchaca, M., & Stoddart, S. WebQuest Learning as Perceived by Higher-Education Learners. *TechTrends: Linking Research and Practice to Improve Learning*, 49 (4), 41-49. Retrieved from <https://www.learnlib.org/p/65672/>

OKSANA DANYSKO

OKSANA KORNOSENKO

VALENTYNA BONDARENKO

WEBQUEST AS A MEANS OF TOOL OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS TO THE CONDITIONS OF BLENDED LEARNING

The urgency of investigation lies in the urgent need to diversify models of higher education taking into account current modern trends and requirements, as well as the introduction of information and communication technologies in training of future physical culture teachers as flexible forms of educational process and innovative teaching means. The aim is to substantiate and experimentally test the effectiveness of web-quest as a means of preparation of future physical culture teachers to the conditions of blended learning. The object of the study was the 45 first-year students at speciality 014.11 Secondary Education (Physical Culture) of the first level of higher education. At the ascertaining stage it was found that 74.2% of respondents are familiar with the essence of blended learning, but only 38.7% have experience of such learning, it was discovered the insufficient skills of content search and analysis of information from the Internet (48.4%), project (16.1%) and problem-research (13%) training. At the formative stage, the obligatory discipline «History of Physical Culture» included a web-quest «Olympionic», which was to help to gain experience using various Web 2.0 services (video, multimedia, geoservices etc.). The effectiveness of the formative influence of the web-quest was ensured by the use of special methods: encouragement, support, gamification, com-

petition, reflective analysis. The didactic possibilities of the web-quests lie in developing of students' research skills, forming of stable cognitive interest and positive attitude to future professional activities, improving the ability to use educational information resources and services in order to build and self-control of their own educational trajectory. The effectiveness of the web-quest as a means of adaptation of future physical culture teachers to the conditions of blended learning has been experimentally proved, it was discovered the improvement of the skills of using interactive exercises, problem-research and project training, content search and analysis of information from the Internet, online testing.

Keywords: *webquest; multimedia educational technology; blended learning; independent work; history of physical culture; future physical culture teachers.*

УДК 378.011.3-051:796]:37:001.895

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249818>

ОЛЕНА СОГОКОНЬ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9442-6616>

(Полтава)

Place of work: Poltava

V.G.Korolenko National

Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: elena.sogokon@gmail.Com

ЄВГЕНІЯ ШОСТАК

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3668-0875>

(Полтава)

Place of work: Poltava

V.G.Korolenko National

Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: antenka2@ukr.net

ОЛЕКСАНДР ДОНЕЦЬ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6265-8508>

(Полтава)

Place of work: Poltava

V.G.Korolenko National

Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: donec84@ukr.net

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ ТА ПРАКТИЧНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Анотація. У поданій статті проаналізовані та схарактеризовані інноваційні підходи до підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Модернізація освіти ставить на перший план формування фахівця високої якості та компетентності, здатного до інноваційного пошуку шляхів самореалізації в умовах неперервної інтеграції України в європейський освітній простір. Від фахівця фізичної культури залежить посилення оздоровчого потенціалу молоді, забезпечення диференційованого підходу до різновікових груп дітей, прогнозування їхніх потреб та мотивація до фізичного розвитку та самовдосконалення.

Нами розроблена інтегрована система медико-біологічної освіти, розкриті шляхи реалізації принципу єдності теоретичних знань з навчально-тренувальною практикою. У сучасній підготовці майбутнього фахівця фізичної культури чільне місце посідає професійна та практична, гуманітарна та соціально-економічна підготовки, проте відбулося зменшення загального відсотка природничонаукових дисциплін, що відобразилося на якості і конкурентоздатності фахівця фізичної культури на ринку праці, він виявився обмежним у знаннях і інноваційних технологіях, які забезпечують цінність професійної діяльності. Таким чином, нами була зроблена спроба конструювання змісту інтегрованих природничих навчальних дисциплін та побудова наскрізно логіко-дидактична структура, поновлена система знань відповідно до нових досягнень дисциплін природничонаукового циклу; посилення взаємозв'язку фундаментальності і фахової спрямованості навчання; забезпечення варіативності та альтернативності, гуманізації і демократизації навчально-виховного процесу; удосконалення природничонаукової освіти та налагодження тісного зв'язку зі спортивно-спеціалізованою підготовкою. У даному дослідженні виявлені основні напрями, чинники, показники і критерії інтенсифікації навчання студентів з використанням інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій.

В основі даного дослідження покладені модернізаційні ідеї філософської інтерпретації цінності людини у контексті професійної освіти, виховання здорового покоління нації, що актуалізує гуманітарне значення природничонаукових знань та відкриває широкі можливості міжпредметної і транспредметної інтеграції для використання у процесі підготовки сучасних фахівців та досягнення високих спортивних результатів. Нами доведена ефективність природничонаукової та професійно-педагогічної компетентності, що забезпечується за допомогою створення інноваційного освітнього середовища, яке характеризується відкритістю й автономністю, інформаційною насиченістю та інтегративністю, гнучкістю та синхронізованістю, багатовекторністю та креативністю. Завдяки використанню інноваційних підходів при підготовці майбутніх учителів фізичного виховання підвищується пізнавальна активність, розвивається креативне мислення та професіоналізм, набагато краще засвоюються інноваційні технології фізичного виховання, а головне, відбувається оволодіння професійними компетентностями педагогів-науковців, педагогів-новаторів. Нами доведено, що концепція підготовки фахівців фізичної культури нового типу вимагає оволодіння наскрізним багатоваріантним циклом творчої праці від пошуку нових принципів та ідей до розроблення і впровадження в життя та виробництво нових технологій на основі максимальної автоматизації процесів оброблення інформації та їх практичної реалізації.

Рекомендуємо при плануванні навчально-виховного процесу у ЗВО фізкультурного профілю чітко обирати і враховувати взаємозв'язки з попередніми і наступними дисциплінами, корегувати зміст дисципліни, що вивчається з метою попередження дублювання навчального матеріалу. Інтегративний підхід є найбільш прогнозованим та необхідним, вирішення проблеми інтеграції ми вбачимо в тісному поєднанні природничонаукової зі спортивно-спеціалізованою підготовкою. Природничонаукові дисципліни в загальних рисах мають включати професійно орієнтовані знання, особливості методики викладання та виховання. За такого підходу відбувається засвоєння професійно орієнтованих дисциплін через принцип зв'язку теорії з практикою, таким чином актуалізуються знання у професійно-педагогічній діяльності.

Ключові слова: *інноваційні підходи; природничонаукова підготовка; майбутній учитель; фізична культура; впровадження; компетентність; професійна підготовка.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. На фоні стрімкої інтеграції міжнародних зв'язків, соціокультурних та економічних відносин, прагнення країни стати повноцінним членом європейської спільноти, сучасний стан розвитку освіти та науки висуває високі вимоги до фахівця високої якості та компетентності, що потребує суттєвих змін цільових орієнтирів професійної педагогічної освіти. Особливо відчутні потреби вдосконалення фізкультурної освіти, зокрема виділяємо підготовку майбутніх учителів фізичної культури, від яких залежить посилення оздоровчого потенціалу нації, диференційованого підходу до різновікових груп дітей і дорослих, прогнозування їхніх потреб і моделей життєтворчості. Конкуренція на ринку праці роботи з молоддю вимагає впровадження інноваційних підходів та реалізацію прогресивних ідей гуманістичної парадигми освіти. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичного виховання є цілісною системою природничонаукових та професійно-педагогічних компонентів, що спонукає до комплексного розгляду та розв'язання нагальних проблем підготовки учителів фізичного виховання в контексті новітніх тенденцій галузі знань «Фізичне виховання», «Фізична культура і спорт» і сучасних цивілізаційно-парадигмальних трансформацій. На ЗВО фізкультурного профілю покладається відповідальність за підготовку нового покоління педагогів, зміст і рівень кваліфікації яких адекватні інноваціям, що відбуваються в галузі фізичної культури і спорту та освітньої діяльності.

Ефективність формування компонентів природничонаукової та професійно-педагогічної компетентності, готовності до розв'язання соціально-виховних завдань і розвитку педагогічної майстерності майбутніх учителів забезпечується за допомогою створення інноваційного освітнього середовища, що характеризується відкритістю й автономністю, інформаційною насиченістю та інтегративністю, гнучкістю та синхронізованістю, мотивогенністю, природничонауковою та професійно-педагогічною спрямованістю, інтерактивністю та багатовекторністю, імерсивністю та креативністю. Це дає змогу студентам підвищити пізнавальну активність, розвивати креативне

мислення та професіоналізм, усвідомлювати і засвоювати інноваційні технології фізичного виховання, оволодівати компетентностями педагогів-науковців, педагогів-новаторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність підготовки вчителя перебувають в центрі уваги педагогічної науки. Формування особистості майбутнього вчителя у процесі навчання представлено в роботах О. Акімова, Г. Васяновича, Р. Гуревича, А. Гуржія, М. Євтуха, І. Зязюна, І. Ісаєва, В. Краєвського, В. Кременя, Н. Кузьміної, А. Макаренка, В. Лугового, Н. Ничкало, І. Підласого, О. Пехоти, С. Сисоевої, В. Сластьоніна, В. Сухомлинського, К. Ушинського, В. Шахова та ін. Професійне становлення фахівців фізичної культури і спорту досліджували А. Ажиппо, Р. Ахметов, А. Бабенко, Г. Балахничева, Н. Белікова, Н. Бишевець, О. Брижаний, І. Бондар, О. Вацеби, Т. Воскобойник, І. Гринченко, Ю. Драгнєв, І. Коновальчук, П. Лесгафт, М. Носко, Н. Москаленко, Є. Приступа, І. Сергієнко Л. Сущенко та інших дослідників.

Науковці підкреслюють високу ефективність сучасних методів навчання у фізкультурній освіті, проте їх застосування для вивчення природничонаукових дисциплін висвітлено недостатньо. Загалом проблема підвищення ефективності природничонаукової підготовки майбутніх учителів фізичного виховання в педагогічних ЗВО залишається малодослідженою. Для забезпечення ефективного функціонування національної системи фізичного виховання вимагають перегляду засади природничонаукових та професійно-практичних компонентів при підготовці учителів фізичного виховання. Необхідна цілісна, теоретико-методологічна, емпірично обґрунтована та методично розроблена концепція, на основі якої можна здійснювати випереджувальний професійний і особистісний розвиток суб'єктів освіти.

Мета статті – полягає в необхідності наукового обґрунтування інноваційних підходів, їх практичної реалізації та тісної взаємодії природничонаукової та професійно-практичної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання як цілісної системи. Наше завдання довести важливість природничонаукової підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання, проаналізувати проблематику підготовки учителів фізичного виховання в педагогічних закладах та спробувати застосувати європейський досвід підготовки в сучасному освітньому процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Природничонаукова підготовка майбутніх учителів фізичного виховання має забезпечувати високий професіоналізм, можливості для самореалізації особистості та формування гуманістичних ціннісних установок. Покращення природничонаукової підготовки майбутнього учителя фізичної культури на сучасному етапі потребує більш ефективних механізмів організації освітнього процесу. Отже, модернізація системи професійної освіти у ЗВО у галузі фізичної культури і спорту полягає у створенні розвивальної педагогічної системи, що базується на активному використанні інновацій та інноваційних технологій в освітньому середовищі та дозволяє досягти необхідної якості підготовки учителів фізичного виховання.

Інноваційні підходи в навчанні майбутніх учителів фізичного виховання спрямовані на підвищення ефективності освітньої системи та її виходу на якісно новий рівень функціонування і мають ґрунтуватися на розумінні сутності психолого-педагогічної підготовки у ЗВО як системи, процесу, діяльності та результату – підготовки соціально активних, компетентних учителів фізичного виховання з розвинутою педагогічною майстерністю, здатних творчо діяти відповідно до освітніх завдань у загальноосвітніх школах та інших закладах (Ахметов, 2007, с. 51). Ми вважаємо, що підвищення рівня природничонаукової підготовки майбутніх учителів фізичного виховання можливе на основі розроблених теоретичних засад і методичних аспектів системи, а саме: методологічних основ, моделі системи природничонаукової підготовки, психолого-педагогічних умов удосконалення професійної підготовки, концепції природничонаукової та професійної підготовки, методики і технологічного забезпечення професійно-педагогічної та природничонаукової підготовки майбутніх учителів фізичного виховання. Це потребує розгляду проблеми дослідження на чотирьох методологічних рівнях (філософсько-методологічному, загальнонауковому, педагогічному та галузевому) й обґрунтування специфічних принципів підготовки учителів фізичного виховання; урахування кращого закордонного досвіду підготовки фахівців із фізичного виховання і спорту; вивчення сучасних педагогічних і методичних підходів до підготовки вчителів фізичного виховання.

Загальнопедагогічними умовами формування синергетичної системи інтеграції природничонаукової та професійно-практичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури нами визначено такі:

- використання історичних і міждисциплінарних відомостей для мотивації та формування інтересу до природничонаукових знань;
- забезпечення ґрунтовності результатів освоєння природничонаукових знань і стійкості системи підготовки майбутнього учителя фізичної культури на основі використання інтегративних понять та інтегрального бачення цілісної системи;
- зв'язок навчання з життям, виявлення інтегральних проблем природничонаукового характеру в майбутній професійній діяльності;
- інтеграція підсистем у цілісну систему природничонаукової та професійно-практичної підготовки;
- комплексне використання інтегрованих форм і методів навчання відповідно до інтегрованого змісту;
- конкретизація змісту природничонаукової підготовки для певної спортивної спеціалізації;
- створення відповідного науково-методичного та навчального забезпечення для природничонаукової підготовки майбутніх учителів;
- створення інтегрованих дисциплін та їх блоків;
- формування знаннєвої бази у створенні системи на основі професійно спрямованих природничонаукових знаннях;
- формування інтегративних підсистем знань, умінь та цінностей на основі змісту основних та вибіркокових дисциплін майбутніх учителів фізичної культури. Саме спрямованість на майбутню професію визначає психологічний склад особистості майбутнього фахівця, через неї «виявляються потреби, цілі, мотиви особистості, її суб'єктивне ставлення до різних сторін діяльності, до її характеристик і якостей» (Вацеба та ін., 2005, с. 98).

Доцільність інтеграції базується на таких психологічних засадах:

- формування мотивів засвоєння природничонаукових знань із наступним опануванням професійних умінь та усвідомленням професійних цінностей засобами інтеграції, відповідно, знань, умінь та цінностей;
- ущільнення і концентрація навчального матеріалу, що усуває перевантаження студентів;
- формування пізнавального інтересу до природничонаукової тематики засобами інтеграції проблемних професійно значущих тем, спецкурсів тощо;
- формування інтегративного мислення майбутнього фахівця фізичної культури як основи його професійно ціннісних орієнтацій;
- опора на інтегровані асоціації, котрі є найскладнішими різновидами зв'язків психологічних процесів, що забезпечують повноту та цілісність знань;
- формування психологічної готовності студентів до сприйняття інтегрованих знань;
- інтеграція прагматичних та духовних цінностей майбутніх фахівців;
- використання аналогії як інтегративного засобу формування системи підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Нові підходи до викладання природничонаукових дисциплін зумовлені кредитно-трансферним навчанням, демонструють проблеми з адаптацією студентів педагогічних ЗВО до нових умов. Сьогодні система вищої освіти передбачає значну частину матеріалу, необхідного для засвоєння, винести на самостійне вивчення майбутніх учителів. І на цьому етапі з'являється більшість проблем, пов'язаних із невмінням організувати свій час, невмінням працювати із науковими джерелами, невмінням конспектувати, вибирати головне і другорядне, порівнювати інформацію, одержану з різних джерел, робити узагальнення та висновки. Значною проблемою адаптації є неможливість перенести знання, одержані в школі в процесі вивчення дисциплін природничого циклу, до пояснення біологічних явищ, що відбуваються у живому організмі або із ним під дією різних чинників. При цьому з'являються труднощі під час аналізу проблемних ситуацій, що стосуються майбутньої професійної діяльності. Крім того, до проблем адаптації відносимо невміння трансформувати здобуті на лекціях і практичних заняттях знання, вміння та навички під час розв'язування завдань із професійним змістом.

Зрозуміло, що реалізація функцій кредитно-трансферного навчання природничонаукових дисциплін детермінована професійною здатністю викладача до організації відповідних умов. Відбувається перебудова навчання як нормативно побудованого процесу до навчання як індивідуальної діяльності студента, її корекції та підтримки. Завдання викладача за такого підходу полягає не в

плануванні загальної, єдиної й обов'язкової для всіх, лінії психологічного розвитку, а в допомозі кожному майбутньому фахівцю збагатити свій досвід, свої здібності, розвиватися як особистість.

Умовно можна виокремити три основних підходи, що характеризують змістове наповнення поняття «індивідуалізація»: з психолого-педагогічної точки зору – організація навчання, що заснована на створенні оптимальних умов для виявлення задатків, розвитку здібностей та інтересів кожного студента; з соціальної – цілеспрямований вплив на формування творчого, інтелектуального, професійного потенціалу суспільства; з дидактичної – вирішення актуальних проблем вищого педагогічного навчального закладу шляхом створення стратегії, побудови інноваційної системи навчального процесу або особливої форми його організації.

З точки зору практичного використання значний інтерес викликає індивідуалізація як особлива організація навчання (система), за якою пізнавальна діяльність для всіх студентів є достатньо складною і привабливою, що потребує розумової напруги, а вибір змісту, методів, прийомів, темпу навчання враховує індивідуальні відмінності, рівень розвитку і навчальні здібності. Завданнями щодо реалізації мети професійної підготовки є: формування в студентів любові та відповідального ставлення до професії, яку обрано; озброєння знанням закономірностей, що впливають на професійну діяльність майбутнього учителя, забезпечення його професійної і спеціальної компетентності; формування основ професійної майстерності, вміння розв'язувати певні типи завдань. Роль викладача природничонаукових дисциплін полягає в тому, щоб зробити особистісно значущими для потреби студентів факультетів фізичного виховання ті об'єкти, що мають реальне значення для майбутньої професійної діяльності.

Внаслідок тривалих систематичних дій у такому напрямі в них може зародитися потреба пізнавальної діяльності. Нами визначено чотири рівні розвитку інтересу майбутнього учителя фізичної культури до самовиховання: рівень зацікавленості професійним самовихованням як споживача відповідної інформації; рівень внутрішнього приймання, самооцінного ставлення до знань у галузі професійного самовиховання; рівень поглиблення теоретичних знань про закономірності й особливості самовиховання; рівень практичного втілення знань про теорію і технологію самовиховної роботи.

Нинішнє реформування системи вищої освіти спрямоване на формування фахівця не за єдиним зразком, воно має абсолютно інший цільовий вектор. Завдання освіти складніші і глобальніші: створити такі умови навчання, в яких кожен студент отримав б невичерпні можливості для повної самореалізації закладених покликань та спортивних здібностей. Якість освіти визначається такими критеріями: ступенем відповідності цілей і результатів навчання на рівні конкретної системи освіти і на рівні конкретного освітнього закладу; відповідністю між різними параметрами в оцінці результату навчання конкретного студента (якістю знань, ступенем сформованості відповідних умінь і навичок, розвиненістю відповідних творчих та індивідуальних здібностей, якостей особистості та ціннісних орієнтацій); ступенем відповідності теоретичних знань і вмінь їх практичному використанню в житті та професійній діяльності при розвитку потреби людини в постійному їх оновленні та неперервному вдосконаленні.

На наш погляд, доцільно виокремити три групи критеріїв готовності викладача до інтеграції природничонаукових та професійних знань майбутніх фахівців фізичної культури: педагогічні, предметні та психологічні. Ми також вирізняємо декілька рівнів його готовності, де основною ієрархічною ознакою обрано ступінь участі викладача в інтеграції знань із природничих дисциплін із професійними знаннями студентів:

- використання у професійній діяльності готових розробок щодо інтегрованого вивчення природничих та спортивних дисциплін на основі відповідних розділів навчальних програм предмета, що викладається;

- тематичний пошук та систематизація за темами навчального курсу фактологічних знань професійного характеру та використання їх у практиці роботи;

- наукове обґрунтування інтегративного навчання загалом та обґрунтування методичної доцільності використання відповідного фактичного матеріалу.

Концептуально важливо визначити основні методологічні принципи інтеграції природничонаукової та професійно-практичної підготовки майбутнього учителя фізичного виховання. Нова парадигма освіти виходить із того, що проблему її фундаменталізації вдається розв'язати лише на шляху

забезпечення цілісності освіти, глибинна потреба в якій зумовлена інтересами розвитку особистості. Завдання фундаментальної освіти – забезпечити оптимальні умови для взаємодії різних типів мислення і створити внутрішню потребу в саморозвитку і самоосвіті впродовж усього життя людини.

Фундаменталізацію освіти, що має істотним чином підвищити її якість, «відносять до найбільш важливих особливостей перспективної системи освіти, яка спрямована на випереджальний характер всієї системи, її націленість на проблеми майбутньої постіндустріальної цивілізації, розвиток творчих здібностей людини» (Акімова, 2007, с. 56).

Фундаменталізація освіти є основою розвитку наукової компетентності, орієнтованої на усвідомлення глибинних, сутнісних підстав і зв'язків між різноманітними явищами і процесами навколишнього світу. Лише фундаментальна освіта дає такі знання, які уможливають орієнтування в будь-якому новому середовищі та є універсальними по суті. Важлива роль у цьому процесі належить інтеграційним процесам у підготовці майбутніх фахівців, зокрема, учителя фізичного виховання. Інтеграція наукового знання в професійній освіті припускає реалізацію двох напрямів: фундаменталізацію спеціального знання і спеціалізацію фундаментальних природничонаукових дисциплін, що є базовими для формування професійних знань і вмінь.

Завдання фундаментальної освіти – забезпечити оптимальні умови для формування гнучкого і багатогранного наукового мислення, різних способів сприйняття дійсності, створити внутрішню потребу саморозвитку і самоосвіти протягом всього життя людини. Зв'язок фундаментальних природничонаукових дисциплін із практичною діяльністю, зокрема з поглядом впровадження їхніх результатів, можна схарактеризувати як опосередкований через те, що переважна більшість результатів фундаментальних досліджень стають надбанням практики через їх використання прикладними науками. На ефективність фундаментальної підготовки безпосередньо впливає низка чинників, до яких належать: доволі низький рівень середньої освіти абітурієнтів; несформованість тих якостей, що забезпечують можливість навчання у закладі вищої освіти; застарілий теоретико-методологічний підхід до формування, проведення і контролю навчального процесу; низький рівень урахування міждисциплінарних зв'язків, що ускладнює інтеграцію фундаментальних знань у навчальні дисципліни професійно орієнтованого та спортивного циклів.

Щоб навчальна проблема була стимулом активізації мислення, вона має бути для студента суб'єктивно важливою і значущою. Інформація, яку отримує майбутній учитель при вивченні фундаментальних природничонаукових дисциплін, зокрема біохімії, загальної фізіології, анатомії людини та біомеханіки, крім загальновизнаних властивостей (грунтовність, повнота, усвідомленість), має відповідати ще й таким критеріям: виокремлення певної кількості інформації, необхідної для свідомого відбору (що потім формуватиме творчу професійну діяльність фахівця на основі фундаментальних знань); виокремлення фундаментального компонента знань. На практиці фундаменталізація освіти реалізується на рівні змісту циклів дисциплін, причому інтелектуальний потенціал фундаментальних дисциплін нині не задіяний повною мірою, а «навчально-пізнавальна діяльність студентів має, переважно, емпіричний характер без теоретико-методологічного аналізу самого процесу перекладу логічної форми фундаментального наукового знання в діяльнису і навпаки» (Белікова, 2013, с. 53).

Отже, фундаментальність знань передбачає їхню інтегративність. Під фундаментальними будемо розуміти поняття, які визначають структуру моделі реальної дійсності. Фундаментальність знань випускників факультетів фізичного виховання має органічно поєднуватися з професійно-практичною підготовкою, з високою професійною підготовкою. Тому, очевидно, необхідно шукати шляхи розумного поєднання фундаменталізації освіти з її професіоналізацією.

Не менш важливим є «використання інтегративного підходу на рівні фундаменталізації освіти, перш за все, на рівні розроблення змісту. Подолання розрізненості окремих навчальних дисциплін шляхом їх інтеграції є вагомим внеском у фундаменталізацію освіти в її сучасному розумінні. На зміну пошукам окремих фундаментальних знань у кожній із навчальних дисциплін приходить завдання формування цілісної системи фундаментальних знань фахівця, що формується під впливом фундаментальних ідей базових наук. У змісті фундаментальних знань майбутнього учителя фізичної культури мають відображатися не лише фахові принципи і фундаментальні закони, на яких ґрунтується фахові знання, а й фундаментальна складова природничих дисциплін.

Власне, у глибокій інтеграції природничих і спортивних дисциплін полягає головна проблема впровадження професійної спрямованості навчання студентів ЗВО фізкультурного профілю. При-

родничонаукова підготовка майбутніх учителів фізичної культури є базовою системоутвірною ланкою у формуванні їхніх професійних знань і вмінь. Безумовно, впровадження системи інтеграції природничонаукової і професійно-практичної підготовки фахівців з часом сформує плеяду фахівців-дослідників, науковців, які й будуть створювати сучасні технології і працювати за новітніми методами роботи.

Для підготовки учителів фізичної культури необхідно:

1) адаптувати навчальні програми з фундаментальних дисциплін до потреб сучасного конкурентоспроможного учителя фізичної культури;

2) розробити програми підготовки учителів-дослідників, що відповідають сучасному стану і тенденціям розвитку фундаментальних медико-біологічних наук. Такі спроби вже були здійснені на факультеті фізичного виховання в університеті Григорія Сковороди в Переяславі та в Харківській академії фізичної культури. Проте ця ідея тоді не знайшла належної підтримки ні серед офіційних державних чиновників, ні в педагогічній спільноті.

Сучасний фахівець фізичної культури повинен мати значний запас знань і вмінь, інтегрованих на основі природничих та спортивних дисциплін, уміти поповнювати, розвивати та творчо застосовувати їх у своїй професійній діяльності. Усвідомлення провідної ролі біологічних наук в системі природничонаукових знань, оволодіння сучасними технологіями навчальної діяльності та методологією системного мислення допоможе цілеспрямовано готувати студентів до майбутньої професійної діяльності та забезпечуватиме вивчення фахових дисциплін на якісно вищому рівні, оскільки їх вивчення істотно залежить від того, наскільки якість та рівень організації природничонаукової підготовки відповідає системоутвірній ролі цих дисциплін у структурі наукових знань та професійній підготовці.

Реалізація кредитно-трансферної системи на факультетах фізичного виховання ЗВО України в процесі вивчення природничих дисциплін, передбачає порівняно значний обсяг матеріалу вивести на самостійне вивчення студентами. Не викликає сумніву той факт, що самостійна робота студентів у сучасних умовах є основною формою навчання, особливо у вищій школі, оскільки вона прищеплює необхідне вміння вчитися, сприяє формуванню високої культури розумової праці. Питання лише у тому, як розвивати у студентів потребу в самостійній праці, як стимулювати індивідуальний творчий процес. Професійна складова самостійної роботи відображає засоби забезпечення процесу розвитку в студентів професійних інтересів, професійно значущих особистісних якостей, творчих здібностей (Коновальчук, 2015, с. 158).

У сучасних умовах організації навчального процесу, коли 50–70 % навчального часу відведено самостійній роботі, є актуальними питання вдосконалення її змісту та методів. Нині стало очевидним, що перехід до навчання, орієнтованого на світовий освітній простір, супроводжується зміною освітньої парадигми з традиційної суб'єктно-об'єктної на особистісно зорієнтовану, що передбачає постійне зростання ролі самостійної роботи студентів. Зараз створені принципово нові можливості для обрання таких засобів і технологій підготовки майбутніх учителів фізичної культури, які б сприяли професійному становленню молоді людини, її гармонійному розвитку, формуванню належних громадянських і духовних пріоритетів.

Процес навчання не має полягати у передаванні знань від викладача до студента. Знання мають бути одержані під час активної особисто-значущої діяльності майбутнього учителя. Самостійна робота студента з другорядної виходить на рівнозначну з іншими компонентами навчального процесу (лекції, лабораторні, практичні заняття, семінари та ін.). Ураховуючи нестачу часу на аудиторну роботу, лавиноподібний потік інформації, з якою стикається майбутній учитель, ми вважаємо доцільною ранню професійну спрямованість самостійної роботи, використання з цією метою адаптованих до майбутньої фахової діяльності розробок теоретичних та практичних питань з дисципліни. Самостійність є основою активності, ініціативності, творчості, наполегливості, тобто якостей, що характеризують сучасного професіонала. Самостійне вивчення природничих дисциплін сприяє формуванню раціонально-аналітичного мислення особистості учителя фізичної культури. Особливістю організації самостійної роботи студентів під час вивчення природничих дисциплін, є те, що вони ґрунтуються на інтеграції теоретичних та професійно-спрямованих знань.

Розвиток навичок самостійного пошуку нового, його логічне осмислення та вміння практичного використання робить процес навчання творчим, спонукає до застосування нестандартних,

оригінальних способів розв'язання завдань. Позааудиторна робота студентів, що мають професійно спрямований характер, створює додаткову мотивацію до глибшого опанування природничими дисциплінами у педагогічному університеті. З цією метою на кафедрі медико-біологічних дисциплін триває робота над навчально-методичним забезпеченням, що винесено на самостійне опрацювання студентами та містять зв'язок навчального матеріалу з предметів біологічного циклу та майбутньою професійною діяльністю студентів.

Система вищої педагогічної освіти в Україні нині ще не повністю відповідає світовому рівню професійної підготовки учителів та вимогам сучасної європейської освіти. Свідомо засвоєні у процесі професійно зорієнтованої самостійної діяльності знання перетворюються у переконання студентів, що є визначальними елементами їх світогляду та орієнтирами у їх життєдіяльності. Реалізація кредитно-трансферної системи у педагогічних ЗВО України при вивченні природничонаукових дисциплін на 1-3 курсах навчання передбачає засвоєння порівняно великого обсягу наукової інформації, значна частина якої (близько 50%) винесена студентам на самостійне опрацювання. Власне цей етап в освіті майбутніх учителів фізичної культури і готовність до нього викладачів містить цілу низку нерозв'язаних завдань. Організацію самостійної діяльності майбутніх учителів викладачі мають розглядати як одну із складових готовності фахівця до професійної мобільності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Формування цілісної, відкритої, інтегративної системи природничонаукової та професійно-практичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури відбувається у синергетичній інтерпретації. Синергетичний підхід дозволяє забезпечити інноваційне ставлення до навчання, повноту і високу якість предметних знань, професійне становлення та адаптацію майбутнього фахівця через різні навчальні дисципліни із урахуванням їх міждисциплінарних зв'язків.

Нами доведена доцільність інтеграції дисциплін природничого циклу і професійних знань майбутніх фахівців фізичної культури, що дає можливість реалізувати принцип професійної спрямованості навчання біологічних дисциплін, що, в свою чергу, дозволяє ефективно долати ті негативні явища і суперечності, котрі виникають у багатопредметній системі навчання закладу вищої освіти.

Рекомендуємо використовувати інноваційні підходи при підготовці майбутніх учителів фізичної культури, враховуючи сучасну концепцію інтеграції в освіті, яка базується на теоретичних положеннях:

- принцип взаємодоповнюваності та взаємозалежності природничонаукового, соціально-гуманітарного та професійно-практичного компонентів освітніх програм;
- системна ідея розуміння інтеграції як результату систематизації вищого порядку;
- принцип побудови освітнього процесу на взаємному доповненні, компліментарності різних форм пізнання та засвоєння дійсності;
- розуміння інтеграції, як способу мислення, який виявляється в перетворенні всіх компонентів освітньої системи у напрями об'єднання, узагальнення, розробки інтеграційних освітніх програм, навчальних курсів, отримання інтеграційних результатів освіти;
- діяльнісна інтерпретація інтеграції, що забезпечує цілісне пізнання світу і здатність системно мислити при розв'язанні практичних завдань;
- інформаційне бачення інтеграції як сучасної тенденції оновлення змісту освіти, актуалізація природних можливостей багатомірного сприйняття дійсності;
- розвивальне значення інтеграції, тобто створення умов для виходу на вищий рівень осмислення буття, вдосконалення пізнання, розвитку свободи мислення, сформованості креативності у студентів.

Отже, ми дійшли висновку, що для закріплення практичних здібностей студентів в дусі новаторського навчання необхідно активно використовувати інтегровані форми проведення занять, що передбачають систематичне, послідовне і всебічне засвоєння матеріалу на міжпредметній основі з різних навчальних дисциплін, насамперед це поєднання предметів медико-біологічного циклу з дисциплінами спортивно-педагогічної спрямованості. Ці заняття сприяють реалізації міжпредметних зв'язків, принципу зв'язку теорії з практикою, розвитку пізнавальної активності студентів. Концепція підготовки фахівців фізичної культури нового типу вимагає оволодіння наскрізним багатоваріантним циклом творчої праці від пошуку нових принципів та ідей до розроблення і впровадження в життя та виробництво нових технологій на основі максимальної ав-

томатизації процесів оброблення інформації та їх практичної реалізації. Отже, інтеграцію розглядаємо, як можливість взаємного доповнення дисциплін, підвищення якості формування умінь і навичок, що сприяють виробленню професійного мислення і творчої активності майбутніх фахівців фізичної культури.

Формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури пов'язане з фундаменталізацією освіти, що передбачає якісні зміни дисциплін біологічного циклу: оволодіння фундаментальними знаннями та вміннями, вироблення раціонального мислення, професійне спрямування навчального матеріалу для формування ґрунтовних, довготривалих і прогностично обґрунтованих професійних знань і творчої особистості фахівця. Принцип наступності має реалізуватися як у процесі вивчення природничонаукових дисциплін, так і у професійній підготовці. Ми наголошуємо на принципі фундаменталізації змісту освіти, наступність забезпечує систему інтегрованих знань, умінь та цінностей у її розвитку: від актуалізації інтегративних зв'язків природничих дисциплін у загальноосвітній школі до забезпечення можливості інтеграції професійних знань у закладах вищої освіти; тісному інтегративному взаємозв'язку дисциплін природничонаукового та професійно-практичного напрямів та і у процесі підвищення кваліфікації фахівців.

До перспективної тематики подальших наукових пошуків можна віднести порівняльну характеристику освітніх програм природничонаукового напрямку в навчальних закладах фізкультурного профілю та аналіз процесу формування професійних компетентностей фахівців фізичного виховання у ЗВО України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Ажиппо О. Ю. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах (теоретичний і методичний аспекти). Харків, 2012. 423 с.
- Акімова О. В. Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти. Вінниця : Вінницька міська друкарня, 2007. 352 с.
- Актуальні проблеми теорії і методики фізичного виховання / упоряд.: О. М. Вацеба та ін. Львів : Українські технології, 2005. 296 с.
- Ахметов Р. Ф. Проблеми й перспективи формування професійної майстерності фахівців фізичної культури засобами інноваційних технологій. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2007. № 34. С. 50–52.
- Бабенко А. Формування інтегрованих знань і умінь у процесі професійно-методичної підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1132>
- Балахничева Г. В., Заремба Л. В., Цьось А. В. Професійна майстерність учителя фізичного виховання. Луцьк, 2013. 64 с.
- Белікова Н. О. Сучасні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту. *Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2013. Вип. 112, т. 2. С. 52–56.
- Бріжатию О. В. Основи наукової підготовки майбутнього вчителя фізичної культури. Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2011. 249 с.
- Воскобойник Т. А. Професійно-педагогічна компетентність майбутніх учителів фізичної культури. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 34. С. 120–124.
- Гринченко І. Б. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичного виховання : досвід європейських країн. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2014. Вип. 42. С. 39–50.
- Драгнев Ю. В. Професійний розвиток майбутнього вчителя фізичної культури в умовах інформаційно-освітнього простору: теорія та практика. Луганськ : ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2013. 475 с.
- Драгнев Ю. В., Єрмаков С. С., Чекунов М. В. Інформатизація вищої фізкультурної освіти: стан та перспективи. Луганськ : ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2012. 201 с.
- Коновальчук І. І. Теоретичні та технологічні засади реалізації інновацій у загальноосвітніх навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2015. 516 с.
- Сергієнко І. Р., Сергієнко К. М., Бишевець Н. Г. Професійна діяльність фахівця фізичної культури в умовах інформатизації освіти. *Сучасні біомеханічні та інформаційні технології у фізичному вихованні і спорті* : матеріали III всеукр. електронної конференції, присвяченої 85-річчю НУФВСУ / ред.: В. В. Гамалій, В. О. Кошуба, О. А. Шинкарук. Київ, 2015. С. 102–106.
- Сергієнко К. М., Бишевець Н. Г. Інформаційні технології у підготовці фахівців з фізичної культури і спорту. *Сучасні біомеханічні та інформаційні технології у фізичному вихованні і спорті* : матеріали V всеукр. електронної конференції / ред.: В. В. Гамалій, В. О. Кошуба, О. А. Шинкарук. Київ, 2017. С. 81–83.

- Сущенко Л. П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04. Київ, 2003. 650 с.
- Bergier J. Bergier B., Tsos A. Variations in physical activity of male and female students from the Ukraine in health-promoting life style. *Ann Agric Environ Med*. 2017. Т. 24 (2). P. 217–221.
- Byshevets N. Express estimation of the user's working posture in learning process. *Journal of Education, Health and Sport*. 2017. № 7(8). P. 1628–1641.

REFERENCES

- Akhmetov, R. F. (2007). Problemy u perspektyvy formuvannya profesiinoi maisternosti fakhivtsiv fizychnoi kultury zasobamy innovatsiinykh tekhnolohii [Problems and prospects of formation of professional skill of specialists of physical culture by means of innovative technologies]. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences*, 34, 50-52 [in Ukrainian].
- Akimova, O. V. (2007). *Teoretyko-metodychni zasady formuvannya tvorchoho myslennia maibutnoho vchytelia v umovakh universytetskoï osvity* [Theoretical and methodical bases of formation of creative thinking of the future teacher in the conditions of university education]. Vinnytsia: Vinnytska miska drukarnia [in Ukrainian].
- Azhyppo, O. Yu. (2012). *Pidhotovka maibutnykh uchyteliv fizychnoi kultury do profesiinoi diialnosti v zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladakh (teoretychnyi i metodychnyi aspekty)* [Preparation of future physical education teachers for professional activity in secondary schools (theoretical and methodological aspects)]. Kharkiv [in Ukrainian].
- Babenko, A. *Formuvannya intehrovanykh znan i vmin u protsesi profesiino-metodychnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia fizychnoho vykhovannia* [Formation of integrated knowledge and skills in the process of professional and methodological training of future physical education teachers]. Retrived from <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1132> [in Ukrainian].
- Balakhnycheva, H. V., Zaremba, L. V., & Tsos, A. V. (2013). *Profesiina maisternist uchytelia fizychnoho vykhovannia* [Professional skills of a physical education teacher.]. Lutsk [in Ukrainian].
- Bergier, J. Bergier, B., & Tsos, A. (2017). Variations in physical activity of male and female students from the Ukraine in health-promoting life style. *Ann Agric Environ Med*, 24 (2), 217-221.
- Bielikova, N. O. (2013). Suchasni tendentsii profesiinoi pidhotovky maibutnykh fakhivtsiv z fizychnoho vykhovannia ta sportu [Current trends in the training of future professionals in physical education and sports]. *Visnyk Chernihivskoho nats. ped. un-tu im. T. H. Shevchenka. Seriya : Pedagogichni nauky. Fizyчне vykhovannia ta sport* [Bulletin of the Chernihiv National University ped. University named after T. G. Shevchenko. Series: Pedagogical sciences. Physical education and sports], 112(2), 52-56 [in Ukrainian].
- Brizhatyi, O. V. (2011). *Osnovy naukovoï pidhotovky maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury* [Fundamentals of scientific training of future physical education teachers]. Hlukhiv: RVV HNPU im. O. Dovzhenka [in Ukrainian].
- Byshevets, N. (2017). Express estimation of the user's working posture in learning process. *Journal of Education, Health and Sport*, 7(8), 1628-1641.
- Drahniev, Yu. V. (2013). *Profesiinyi rozvytok maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury v umovakh informatsiino-osvitnoho prostoru: teoriia ta praktyka* [Professional development of the future teacher of physical culture in the information-educational space: theory and practice]. Luhansk: DZ «LNU im. Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].
- Drahniev, Yu. V., Yermakov, S. S., & Chekunov, M. V. (2012). *Informatyzatsiia vyshchoi fizkulturnoi osvity: stan ta perspektyvy* [Informatization of higher physical education: state and prospects]. Luhansk: DZ «LNU im. Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].
- Hrynchenko, I. B. (2014). *Profesiina pidhotovka maibutnykh uchyteliv fizychnoho vykhovannia : dosvid yevropeïskykh krain* [Professional training of future physical education teachers: the experience of European countries]. *Means of Academic and Scientific Research Work*, 42, 39-50 [in Ukrainian].
- Konovalchuk, I. I. (2015). *Teoretychni ta tekhnolohichni zasady realizatsii innovatsii u zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladakh* [Theoretical and technological bases of realization of innovations in general educational institutions]. (D. dissertation). Zhytomyr [in Ukrainian].
- Serhiienko, I. R., Serhiienko, K. M., & Byshevets, N. H. (2015). *Profesiina diialnist fakhivtsia fizychnoi kultury v umovakh informatyzatsii osvity* [Professional activity of a physical culture specialist in the conditions of informatization of education]. In V. V. Hamalii, V. O. Koshuba, & O. A. Shynkaruk (Eds.), *Suchasni biomekhanichni ta informatychni tekhnolohii u fizychnomu vykhovanni i sporti* [Modern biomechanical and information technologies in physical education and sports] : *Proceedings of Scientific Conference* (pp. 102-106). Kyiv [in Ukrainian].
- Serhiienko, K. M., & Byshevets, N. H. (2017). *Informatychni tekhnolohii u pidhotovtsi fakhivtsiv z fizychnoi kultury i sportu* [Information technologies in the training of specialists in physical culture and sports]. In V. V. Hamalii, V. O. Koshuba, & O. A. Shynkaruk (Eds.), *Suchasni biomekhanichni ta informatychni tekhnolohii u fizychnomu vykhovanni i sporti* [Modern biomechanical and information technologies in physical education and sports] : *Proceedings of Scientific Conference* (pp. 81-83). Kyiv [in Ukrainian].
- Sushchenko, L. P. (2003). *Teoretyko-metodolohichni zasady profesiinoi pidhotovky maibutnykh fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia ta sportu u vyshchykh navchalnykh zakladakh* [Theoretical and methodological principles of professional training of future specialists in physical education and sports in higher educational institutions]. (D. dissertation). Kyiv [in Ukrainian].

Vatseba, O. M., Petryshyn Yu. V., Prystupa Ye. N., & Bodnar, I. R. (Comps.). (2005). *Aktualni problemy teorii i metodyky fizychnoho vykhovannia* [Current issues of theory and methods of physical education]. Lviv: Ukrainski tekhnolohii [in Ukrainian].

Voskoboinyk, T. A. (2014). Profesiino-pedahohichna kompetentnist maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury [Professional and pedagogical competence of future physical education teachers]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh* [Pedagogy of creative personality formation in higher and general education schools], 34, 120-124 [in Ukrainian].

OLENA SOHOKON
YEVHENIIA SHOSTAK
OLEKSANDR DONETS

INTRODUCTION OF INNOVATIVE APPROACHES TO NATURAL SCIENCE AND PRACTICAL-PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS

This article analyzes and characterizes innovative approaches used in training of future physical education teachers. Modernization of education enhances the training and education of a specialist of high quality and competence, who is capable of creating knowledge and finding the ways of self-accomplishment in the conditions of continuous integration of Ukraine into the European educational space. Strengthening of young people health potential, providing a differentiated approach to different age groups of children, foreseeing their needs and motivation for physical development and self-improvement depend on a physical culture specialist.

We have developed an integrated system of medical and biological education as well as revealed the ways to implement the principle efficient combination theoretical knowledge and practical implication. Professional and practical, humanitarian and socio-economic training occupies a prominent place in the modern training of future physical culture specialists. This issue defines the value of professional activity. Thus, we made an attempt to construct the content of integrated natural science subject and built a thorough logical and didactic structure which will assist to support knowledge advancement in accordance with the new achievements of the disciplines of the natural science cycle; it also strengthens the relationship between the fundamentals and professional education targets; ensures variability and alternativeness, humanization and democratization of the educational process; boost the improvement of natural science education and establish a sustainability of sports-specialized training. This study identifies the main directions, factors, indicators and criteria for intensifying student learning while using innovative and information and communication technologies.

This study is based on current modern ideas of philosophical interpretation of human values in the context of vocational education, education of a healthy generation which actualizes the humanitarian significance of natural sciences and opens wide opportunities for interdisciplinary and transdisciplinary integration in training and achieving high sports results. We have proved the effectiveness of scientific and professional-pedagogical competence which is provided by creating an innovative educational environment. This environment is characterized by openness and autonomy, information availability and integration, flexibility and synchronization, multi-vector trajectory and creativity. Due to the use of innovative approaches in the training of future physical education teachers' cognitive activity, creative thinking and professional curiosity, innovative technologies of physical education are mastered much better, and what is most important, the professional competencies of natural science teachers, teachers-innovators are developed. We have proved that the concept of training new types of physical culture specialists requires mastering the multi-cycle creative work activity when a teacher starts finding new principles and ideas to develop and implement new technologies based on maximum of variations of ways for processing knowledge and its practical implementation.

We recommend that physical culture program should be taken into account in the aspect of its correlation with previous and subsequent disciplines while planning the educational process in secondary education. Furthermore, it is relevant to adjust the content of the discipline being studied in order to prevent educational material from coping and repeating. The integrative approach is the most predictable and necessary, we will see the solution of the problem of integration in a close combination of natural science with sports-specialized training. Natural science disciplines should include professionally target knowledge, be focused on teaching methods and education. This approach assimilates professionally target disciplines through the principle of joining theory with practice, thus boosting knowledge in professional and pedagogical activities.

Key words: *innovative approaches; natural science training; future teacher; physical culture; implementation; competence; professional training.*

УДК 378.091.39:614:378.011.3-051

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249827>

ОЛЕНА МОМОТ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9187-1036>

(ПОЛТАВА)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: tmovsd@ukr.net

РОЗВИТОК ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито здоров'язбережувальну активність у вихованні особистості майбутнього вчителя в умовах створення здоров'язбережувального середовища закладу вищої освіти як природовідповідну рухову діяльність майбутнього вчителя; вона забезпечує розвиток та вдосконалення здоров'язбережувальних процесів життєдіяльності, підтримки і зміцнення фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я майбутнього фахівця.

Охарактеризовано навчальну дисципліну «Спортивно-педагогічне вдосконалення», яка передбачає озброєння студентів комплексом знань, умінь і навичок, для розвитку здоров'язбережувальної активності та досвідом навчально-тренувальної роботи, що дозволить проводити заняття на високому професійному рівні з обраного виду спорту. Вивчення дисципліни є необхідною складовою підготовки майбутнього вчителя. Значною мірою реалізації пропонованої дисципліни сприяють практичні заняття, які мають за мету поглиблення знань, умінь і навичок студентів з окремих видів спорту шляхом застосування активних методів навчально-тренувального процесу.

Специфікою дисциплін є те, що методи предмета передбачають використання класичних методів, форм і засобів педагогіки вищої школи; відбувається накопичення знань про обраний вид спорту, необхідних для розвитку фізичних якостей, підвищення активності, самооцінки та корекції поведінки студентів.

***Ключові слова:** здоров'язбережувальна активність; виховання; спортивно-педагогічне вдосконалення; особистість майбутнього вчителя; заклад вищої освіти.*

Постановку проблеми у загальному вигляді. Рухова активність – невід'ємна складова здоров'язбережування людини, яку визначає й зумовлює сукупність рухової діяльності особистості в побуті, у процесі навчання й виховання, праці, під час дозвілля та відпочинку. На нашу думку, потреба в русі й активності особистості майбутнього вчителя в загально-біологічному плані є основою його життя та здоров'я.

Здоров'язбережувальна активність – природовідповідна рухова діяльність майбутнього вчителя; вона забезпечує розвиток та вдосконалення здоров'язбережувальних процесів життєдіяльності, підтримки і зміцнення фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я майбутнього фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями виховання особистості в різні часи займалися Ю. Бойчук, В. Горащук, М. Гриньова, І. Зязюн, А. Кузьмінський, Т. Кучай, С. Максимюк, В. Мірошніченко, В. Омеляненко, В. Оржеховська, В. Радул, М. Савчин, Р. Сопівник, В. Ягупов та багато інших.

Мета статті: розкрити розвиток здоров'язбережувальної активності у вихованні особистості майбутнього вчителя в умовах створення здоров'язбережувального середовища закладу вищої освіти у рамках вивчення навчальної дисципліни «Спортивно-педагогічне вдосконалення».

Виклад основного матеріалу дослідження. Навчальна дисципліна «Спортивно-педагогічне вдосконалення» передбачає озброєння студентів комплексом знань, умінь і навичок, для розвитку здоров'язбережувальної активності та досвідом навчально-тренувальної роботи, що дозволить проводити заняття на високому професійному рівні з обраного виду спорту. Вивчення дисципліни

є необхідною складовою підготовки майбутнього вчителя. Значною мірою реалізації пропонованої дисципліни сприяють практичні заняття, які мають за мету поглиблення знань, умінь і навичок студентів з окремих видів спорту шляхом застосування активних методів навчально-тренувального процесу.

Педагогічно доцільний розподіл матеріалу з курсу спортивно-педагогічне вдосконалення пропонує С. Синиця (2008). Слід відмітити, що у вищих навчальних закладах України курс спортивно-педагогічне вдосконалення викладається окремо з різних видів спорту, головним чином, з тих, які входять до шкільної програми, зокрема гімнастики, легкої атлетики, плавання, спортивних ігор тощо (Сластіна, 2013).

З метою розширення навчальної програми з фізичної культури, а також змістовного викладання навчальної дисципліни «Спортивно-педагогічне вдосконалення» викладачами кафедри теоретико-методичних основ викладання спортивних дисциплін Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка було розроблено варіативні модулі «Міні-футбол» (автори: Є. Ю. Шаповал, С. М. Новік, О. В. Єрмакова) та «Пляжний волейбол» (автори: Ю. В. Зайцева, О. В. Ковалів) для загальноосвітніх навчальних закладів 5-9 класи, який складається зі змісту навчального матеріалу, очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів, орієнтовних навчальних нормативів та переліку обладнання, яке потрібне для вивчення цього модуля та має за мету зміцнення здоров'я підростаючого покоління, формування навичок здорового способу життя та позитивного ставлення до фізичної культури та спорту; сприяння формуванню важливих морально-вольових та психофізичних якостей; формування рухових умінь та навичок; прагнення до активної рухової діяльності та залучення учнів до самостійних занять фізичною культурою й занять у спортивних секціях та дитячо-юнацьких спортивних школах (варіативні модулі «Міні-футбол» та «Пляжний волейбол» мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»).

Сьогодні міні-футбол є одним із найбільш популярних видів спорту серед молоді. Усе це робить міні-футбол соціально значущим і надзвичайно видовищним видом спорту. Міні-футбол активно сприяє розвитку фізичних якостей, розумових здібностей. Нами запропоновано навчально-методичний посібник «Варіативний модуль «Міні-футбол» (Шаповал та ін., 2018), який включає в себе короткий словник термінології з міні-футболу (футзалу), зразкові комплекси вправ для навчання основних технічних елементів з метою набуття майбутніми учителями необхідних здоров'язбережувальних знань, умінь і навичок для підтримки високого рівня працездатності у процесі вивчення навчальної дисципліни «Спортивно-педагогічне вдосконалення».

Важливим етапом опанування навчальної дисципліни «Спортивно-педагогічне вдосконалення» – оволодіння студентами основних правил техніки безпеки на заняттях фізичною культурою. Наприклад, тема «Вимоги правил безпеки до місць здійснення навчально-тренувального процесу та проведення спортивних змагань» формує у студентів знання про вимоги правил техніки безпеки під час проведення занять із легкої атлетики, кросової та лижної підготовки, плавання, спортивних ігор (футбол, міні-футбол, волейбол, пляжний волейбол, баскетбол, гандбол), гімнастики, аеробіки.

Самостійна робота зазначеної дисципліни передбачає використання педагогічних ігор, розв'язання проблемних педагогічних ситуацій. Наприклад, зразки проблемних ситуацій (за В. Бардіною) та шляхи їхнього вирішення:

Ситуація № 1. Урок фізичної культури у 8 класі. З метою розвитку фізичних якостей школярів учитель використовує метод колового тренування. На одній із «станцій» передбачені вправи з набивними м'ячами.

Першою на цій «станції» займалася група хлопців. Через кілька хвилин за командою вчителя до м'ячів підійшла група дівчат.

На одному з м'ячів крейдою було написано спотворене прізвище учениці Н. Дівчинка вирішила не витирати напис, повідомила про нього вчителя і відмовилася виконувати завдання з м'ячами.

Ваші дії:

- а) спробуєте з'ясувати, хто написав;
- б) змусите дівчинку виконувати вправу, незважаючи на її образу;
- в) попросите чергового зітерти написане;
- г) самі зітрете написане й продовжите урок;

д) замініте м'яч іншим;

е) доброзичливо попросите дівчинку виконувати вправу, не звертаючи уваги на написане;

є) застосуєте інші способи (укажіть, які саме).

Ситуація № 2. Один із найважливіших елементів гри в баскетбол – кидок м'яча в кошик. Завдання уроку фізичної культури передбачає вивчення цієї вправи. Після пояснення основних елементів техніки кидка вчитель стає на відведену позначку, намагаючись продемонструвати вправу.

Перша спроба невдала. Педагог просить подати м'яч і виконує вправу вдруге. Проте кидок теж без результативний. Не досягнуто мети і за третьої спроби.

Ваші дії:

а) після невдалих спроб зауважте, що часу обмаль, і залучите дітей до практичного виконання вправи;

б) поясните школярам, що тривалий час не виконували цю вправу, адже попередній навчальний матеріал в основному включав розділ «Гімнастика», тому втратилися м'язові відчуття. Після цього залучите дітей до практичного вивчення техніки кидка;

в) вкажете на особисті помилки в техніці кидка, після чого продовжити спроби влучити м'ячем у кошик;

г) жартівливо зауважте, що виконували вправу так, як не належить виконувати. А продемонструвати кидок запросите учня, який займається баскетболом у дитячо-юнацькій спортивній школі;

д) посилаючись на біль, самопочуття або травму, не будете продовжувати спроби й попросите виконати цю вправу підготовленого школяра, коментуючи його дії;

е) застосуєте інші способи (укажіть, які саме).

Практичні заняття – (грец. *prakticos* – діяльний) – форма навчального заняття, яка забезпечує якісну і всебічну підготовку, включає особисту підготовку викладача, вибір місця заняття, підготовку студентів, підготовку матеріально-технічної бази (Ягупов, 2002, с. 340). Вони складають основу під час вивчення дисципліни «Спортивно-педагогічне вдосконалення».

Курс «Спортивно-педагогічне вдосконалення» включає такі теми:

Змістовий модуль 1. Класифікація видів подій і причин порушень правил безпеки на заняттях фізичною культурою і спортом.

Тема 1. Загальні питання обраного виду спорту.

Тема 2. Техніка безпеки на заняттях з обраного виду спорту. Опрацювання фахової методичної літератури за темами.

Тема 3. Види подій та головні причини травм, нещасних випадків і ушкоджень на заняттях фізичною культурою і спортом.

Тема 4. Вимоги правил безпеки до місць здійснення навчально-тренувального процесу та проведення спортивних змагань.

Змістовий модуль 2. Проведення туристичних походів із учнівською і студентською молоддю.

Тема 1. Правила проведення туристичних походів із учнівською і студентською молоддю.

Тема 2. Вимоги до учасників, складу груп і керівників туристичних походів. Обов'язки і права керівника та заступника керівника туристичного походу.

Змістовий модуль 3. Обраний вид спорту

Тема 1. Вимоги до спортивної підготовки студентів.

Тема 2. Загальна та спеціальна фізична підготовка.

Специфікою дисципліни є те, що методи предмета передбачають використання класичних методів, форм і засобів педагогіки вищої школи; відбувається накопичення знань про обраний вид спорту, необхідних для розвитку фізичних якостей, підвищення активності, самооцінки та корекції поведінки студентів.

Самостійна робота студентів з дисципліни «Спортивно-педагогічне вдосконалення» – невід'ємна частина навчального процесу. До методів самостійної роботи студента відносимо систематичне читання і конспектування літератури із забезпечення обраного виду спорту; підготовку до практичних занять; складання конспектів заняття; написання та захист рефератів. Перевірку теоретичних знань з обраного виду спорту здійснюємо за допомогою «Збірника тестових завдань зі спортивних дисциплін» (авторське свідоцтво на твір № 60990 від 3. 08. 2015 р.

Практичний курс (144 години) дисципліни «Спортивно-педагогічне вдосконалення» має таку структуру (обраний вид спорту – легка атлетика) Приклади практичних завдань:

Тема. Види подій, що призвели до нещасного випадку не виробничого характеру.

Завдання:

Розкрити класифікацію видів подій, що призвели до нещасного випадку на заняттях фізичною культурою і спортом.

Тема. Причини нещасного випадку чи травми. Місце подій.

Завдання:

1. Охарактеризувати причини подій, що призвели до нещасного випадку чи травми.
2. Визначити місця подій, що призвели до нещасного випадку чи травми.

Тема. Незадовільний стан місць занять і невідповідність умов їх проведення. Недостатня організація навчально-тренувальних занять і спортивних змагань. Неправильна методика проведення навчальних занять, тренувань і змагань.

Завдання:

1. Охарактеризувати незадовільний стан місць занять і невідповідність умов їх проведення. Розкрити характер організації навчально-тренувальних занять та змагань.

Розкрити й охарактеризувати помилки в методиці проведення навчальних занять, тренувань і змагань.

Тема. Права та обов'язки посадових осіб під час здійснення навчально-тренувального процесу і проведення спортивних змагань.

Завдання:

Розкрити та охарактеризувати права та обов'язки посадових осіб під час здійснення навчально-тренувального процесу і проведення спортивних змагань.

Тема. Правила проведення туристичних походів, подорожей.

Завдання:

Розкрити основні правила проведення туристичних походів, подорожей

Тема. Техніка безпеки на заняттях з легкої атлетики.

Завдання:

Ознайомити з технікою безпеки на заняттях з легкої атлетики.

Тема. Характеристика та класифікація загальнорозвивальних вправ. Основні форми вправ.

Завдання:

1. Навчити комплексу загальнорозвивальних вправ в русі та на місці.
2. Розвивати спритність.

Тема. Техніка виконання та методика навчання основних спеціально-бігових вправ.

Завдання:

1. Навчити комплексу загальнорозвивальних вправ у русі та на місці.
2. Навчити техніці виконання спеціально-бігових вправ легкоатлета.
3. Розвивати швидкість.

Тема. Особливості техніки бігу кожного студента. Здача контрольних нормативів.

Завдання:

1. Закріпити техніку виконання спеціально-бігових вправ.
2. Здати контрольні нормативи.

Тема. Основи техніки спортивної ходьби.

Завдання:

1. Створити уяву про техніку виконання спортивної ходьби.

Тема. Техніка рухів ніг і тазу в спортивній ходьбі.

Завдання:

1. Навчити правильній техніці поєднання рухів ніг з тазом.

Тема. Техніка рухів рук і плечового суглобу в спортивній ходьбі.

Завдання:

1. Навчити техніці руху рук і плечей при спортивній ходьбі

Тема: Техніка спортивної ходьби в цілому. Закріплення набутих навичок. Здача контрольних нормативів

Завдання:

1. Навчити техніці спортивної ходьби в цілому

Тема. Біг по прямій і по повороту.

Завдання:

1. Ознайомити з технікою бігу на короткі дистанції.
2. Навчити техніці бігу по прямій і по повороту.

Тема. Низький старт і стартовий розгін.

Завдання:

1. Навчити техніці низького старту і стартового розгону по прямій та по повороту.
2. Повторити техніку бігу по прямій і по повороту.
3. Сприяти розвитку швидкості.

Тема. Біг на дистанції. Техніка бігу на короткі дистанції в цілому.

Завдання:

1. Ознайомити з технікою виконання стартового розбігу з переходом до бігу на дистанції.
2. Навчити техніці переходу від стартового розбігу до бігу на дистанції.
3. Повторити техніку низького старту і стартового розгону.

Тема. Фінішування. Здача контрольних нормативів.

Завдання:

1. Ознайомити з технікою виконання фінішного прискорення.
2. Навчити техніці фінішування.
3. Повторити техніку бігу на дистанції.
4. Оволодіти технікою бігу на короткі дистанції в цілому.
5. Здати контрольні нормативи.

Тема. Основи техніки бігу на витривалість

Завдання:

1. Навчити техніці бігу на середні та довгі дистанції.
2. Закріпити техніку виконання спеціально-бігових вправ.
3. Закріпити комплекс загальнорозвивальних вправ у русі та на місці в парах.

Тема. Техніка бігу по прямій

Завдання:

1. Навчити техніці бігу по прямій з рівномірною і перемінною швидкістю.
2. Закріпити техніку виконання спеціально-бігових вправ.
3. Закріпити комплекс загальнорозвиваючих вправ у русі та на місці в парах.

Тема. Техніка бігу по повороту

Завдання:

1. Навчити техніці бігу по повороту.
2. Закріпити техніку виконання спеціально-бігових вправ.
3. Розвивати витривалість.

Тема. Техніка високого старту і стартового розгону

Завдання:

1. Навчити техніці високого старту.
2. Закріпити техніку виконання спеціально-бігових вправ.
3. Розвивати витривалість.

Тема. Техніка переходу від стартового розбігу до бігу на дистанції.

Завдання:

1. Ознайомити з технікою виконання стартового розбігу з переходом до бігу на дистанції.
2. Навчити техніці переходу від стартового розбігу до бігу на дистанції.
3. Повторити техніку високого старту і стартового розгону.

Тема. Техніка фінішування.

Завдання:

1. Ознайомити з технікою виконання фінішного прискорення.
2. Навчити техніці фінішування.
3. Повторити техніку бігу по дистанції.

Тема. Закріпити набуті навички. Здача контрольних нормативів.

Завдання:

1. Закріпити техніку бігу на середні й довгі дистанції.
2. Закріпити техніку виконання спеціально-бігових вправ.

3. Розвивати витривалість.

Тема. Естафетний біг. Способи передачі естафетної палички.

Завдання:

1. Ознайомити з технікою естафетного бігу.
2. Навчити техніці передачі естафетної палички на місці та в русі.
3. Навчити техніці передачі естафетної палички при повільному бігу.
4. Повторити техніку бігу з низького старту та стартового розбігу.

Тема. Зона передачі естафети. Біг на дистанції. Закріплення набутих навичок. Здача контрольних нормативів.

Завдання:

1. Навчити техніки старту бігуна, що приймає естафету.
2. Навчити техніці передачі естафетної палички на максимальній швидкості.
4. Сприяти розвитку спритності.
5. Закріпити набуті навички.
6. Здати контрольні нормативи.

Тема. Техніка стрибка в довжину способом «зігнувши ноги», «прогнувшись».

Завдання:

1. Створити уяву про техніку виконання стрибка в довжину способом «зігнувши ноги».
2. Ознайомити з підготовчими вправами для оволодіння технікою стрибка у довжину

Тема. Техніка відштовхування в поєднанні з «вильотом в кроці».

Завдання:

1. Навчити техніці відштовхування.
2. Навчити техніці відштовхування в поєднанні з «вильотом в кроці».
3. Сприяти розвитку швидкісно-силових якостей.

Тема. Техніка розбігу з відштовхуванням.

Завдання:

1. Навчити поєднанню розбігу з відштовхуванням.
2. Повторити техніку відштовхування в поєднанні з «вильотом в кроці».
3. Сприяти розвитку швидкісно-силових якостей.

Тема. Техніка польоту для способів «зігнувши ноги», «прогнувшись».

Завдання:

1. Навчити рухам у польоті способом «зігнувши ноги», «прогнувшись».
2. Повторити техніку розбігу в поєднанні з відштовхуванням.
3. Сприяти розвитку швидкісно-силових якостей.

Тема. Техніка приземлення.

Завдання:

1. Навчити техніці приземлення.
2. Повторити техніку стрибка з короткого та середнього розбігу.
3. Сприяти розвитку швидкісно-силових якостей.

Тем. Довжина та ритм розбігу.

Завдання:

1. Навчити техніці стрибка в довжину з повного розбігу.
2. Повторити техніку приземлення.
3. Сприяти розвитку швидкісно-силових якостей.

Тема. Техніка стрибків у довжину в цілому. Здача контрольних нормативів.

Завдання:

1. Закріпити техніку стрибка у довжину.
2. Сприяти розвитку швидкісно-силових якостей.
3. Здати контрольні нормативи.

Тема. Основи техніки метання малого м'яча.

Завдання:

1. Створити уяву про метання в легкій атлетичі.
2. Ознайомити з технікою метання малого м'яча.

Тема. Техніка тримання та викидання снаряду.

Завдання:

1. Навчити триманню й викиданню снаряду.
2. Повторити техніку бігу на короткі дистанції.
3. Сприяти розвитку сили.

Методи навчання: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, практичний, проблемного виконання.

Методи контролю: поточний – проведення підготовчої частини заняття, усне опитування; модульний – здача нормативів, тестування; підсумковий – залік.

Висновки з даного дослідження. Отже, здоров'язбережувальна активність особистості майбутнього вчителя закладу вищої освіти – це, як правило, лише частина загального плану зміцнення фізичного здоров'я. Зважаючи на значні індивідуальні розбіжності в здатності виконувати фізичне навантаження навіть між особистостями майбутніх учителів одного віку й однакової статури у процесі викладання навчальної дисципліни необхідно враховувати анатомо-фізіологічні особливості кожної особи, її індивідуальні потреби та інтереси.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають у подальшому вивченні питання розвитку здоров'язбережувальної активності у вихованні особистості майбутнього вчителя в умовах створення здоров'язбережувального середовища закладу вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Варіативний модуль «Міні-футбол» / Є. Ю. Шаповал та ін. Полтава : Шевченко Р. В., 2018. 71 с.
- Момот О. О. Теорія і практика виховання майбутнього вчителя в умовах створення здоров'язбережувального середовища вищого навчального закладу : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07. Київ, 2019. 552 с.
- Момот О. О., Шаповал Є. Ю. Здоров'язбережувальна активність особистості майбутнього вчителя вищого навчального закладу. *International Trends in Science and Technology : Proceedings of the International Scientific Conference, (Warsawa, October 17, 2017)*. Warsawa : RSGlobalS. zO.O., 2017. Vol. 3. С. 79–84.
- Синиця С. В. Спортивно-педагогічне вдосконалення (оздоровча аеробіка). Полтава, 2008. 64 с.
- Сластіна О. О. Спортивно-педагогічне вдосконалення в системі підготовки майбутніх учителів фізичного виховання. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2013. № 5 С. 68–72.
- Ягупов В. В. Педагогіка. Київ : Либідь, 2002. 560 с.

REFERENCES

- Momot, O. O. (2019). *Teoriia i praktyka vykhovannia maibutnoho vchytelia v umovakh stvorennia zdorov'iazberezhuvального seredovyscha vyshchoho navchalnoho zakladu [Development of libraries relations with the public in the sociocultural spase of the region]*. (D. diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Momot, O. O., & Shapoval, Ye. Yu. (2017). Zdorov'iazberezhuvalna aktyvnist osobystosti maibutnoho vchytelia vyshchoho navchalnoho zakladu [Activity for health of future teacher personality of high school]. In *International Trends in Science and Technology : Proceedings of the International Scientific Conference* (Vol. 3, pp. 79-84). Warsawa: RSGlobalS [in Ukrainian].
- Shapoval, Ye. Yu., Novik, S. M., Momot, O. O., & Yermakova, O. V. (2018). *Variatyvnyi modul «Mini-futbol» [Variable module «Mini-football»]*. Poltava: Shevchenko R. V. [in Ukrainian].
- Slastina, O. O. (2013). Sportyvno-pedahohichne vdoskonalennia v systemi pidhotovky maibutnikh uchyteliv fizychnoho vykhovannia [Sports and pedagogical improvement in the system of training future teachers of physical education]. *Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*, 5, 68-72 [in Ukrainian].
- Synytsia, S. V. (2008). *Sportyvno-pedahohichne vdoskonalennia (ozdorovcha aerobika) [Sports and pedagogical improvement (health aerobics)]*. Poltava [in Ukrainian].
- Yahupov, V. V. (2002). *Pedahohika [Pedagogy]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

OLENA MOMOT

DEVELOPMENT ACTIVITY FOR HEALTH IN EDUCATION OF FUTURE TEACHER PERSONALITY IN THE HEALTHY ENVIRONMENT OF HIGH SCHOOL

The article reveals the activity for health in education of future teacher personality in the healthy environment of high school as a nature-appropriate motor activity of the future teacher; it provides development and improvement of health processes of vital activity, support and strengthening of physical, mental, social and spiritual health of the future specialist.

The discipline «Sports and pedagogical improvement» is described, which provides students with a set of knowledge, skills and abilities for the development of activity for health and experience of educational and training work, which will allow to conduct classes at a high professional level in the chosen sport. Studying the discipline is a necessary component of future teacher training. To a large extent, the implementation of the proposed discipline is facilitated by practical classes, which aim to deepen the knowledge, skills and abilities of students in certain sports through the use of active methods of educational and training process.

The specificity of the discipline is that the methods of the subject involve the use of classical methods, forms and means of higher school pedagogy; there is an accumulation of knowledge about the chosen sport, necessary for the development of physical qualities, increase activity, self-esteem and correction of student behavior.

Key words: *activity for health; education, sports and pedagogical improvement; personality of the future teacher; high school.*

УДК 37.043.2-056.2/.3(477)

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249832>**ЯНА ДЕМУС**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2100-695X>*(Полтава)**Place of work:* Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University*Country:* Ukraine*Email:* yanadobrosol1992@gmail.com

ІНКЛЮЗИВНА СПРЯМОВАНІСТЬ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто особливості інклюзії – врахування розмаїття усієї учнівської спільноти та визначення особливих потреб усіх дітей, які мають ті чи інші відмінності, зумовлені культурним середовищем, етнічною приналежністю, мовними, релігійними, соціально-економічними причинами, рівнем навчальних здібностей та іншими чинниками, що впливають на розвиток та навчання дітей. Розкрито цінності інклюзивного навчання: взаємна повага; толерантність; усвідомлення себе частиною суспільства; надання можливостей для розвитку навичок і талантів конкретної людини; взаємодопомога; можливість вчитися один у одного; можливість допомогти самим собі і людям у своєму суспільстві.

Ключові слова. *Інклюзивна освіта; тьютор; інклюзія; особистісно-орієнтовне навчання.*

Постановка проблеми. Сьогодення під впливом глобальних процесів гуманізації сучасного українського суспільства змінює ставлення до людей з інвалідністю. Ці зміни можна розглядати як подолання соціальних та освітніх бар'єрів. Одним з таких бар'єрів є традиційний поділ освіти на загальну середню та спеціальну (корекційну), які представлені сегрегаційними установами. Але сучасний підхід до розвитку освіти руйнує цей бар'єр. Даний соціокультурний феномен руйнує останній у зв'язку з тим, що освіта створюється суспільством на основі його потреб і цілей. Освіта не існує без суспільства, а також на нашу думку частково залежить від політичної та соціально-економічної ситуації в державі. Освіта як соціокультурний феномен істотно впливає на світогляд суспільства, але не є єдиним чинником соціального благополуччя підростаючого покоління.

Інтеграційні процеси в європейську спільноту зумовлюють актуальність проблеми інклюзивної освіти. Вона пов'язана насамперед, з тим що чисельність дітей, які потребують корекційного навчання, неухильно зростає (*Інклюзивне навчання, 2021*). За даними Міністерства освіти і науки України станом на 1 січня 2020 року в інклюзивних класах навчається 19345 учнів із особливими освітніми потребами. Ця кількість у 7 разів перевищує дані п'ятирічної давнини. На початок 2020 року в Україні створено 13782 інклюзивні класи. Так, у 2019/2020 навчальному році 35% від загальної кількості закладів загальної середньої освіти організували інклюзивне навчання (*Інклюзивне навчання, 2021*).

У закладах дошкільної освіти станом на 1 січня 2020 року здобувають освіту 4681 вихованців із особливими освітніми потребами. Також із 2019/2020 навчального року інклюзивне навчання запроваджено в закладах професійної, професійно-технічної та вищої освіти, де інклюзивно навчаються 1312 здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Але, більшість дітей з інвалідністю навчаються в умовах спеціальних навчальних закладів, або не отримують освіту взагалі. Тому пошук підходів до активізації розвитку інклюзивної освіти є важливим державним питанням.

Аналіз досліджень. Вагомий внесок у становлення і розвиток інклюзивної освіти здійснили сучасні науковці. Історико-педагогічне узагальнення науково-теоретичних підходів до процесу залучення осіб з обмеженими можливостями здоров'я у загальноосвітній простір, аналіз міжнародного та українського законодавства стосовно навчання осіб з обмеженими можливостями здоров'я описала А. Колупаєва (2009). Практичний досвід щодо організації інклюзивного навчання в загальноосвітній школі розкриває В. Ночовка (2014). З. Удич висвітлює проблеми розвитку особистості дитини з особливими потребами в системі середнього загальноосвітнього закладу, характеризує основні положення інклюзивної освіти. У своїх працях З. Удич вивчає підготовку май-

бутих педагогів до роботи в середовищі інклюзивного класу (Удич, 2015). Варто відмітити, що такі вчені, як О. Антощак, Н. Василенко, І. Дичківська, І. Кальченко, Н. Султанова, Н. Ткаченко, значну увагу приділяють системі розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Мета статті полягає у розкритті тенденцій розвитку інклюзивної освіти та її характеристики на сучасному етапі в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим показником розвитку суспільства є гуманне, турботливе та милосердне ставлення до дітей з інвалідністю, які не завжди мають можливість вести повноцінне життя. Їхні проблеми повинні стати першорядними, і держава зобов'язана розв'язати їх через адаптацію та інтеграцію таких дітей в суспільство. Поява ідеології інклюзивної освіти зумовлена потребою вдосконалення системи організації навчання дітей. Це вдосконалення полягає у створенні єдиного освітнього простору для кожної дитини.

Концептуальною основою інклюзії є врахування розмаїття усієї учнівської спільноти та визначення особливих потреб, а не порушень розвитку, та задоволення особливих освітніх потреб не тільки учнів з інвалідністю, а й усіх дітей, які мають ті чи інші відмінності, зумовлені культурним середовищем, етнічною приналежністю, мовними, релігійними, соціально-економічними причинами, рівнем навчальних здібностей та іншими чинниками, що впливають на розвиток та навчання дітей (Колупаєва, 2019). Термін «інклюзія» має відмінності від термінів «інтеграція» та «сегрегація». При інклюзії всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання бажаного результату.

Інтеграція як освітнє явище передбачає залучення дітей з інвалідністю, передусім, до загальноосвітнього середовища за умов дотримання всіх вимог, за яких функціонує це освітнє середовище (Колупаєва, 2019).

Сьогодні є ряд міжнародних організацій, які формують та корегують політику в галузі інклюзивної освіти. До них входять Організація об'єднаних націй (ООН) ЮНЕСКО, Організація Економічної Співпраці та Розвитку (OECD). Ратифікувавши міжнародні правові документи, Україна взяла на себе зобов'язання з дотримання загальнолюдських прав щодо здобуття якісної освіти дітьми з інвалідністю, законодавчо визнала принципи інклюзивної освіти.

Основою для запровадження інклюзивної освіти є низка міжнародних та державних нормативно-правових документів:

Всесвітня декларація прав людини (1948)

Декларація прав дитини (1959)

Декларація про права інвалідів (ООН, 9.12.1975)

Конвенція про права дитини (1989) – ратифікована Постановою Верховної Ради України 27.02.1991

Всесвітня декларація «Освіта для всіх» (1990)

Стандартні правила ООН щодо забезпечення рівних можливостей для інвалідів (1993)

Саламанкська декларація та Програма дій (1994)

Програма дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами (1994)

Дакарська Декларація (2000)

Конвенція ООН про права інвалідів (2006) – ратифікована Постановою ВРУ 16.12.2009

Резолюція 48 сесії ЮНЕСКО «Інклюзивна освіта: шлях у майбутнє»

Перелік даних документів законодавчо регулюють процес входження інклюзивного середовища в освіту й науку в цілому. Але необхідно зазначити, що поняття «інклюзивна освіта» значною мірою є новим, як і концепція інклюзивної освіти. Сучасний розвиток освіти та виховання підтверджує необхідність інклюзії та відкидає усі сумніви та занепокоєння.

Визнаючи цінність інклюзивної освіти, необхідно враховувати певні фактори, які перешкоджають реалізації ідей інклюзивної освіти. Вважаємо, що це у першу чергу не толерантне ставлення населення до дітей з інвалідністю, психологічна неготовність сприймати цих дітей як повноправних членів суспільства.

Розглядаючи феномен інклюзивної освіти через відношення до неї зі сторони всіх учасників, можна виділити ряд конфліктів, які виникають у процесі входження інклюзії до освітнього простору. Першим, і, напевно, головним – є взаємовідносини батьків, діти яких мають інвалідність, а також батьків, які виховують дітей без інвалідності.

Батьки дітей з інвалідністю не хочуть віддавати своїх дітей в звичайну школу. Вони мають страх глузувань, конфліктів з однокласниками і вчителями, нерозуміння особливих потреб їхніх дітей і, відповідно, неадекватної реакції на них. Велике значення має непристосованість приміщень і навчального процесу для якісного здобуття освіти дітьми з інвалідністю (Заєркова, & Трейтяк, 2016).

У свою чергу, батьки дітей без інвалідності побоюються, що дитина з інвалідністю (особливо з важкими порушеннями) заважатиме, відволікатиме вчителя і дітей, що знизить рівень знань всього класу. Батьки таких дітей не хочуть бачити поряд із своєю дитиною дитину, яка має інвалідність. У них виникає підсвідоме відчуття, що якимсь чином їхня «ідеальна» дитина може інфікуватися хворобою іншої дитини. Достатньо часто спостерігається боязке ставлення до будь-якого порушення дитини або ж інстинктивне бажання батьків фізично відгородити свою дитину від контакту із дитиною з інвалідністю. Батьки є достатньо освічені у питанні того, що звісно, що це захворювання не є заразним, проте навіть наявність дитини із інвалідністю у їхньому класі/ групі ДНЗ, вселяє у них відчуття постійної прихованої тривоги. Також є явище, коли у батьків дітей основного класу виникають побоювання, що їхні діти не отримають достатньої уваги від вчителя, адже педагог повинен надати багато уваги учню, який навчається за інклюзією. Страх проявляється також і в тому, що батьки дітей без інвалідності впевнені в тому, що їхні діти будуть навчатися за спрощеною програмою і не отримають знань в повному обсязі, так як вчитель має подати навчальний матеріал полегшено, беручи до уваги дитину з інвалідністю (Заєркова, & Трейтяк, 2016).

Варто зазначити, що сумніви та побоювання цілком виправдані, адже концепція інклюзивної освіти вимагає принципових змін в системі не тільки середньої, але і професійної та додаткової освіти. З цього ракурсу впливає наступний конфлікт – професійні вміння педагога, який буде працювати в інклюзивному освітньому просторі. Учителі мають в повному обсязі оволодіти технологією особистісно-орієнтованого навчання: відповідно до можливостей дитини знайти свій підхід, але недосконалість класно-урочної системи освіти не дає змоги втілити індивідуальний підхід до кожного учня. При інклюзивній формі навчання учителю потрібно тримати у полі зору не лише дітей основного класу, а й контролювати темпи засвоєння знань дитини з інвалідністю. Цей процес вимагає більше зусиль та старань з боку педагога, щоб працювати із класом в різному темпі. Тому важливо, щоб вчитель намагався бачити різницю і був готовий відповідно реагувати. Але найчастіше уваги педагога не вистачає на всіх, бо наповненість класу сягає 30 учнів (Заєркова, & Трейтяк, 2016).

Проаналізувавши цю проблему, було вирішено взяти досвід іноземних держав у запровадженні асистента вчителя (тьютора), що породило новий конфлікт. Педагог не завжди хоче бачити у себе на уроці іншого вчителя. Виникає специфічний дискомфорт у тому, що кожне слово та рух контролюється. Відповідно до методичних рекомендацій Міністерства освіти і науки України «Про організацію навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами загальноосвітніх навчальних закладів у 2015/2016 навчальному році» від 05.06.2015. № 1/9-280 «...У разі відсутності можливості введення додаткової посади, зокрема, асистента вчителя, таку функцію можуть виконувати один із батьків або особа, визначена батьками (особа, яка їх замінює) в їхній письмовій заяві...» батьки чи їх довірені особи можуть бути асистентами (*Міністерство освіти і науки України, 2021*).

Наразі діє така практика, що, окрім дипломованого педагога, під час заняття може бути присутнім один із батьків чи інша приватна особа. Але складність полягає в тому, що педагог має це сприйняти як належне і бути максимально стресостійким (Заєркова, & Трейтяк, 2016).

Вважаємо за доречним сказати, що не дивлячись на виникаючі суперечки та неузгодження система інклюзивної освіти є ефективним механізмом розвитку інклюзивного суспільства. Саме в цьому і полягає ключове значення інклюзивної освіти.

Відкинувши всі непорозуміння, можна сказати, що інклюзивна освіта – це освіта для всіх, незалежно від їх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних чи інших особливостей. Саме вона дає можливість приєднатися до загального процесу навчання та виховання (розвитку та соціалізації), що потім дозволяє дорослій людині стати рівноправним членом суспільства.

В загальному, інклюзивна форма навчання і виховання – це довгострокова стратегія. Для її реалізації необхідна етапність розвитку і впровадження. Зараз ми можемо говорити про підготовчий етап, на якому реалізуються технології багаторівневої освітньої інтеграції. Це передбачає те, що в майбутньому навчання дітей з інвалідністю в умовах масових освітніх закладів буде організовано відповідно до потреб кожної дитини, тобто буде розроблено індивідуальну освітню програму.

Для здорового розвитку інклюзивної освіти в Україні необхідне створення безбар'єрного середовища, яке включає фізичну і психологічну складові. Передбачається спеціальна робота з використанням ресурсів додаткової освіти по організації взаємодії дітей з інвалідністю і без неї, спрямованого на гармонізацію дитячих взаємин; створення атмосфери емоційного комфорту і взаємоприйняття.

Можемо сказати, що інклюзивне навчання має свої цінності. До основних цінностей інклюзії належить:

- кожна дитина — особистість;
- усі діти можуть навчатися;
- школа, учитель, сім'я і суспільство несуть основну відповідальність за сприяння в навчанні;
- кожна дитина має унікальні здібності, особливості, інтереси;
- вчителі не повинні існувати ізольовано, вони потребують постійної підтримки;
- дискримінація у будь-якій формі заборонена;
- кожна людина має право брати участь у житті суспільства;
- освіта починається з самого народження;
- у ранньому дитинстві освіта особливо важлива, але вона не закінчується в зрілому віці - цей процес триває все життя;
- терпимість одне до одного, прийняття людей з їхніми індивідуальними відмінностями;
- виховання в дусі взаєморозуміння.

У більш загальному вигляді основні цінності інклюзивної освіти представлені у всіх культурах, релігіях, філософських системах. Також вони знайшли своє відображення в більшості основних статей міжнародних документів про права людини. До таких цінностей можна віднести: взаємна повага; толерантність; усвідомлення себе частиною суспільства; надання можливостей для розвитку навичок і талантів конкретної людини; взаємодопомога; можливість вчитися один у одного; можливість допомогти самим собі і людям у своєму суспільстві.

Міжнародний досвід розвитку інклюзивної освіти показує, що це довготривалий процес, який потребує терпіння, послідовності, неперервності, поетапності і комплексного підходу до його реалізації. Але, незважаючи на позитивний досвід зарубіжних країн у розвитку інклюзивної освіти, слід взяти до уваги, що впровадження цього процесу в Україні має багато проблем. Через ряд економічних, етнографічних умов, через менталітет, Україна не може стовідсотково перейняти цей досвід. Тому відбувається створення свого шляху розвитку інклюзивної освіти та інклюзивної компетентності учителів. Впроваджуючи інклюзивне навчання, суспільство покладає провідну роль на вчителя. Педагоги в даному випадку являються провідниками між світом знань і дитиною.

Р. Діменштейн і І. Ларикова відзначають, що одним з основних аспектів інклюзивного навчання є правильно прокладений освітній маршрут для конкретної дитини. Ці маршрути не залежить від форми організації освітнього процесу, від типу класу, групи, школи, де в даний час знаходиться дитина. Провести дитини маршрутом, який веде до інтеграції, можна різними шляхами - важливо лише, щоб кожен етап нарощував його інтеграційний потенціал. Нарощування інтеграційного потенціалу середовища обов'язково включає підготовку вчителів, підвищення кваліфікації, їх перепідготовку; спеціальну роботу з батьками (як звичайних, так і дітей з інвалідністю), кваліфіковану психолого-просвітницьку роботу зі звичайними дітьми. Ці організаційно-просвітницькі та педагогічні заходи спрямовані на підвищення інтеграційного потенціалу освітньої організації і системи в цілому (Діменштейн, & Ларикова, 2008).

Аналізуючи дослідження С. Альохіной (2011) можна сказати, що сучасний стан підготовки вчителів і фахівців для роботи в інклюзивному освітньому середовищі не задовольняє суспільних потреб. Створені пілотні школи, але їм бракує фахівців (психологів, логопедів, асистентів, дефектологів) і ставок для них. Наявні спеціалісти зазвичай перевантажені, адже займаються й дітьми масової школи. Важливе місце займає мотивація вчителів до впровадження інклюзивної освіти, адже їхня заробітна платня не відповідає їх навантаженню.

Таким чином, сьогодні ставить актуальним завданням вивчення, культурне оформлення, осмислення і узагальнення наявного вітчизняного досвіду розвитку системи освіти. Це дозволить розвіяти сумніви і акумулювати різні підходи, механізми і технології інклюзивної освіти, ефективно використовувати наявні ресурси, зменшити ризики і можливі помилки; співвіднести різні (теоретичні та практичні) підходи і моделі інтегрованої освіти. За умови зміненого ставлення сус-

пільства до дітей з інвалідністю, процес інтеграції таких дітей в загальноосвітні заклади завоює популярність і стане успішним. Важливу роль у розвитку інклюзивної освіти має також й матеріальне забезпечення системи освіти, здійснення необхідної фахової підготовки майбутніх педагогів і проведення їх масової перепідготовки. Добре організована інклюзивна освіта допоможе і батькам дітей по-новому подивитися на явище інтеграції та надасть докази того, що діти з інвалідністю не лише не зашкодять їхнім дітям отримувати повноцінний розвиток, а навпаки - нададуть додаткові можливості щодо цього.

Отже, можемо сказати що, інклюзія є провідною тенденцією сучасного етапу розвитку системи освіти в Україні. Це нове соціальне замовлення, яке вимагає задоволення і цілеспрямованого вивчення в теорії і практиці педагогіки. Реалізація інклюзивної освіти повинна сприяти задоволенню законного права дитини з інвалідністю на спільне навчання з однолітками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Альохіна С. Інклюзивна освіта в Україні: здобутки, проблеми та перспективи: резюме аналітичного звіту за результатами комплексного дослідження. Київ, 2011. 36 с.
- Дименштейн Р., Ларикова И. Интеграция или инклюзия? Споры о словах и нерешенные проблемы образования особых детей. *Защити меня!* 2008. № 1. С. 55–59.
- Заєркова Н., Трейтяк А. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnyk для педагогів і батьків. Київ, 2016. 68 с.
- Інклюзивне навчання. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>
- Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.
- Колупаєва А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. Харків : Ранок, 2019. 304 с.
- Міністерство освіти і науки України : сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
- Ночовка В. Організація інклюзивного навчання у школі. Київ : Шк. світ, 2014. 128 с.
- Удич З. Основи інклюзивної освіти. Тернопіль : Принт-Офіс, 2015. 380 с.

REFERENCES

- Alokhina, S. (2011). *Inklyuzivna osvita v Ukraini: zdobutky, problemy ta perspektyvy: reziume analitychnoho zvituzha rezultatamy kompleksnoho doslidzhennia [Inclusive education in Ukraine: achievements, problems and prospects: summary of the analytical report on the results of a comprehensive study]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Dimenshtejn, R., & Larikova, I. (2008). *Integracija ili inkluzija? Spory o slovah i nereshennye problemy obrazovanija osobyyh detej. Protect me, 1, 55-59* [in Russian].
- Inklyuzivne navchannia [Inclusive education]*. (2021). Retrived from <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya> [in Ukrainian].
- Kolupaeva, A. (2009). *Inklyuzivna osvita: realii ta perspektyvy [Inclusive education: realities and prospects]*. Kyiv: Sammit-Knyha [in Ukrainian].
- Kolupaeva, A. (2009). *Navchannia ditei z osoblyvymy osvitynymi potrebamy v inklyuzivnomu seredovyshchi [Education of children with special educational needs in an inclusive environment]*. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian].
- Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine]*. Retrived from <https://mon.gov.ua/ua> [in Ukrainian].
- Nochovka, V. (2014). *Orhanizatsiia inklyuzivnoho navchannia u shkoli [Organization of inclusive education in school]*. Kyiv: Shk. svit [in Ukrainian].
- Udych, Z. (2015). *Osnovy inklyuzivnoi osvity [Fundamentals of inclusive education]*. Ternopil: Print-Ofis [in Ukrainian].
- Zaierkova, N., & Treitiak, A. (2016). *Inklyuzivna osvita vid A do Ya: poradnyk dlia pedahohiv i batkiv [Inclusive education from A to Z: a guide for teachers and parents]*. Kyiv [in Ukrainian].

YANA DEMUS

INCLUSIVE ORIENTATION OF THE EDUCATION SYSTEM IN UKRAINE

Annotation. Under the influence of global processes of humanization, modern Ukrainian society is changing its attitude towards people with disabilities. These changes can be seen as overcoming social and educational barriers. One of these barriers is the traditional division of education into general secondary and special (correctional), which are represented by segregation institutions. But the modern approach to the development of education breaks down this barrier.

Integration processes into the European community determine the urgency of the problem of inclusive education. It is primarily due to the fact that the number of children in need of remedial education is growing steadily. The emergence of the ideology of inclusive education is due to the need to improve the system of organization of children's education. This improvement is to create a single educational space for each child.

The term "inclusion" differs from the terms "integration" and "segregation". With inclusion, all stakeholders

must be actively involved to achieve the desired result. Recognizing the value of inclusive education, it is necessary to take into account certain factors that hinder the implementation of the ideas of inclusive education. We believe that this is primarily not a tolerant attitude of the population to children with disabilities, psychological unwillingness to accept these children as full members of society. But despite the emerging disputes and disagreements, the system of inclusive education is an effective mechanism for the development of an inclusive society. This is the key to inclusive education. Rejecting all misunderstandings, we can say that inclusive education is education for all, regardless of their physical, intellectual, social, emotional, linguistic or other characteristics. It gives the opportunity to join the general process of learning and education (development and socialization), which then allows an adult to become an equal member of society. In general, an inclusive form of education and upbringing is a long-term strategy.

The development of inclusive education in Ukraine requires the creation of a barrier-free environment that includes physical and psychological components. Special work with the use of additional education resources on the organization of interaction of children with and without disabilities, aimed at harmonizing children's relationships; creating an atmosphere of emotional comfort and mutual acceptance. By changing society's attitude towards children with disabilities, the process of integrating such children into secondary schools will gain popularity and become successful. A well-organized inclusive education will help parents of children to look at the phenomenon of integration in a new way and provide evidence that children with disabilities will not only not harm their children to full development, but will also provide additional opportunities.

Keywords. *Inclusive education; tutor; inclusion; personality-oriented learning.*

УДК 378.091.26:004

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249834>

OLENA KOLESNYK

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9140-9829>

(Полтава)

Place of work: Poltava Institute of Business PHEE «ISTU»

Country: Ukraine

E-mail: kolesnik_o_v@ukr.net

TARANENKO KRISTINA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2408-5323>

(Полтава)

Place of work: Poltava Institute of Business PHEE «ISTU»

Country: Ukraine

E-mail: taran3nkok@gmail.com

СПЕЦИФІКА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ КОМП'ЮТЕРНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЯК ПРІОРИТЕТНОГО МЕТОДУ ДІАГНОСТИКИ РІВНЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Актуалізовано питання дослідження специфіки та ефективності комп'ютерного контролю знань як пріоритетного методу діагностики рівня навчальних досягнень студентів.

Розкрито сутність взаємопов'язаних понять: «комп'ютерний контроль знань»; «комп'ютерне тестування»; «тестові завдання».

На основі аналізу опрацьованої літератури з'ясовано мету комп'ютерного тестування, підстави отримання об'єктивних підсумків, що досягається за рахунок двох складових: якісно створеного тесту та дієздатної системи програмно-технічних засобів. Водночас, виокремлено основні властивості тесту: валідність, складність, надійність, стійкість, репрезентативність, значущість, достовірність, гіпотеза тестування та дискримінантність тесту. Тест, як правило, складається з двох частин: інформаційної та операційної. Охарактеризовано технологію конструювання тестових завдань, що передбачає дотримання низки правил: кожне тестове завдання має оцінювати досягнення важливої та суттєвої освітньої цілі; перевіряти відповідний рівень засвоєння знань, в тому числі вищі когнітивні рівні та час, виділений на тестове завдання, повинен бути витрачений на пошук відповіді, а не на розуміння умови питання. Разом з тим, проаналізовано ефективність комп'ютерного тестування, що залежить від варіативності та різноманітності створених тестових завдань.

На основі результатів дослідження, маємо підстави стверджувати: як перспективний напрямок сучасного освітнього процесу, комп'ютерне тестування стає однією із складових діагностики знань. Воно розширює можливості контролю та оцінювання рівня навчальних досягнень, є альтернативою традиційним методам перевірки, може проводитись з урахуванням різних видів та форм контролю як інструменту оперативного керування. Комп'ютерне тестування надає можливість перевірки знань одночасно у великій кількості людей за короткий час; випадкового вибору запитань з розділу дисципліни; обробки результатів тестування на персональному комп'ютері з використанням шкали оцінок.

Ключові слова: комп'ютерний контроль знань; комп'ютерне тестування; тестові завдання; електронний освітній ресурс; навчальні досягнення студентів; контроль знань студентів.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Реформування освіти в Україні передбачає створення високоефективного механізму забезпечення якості освіти, зокрема запровадження сучасних технологій навчання й оцінювання. Нині відбувається бурхливий розвиток інноваційних технологій, що невпинно входять до різних сфер суспільного життя. Інновації в освіті, зокрема автоматизація процесів перевірки знань за допомогою тестів та неупереджене оцінювання отриманих результатів комп'ютером, утворили новий вид контролю – комп'ютерне тестування знань.

Воно розширює можливості контролю та оцінювання рівня навчальних досягнень, є альтернативою традиційним методам перевірки. Такий метод оцінювання швидко, об'єктивно й ефективно діагностує результати навчальної діяльності студентів.

Досліджувана тема не є новою, але обережне і повільне впровадження подібних засобів контролю знань в навчальний процес вищої освіти надає актуальності досліджуваній темі. Швидкий розвиток комп'ютерних технологій та удосконалення методичних підходів до побудови якісних тестів, роблять неможливими напрацювання єдиних стандартів для тестового і програмного продуктів, що, в свою чергу, впливає на створення єдиних методик для комп'ютерного тестування знань. Тому, ще довгий час окреслена проблема не втратить своєї актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-методичної і спеціальної літератури свідчить, що проблема комп'ютерного контролю знань як методу діагностики рівня навчальних досягнень студентів розглядали: В. Аванесов – понятійний апарат педагогічної тестології; Г.Бушак, М.Берещук – тест як інструмент вимірювання навчальних досягнень студентів; І. Булах, Л.Кухар – специфіку конструювання тестів; А.Бершадський, А.Белов, Р.Вергазов, І.Кревський – актуальні проблеми комп'ютерного контролю знань; Л.Долінер – комп'ютерні тести успішності як засіб оптимізації наукового процесу та ін..

Мета статті – є з'ясування та обґрунтування основних вимог до конструювання комп'ютерних тестів, як однієї з ефективних складових діагностування знань студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комп'ютерне тестування є одним із важливих методів оцінювання (поряд із письмовим контролем, індивідуальними та лабораторними роботами, заліками тощо), який нині, особливо, в умовах дистанційної освіти, набуває особливого значення.

Авторитетний науковець В.С. Аванесов стверджує: «Серед засобів об'єктивного контролю найбільш науково-обґрунтованим є метод тестування із залученням технічних засобів...» (Аванесов, 2002). Українська дослідниця в галузі тестології І. Є. Булах переконана, що «...ми стоїмо на порозі технічної революції в освіті, коли впровадження нової педагогіки, психології, інформатики, кібернетики й нових зразків персональної комп'ютерної техніки стане нормою (Булах, 2006).

Енциклопедичні довідники не містять вичерпної дефініції поняття комп'ютерний контроль знань, тому, доцільно дати йому визначення:

Комп'ютерний контроль знань – це автоматизований процес вимірювань за допомогою системи програмно-технічних засобів, які здатні організувати мережевий зворотній зв'язок між викладачем та учнем, для отримання підсумків навчального процесу, реалізованих об'єктивною перевіркою та оцінюванням здобутих знань, умінь і навичок та фіксацією отриманих результатів.

Комп'ютерний контроль знань, здійснюється в спеціальних класах/аудиторіях обладнаних системою програмно-технічних засобів (персональні комп'ютери з відповідним програмним забезпеченням), які підтримують між собою зв'язок в локальній/Internet мережі, автоматизовано передають споживачам контрольний продукт, отримують результат, перевіряють істинність та повноту відповіді, проводять оцінювання, фіксують та зберігають отримані результати, за необхідності, мають можливість адресувати їх зацікавленим особам. Математичний аналіз результатів відображає підсумок індивідуальних знань особи та інтегральні характеристики знань та вмінь усієї групи, що дає можливість аналізувати та корегувати методики навчального процесу. Комп'ютерний контроль знань відбувається у формі самостійного діалогу студента з комп'ютером у присутності відповідальної особи, або без неї. За визначенням Є.А. Михалічева, «тести є одним з видів навчальних завдань, які використовуються для контролю і діагностики знань» (Михалічев, 2001).

Отже, процес перевірки, оцінювання та фіксації результатів навчання шляхом тестування (розв'язання тестових завдань), називається тестовим контролем знань. Таким чином, комп'ютерне тестування – це автоматизований процес тестового контролю здобутих знань, умінь і навичок за допомогою системи програмно-технічних засобів для отримання підсумків навчального процесу.

Метою комп'ютерного тестування є незалежний, неупереджений та прозорий контроль знань студентів. За його допомогою вирішують завдання з оцінювання рівня знань, використовують отримані результати для корегування навчального процесу та розробляють заходи щодо підвищення якості навчання.

Отримання об'єктивних підсумків досягається за рахунок двох складових: якісно створеного тесту та дієздатної системи програмно-технічних засобів.

Аналізуючи створення якісного тестового продукту, варто зауважити, що кожен тест повинен включати тестові завдання – складові одиниці тесту, що відповідають вимогам технологічності, форми, змісту і статистичним вимогам, але можуть різнитися за формою (Аванесов, 2002).

Правильний, наукововиважений тест повинен бути якісним, іншими словами валідним, об'єктивним, точним. До основоположних властивостей тесту науковці відносять:

валідність – належність вимірюваним знанням та умінням;

складність – обсяг розумових зусиль для вибору відповіді;

надійність – правильність і адекватність відображення рівня знань;

стійкість – забезпечення надійності й валідності при перенесенні тесту в аналогічне середовище, міра рівнозначності й однорідності тестів для різних категорій студентів;

репрезентативність – критерій повноти охоплення навчального матеріалу;

значущість – актуальність включення в тестове завдання;

достовірність – відповідність нинішньому стану науки і методики навчання;

гіпотеза тестування – базові педагогічні умови, за яких здійснюється перевірка знань;

дискримінантність тесту – міра диференціації тестованих стосовно рівня навчання (Лукіна, 2007).

До складу тесту входять завдання та правила їх застосування і оцінювання, а також – рекомендації по інтерпретації результатів тестування.

Тест, зазвичай, містить дві складові: інформаційну та операційну.

Інформаційна складова містить інструкцію і приклади правильного виконання пропонованих завдань. Інструкція до тесту – керівна вказівка, настанова, в якій описано, як виконувати завдання тесту. Інструкція містить чіткі вказівки щодо кількості складових тесту, пропонується час виконання, стратегія дій студента для запису вірної відповіді.

Інструкція до тесту на рівень успішності має бути простою та стислою, містити наступну інформацію: мета тесту; відведений на виконання тесту час; яким чином надавати відповідь та чи вдаватися до вгадування, якщо є сумніви стосовно відповіді. Водночас інструкція має містити зразок запису правильної відповіді (що, як і де потрібно вписати, позначити). Інструкція може бути спільною для кількох завдань тесту, якщо вони є однотипними за способом виконання. Якщо всі завдання тесту однотипні, інструкція до них пишеться лише один раз. За інших умов інструкція змінюється при кожній зміні форми. Якщо тест складається із завдань різних форм, бажано спочатку дати загальну інструкцію до всього тесту, а перед кожною групою завдань включити конкретну інструкцію до окремої складової (Тараненко, 2018).

Операційна частина складається з певної кількості завдань, або запитань. У цілісному тесті завдання взаємозалежні. В той же час, кожне з них виконує певну задачу і будь-яке вилучення одного з них знижує якість вимірювання рівня знань. Зміст тестових завдань має відповідати структурі учбової дисципліни, для якої він створений. Завдання в тесті, відповідно до теорії тестування, розміщуються в зростаючому порядку за їх складністю. Тактично це надає змогу менш підготовленим виконати певну кількість завдань.

Щоб виконувати функцію інструменту вимірювання, тест повинен складатися з достатньої кількості тестових завдань. З чисельністю завдань пов'язана точність педагогічного вимірювання якості навчання. Кількість завдань, з якої формується екзаменаційний тест, розраховується за допомогою статистичних методів для забезпечення достовірності висновків (Буцак, 2011).

Встановлено, що випробовувані уважно та ретельно складають тестовий іспит, якщо довжина тесту не перевищує 40-60 завдань, тобто є оптимальною. Але науковці стверджують, що на найбільш коректними та об'єктивними будуть ті результати тестової перевірки, в яких використано максимальну довжину (обсяг) тесту (понад 60).

Для кожного тесту визначається оптимальний час тестування, тобто час, для якого характерне максимальне значення дисперсії тестових результатів, що визначає рівень диференціації знань студентів. Зміна даного параметру знижує його якісні показники (Аванесов, 2002).

Саме від якісних характеристик тест завдань залежать діагностичні властивості педагогічного тесту, а останні залежать від форми, типу і виду тест-завдань.

Найбільш поширені тестові завдання структуровані на дві складові:

- умови, що окреслює зазначену проблему і ставить завдання перед студентом;
- списку варіантів відповідей, серед яких як мінімум один є правильною чи найкращою відповіддю, а решта – дистрактори – є неправильними.

Умова тестового завдання – це стимул для відповіді, яка характеризує вказану проблему і ставить завдання перед студентом. Умова має лише завдання або складається із вступної інформації та запитання, пов'язаного з пропонованою інформацією. Рекомендовано подавати умову в формі запитання або наказовій формі (як свідчить практика, вони є простішими для студентів і ставлять перед ними більш чітке завдання). Також практикується подання умови в формі незавершеного твердження, де автори схильні до написання дистракторів, що не належать до навчальної цілі, на яку спрямовано завдання. Коректно сформульоване незавершене твердження містить пропуск лише в кінці фрази. Крім того, навіть у незавершеному судженні умова має бути «завершена» з точки зору змісту (Бершадский и др., 2005).

Умова може бути досить детальною, але необхідно уникати зайвих слів та залучення стороннього матеріалу, що не має відношення до проблеми, інформації, що свідомо заплутує студентів. Вона має відображувати центральну ідею завдання, тому має бути відносно довгою, а відповіді – короткими.

В умові доречно уникати негативних формулювань, які вимагають протилежної, порівняно з більшістю тестових завдань, дії, та є складними для розуміння. Водночас в умові не повинно бути граматичних та інших підказок для вибору або виключення будь-якої відповіді. Не рекомендується використання абсолютних термінів («ніколи», «завжди») (Булах, 2006).

Під час створення тестового завдання найважливішим етапом є розробка варіантів відповідей, які структуровані з правильних відповідей і дистракторів. Дистрактори (відволікаючі відповіді) – не вірний варіант відповіді на тестове завдання, але має ознаки вірогідності і правдоподібності. Привабливість, правдоподібність, співзвучність, впізнаваність, «логічність», «науковість» дистракторів до тестового завдання – підвищує ступінь його складності. Оптимальною умовою є наявність до кожного тестового завдання 4-5 варіантів відповідей, які мають відповідати низці вимог:

Дистрактори мають бути правдоподібними та однозначними. Не варто штучно збільшувати кількість дистракторів за рахунок невірогідних.

При підборі дистракторів цілком доречно залучати хибні судження, поширені помилки, об'єкти, що висвітлюють лише частину параметрів, наведених в умові, тощо. Водночас дистрактори не мають містити хибної інформації.

Дистрактори мають відповідати тому рівню «технічності», «науковості», що й правильна відповідь, тобто бути однаково «привабливими» при виборі правильних варіантів відповідей.

Уникати формування правильної відповіді за допомогою цитати з підручника, або стереотипним висловом.

Доречно розміщувати варіанти відповідей системно (в алфавітному, логічному порядку, тощо).

Відповіді повинні бути незалежними одна від одної та не перетинатися між собою.

За умови вибору кращої відповіді із запропонованих варіантів це можливо лише тоді, коли усі дистрактори належать до однієї категорії та однорідні за змістом, тобто належать до однієї навчальної мети.

Рекомендовано пропонувати стислі та прості за структурою відповіді, використовуючи іменники, прикметники, числівники як окреме слово, словосполучення, не складну комбінацію слів. Уникати дієслів та речень у формуванні відповідей.

Дотримуватись схожості, подібності відповідей за зовнішніми ознаками, структурою, стилістикою тощо.

Відповіді мають відповідати умові граматично, стилістично та логічно. Невідповідність іноді простежується за умови застосування незавершеної форми твердження в умові (Булах, 2006).

Тест як інструмент тестування має задовольнити низку умов, які і роблять його засобом вимірювання, а не звичайним набором запитань і завдань.

Методика структурування тестів визначає дотримання суттєвих правил:

Кожне тестове завдання повинне оцінювати досягнення важливої та суттєвої освітньої цілі. Варто уникати перевірки тривіальних знань.

Кожен тест передбачає перевірку належного рівня засвоєння знань, включаючи вищі когнітивні рівні.

Час, виділений на тестове завдання, повинен бути витрачений на пошук відповіді, а не на розуміння умови питання (Аванесов, 2002).

В залежності від функціональності кожної її одиниці визначається дієдатність системи програмно-технічних засобів та необхідною підтримкою:

- роботи в одній з операційних систем Windows XP, Vista, 7, 8, або Linux;

- належного, двостороннього автоматичного зв'язку в локальній мережі, або Internet;
- відповідного програмного забезпечення для організації тестування.

Окреслені складові комп'ютерного контролю постійно знаходяться в прогресуючому, динамічному уривку. Тому серед фахівців тестології та комп'ютерного програмування відсутнє єдине бачення стандартів для якісного тесту та програмного продукту з його реалізації (Николенко, 2009).

Дослідивши матеріали, які характеризують різні види програм для проведення контролю знань, доходжу до висновків, що сучасне програмне забезпечення має відповідати цілій низці вимог:

- зручність, легкість та простота використання, які забезпечуються будовою програми, привабливістю та зрозумілістю інтерфейсу (вигляд на екрані монітора);
- здатність адаптуватись – робота в різних мережах, з різними типами операційних систем; робота з різними форматами файлів (текстові, графічні, відео та аудіо) та ін. (Бершадский и др., 2005);
- функціональність, тобто здатність програми виконувати різноманітні функції;
- універсальність (адаптація програмного забезпечення до будь-якої навчальної дисципліни, можливість складати необмежену за чисельністю, але лімітовану за форматом (на даному етапі розвитку комп'ютерних технологій) кількість завдань).

Використовувати різні режими тестування (навчальний – тестованому надаються відомості про допущені помилки, можливість дізнатись вірну відповідь та пройти спочатку увесь тест; вільний – дозволяє розв'язувати легкі завдання, а збережений час використати на вирішення завдань підвищеної складності; штрафний – зняття балів за хибні відповіді; монопольний – на протязі усього тесту на екрані монітора відображається лише інтерфейс програми тестування, відсутня можливість запуску інших програм). Подавати завдання у суворій послідовності (просте, складне, підвищеної складності), або у випадковому порядку (Долинер, 2004).

Сучасне комп'ютерне тестування оперує такими форматами тестових завдань як:

Завдання закритої форми: з вибором однієї вірної або однієї найкращої відповіді; множинного вибору правильних відповідей; альтернативних відповідей (завдання з двома відповідями: так, або ні/істинно, або хибно). Їх одиночне використання в тесті вважається неефективним.

Завдання відкритої форми: на перестановку букв, заповнення пропусків, на доповнення та з короткою відповіддю вимагають чіткого числового або текстового запису відповіді. Завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю є недосяжні для штучного комп'ютерного інтелекту. Оцінити коротке творче есе спроможна тільки людина.

Завдання на встановлення відповідності (логічних пар) вимагають співставлення елементів двох множин, які знаходяться в різних стовбцях таблиці, для знаходження правильних логічних пар.

4. Завдання на встановлення правильної послідовності елементів, дій, подій, тощо. Побудова правильної відповіді шляхом послідовного вибору елементів з наданого інструментарію. Графічне конструювання відповіді.

Комп'ютерне тестування проводиться згідно навчального плану конкретної дисципліни, що узгоджується з планом роботи комп'ютерних аудиторій.

До навчального плану з вивчення дисципліни включають такі види комп'ютерного тестування:

- поточне комп'ютерне тестування – перевірка знань та повторення опрацьованого матеріалу, його закріплення;
- тематичне – після вивчення теми, розділу з метою систематизації знань;
- періодичне/модульне – контроль розділу навчального курсу;
- підсумкове – контроль по закінченню навчального року; контроль знань по завершенню курсу навчальної дисципліни (Міщенко, 2012).

Запорукою широкого впровадження окресленого виду контролю має бути наукове обґрунтування, відповідна психолого-педагогічна та матеріально-технічна база.

Його впровадження сприятиме:

- систематичному відстеженню якості та динаміки навчальних досягнень;
- отриманню статистично достовірної картини індивідуального прогресу кожного студента;
- створенню регіонального комп'ютерного банку даних навчальних досягнень за тривалий період навчання;
- можливості творчого і практичного застосування знань, умінь і навичок (Берещук, Бархаєв, Стадник, 2006).

При впровадженні комп'ютерного тестування необхідно враховувати не лише переваги, але й ризики, які його супроводжують. Серед останніх слід виокремити наступні: відсутність безпосереднього контакту зі студентом під час тестування підвищує ймовірність впливу випадкових факторів на результат оцінювання; комп'ютерне тестування з окремих навчальних предметів (мова, література) не завжди дозволяє з'ясувати картину глибинного розуміння предмету (Кухар, 2010).

Висновки з даного дослідження. Підсумовуючи основні положення запропонованого дослідження, слід акцентувати увагу на тому, що ефективність комп'ютерного тестування залежить від варіативності та різноманітності створених тестових завдань; способів їх застосування; ступеня адаптації випробовуваних до системи контролю; можливості системи розпізнавати відповіді, або дії особи під час вирішення завдань; можливостей програмного забезпечення працювати з різними форматами тестових завдань; додаткових можливостей програми з використання графічних, фото, аудіо, відео файлів.

Як перспективний напрямок сучасного освітнього процесу, комп'ютерне тестування стає однією із складових діагностики знань. Воно розширює можливості контролю та оцінювання рівня навчальних досягнень, є альтернативою традиційним методам перевірки, може проводитись з урахуванням різних видів та форм контролю як інструменту оперативного керування. Комп'ютерне тестування надає можливість перевірки знань одночасно у великій кількості людей за короткий час; випадкового вибору запитань з розділу дисципліни; обробки результатів тестування на персональному комп'ютері з використанням шкали оцінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Аванесов В. С. Понятийный аппарат педагогической тестологии. *Педагогическая диагностика*. 2002. № 2. С. 34–46.
- Актуальные проблемы компьютерного контроля знаний / А. М. Бершадский и др. *Вестник компьютерных и информационных технологий*. 2005. № 1. С. 40–48.
- Берещук М. Я., Бархаев Ю. П., Стадник Г.В. Тестовий контроль і рейтинг в освіті. Харків, 2006. 106 с.
- Булах І. Є. Створюємо якісний тест. Київ : Майстер-клас, 2006. 160 с.
- Бушчак Г. А. Тест як інструмент вимірювання навчальних досягнень студентів. Львів, 2011. 100 с.
- Долинер Л. И. Компьютерные тесты успеваемости как средство оптимизации учебного процесса. *Педагогическое образование*. 2004. № 1. С. 35–72.
- Кухар Л. О. Конструювання тестів. Луцьк, 2010. 182 с.
- Лукіна Т. О. Педагогічна діагностика: завдання, методи, інструменти : навчально-методичні матеріали до модуля. Київ, 2007. 59 с.
- Михаличев Е. А. Дидактическая тестология. Москва, 2001. 318 с.
- Мищенко Т. Г. Комп'ютерні технології тестування і контролю навчання студентів економічних ВНЗ. *Фінансовий простір*. 2012. № 3 (7). С. 79–83.
- Николенко Т. Г. Тесты по грамматике английского языка. Москва : Айрис-пресс, 2009. 160 с.
- Тараненко К. С. Моніторинг якості професійної підготовки майбутніх бакалаврів філології у процесі вивчення фахових дисциплін : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Запоріжжя, 2018. 200 с.
- Тригуб Г. В., Хникіна О. О. Комп'ютерне тестування як важливий засіб оцінювання знань з іноземної мови у студентів неспеціалізованих факультетів. *Актуальні питання іноземної філології*. 2017. № 6. С. 155–160.

REFERENCES

- Avanesov, V. S. (2002). Poniatiinyi aparat pedagogicheskoi testologii [Conceptual construct of pedagogical testology]. *Pedagogicheskaya diagnostika [Pedagogical diagnostic]*, 2, 34-46 [in Russian].
- Bereshchuk, M. Ya., Barkhaev, Yu. P., & Stadnyk, H. V. (2006). *Testovyi kontrol i reitynh v osviti [Test control and educational rating]*. Kharkiv [in Ukrainian].
- Bershadskii, A. M., Belov, A. A., Vergazov, R. I., & Krevskii, I. G. (2005). Aktualnye problemy kompiuternogo kontroliia znaniia [Pressing problems of computer monitoring of knowledge]. *Herald of computer and information technologies*, 1, 40-48 [in Russian].
- Bulakh, I. Ye. (2006). *Stvoriuiemo yakisnyi test [Create high-quality test]*. Kyiv: Maister-klas [in Ukrainian].
- Bushchak, H. A. (2011). *Test yak instrument vymiriuvannia navchalnykh dosiahnen studentiv [Test as a tool of measurement of students' academic achievements]*. Lviv [in Ukrainian].
- Doliner, L. I. (2004). Kompiuternye testy uspevaemosti kak sredstvo optimizatcii uchenogo protcessa [Computer achievement tests as means of optimizing the learning process]. *Pedagogical Education*, 1, 35-72 [in Russian].

- Kukhar, L. O. (2010). *Konstruiuvannia testiv [Test Designing]*. Lutsk [in Ukrainian].
- Lukina, T. O. (2007). *Pedahohichna diahnostyka: zavdannia, metody, instrumenty: navchalno-metodychni materialy do modulia [Pedagogical diagnostics: tasks, methods, tools. Educational learning materials for module]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Mikhaličev, E. A. (2001). *Didakticheskaia testologija [Didactic testology]*. Moskva [in Russian].
- Mishchenko, T. H. (2012). Komp'uterni tekhnolohii testuvannia i kontroliu navchannia studentiv ekonomichnykh VNZ [Computer technologies for testing and monitoring of learning process of Economics students in higher educational establishments]. *Financial Space*, 3(7), 79-83[in Ukrainian].
- Nikolenko, T. G. (2009). *Testy po grammatike angliiskogo iazyka [English grammar tests]*. Moskva: Airis-press [in Russian].
- Taranenko, K. S. (2018). *Monitorynh yakosti profesiinoi pid-hotovky maibutnikh bakalavriv filolohii u protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplin [Monitoring of quality of professional training of the future bachelors of Philology in the process of studying professional disciplines]*. (D. dissertation). Zaporizhzhia [in Ukrainian].
- Tryhub, H. V., & Khnykina, O. O. (2017). Komp'uterne testuvannia yak vazhlyvyi zasib otsiniuvannia znan z inozemnoi movy u studentiv nespetsializovanykh fakultetiv [Computer testing as an important tool for assessing foreign language skills in students of non-specialized faculties]. *Current Issues Of Foreign Philology*, 6, 155-160 [in Ukrainian].

OLENA KOLESNYK,
KRISTINA TARANENKO

SPECIFICITY AND EFFICIENCY OF COMPUTER MONITORING OF KNOWLEDGE AS A HIGH-PRIORITY METHOD OF DIAGNOSIS OF THE LEVEL OF STUDENTS' ACADEMIC ACHIEVEMENTS

Research issues of specificity and efficiency of the computer monitoring of knowledge as a high-priority method of diagnostics of the level of students' educational attainments are made actual.

The essence of the interrelated notions such as “computer monitoring of knowledge”, “computer testing”, “test assignment” is revealed.

On the basis of analysis of available references the objective of computer testing is defined, the reasons of figuring out the objective results which are achieved by the means of two constituents that are proper prepared test and actionable hardware system are set. At the same time the general properties of test such as validity, complexity, reliability, stability, representativeness, signficancy, truthfulness, test hypothesis and discriminant are assigned. As a rule, test consists of two parts: informational and operational. The technology of constructing test tasks is characterized, it presupposes observance of number of rules: each test task should evaluate the achievements of an important and significant educational goal; it should check the appropriate level of knowledge acquisition, as well as higher cognitive levels and the time allocated for the test task which should be spent on finding the answer, but not on understanding the condition of the question. Along with that, the efficiency of computer testing is analyzed, which depends on the variability and multiplicity of created test tasks.

Based on the results of the research we have the reason to confirm that computer testing being promising direction of modern educational process becomes constituent of the modern knowledge diagnostics. It broadens the means of control and evaluation of the level of educational achievements, it is an alternative to traditional methods of monitoring, it can be carried out taking into account different types and forms of control as a tool of operational management.

Computer testing enables to audit knowledge of a large number of people simultaneously in a short span of time; random selection of questions from the course unit; processing of test results on a personal computer using a rating scale.

Key words: *academic achievements of students; control of students' knowledge; educational digital resource; computer monitoring of knowledge; computer testing; test assignment.*

УДК 378.04:796.071.4]:378.147.091.33-027.22

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249840>

ОЛЕКСАНДР СВЕРТНЕВ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9175-091X>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: svertneva@gmail.com

ЕДУАРД ШАПАРЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0673-9039>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: edik.shaparenko@gmail.com

СЕРГІЙ НОВІК

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8718-6271>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: novik.s1983@gmail.com

СЕРГІЙ ГАЛЮЗА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7207-1922>

(Одеса)

Place of work: State University of Intellectual technologies and communications

Country: Ukraine

E-mail: galiuza@onat.edu.ua

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ У ПРОЦЕСІ ПРОХОДЖЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ

Охарактеризовано сучасний погляд на формування готовності майбутніх тренерів до професійної діяльності у процесі проходження виробничої практики. Обґрунтована структура готовності тренера до майбутньої професійної діяльності як сукупність мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, креативного і рефлексивного компонентів. Увагу акцентовано на тому, що з позицій сьогодення важливого значення набуває розроблення нових підходів до змісту й організації виробничої практики, які стимулюють активність студентів до оволодіння професійно орієнтованими знаннями, вміннями й навичками. Показано, що існує потреба в теоретичному обґрунтуванні форми, змісту (діагностичної, організаторської, комунікативної та мотиваційної функцій) та структури виробничої практики, як необхідної умови формування готовності майбутніх тренерів до професійної діяльності.

***Ключові слова:** професійна готовність; фізична культура; спорт; тренер; практична підготовка; виробнича практика.*

Постановка проблеми. Аналіз світових тенденцій професійно-педагогічної освіти засвідчує зростання вимог до професіоналізму фахівця фізичної культури та спорту. Тому система вищої фізкультурної освіти України стає одним з головних факторів конкурентоспроможності на світовому ринку праці галузі фізичної культури та спорту. У цих умовах професійна готовність тренера стає однією із складових компонентів державних освітніх стандартів та програм розвитку фізичної культури та спорту в Україні. Процес професійної підготовки майбутніх тренерів у закладах вищої освіти, який здійснюється з урахуванням інтеграції, демократизації та гуманізації світового суспільства, має бути спрямований на розробку та впровадження перспективних моделей організації ефективної професійної підготовки майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту обґрунтовано у працях вітчизняних (Е. Вільчковський, О. Демінська, В. Завацький, М. Носко, Л. Суценко, А. Цьось), моделі підготовки фахівців фізичної культури (Я. Бельський, О. Демінський, В. Мазін, А. Нурлибекова), аспекти фахової підготовки майбутніх тренерів у закладах вищої освіти

(М. Буренко, В. Пономарьов, В. Пристинський, Т. Чопик), формування професійної готовності майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (Е. Ільчківський, Б. Кузьмінський, Л. Титаренко, Б. Шиян). Умови педагогічної практики (Л. Аврамчук, М. Аузіна, О. Блінова, І. Котик, Р. Попелюшко).

Теоретичний аналіз з проблеми формування готовності майбутніх тренерів у закладах вищої освіти до їх професійної діяльності засвідчив актуальність цього питання і переконав, що напрацьовані матеріали потребують подальшого осмислення й аналізу.

Мета статті: обґрунтувати теоретичні засади формування компонентів професійної готовності майбутніх тренерів у процесі проходження виробничої практики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема готовності досліджували як педагоги, так і психологи. У педагогіці сукупність професійно обумовлених вимог до вчителя визначається готовністю до педагогічної діяльності. Так, педагоги акцентують увагу на виявленні факторів і умов, дидактичних і виховних засобів, за допомогою яких виникає можливість керувати процесом формування готовності. Роботи психологів зорієнтовані на з'ясування характеру зв'язків, залежностей між станом готовності та ефективністю діяльності (Воляннюк, 2004; Корносенко, 2016; Свєртнєв, & Голуб, 2019; Сушенко, 2003; Якимов, 2003).

Поняття «готовність» (за В. Крутецьким) – налаштування особистості на певну поведінку, установку на активні й доцільні дії, пристосування особистості для успішних дій, що обумовлені мотивами й психічними особливостями особистості; придатність до діяльності, котра виявляється в активному позитивному ставленні до неї, схильності займатися нею та переходить на високому рівні розвитку в особливу захопленість (Воляннюк, 2004; Котик, 2006).

Визначення готовності до діяльності не може обмежуватися характеристиками досвідченості, майстерності, продуктивності діяльності. Не менш важливим під час оцінювання готовності визначити внутрішні сили особистості, її потенціали та резерви, суттєві для підвищення продуктивності професійної діяльності в майбутньому. Готовність передбачає наявність певних знань, умінь і навичок, готовність до подолання перешкод, які виникають у процесі дії, приписування особистісного сенсу виконуваних дій.

Готовність тренера виникає внаслідок спортивного досвіду, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомленні мотивів і потреб у неї, об'єктивації її предмета і способів взаємодії з ним (Корносенко, 2016). Готовність визначається часовими характеристиками (тривалою чи ситуативною (тимчасовою)). Перша готовність складає найважливішу передумову успішної професійної діяльності, адже формується заздалегідь, у результаті спеціально організованих впливів, діє та виявляється постійно. Ситуативна (тимчасова) готовність характеризується нестійкістю і піддається впливу багатьох факторів.

Н. Воляннюк, виокремив підструктури професійної готовності тренера-викладача: спеціальну (знання виступають засобом і результатом творчості), методичну (професійні уміння та навички), соціально-психологічну (обізнаність у сфері спілкування), диференціально-психологічну (індивідуальний підхід), психофізичну (сформованість професійно значущих особистісних якостей), фізичну (стан здоров'я та фізична підготовленість) і аутопсихологічну (самовдосконалення) (Воляннюк, 2004).

Структуру готовності тренера до майбутньої професійної діяльності вчені розглядають як сукупність мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, креативного і рефлексивного компонентів, які взаємообумовлені та пов'язані між собою (Воляннюк, 2004; Свєртнєв, & Голуб, 2019).

Мотиваційний компонент готовності до майбутньої професійної діяльності виражає усвідомлене ставлення тренера до інноваційних технологій, що широко застосовуються в сучасних умовах. Він є стрижнем, навколо якого конструюються основні якості педагога як професіонала, оскільки від того, чим мотивує тренер свою готовність до інноваційної діяльності, залежать характер його участі в інноваційних процесах, досягнуті результати у навчанні, тренуванні й вихованні спортсменів. У тренерській практиці інноваційні старання фахівця можуть бути обумовлені різними мотивами (підвищення ефективності навчально-тренувального процесу; намагання повернути до себе увагу, здобути визнання та ін.), справжню суть яких з'ясувати буває нелегко, оскільки з часом вони можуть змінюватися. Знання мотивів інноваційної діяльності тренерів є важливим компонентом управління педагогічними інноваціями (Клопов, 2012; Козій, 2001). Мотиваційна готовність є важливою якістю тренера, оскільки лише адекватна цілям інноваційної діяльності мотивація забезпечує ефективну діяльність, саморозкриття особистості педагога через прагнення реалізувати себе

як професіонал і прагнення досягнень у професійній діяльності; стійкості до труднощів та цінності самовдосконалення. Бажання працювати за професією (професійна спрямованість) і прагнення до професійної самореалізації яскраво виражається саме під час проходження виробничої практики в системі спортивних шкіл. Саме мотиваційний компонент професійної готовності майбутніх тренерів має на меті пробудити і закріпити у студентів позитивні емоції у процесі колективної навчально-тренувальної діяльності, викликати інтерес, допитливість і бажання до самостійного розмірковування й як наслідок – формувати прагнення до пошукової діяльності.

Формування мотиваційного компонента під час проходження практики повинно створювати у колективі особливий емоційний мікроклімат, який стимулює інтелектуальні почуття як студентів, так і юних спортсменів: здивування, зацікавленість, захоплення, інтерес, задоволення від усвідомлення переборення труднощів. Для розвитку пізнавальної самостійності у вихованців спортивної школи важливо підтримувати почуття незадоволення досягнутим, яке теж є значним стимулом інтелектуальної активності.

Тренер формує нову особистість, що вимагає від нього значної відповідальності. Тому когнітивні та креативні здібності є невід'ємною складовою професійної підготовленості. Тренер має володіти не тільки знаннями з теорії та методики спортивного тренування а також логічним та творчим мисленням, здатністю до узагальнення матеріалу, оригінальністю, інтуїцією, емоційністю (емпатією), бути допитливим, мати почуття гумору та творче відноситися до роботи. Когнітивний компонент готовності тренера до майбутньої професійної діяльності об'єднує сукупність знань про сутність і специфіку інноваційних технологій, їх види та ознаки, а також комплекс умінь і навичок із застосуванням інноваційних технологій у структурі професійної діяльності (Клопов, 2012). Цей компонент є результатом пізнавальної діяльності. Його характеризують обсяг знань (ширина, глибина, системність), стиль мислення, сформованість умінь і навичок фахівця. В структурі особистості тренера виокремлюють такі професійні уміння: гностичні (уміння здобувати, поповнювати і розширювати свої знання, вивчати особистість дитини і себе); проектувальні (здатність планувати навчальний процес відповідно до цілей навчання, готовність педагога до інноваційної навчальної діяльності, знання закономірностей, оптимальних методів, прийомів навчальної діяльності); конструктивні (уміння обирати оптимальні прийоми і способи навчання, форми роботи, відбирати і дозувати навчальний матеріал, оптимально керувати процесом учіння); організаційні (здатність організувати свою діяльність і діяльність дітей відповідно до цілей навчально-виховного процесу); комунікативні (уміння використовувати різні механізми формування міжособистісних взаємин учасників навчального процесу, попереджувати і долати конфлікти) (Клопов, 2012; Якимов, 2003).

Креативний компонент готовності тренера до інноваційної професійної діяльності реалізується в оригінальному розв'язанні завдань навчально-тренувальної, виховної та організаційної діяльності, в імпровізації, експромті (Воляннюк, 2004). Його важливість породжена творчим характером інноваційної діяльності. Ознаками креативності є здатність до створення нового, нетрадиційний підхід до організації навчально-виховного процесу, вміння творчо вирішувати будь-які професійні проблеми, взаємодіяти з вихованцями, колегами, батьками дітей, уміння розвивати креативність спортсменів, що втілювалася б у їх поведінці. Формування креативності у вихованців залежить від таких професійних умінь та установок тренера: визнання цінності творчого мислення; розвиток чутливості спортсменів до стимулів оточення; вільне маніпулювання об'єктами та ідеями; уміння всебічно розкрити особливість творчого процесу; уміння розвивати конструктивну критику, але не критиканство; захоплення самоповаги; нейтралізація почуття страху перед оцінкою тощо.

Рефлексивний компонент готовності до професійної діяльності характеризує пізнання й аналіз тренером явищ власної свідомості та діяльності. Реалізується цей компонент через такі рефлексивні процеси, як саморозуміння й розуміння іншого, самооцінювання й оцінювання іншого, самоінтерпретація й інтерпретація іншого. Рефлексивне мислення розглядають як одну з важливих умов усвідомлення, критичного аналізу і конструктивного вдосконалення власної діяльності. Здатність людини рефлексивно ставитися до себе і до своєї діяльності є результатом освоєння (інтеріоризації) нею соціальних відносин між людьми. На основі взаємодії з іншими людьми, прагнучи зрозуміти думки і дії іншого, людина виявляє здатність рефлексивно поставитися до себе (Котик, 2006). Процес рефлексії індивідуальний. Під час проходження практики активізація рефлексивної позиції пов'язана з орієнтацією тренера на саморозвиток. Джерелом цього процесу є система усвідомлених майбутнім фахівцем суперечностей у своїй професійній діяльності. Тому в навчально-тренувальній діяльності необхідно моделювати такі ситуації, які б актуалізували реф-

лексивну позицію не лише педагога, а й його вихованців, стимулюючи процеси самоствердження. Рефлексія в рамках педагогічної практики є першим за значимістю елементом, що сприяє набуттю максимальної ефективності розвитку та саморозвитку кожного з учасників.

Професійна готовність до тренерської роботи повинна відповідати професійним вимогам: бути результатом професійної підготовки майбутніх фахівців в галузі фізичної культури і спорту, здатним реалізувати сформовані професійні компетенції в процесі виконання професійних функцій тренера; забезпечувати професійне виконання тренерської роботи, підлітків та молоді в просторі фізичної культури. Професійна діяльність тренера має складну структуру. Відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики, ця діяльність передбачає: наявність високого рівня знань у галузі біологічних і психологічних процесів, що відбуваються в період активного зростання та фізичного розвитку юного спортсмена; володіння засобами, методами і формами педагогічного і тренувального впливу; наявність високої фізичної та спортивно-технічної підготовки; наявністю розвинених педагогічних здібностей, сформованості певних рис та якостей особистості, що комплексно забезпечують готовність тренера до здійснення професійної діяльності.

Так як виробнича практика є невід'ємною складовою формування готовності майбутнього тренера до його професійної діяльності, важливо чітко визначити і обґрунтувати її мету та завдання, а також враховувати умови, необхідні для успішного пристосування особистості до виконання його службових обов'язків. Виконання діагностичної, організаторської, комунікативної та мотиваційної функцій практикантами забезпечує необхідні умови для формування їх готовності до майбутньої професійної діяльності.

Педагогічна практика проходить в умовах максимально наближених до майбутньої професійної діяльності, які й визначають необхідність активізувати самостійну роботу студента під час виконання різноманітних навчальних завдань. Тренерська практика сприяє інтеграції знань, отриманих студентом під час теоретичного навчання і спонукає до творчого самовдосконалення. Виробнича практика здобувачів вищої освіти спеціальності «Фізична культура і спорт» спрямована на закріплення теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання, формування загальних і фахових компетентностей, набуття професійних умінь і практичних навичок. Вона організовується і проводиться відповідно до освітньо-професійних програм першого і другого рівня освіти спеціальності «Фізична культура і спорт».

Висновки та перспективи дослідження.

Нами обґрунтована структура готовності тренера до майбутньої професійної діяльності як сукупність мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, креативного і рефлексивного компонентів. Виробнича практика, що передбачає виконання діагностичної, організаторської, комунікативної та мотиваційної функцій забезпечує необхідні умови для формування професійної готовності тренерів до майбутньої діяльності в умовах сьогодення. Виробнича практика у спортивній школі є важливим етапом підготовки здобувачів першого і другого рівня вищої освіти спеціальності «Фізична культура і спорт» з професійною орієнтацією на теорію та практику підготовки тренера з виду спорту, яка надає можливість формувати кожен компонент професійної готовності для майбутньої роботи за фахом.

Подальші наукові пошуки спрямуємо на вирішення питань формування готовності тренера в ЗВО спортивного профілю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Воляннюк Н. Ю. Готовність до професійно-педагогічної діяльності тренера-викладача, як показник суб'єктності. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України* / за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2004. Т. IV, вип. 1. С. 90–96
- Клопов Р. В. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту із застосуванням інформаційних технологій : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Вінниця, 2012. 40 с.
- Козій М. К. Психолого-педагогічні умови удосконалення педагогічної практики студентів. Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2001. 141 с.
- Корносенко О. Професійна підготовка майбутніх фітнес-тренерів як педагогічна проблема. *Молода спортивна наука України* / за заг. ред. Є. Приступи. Львів, 2016. Вип. 20, т. 3/4. С. 85–91.
- Котик І. О. Роль рефлексії у формуванні готовності до вибору професії. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 3. С. 67–71.

- Линенко А. Ф. Готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності. *Педагогіка і психологія*. 1995. № 1. С. 125–132.
- Сватъев А. В. Організація професійної підготовки тренерів-викладачів до майбутньої професійної діяльності у вищих навчальних закладах України. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2011. С. 125–132.
- Свертнев О. А., Голуб Л. О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури в умовах педагогічної практики. *Науковий часопис [Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова]. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2019. Вип. 5. С. 161–165.
- Щуценко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект). Запоріжжя : ЗДУ, 2003. 442 с.
- Якимов А. М. Основы тренерского мастерства. Москва : Тера-Спорт, 2003. 176 с.

REFERENCES

- Iakimov, A. M. (2003). *Osnovy trenerskogo masterstva [Fundamentals of Coaching]*. Moskva: Tera-Sport [in Russian].
- Klopov, R. V. (2012). *Teoriia i praktyka profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia i sportu iz zastosuvanniam informatsiinykh tekhnologii [Theory and practice of professional training of future specialists in physical education and sports with the use of information technology]*. (Extended abstract od D. dis.). Vinnytsia [in Ukrainian].
- Kornosenko, O. (2016). Profesiina pidhotovka maibutnikh fitnes-treneriv yak pedahohichna problema [Professional training of future fitness trainers as a pedagogical problem]. In Ye. Prystupa (Ed.), *Moloda sportyvna nauka Ukrainy [Young sports science of Ukraine]* (Vol. 20(3-4), pp. 85-91). Lviv [in Ukrainian].
- Kotyuk, I. O. (2006). Rol refleksii u formuvanni hotovnosti do vyboru profesii [The role of reflection in the formation of readiness to choose a profession]. *Applied psychology and social work*, 3, 67-71 [in Ukrainian].
- Kozii, M. K. (2001). *Psykhologo-pedahohichni umovy udoskonalennia pedahohichnoi praktyky studentiv [Psychological and pedagogical conditions for improving the pedagogical practice of students]*. Kyiv: Nats. ped. un-t im. M. P. Dragomanova [in Ukrainian].
- Lynenko, A. F. (1995). Hotovnist maibutnikh uchyteliv do pedahohichnoi diialnosti [Readiness of future teachers for pedagogical activity]. *Pedagogy and Psychology*, 1, 125-132 [in Ukrainian].
- Sushchenko, L. P. (2003). *Profesiina pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia ta sportu (teoretyko-metodolohichniy aspekt) [Professional training of future specialists in physical education and sports (theoretical and methodological aspect)]*. Zaporizhzhia: ZDU [in Ukrainian].
- Svatiev, A. V. (2011). Orhanizatsiia profesiinoi pidhotovky treneriv-vykladachiv do maibutnoi profesiinoi diialnosti u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [Organization of professional training of trainers-teachers for future professional activity in higher educational institutions of Ukraine]. *Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*, 3, 125-132 [in Ukrainian].
- Sviertniev, O. A., & Holub, L. O. (2019). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury v umovakh pedahohichnoi praktyky [Formation of professional competence of the future teacher of physical culture in the conditions of pedagogical practice]. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, 5, 161-165 [in Ukrainian].
- Volianiuk, N. Yu. (2004). Hotovnist do profesiino-pedahohichnoi diialnosti trenera-vykladacha, yak pokaznyk sub'iektnosti [Readiness for professional and pedagogical activity of a trainer-teacher as an indicator of subjectivity]. In S. D. Maksymenko (Ed.), *Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykhologii im. H. S. Kostiuksa APN Ukrainy [Collection of scientific works of the Institute of Psychology. GS Kostyuk, Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine]* (Vol. 4(1), pp. 90-96). Kyiv [in Ukrainian].

ALEXANDER SVERTNEV
EDUARD SHAPARENKO
SERGEY NOVIK
SERGEY GALUZA

FORMATION OF PROFESSIONAL READINESS OF FUTURE COACHES IN THE PROCESS OF INTERNSHIP

The modern view on formation of readiness of future trainers for professional activity in the course of passing of industrial practice is characterized. The structure of the coach's readiness for future professional activity as a set of motivational, cognitive, activity, creative and reflective components is substantiated. Emphasis is placed on the fact that from today's standpoint it is important to develop new approaches to the content and organization of industrial practice, which stimulate student activity to master professionally oriented knowledge, skills and abilities. It is shown that there is a need for theoretical justification of the form, content (diagnostic, organizational, communicative and motivational functions) and structure of production practice, as a necessary condition for the formation of readiness of future coaches for professional activity.

Key words: professional readiness; physical culture; sports; coach; practical training; industrial practice.

УДК 378.027.7

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249844>

БОГДАН КЛИК

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9175-5457>

(Київ)

Country: Ukraine

E-mail: bogdan_klyk96@ukr.net

ПІДГОТОВКА БАКАЛАВРІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ТУРИЗМ» В ІТАЛІЙСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ

Анотація. Представлено особливості підготовки бакалаврів за спеціальністю «Туризм» в італійських університетах шляхом аналізу освітніх програм та відповідних освітніх компонент в SAPIENZA Università degli Studi di Roma «La Sapienza»; Università degli Studi di Roma «Tor Vergata»; Università degli studi di Genova; Università degli Studi di Perugia; Università degli Studi di Catania. Схарактеризовано навчальні плани та відповідні освітні компоненти кожного університету, наявні науково-дослідні сектори, в рамках яких узагальнено дисципліни за спільними ознаками, кількість CFU (італійський відповідник ECTS), а також визначено специфіку дисциплін з урахуванням циклів освітньої діяльності (TAF – Tipologie di Attività Formative).

Ключові слова: бакалавр; спеціальність «Туризм»; університет; освітня програма; фахівець; навчальний план; науково-дослідні сектори.

Постановка проблеми. Італія є п'ятою за відвідуваністю туристичною країною в світі та третьою в Європі із загальної чисельності туристів (62 млн осіб станом на 2019 р.), поступаючись лише Франції та Іспанії (*TOP 20. The World's Most*, 2021). Такі високі показники з-поміж країн світу та Європи дають підстави стверджувати, що підготовка майбутніх фахівців сфери туризму в п'яти університетах Італії відповідно до світового рейтингу Shanghai Academic Ranking of World Universities (станом на 2020 р.): SAPIENZA Università degli Studi di Roma «La Sapienza»; Università degli Studi di Roma «Tor Vergata»; Università degli studi di Genova; Università degli Studi di Perugia; Università degli Studi di Catania, є високоякісною та конкурентоспроможною.

Беручи до уваги особливості освітніх компонент навчальних планів, науково-дослідні сектори, за якими вони згруповані, кількість CFU (італійський відповідник ECTS), цикли освітньої діяльності тощо, виникла нагальна потреба щодо аналізу цих аспектів в італійських ЗВО та запозичення кращих освітніх практик для модернізації освітньої підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ході проведення дослідження щодо особливостей підготовки бакалаврів за спеціальністю «Туризм» в італійських університетах здійснено аналіз першоджерел із досліджуваної теми – баз даних італійських університетів, що входять у світовий рейтинг Shanghai Academic Ranking of World Universities (станом на 2020 рік), зокрема: SAPIENZA Università degli Studi di Roma «La Sapienza»; Università degli Studi di Roma «Tor Vergata»; Università degli studi di Genova; Università degli Studi di Perugia; Università degli Studi di Catania.

З-поміж українських вчених зазначену проблему підготовки бакалаврів за спеціальністю «Туризм» в італійських університетах досліджували: Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. (2012), Поддубей О. В. (2019) та ін.

Мета статті. Висвітлити підготовку бакалаврів за спеціальністю «Туризм» у ЗВО Італії шляхом здійснення аналізу освітніх програм та відповідних освітніх компонент в SAPIENZA Università degli Studi di Roma «La Sapienza»; Università degli Studi di Roma «Tor Vergata»; Università degli studi di Genova; Università degli Studi di Perugia; Università degli Studi di Catania.

Основні результати дослідження. Підготовка майбутніх фахівців у сфері туризму ЗВО Італії є багатогранним процесом із включенням різних за специфікою навчальних дисциплін, сутність яких полягає в наданні базових знань та навичок майбутнім випускникам та, зокрема, інтегруванню в навчальний процес циклу спеціалізованих дисциплін, як-от юридичних, економічних тощо.

Відповідно до світового рейтингу Shanghai Academic Ranking of World Universities (2020 р.) найкращими у підготовці майбутніх фахівців зі спеціальності «Туризм» є п'ять університетів Італії: SAPIENZA Università degli Studi di Roma «La Sapienza»; Università degli Studi di Roma «Tor Vergata»;

Università degli studi di Genova; Università degli Studi di Perugia; Università degli Studi di Catania (*Shanghai Academic Ranking, 2020*).

У SAPIENZA Università degli Studi di Roma «La Sapienza» для успішної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму навчальний процес за ОКР бакалавр (ОП – Scienze del turismo (Наука про туризм) (*Scienze del turis, 2021*) відбувається із залученням широкого спектру дисциплін, як професійного спрямування, так і дисциплін юридичного, економічного та лінгвістичного спрямування, що забезпечує не тільки високий професійний, але і всебічний розвиток конкурентоспроможних спеціалістів. Зокрема, ОКР бакалавр у цьому ЗВО має термін навчання близько трьох років і кожен з курсів навчання поділяється на два цикли: перший – основний цикл дисциплін та другий – додатковий (табл. 1) (*Percorso formativo, 2021*).

Таблиця 1

Навчальний план підготовки фахівців сфери туризму в SAPIENZA Università degli Studi di Roma «La Sapienza»

Дисципліна	Семестр	CFU	SSD
Перший рік навчання			
Основний цикл дисциплін			
Основи економіки та економічної політики (1021268 - FONDAMENTI DI ECONOMIA E POLITICA ECONOMICA)	I	6	SECS-P / 01
Соціологія туризму (1022516 - SOCIOLOGIA DEL TURISMO)	I	6	SPS / 10
Англійська мова (1020939 - LINGUA INGLESE)	I	12	L-LIN / 12
Географія туризму (1036024 - GEOGRAFIA DEL TURISMO)	II	12	M-GGR / 01
Іспанська мова (1021422 - LINGUA SPAGNOLA)	II	12	L-LIN / 07
Місцева та галузева економічна політика (10592738 - POLITICHE ECONOMICHE LOCALI E SETTORIALI)	II	9	SECS-S / 03
Додатковий цикл дисциплін			
Загальна психологія (1023709 - PSICOLOGIA GENERALE)	I	6	M-PSI / 01
Румунська мова та література (1048004 - LINGUA E LETTERATURA ROMENA I)	I	6	L-LIN / 17
Румунська мова та література (1048004 - LINGUA E LETTERATURA ROMENA I)	II	6	L-LIN / 17
Основна статистика (10592604 - STATISTICA DI BASE)	II	6	SECS-S / 01
Другий рік навчання			
Основний цикл дисциплін			
Суспільне законодавство (1023962 - DIRITTO PUBBLICO)	I	6	IUS / 09
Медіологія (1036566 - MEDILOGIA)	I	6	SPS / 08
Історія сучасного мистецтва (1005268 - STORIA DELL'ARTE CONTEMPORANEA)	I	6	L-ART / 03
Економіка розвитку (98422 - ECONOMIA DELLO SVILUPPO)	II	9	SECS-P / 01
Стажування (практика) (AAF1044 - TIROCINIO)	II	6	
Додатковий цикл дисциплін			
Трудове право (1009300 - DIRITTO DEL LAVORO)	I	6	IUS / 07
Право Європейського Союзу (1013709 - DIRITTO DELL'UNIONE EUROPEA)	II	6	IUS / 14
Навігаційне право (1038063 - DIRITTO DELLA NAVIGAZIONE)	I	12	IUS / 06
Застосування інформаційних технологій в культурній спадщині (1024479 - INFORMATICA APPLICATA AI BENI CULTURALI I)	I	12	INF / 01
Класична археологія (1025967 - ARCHEOLOGIA CLASSICA)	I	6	L-ANT / 07
Грецька старовина (1036027 - ANTICHITA' GRECHE)	I	6	L-ANT / 02
Третій рік навчання			
Основний цикл дисциплін			
Античні та римські установи (1044234 - ANTICHITA' E ISTITUZIONI ROMANE)	I	6	L-ANT / 03
Політична економіка (1009307 - ECONOMIA POLITICA)	I	6	SECS-P / 01
Зв'язок культурної спадщини та території (10592539 - COMUNICAZIONE DEI BENI CULTURALI E DEL TERRITORIO)	I	6	SPS / 08
Економіка та управління туристичними підприємствами (1026792 - ECONOMIA E GESTIONE DELLE IMPRESE TURISTICHE)	II	12	SECS-P / 08
Стажування (практика) в компаніях, державних або приватних установах, професійних об'єднаннях (AAF1176 - PER STAGES E TIROCINI PRESSO IMPRESE, ENTI PUBBLICI O PRIVATI, ORDINI PROFESSIONALE)	II	6	
Заключний іспит (AAF1004 - PROVA FINALE)	II	6	
Додатковий цикл дисциплін			
Порівняльне публічне право (1009308 - DIRITTO PUBBLICO COMPARATO)	I	6	IUS / 21
Археологія та мистецтво стародавнього сходу (1035599 - ARCHEOLOGIA E STORIA DELL'ARTE DEL VICINO ORIENTE ANTICO I)	I	6	L-OR / 05
Культурна антропологія (1024127 - ANTROPOLOGIA CULTURALE I A)	II	6	M-DEA / 01

Джерело: складено автором на основі: Percorso formativo.

З огляду на дані таблиці 1 вбачаємо, що загалом дисципліни навчального плану університету SAPIENZA Università degli Studi di Roma «La Sapienza» можна поділити на блоки, які корелюються з науково-дослідними секторами (Settori scientifico-disciplinari) Італії (*Elenco dei settori*, 2021):

блок професійно-орієнтованих дисциплін, до складу якого входять такі освітні компоненти: «Географія туризму», «Соціологія туризму», що дають змогу набутти теоретичних навичок у профільних дисциплінах;

- блок юридичних дисциплін, з-поміж яких: «Суспільне законодавство», «Трудове право», «Право Європейського Союзу», «Навігаційне право», «Порівняльне публічне право» тощо, завдяки яким здобувачі вищої освіти можуть отримати теоретичні знання про юридичні аспекти ведення туристичного бізнесу, нормативно-правові акти в сфері туризму тощо;

- блок економічних дисциплін – «Основи економіки та економічної політики», «Основна статистика», «Економіка розвитку», «Економіка та управління туристичними підприємствами» тощо, які зорієнтовані на здобуття знань про економіку, особливості організації бізнес-діяльності, ведення туристичного бізнесу, ведення розрахунків на туристичному підприємстві тощо;

- блок політико-психологічних дисциплін – «Загальна психологія», «Політична економіка», «Соціологія туризму», «Основи економіки та економічної політики», «Місцева та галузева економічна політика» тощо, полягає в опануванні студентами особливостей політичного, психологічного та соціологічного аспектів розвитку туризму та здійснення туристичної діяльності;

- блок культурно-освітніх дисциплін – «Історія сучасного мистецтва», «Застосування інформаційних технологій в культурній спадщині», «Класична археологія», «Грецька старовина», «Античні та римські установи», «Зв'язок культурної спадщини та території», «Археологія та мистецтво стародавнього сходу», «Культурна антропологія» тощо, у процесі вивчення яких студенти отримують теоретичні знання про культурно-історичну спадщину передусім Італії та різних країн світу, багатоманітні види туристичних ресурсів тощо;

- блок лінгвістичних дисциплін – «Англійська мова», «Іспанська мова», «Румунська мова та література», завдяки яким набуваються практичні навички володіння іноземними мовами, здійснюється розвиток артикуляційного апарату, що сприяє затребуваності на ринку праці Італії та країн-учасниць Болонського процесу тощо.

Істотне значення при підготовці майбутніх фахівців сфери туризму в SAPIENZA Università degli Studi di Roma «La Sapienza» має стажування, що дає змогу студентам закріпити отримані теоретичні знання на практиці в туристичних компаніях із загальним об'ємом 12 кредитів CFU (італійський відповідник ECTS) на другому та третьому році навчання (6/6) (*What are university*, 2021). Актуальними є дисципліни інформаційно-комунікаційного блоку, що зумовлено диджиталізацією різних безпосередніх та опосередкованих дисциплін сфери туризму.

Водночас перелік дисциплін в університетах різниться відповідно до специфіки початкової програми, зокрема в університеті SAPIENZA Università degli Studi di Roma «La Sapienza» – це Scienze del turismo (Наука про туризм), що охоплює перелік великої кількості різних освітніх компонент у навчальному плані (*Scienze del turismo*, 2021).

В університеті Università degli studi di Genova в навчальному плані освітньої програми Scienze del turismo: impresa, cultura e territorio (Наука про туризм: бізнес, культура галузі) (*Scienze del turismo*, 2021) присутні тотожні ознаки освітніх компонент з навчальним планом SAPIENZA Università, що відображається у групуванні дисциплін за науково-дослідними секторами, кількістю CFU тощо (табл. 2) (*Programmazione didattica coorte*, 2021).

Таблиця 2.

Навчальний план підготовки фахівців сфери туризму в Università degli studi di Genova

Дисципліна	Семестр	CFU	SSD
Перший рік навчання			
Англійська мова (83689 - LINGUA INGLESE)	I/II	12	L-LIN / 12
Французька мова (83675 - LINGUA FRANCESE)	I/II	12	L-LIN / 04
Приватне законодавство туристичної діяльності (83674 - DIRITTO PRIVATO PER LE ATTIVITA' TURISTICHE)	I	6	IUS / 01
Законодавство туризму та культурної спадщини (83673 - LEGISLAZIONE DEL TURISMO E DEI BENI CULTURALI)	I	6	IUS / 09

Дисципліна	Семестр	CFU	SSD
Бізнес-економіка (41139 - ECONOMIA AZIENDALE (IM))	II	9	SECS-P / 07
Географія туризму: новий туризм для нових ринків (83691- GEOGRAFIA DEL TURISMO: NUOVI TURISMI PER NUOVI MERCATI)	II	6	M-GGR / 02
Економіка туризму (65273 - ECONOMIA DEL TURISMO)	I	9	SECS-P / 02
Політична економіка (83681 - ECONOMIA POLITICA)	II	9	SECS-P / 01
Економічна історія туризму (83682 - STORIA ECONOMICA DEL TURISMO)	I	9	SECS-P / 12
Дисципліни за вибором студента			
Право; Бізнес-економіка; Економіка морських компаній, логістика і транспорт; Економіка та торгівля; Наука про туризм: бізнес, культура та території			
Російська мова (83709 - LINGUA RUSSA)	I	6	L-LIN / 21
Другий рік навчання			
Англійська мова (83689 - LINGUA INGLESE)	I/II	6	L-LIN / 12
Французька мова (83675 - LINGUA FRANCESE)	I/II	6	L-LIN / 04
Географія ландшафтів та навколишнього середовища (83690 - GEOGRAFIA DEL PAESAGGIO E DELL'AMBIENTE)	II	6	M-GGR / 01
Територіальне покращення культурно-музейної спадщини (83678 - VALORIZZAZIONE TERRITORIALE DEI BENI CULTURALI E MUSEALI)	I	9	L-ART / 04
Соціологія туризму (83695 - SOCIOLOGIA DEL TURISMO)	II	9	SPS / 07
Економіка управління бізнесом і туристичними напрямками (83692 - ECONOMIA E GESTIONE DELLE IMPRESE)	II	9	SECS-P / 08
Загальний облік (83760 - RAGIONERIA GENERALE)	I	9	SECS-P / 07
Бізнес-економіка та управління (83693 - ECONOMIA E GESTIONE DELLE IMPRESE E DELLE DESTINAZIONI TURISTICHE)	I	9	SECS-P / 08
Стажування (57451 - TIROCINIO)	II	6	
Дисципліни за вибором студента			
Право; Бізнес-економіка; Економіка морських компаній, логістика і транспорт; Економіка та торгівля; Наука про туризм: бізнес, культура та території			
Російська мова (83709 - LINGUA RUSSA)	I	6	L-LIN / 21
Статистика для туризму (83711 - STATISTICA PER IL TURISMO)	I	9	SECS-S / 01
Третій рік навчання			
Археологія та організація археологічних сайтів (83699 - ARCHEOLOGIA E ORGANIZZAZIONE DEI MUSEI E DELLE AREE ARCHEOLOGICHE)	I	6	L-ANT / 08
Туризм-маркетинг (64832 - MARKETING DEL TURISMO)	I	9	SECS-P / 08
Операційні дослідження в галузі туризму та управління (83700 - RICERCA OPERATIVA PER IL TURISMO E REVENUE MANAGEMENT)	II	9	MAT / 09
ІКТ, мультимедіа та веб-системи для туризму (83696 - ICT, SISTEMI MULTIMEDIALI E WEB PER IL TURISMO)	II	9	ING-INF / 05
Стажування (57451 - TIROCINIO)	II	6	
Дисципліни за вибором студента			
Право; Бізнес-економіка; Економіка морських компаній, логістика і транспорт; Економіка та торгівля; Наука про туризм: бізнес, культура та території			
Російська мова (83709 - LINGUA RUSSA)	I	6	L-LIN / 21
Статистика для туризму (83711 - STATISTICA PER IL TURISMO)	I	9	SECS-S / 01
Заключний іспит з науки про туризм (83706 - PROVA FINALE SCIENZE DEL TURISMO IM)	II	6	

Джерело: складено автором на основі: PROGRAMMAZIONE DIDATTICA COORTE A.A. 2021/2022 CORSO DI LAUREA in 9912 SCIENZE DEL TURISMO: IMPRESA, CULTURA E TERRITORIO (classe L-15).

За результатами даних таблиці 2 можна зробити висновок, що навчальний план Università degli studi di Genova тотожний за методологічними підходами щодо групування, кількістю CFU, певними спільними дисциплінами, як-от: «Географія туризму», «Соціологія туризму», компоненти лінгвістичного спрямування тощо. Проте, слід зазначити, що серед освітніх компонент в цьому ЗВО присутні дисципліни, які здобувачі вищої освіти можуть обирати за власним бажанням, тобто вибіркові, зокрема: «Право», «Бізнес-економіка», «Економіка морських компаній, логістика і транспорт», «Економіка та торгівля», «Наука про туризм: бізнес, культура та території». Наведені вибіркові дисципліни є усталені для студентів, які щороку можуть обрати для вивчення нову чи продовжити ту ж з попереднього навчального року. Загалом, освітні компоненти університету Università degli studi di Genova можна поділити на (*Programmazione didattica coorte, 2021*) :

- блок професійно-орієнтованих дисциплін, до яких віднесено: «Географія туризму: новий туризм для нових ринків», «Наука про туризм: бізнес, культура та території», «Географія ландшафтів та навколишнього середовища», що зорієнтовані на формування теоретичного базису туристичної науки у здобувачів вищої освіти на подальше практичне закріплення набутих знань;
- блок дисциплін юридичного спрямування представлені такими компонентами: «Приватне законодавство туристичної діяльності», «Законодавство туризму та культурної спадщини» та «Право»;
- блок економічних компонент: «Бізнес-економіка», «Економіка туризму», «Економіка та торгівля», «Економіка управління бізнесом і туристичними напрямками», «Загальний облік», «Туризм-маркетинг» тощо.

Блок політико-соціологічних дисциплін базується лише на одній компоненті – «Соціологія туризму»; блок інформаційно-комунікаційних компонент – «ІКТ, мультимедіа та веб-системи для туризму» тощо. На стажування, передбаченому навчальним планом на другому та третьому році навчання виділено загалом 12 CFU (кредитів ECTS). Також потрібно звернути увагу на вагомий акцент у навчальному процесі щодо вивчення іноземних мов, зокрема англійської, французької, російської тощо, де загалом виділяють 6 CFU (кредитів ECTS), проте англійська та французька вивчаються на двох семестрах, російська – на першому.

У ZBO Università degli Studi di Perugia освітні компоненти навчального плану підготовки фахівців сфери туризму відповідно до ОП – Corso di Laurea in Economia del Turismo (Економіка туризму) мають відповідне спрямування до спеціалізації освітньої програми. Незважаючи на те, що не вказуються науково-дослідні сектори, групування дисциплін за однорідними ознаками є аналогічним до SAPIENZA Università та Università degli studi di Genova (табл. 3).

Таблиця 3

Навчальний план підготовки фахівців сфери туризму в Università degli Studi di Perugia

Дисципліна	Семестр	CFU
Перший рік навчання		
Англійська мова (LINGUA INGLESE)	I/II	9
Бізнес-економіка (ECONOMIA AZIENDALE)	I	9
Публічне право (ISTITUZIONI DI DIRITTO PUBBLICO)	I	9
Загальна математика (MATEMATICA GENERALE)	I	9
Установи приватного права (ISTITUZIONI DI DIRITTO PRIVATO E DIRITTO DEL MERCATO)	II	9
Мікроекономіка (MICROECONOMIA)	II	9
Другий рік навчання		
Комерційне право (DIRITTO COMMERCIALE)	I	6
ІТ-лабораторія управління туризмом (LABORATORIO INFORMATICO DI MANAGEMENT DEL TURISMO)	I	3
Макроекономіка (MACROECONOMIA)	I	9
Облік та бюджет туристичних підприємств (CONTABILITA' E BILANCIO DELLE IMPRESE TURISTICHE)	II	9
Економіка та управління туристичними підприємствами (ECONOMIA E GESTIONE DELLE IMPRESE TURISTICHE)	II	9
Міжнародна економіка (ECONOMIA INTERNAZIONALE)	II	6
Фінансова математика та оптимізація туристичних підприємств (MATEMATICA FINANZIARIA E OTTIMIZZAZIONE PER LE IMPRESE TURISTICHE)	II	6
Статистика для туризму (STATISTICA PER IL TURISMO)	II	9
Вибіркові навчальні дисципліни		
Право ринків та фінансових посередників (DIRITTO DEI MERCATI E DEGLI INTERMEDIARI FINANZIARI)	II	6
Трудовий кодекс (DIRITTO DEL LAVORO)	II	6
Законодавство в галузі банкрутства ()	II	6
Податкове право (DIRITTO TRIBUTARIO)	I	6
Економіка меблевого ринку (ECONOMIA DEL MERCATO MOBILIARE)	II	6
Економіка та управління некомерційними організаціями (ECONOMIA E AMMINISTRAZIONE DELLE ORGANIZZAZIONI NON PROFIT)	I	6
Економіка та управління банком (ECONOMIA E GESTIONE DELLA BANCA)	II	6
Промислова економіка (ECONOMIA INDUSTRIALE)	I/II	6
Грошова економіка та кредит (ECONOMIA MONETARIA E CREDITIZIA)	II	6
Політична економіка (POLITICA ECONOMICA)	I	6
Роздрібний маркетинг (RETAIL MARKETING)	I	6
Ревізія компанії (REVISIONE AZIENDALE)	II	6
Фінансова наука (SCIENZA DELLE FINANZE)	II	6
Математична теорія фінансових активів (TEORIA MATEMATICA DEL PORTAFOGLIO)	I	6

Дисципліна	Семестр	CFU
Третій рік навчання		
Заключний іспит (PROVA FINALE)	I/II	6
Друга іноземна мова Європейського Союзу (SECONDA LINGUA STRANIERA DELL' UNIONE EUROPEA)	I/II	6
Практика (TIROCINIO FORMATIVO)	I/II	6
Управління галузями (DESTINATION MANAGEMENT)	I	9
Право економіки культурної спадщини (DIRITTO DELL'ECONOMIA DEI BENI CULTURALI)	I	9
Соціологія туризму (SOCIOLOGIA DEL TURISMO)	I	9
Економіка культурної спадщини (ECONOMIA DEI BENI CULTURALI)	II	6
Фінансові системи та інструменти для туристичних підприємств (SISTEMI E STRUMENTI FINANZIARI PER LE IMPRESE TURISTICHE)	II	6

Джерело: складено автором на основі: Informazioni sul corso - Regolamento 2021. Corso di laurea in Economia del turismo.

Відповідно наведених даних у таблиці 3 встановлено, що в університеті Università degli Studi di Perugia зберігається принцип блокового розмежування як і в двох попередніх університетах. Однею з особливостей цього навчального плану є відсутність блоку професійно-орієнтованих дисциплін, оскільки ОП цього університету Corso di Laurea in Economia del Turismo (Економіка туризму) передбачає підготовку фахівців саме в сфері економіки туризму та відповідно, веденні туристичного бізнесу. З огляду на це, відзначимо такі блоки освітніх компонент:

- блок юридичних дисциплін, який представлений досить широким спектром освітніх компонент, спрямованих на отримання всебічної теоретичної підготовки в галузі права з метою успішного ведення туристичного бізнесу в правовому полі: «Публічне право», «Установи приватного права», «Комерційне право», «Право ринків та фінансових посередників», «Трудовий кодекс», «Податкове право» тощо;
- блок економічних дисциплін вирізняється широким різноманіттям економіко-математичних компонент, що передбачає багатоаспектне вивчення економічних особливостей ведення туристичного бізнесу, зокрема: «Бізнес-економіка», «Мікроекономіка», «Макроекономіка», «Облік та бюджет туристичних підприємств», «Міжнародна економіка», «Економіка та управління некомерційними організаціями», «Грошова економіка та кредит», «Фінансова наука», «Маркетинг туристичних підприємств» тощо.

Стосовно лінгвістичного та ІКТ аспектів, то перевага надається вивченню «Англійської мови» та другої іноземної мови Європейського Союзу (оскільки в навчальному плані не конкретизується яка саме мова, то можна припустити, що це німецька чи французька, оскільки саме ці дві мови посідають другу (32%) і третю (26%) позицію після англійської (51%) в країнах-членах ЄС) (*Despite Brexit, English Remains*, 2021). Для проходження практики у підготовці майбутніх фахівців сфери туризму навчальним планом на третьому році навчання передбачено загалом 12 CFU (кредитів ECTS) у першому та другому півріччі, тобто по 6 CFU (кредитів ECTS).

В університеті Università degli Studi di Catania за ОП – Scienze del turismo (Наука про туризм) має свої особливості щодо освітніх компонент у навчальному плані порівняно з університетами Салієнці, Генуї та Перуджі (табл. 4) (*Corso di laurea in Scienze*, 2021).

Таблиця 4

Навчальний план підготовки фахівців сфери туризму в Università degli Studi di Catania

Дисципліна	Семестр	CFU	SSD	Цикл дисциплін
Перший рік навчання				
Класична археологія (Archeologia classica (71799))	I	9	L-ANT/07	B
Елементи економіки (Elementi di economia (1003691))	I	8	SECS-P/02	B
Історія Греції (Storia greca (71797))	I	9	L-ANT/02	B
Історія Риму (Storia romana (9793985))	I	9	L-ANT/03	B
Факультативний курс (Insegnamento a scelta)	I	6		D
Англійська мова (Lingua inglese (9794010))	II	9	L-LIN/12	A
Дисципліни на вибір:				
Антропологія культурної спадщини (Antropologia del patrimonio culturale (9793994))	II	6	M-DEA/01	C

Дисципліна	Семестр	CFU	SSD	Цикл дисциплін
Передісторія Сицилії (Preistoria della Sicilia (9794057))	II	6	L-ANT/01	C
Історія стародавньої Сицилії (Storia della Sicilia antica (71802))	II	6	L-ANT/03	C
Статистика туризму (Statistica per il turismo (9794038))	II	6	SECS-S/01	A
Другий рік навчання				
Економіка туризму (Economia del turismo (1008015))	I	8	SECS-P/06	B
Дисципліни на вибір:				
Публічне право (Istituzioni di diritto pubblico (1000011))	I	8	IUS/09	A
Туристичне законодавство (Legislazione del turismo (1011377))	I	8	IUS/09	A
Історія Середньовіччя (Storia medievale (1000048))	I	9	M-STO/01	B
Англійська мова (Lingua inglese 2 (9793996))	I	6	L-LIN/12	C
Навчально-орієнтаційна практика (Tirocini formativi e di orientamento (1000981))	I			F
Дисципліни на вибір:				
Музеєлогія та музеєграфія (Museologia e museografia (1003744))	II	6	L-ART/04	B
Історія середньовічного мистецтва (Storia dell'arte medievale (9794039))	II	6	L-ART/01	B
Історія сучасного мистецтва (Storia dell'arte moderna (1008011))	II	6	L-ART/02	B
Дисципліни на вибір:				
Психологія туризму (Psicologia del turismo (9793998))	II	9	M-PSI/01	B
Соціологія туристичних інновацій (Sociologia dell'innovazione turistica (9793999))	II	9	SPS/07	B
Соціологія культурно-комунікаційних процесів (Sociologia dei processi culturali e comunicativi (1016628))	II	9	SPS/08	B
Дисципліни на вибір:				
Християнська середньовічна археологія (Archeologia cristiana e medievale (71803))	II	6	L-ANT/08	C
Археологія Сицилії та Великої Греції (Archeologia della Sicilia e della Magna Grecia (1003743))	II	6	L-ANT/07	C
Історія сучасної Сицилії (Storia della Sicilia moderna (1005978))			M-STO/02	C
Третій рік навчання				
Географія туризму (Geografia del turismo (1013517))	I	9	M-GGR/01	A
Інформаційні технології в організації туристичних послуг (Informatica per l'organizzazione dei servizi turistici (9794000))	I	8	INF/01	B
Дисципліни на вибір:				
Французька мова (Lingua francese (71804))	I	9	L-LIN/04	A
Іспанська мова (Lingua spagnola (71806))	I	9	L-LIN/07	A
Німецька мова (Lingua tedesca (71808))	I	9	L-LIN/14	A
Дисципліни на вибір:				
Аналіз та дослідження ринків (Analisi e ricerche di mercato (9794001))	I	6	SECS-P/08	A
Економіка та менеджмент туристичного бізнесу (Economia e gestione delle imprese turistiche (9794002))	I	6	SECS-P/08	A
Стажування (Stages e tirocini (9794042))	I	9		S
Історія сучасності та новітня історія (C.I. Storia dell'età moderna e contemporanea: (9794163)):		13		
1. Історія сучасності (Storia moderna)	II	9	M-STO/04	B
2. Новітня історія (Storia contemporanea)		6		
Факультативний курс (Insegnamento a scelta)	II	6		D
Тип випускного іспиту на вибір (Una tipologia di prova finale a scelta tra):				
1. Підсумковий іспит (Prova finale (1000971))		3		
2. Підсумковий іспит (Prova finale: (9794045)):				
Дослідження закордоном для підготовки до підсумкового іспиту (Ricerca all'estero per la preparazione della prova finale)	II	1		E
Складання та обговорення підсумкового іспиту (Redazione e discussione della prova finale)		2		

Джерело: складено автором на основі: Corso di laurea in Scienze del turismo (L 15). PIANO UFFICIALE DEGLI STUDI. COORTE 2019/2022.

В університеті Università degli Studi di Catania (табл. 4) принцип групування освітніх компонент у блоки відповідно до науково-дослідних секторів зберігається, та все ж, у навчальному плані цього ЗВО групування відбуваються також за відповідними циклами освітньої діяльності – А, В, С, D, E, F/S тощо. В італійських ЗВО діють цикли освітньої діяльності (TAF – Tipologie di Attività Formative), які характеризують освітні програми за шістьма критеріями: А – базові компоненти (attività di base); В – спеціальні компоненти (attività caratterizzanti); С – супутні та додаткові компоненти (attività affini); D – вибіркові освітні компоненти (attività a scelta dello studente); E – підсумковий іспит (attività riservate alla prova finale e alla conoscenza di una lingua straniera); F/S – освітні компоненти, пов'язані з практикою та стажуванням (ulteriori attività formative (avvio alla logica, abilità informatiche, altre attività, professionalizzanti ecc.)) (Cosa sono le TAF, 2021).

На основі аналізу освітніх компонент навчального плану в Università degli Studi di Catania констатуємо такі блоки:

- блок історико-археологічних дисциплін, які спрямовані на вивчення історико-культурних особливостей та ресурсів щодо їхніх переваг у розвитку сфери туризму, а також регіональних особливостей о. Сицилія, з-поміж яких: «Класична археологія», «Історія Греції», «Історія Риму», «Передісторія Сицилії», «Історія стародавньої Сицилії», «Історія Середньовіччя», «Історія сучасного мистецтва», «Археологія Сицилії та Великої Греції» тощо;
- блок лінгвістичних дисциплін, який представлений обов'язковою англійською мовою та вибірковими дисциплінами мовленнєвого спрямування – німецька, іспанська чи французька мови;
- блок дисциплін економічного вектору: «Елементи економіки», «Економіка туризму», «Аналіз та дослідження ринків», «Економіка та менеджмент туристичного бізнесу» тощо.
- Блок професійно-орієнтованих дисциплін з комбінуванням елементів політико-соціологічних наук та психології включає: «Психологія туризму» та «Соціологія туристичних інновацій»; блок дисциплін юридичного спрямування представлений двома освітніми компонентами – «Публічне право» та «Туристичне законодавство»; блок дисциплін ІКТ – «Інформаційні технології в організації туристичних послуг» тощо. Стосовно практичного складника підготовки майбутніх фахівців сфери туризму, то тут присутня навчально-орієнтаційна практика, яка є вибірковим компонентом на другому році навчання, як і стажування, що проводиться на третьому році навчання на першому семестрі з кількістю 9 CFU (кредитів ECTS).

Висновки і перспективи подальших розвідок. За результатами проведеного аналізу навчальних планів за спеціальністю «Туризм» ОКР бакалавр у ЗВО Італії можна виокремити такі спільні ознаки: наявність широкого спектру дисциплін в навчальних планах із умілим поєднанням профільних дисциплін відповідно до спеціалізації ОП; превалювання трьох основних векторів з-поміж освітніх компонент – економічного, юридичного та лінгвістичного; тотожна кількість CFU (кредитів ECTS) – 12, під час проведення стажування, за винятком Università degli Studi di Catania, де передбачено 9 CFU (кредитів ECTS). З-поміж головних відмінностей слід відзначити відповідну циклічність освітніх компонент та відсутність в окремих університетах вибірових дисциплін тощо.

На основі проведеного аналізу освітніх компонент п'яти університетів (SAPIENZA Università degli Studi di Roma «La Sapienza»; Università degli Studi di Roma «Tor Vergata»; Università degli studi di Genova; Università degli Studi di Perugia; Università degli Studi di Catania) можна стверджувати, що в Італії успішно сформовано системну підготовку бакалаврів зі спеціальності «Туризм», яка є практико орієнтованою, із розгалуженим спектром різногалузевих навчальних дисциплін, що дає змогу забезпечувати високоякісну підготовку майбутніх фахівців сфери туризму, які будуть конкурентоспроможними на ринку праці Італії та країн-учасниць Болонського процесу. Така змістовна підготовка фахівців сфери туризму є запорукою успішного функціонування галузі туризму в Італії та утверджуватиме її, як одну з найпопулярніших туристичних дестинацій (п'ята позиція в світі) з відповідним взірцевим рівнем надання послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Поддубей О. В. Аналіз поняття «професійна підготовка» у вітчизняних і зарубіжних наукових працях. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. Вип. 5(118). С. 19–24.
- Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика. Рівне : Овід, 2012. 352 с.

- Cheia G. Research methods in tourism. *Scientific Annals of Stefan cel Mare University of Suceava Geography Series*. 2010. Vol. 19 (2). P. 81–95. URL: https://www.researchgate.net/publication/307685405_RESEARCH_METHODS_IN_TOURISM
- Concorso di ammissione al corso di Laurea Triennale in turismo enogastronomico (tureg) (1-15). Macroarea di Lettere e Filosofia. SCADENZA IMMATRICOLAZIONE: 30/09/2021. URL: file:///D:/Downloads/2021-2022_GRADUATORIA%20TUREG%201%20TORNATA.pdf
- Corso di Laurea in Economia del Turismo. URL: https://www.econ.unipg.it/didattica/assisi/laurea-in-economia-del-turismo_
- Corso di laurea in Scienze del turismo (L 15). Piano ufficiale degli studi. Coorte 2019/2022. URL: <http://www.disfor.unict.it/sites/default/files/files/L-15%20Scienze%20del%20turismo%20coorte%202019-22%20.pdf>
- Cosa sono le TAF - Tipologie di Attività Formative? URL: <https://www.unime.it/it/dipartimenti/economia/faq>
- Despite Brexit, English Remains The EU's Most Spoken Language By Far. URL: <https://www.forbes.com/sites/dave-keating/2020/02/06/despite-brexit-english-remains-the-eus-most-spoken-language-by-far/?sh=193f3176412f>
- Elenco dei settori scientifico-disciplinari : allegato A. (2000). URL: <http://www.miur.it/UserFiles/115.htm>
- Elenco dei settori scientifico-disciplinari. URL: https://www.cun.it/uploads/storico/settori_scientifico_disciplinari_english.pdf Informazioni sul corso - Regolamento 2021. Corso di laurea in Economia del turismo. URL: <https://www.econ.unipg.it/didattica/assisi/laurea-in-economia-del-turismo/info-economia-turismo-assisi?id-corso=175&annoregolamento=2021&idpds=6531>
- Macroarea di lettere e filosofia. Dipartimento di Storia, patrimonio culturale, formazione e società. Passaggi fondamentali e punti di attenzione. rif. bando di concorso (approvato con D.R.1351 del 08/06/2021). Per l'ammissione al corso di laurea professionalizzante in "turismo enogastronomico (tureg)". Classe L-15 (D.M. 270/2004). A.A. 2021/2022. URL: file:///D:/Downloads/RIEPILOGO%20SCADENZE%20e%20ADEMPIMENTI%20_%20bando%20ammissione%20TUREG%202021-22%20.pdf
- Macroarea di lettere e filosofia. Prot. n. 29203 del 08/06/2021 - Decreto 1351/2021. Dipartimento di Storia, patrimonio culturale, formazione e società. Bando di concorso per l'ammissione al corso di laurea professionalizzante in "turismo enogastronomico (tureg)". Classe L-15 (D.M. 270/2004.) A.A. 2021/2022. URL: file:///D:/Downloads/Bando%20ammissione%20CdL%20TUREG_%202021-2022%20.pdf
- Percorso formativo. URL: <https://corsidilaurea.uniroma1.it/it/corso/2021/30432/cds>
- Programmazione didattica coorte a.a. 2021/2022 corso di laurea in 9912 scienze del turismo: impresa, cultura e territorio (classe L-15). URL: https://servizionline.unige.it/unige/stampa_manifesto/PD/2021/9912.html
- Scienze del turismo. Laurea. URL: <https://corsidilaurea.uniroma1.it/it/corso/2020/30432/home>
- Scienze del turismo. URL: <https://www.unict.it/en/node/11367>
- Scienze del turismo: impresa, cultura e territorio. URL: https://corsi.unige.it/9912_
- Shanghai Academic Ranking of World Universities 2020. URL: <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2020>
- TOP 20 The World's Most Visited Countries 2020. URL: <https://romecitynow.com/the-worlds-most-visited-countries-2020>
- Tourism in scientific research / ed.: W. Alejziak, R. Winiarski. Kraków, 2005. 291 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/284725884_TOURISM_IN_SCIENTIFIC_RESEARCH
- Turismo enogastronomico. URL: https://web.uniroma2.it/module/name/Content/newlang/italiano/navpath/OFF/section_parent/6942
- What are university educational credits - CFU. URL: <https://www.unibo.it/en/teaching/enrolment-transfer-and-final-examination/the-university-system/what-are-university-learning-credits-cfu>

REFERENCES

- Alejziak, W., & Winiarski, R. (Ed.). (2005). *Tourism in scientific research*. Kraków. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/284725884_TOURISM_IN_SCIENTIFIC_RESEARCH
- Cheia, G. (2010). Research methods in tourism. *Scientific Annals of Stefan cel Mare University of Suceava Geography Series*, 19 (2), 81-95. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/307685405_RESEARCH_METHODS_IN_TOURISM
- Concorso di ammissione al corso di Laurea Triennale in turismo enogastronomico (tureg) (1-15). Macroarea di Lettere e Filosofia. SCADENZA IMMATRICOLAZIONE: 30/09/2021. (2021). Retrieved from file:///D:/Downloads/2021-2022_GRADUATORIA%20TUREG%201%20TORNATA.pdf
- Corso di Laurea in Economia del Turismo. (2021). Retrieved from https://www.econ.unipg.it/didattica/assisi/laurea-in-economia-del-turismo_
- Corso di laurea in Scienze del turismo (L 15). Piano ufficiale degli studi. Coorte 2019/2022. (2021). Retrieved from <http://www.disfor.unict.it/sites/default/files/files/L-15%20Scienze%20del%20turismo%20coorte%202019-22%20.pdf>

- 22%20.pdf Despite Brexit, *English Remains The EU's Most Spoken Language By Far*. (2021). Retrived from <https://www.forbes.com/sites/davekeating/2020/02/06/despite-brexit-english-remains-the-eus-most-spoken-language-by-far/?sh=193f3176412f>
- Cosa sono le TAF - Tipologie di Attività Formative?* (2021). Retrived from <https://www.unime.it/it/dipartimenti/economia/faq>
- Elenco dei settori scientifico-disciplinari : allegato A*. (2000). Retrived from <http://www.miur.it/UserFiles/115.htm>
- Elenco dei settori scientifico-disciplinari*. (2021). Retrived from https://www.cun.it/uploads/storico/settori_scientifico_disciplinari_english.pdf
- Informazioni sul corso - Regolamento 2021. Corso di laurea in Economia del turismo*. (2021). Retrived from <https://www.econ.unipg.it/didattica/assisi/laurea-in-economia-del-turismo/info-economia-turismo-assisi?id-corso=175&annoregolamento=2021&idpds=6531>
- Macroarea di lettere e filosofia. Dipartimento di Storia, patrimonio culturale, formazione e società. Passaggi fondamentali e punti di attenzione. rif. bando di concorso (approvato con D.R.1351 del 08/06/2021). Per l'ammissione al corso di laurea professionalizzante in "turismo enogastronomico (tureg)". Classe L-15 (D.M. 270/2004). A.A. 2021/2022*. (2021). Retrived from file:///D:/Downloads/RIEPILOGO%20SCADENZE%20e%20ADEMPIMENTI%20_%20bando%20ammissione%20TUREG%202021-22%20.pdf
- Macroarea di lettere e filosofia. Prot. n. 29203 del 08/06/2021 - Decreto 1351/2021. Dipartimento di Storia, patrimonio culturale, formazione e società. Bando di concorso per l'ammissione al corso di laurea professionalizzante in "turismo enogastronomico (tureg)". Classe L-15 (D.M. 270/2004.) A.A. 2021/2022*. Retrived from file:///D:/Downloads/Bando%20ammissione%20CdL %20TUREG_%202021-2022%20.pdf
- Percorso formativo*. (2021). Retrived from <https://corsidilaurea.uniroma1.it/it/corso/2021/30432/cds>
- Poddubei, O. V. (2019). Analiz poniattia «profesiina pidhotovka» u vitchyznianskykh i zarubizhnykh naukovykh pratsiakh [Analysis of the concept of «professional training» in domestic and foreign scientific papers]. *Scientific journal «Transactions of Kremenichuk Mykhailo Ostrohradskyi National University»*, 5,(118), 19-24 [in Ukrainian].
- Programmazione didattica coorte a.a. 2021/2022 corso di laurea in 9912 scienze del turismo: impresa, cultura e territorio (classe L-15)*. (2021). Retrived from https://servizionline.unige.it/unige/stampa_manifesto/PD/2021/9912.html
- Scienze del turismo*. (2021). Retrived from <https://www.unict.it/en/node/11367>
- Scienze del turismo. Laurea*. (2021). Retrived from <https://corsidilaurea.uniroma1.it/it/corso/2020/30432/home>
- Scienze del turismo: impresa, cultura e territorio*. (2021). Retrived from <https://corsi.unige.it/9912>
- Shanghai Academic Ranking of World Universities. 2020*. (2021). Retrived from <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2020>
- Sysoieva, S. O., & Krystopchuk, T. Ye. (2019). *Osvitni systemy krain Yevropeiskoho Soiuzu: zahalna kharakterystyka [Educational systems of the European Union: general characteristics]*. Rivne: Ovid [in Ukrainian].
- TOP 20. The World's Most Visited Countries 2020. (2021). Retrived from <https://romecitynow.com/the-worlds-most-visited-countries-2020>
- Turismo enogastronomico*. (2021). Retrived from https://web.uniroma2.it/module/name/Content/newlang/italiano/navpath/OFF/section_parent/6942
- What are university educational credits - CFU*. (2021). Retrived from <https://www.unibo.it/en/teaching/enrolment-transfer-and-final-examination/the-university-system/what-are-university-learning-credits-cfu>

BOHDAN KLYK

BACHELOR PREPARATION FOR SPECIALNISTU «TOURISM» IN ITALIAN UNIVERSITIES

Abstract. The peculiarities of training bachelors in «Tourism» in Italian universities by analyzing educational programs and relevant educational components are presented in SAPIENZA Università degli Studi di Roma «La Sapienza»; Università degli Studi di Roma «Tor Vergata»; Università degli studi di Genova; Università degli Studi di Perugia; Università degli Studi di Catania. The curricula and relevant educational components of each university are characterized, the research sectors are available, within which the disciplines are generalized by common features, the number of CFU (Italian equivalent ECTS), and the specifics of disciplines are determined taking into account the cycles of educational activities (TAF – Tipologie di Attività Formative).

Key words: *bachelor; specialty «Tourism»; university; educational program; specialist; curriculum; research sectors.*

УДК 378.937+378.14

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249847>

ПАВЛО ХОМЕНКО

ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-3065-9095>

(Полтава)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: homenko1402@ukr.net

МАКСИМ ПРИЛУЦЬКИЙ

ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-1368-060X>

(Полтава)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: Priluky1402@gmail.com

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Анотація. В статті визначено педагогічну сутність і зміст проєктної компетентності майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту. Доведено, що проєктна діяльність становить сукупність дій щодо складання й розроблення проєкту, планування певної роботи й послідовного її виконання, тобто проєктна діяльність – це конструктивна й продуктивна діяльність особистості, спрямована на розв’язання життєво значущої проблеми, досягнення кінцевого результату в процесі цілевизначення, планування і здійснення проєкту.

Встановлено, що проєктна компетентність майбутніх фахівців галузі фізичної культури та спорту може бути представлена в динамічній єдності таких компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивно-оціночного. Зміст функціональних компонентів зазнає змін в умовах формування проєктної компетентності майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту, що наочно показує виділена нами сукупність функцій проєктної компетентності: світоглядна, дослідницька, евристична, інтегруюча, прогностична, рефлексивно-оцінювальна, конструктивно-управлінська. Формування проєктної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту передбачає розвиток специфічних проєктних умінь: проблематизації, умінь проєктування, умінь теоретико-практичної свідомої діяльності щодо реалізації проєкту, умінь доцільного вибору й застосування комп’ютерних та інших технологій у проєктній технології, умінь рефлексійної діяльності.

Ключові слова: компетентність; професійна компетентність; проєктна діяльність; проєкт; проєктування; проєктна компетентність.

Постановка проблеми. Освітній процес у сучасних закладах вищої освіти, де закладаються основи проєктної компетентності майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту, визначається активним пошуком ефективних способів оптимізації та модернізації системи підвищення якості професійної підготовки здобувачів вищої освіти. В той же час, діючи педагогічні технології не гарантують ефективне формування проєктної компетентності та її реалізацію у практиці професійної діяльності. Компетентність розглядається як інтегральна якість особистості, що виявляється в загальній здатності та готовності до діяльності, яка базується на знаннях і досвіді, здобутих у процесі навчання і соціалізації й орієнтованих на самостійну й успішну участь у діяльності. У Законі України «Про вищу освіту» (2014) зазначено, що компетентність – це динамічна комбінація знань, вмінь та практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особистості успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

Професійну компетентність розуміють як базову характеристику діяльності фахівця, яка містить в собі змістовий (знання) і процесуальний (уміння) складники та характеризується такими ознаками як мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності, критичність мислення (Адольф, 1998). У дослідженнях І. Зімньої професійно-педагогічна компетентність фахівця трактується як складна бататорівнева структура його психічних рис, що формується внаслідок інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, провідних особистісних якостей і має окреслені суттєві ознаки: критичність і гнучкість мислення, мобільність (Зимняя, 2006).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фізкультурно-оздоровчі та рекреаційні технології вивчено в працях О. Андрєєвої, О. Боднар, О. Саїнчук, О. Корносенко. Теоретичні та практичні підходи організації педагогічного проектування стало предметом дослідження В. Лукова, М. Бригадир, В. Рибіна, Ю. Громико. Особливості педагогічного проектування, оптимальне використання методу проектів стало предметом В. Буркова, Д. Новікова, В. Беспалька, С. Маркової, В. Монахова, та інших. В той же час фактично не вирішеними залишаються питання сутності і змісту проектної компетентності майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту, їх готовності до розробки та впровадження спортивно-оздоровчих та рекреаційних проектів.

Мета статті полягає в аналізі та узагальненні наукових досліджень з питань розкриття педагогічної сутності і змісту проектної компетентності майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу комплексу літературних джерел встановлено, що професійна підготовка майбутнього фахівця галузі фізичної культури і спорту фізичної є складною системою, яка базується на загальноприйнятих принципах як: *безперервності освіти* (поєднання базової та подальшої підготовки до трудової діяльності в єдиний процес, який сприяє формуванню зацікавленості та потреби в постійному поповненні знань та удосконалення умінь та навичок); *інтегрованості* (планування безперервного процесу підготовки); *фундументалізації* (масштабність та ґрунтовність навчальних фундаментальних предметів, які забезпечують професійну мобільність фахівця, розширюють його професійну компетентність); *гуманізації* (зосередження уваги не на засобах професійної підготовки на суб'єкт професійної підготовки, тобто студента; врахування особистісних цілей студентів, застосування активних методів та форм навчання, де знання здобуваються шляхом пошуку істини, зіткнення думок та поглядів, розвитку самоконтролю та самооцінки студентів); *самостійності* (можливість студентів самостійно регулювати траєкторію оволодіння професією; сутність самостійної роботи студентів – наявність пізнавальної задачі та способу її вирішення без прямого втручання викладача, при цьому самостійна діяльність студента завжди спрямована на перехід від способу утворення до творчого вирішення завдань) (Радіонова, 2016).

Саме означені принципи самостійності, гуманізації, інтегрованості і безперервності освіти визначають педагогічний вектор формування проектної компетентності майбутнього фахівця галузі фізичної культури і спорту. Дослідження педагогічної сутності і змісту проектної компетентності майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту доречно розпочати з аналізу таких понять як «проект», «проектна діяльність», «проектування».

В дослідженнях А. Новікова виділяє групу методичних систем, що визначають вектор формування проектної компетентності: проблемного навчання, пошуково-дослідницьку систему навчання, продуктивну систему навчання, систему проєктивного навчання, контекстного навчання, імітаційну систему навчання, інформаційну методичну систему (Новиков, 2007). В. Лозова сутність поняття «проект» пропонує трактувати у двох важливих аспектах: як результат діяльності – отриманий продукт (продуктивний аспект), як інноваційну форму організації спільної діяльності, спрямованої на досягнення певного результату (діяльнісний аспект) (Лозова, 2002).

Розробка та реалізація спортивно-оздоровчих та рекреаційних проектів відбувається поетапно. Аналіз комплексу літературних джерел дозволив нам виділити такі етапи роботи над проектом: мотиваційно-цільовий етап; пошуково-діяльнісний етап; технологічний етап; завершальний етап. В той же час важливо зазначити, що виділення етапів проектування, створення алгоритму роботи над проектом є досить умовним, оскільки розробка і впровадження спортивно-оздоровчих та рекреаційних проектів є творчим процесом, що передбачає авторське бачення та динамічний підхід до процесу (Сисоєва, & Батечко, 2011; Довмантович, 2017).

Комплексний аналіз досліджень у галузі проектної діяльності дозволяє виділити типові вимоги до використання проектування: наявність проблеми дослідження, яка має значення в професійному плані та потребує дослідницького пошуку, та інтегрованих знань; планування результатів дослід-

ження, які містять у собі практичну, теоретичну та наукову новизну; самостійна діяльність; проектування та моделювання змістовної частини проекту; використання методів дослідження (визначення проблеми, обговорення способів її вирішення та оформлення кінцевих результатів; збір, аналіз та систематизація отриманих результатів; підведення підсумків, їх презентація, висновки та пропозиції нових тем та проблем подальшого дослідження) (Сарнавська, 2019).

Проектна діяльність становить сукупність дій щодо складання й розроблення проекту, планування певної роботи й послідовного її виконання, тобто проектна діяльність – це конструктивна й продуктивна діяльність особистості, спрямована на розв'язання життєво значущої проблеми, досягнення кінцевого результату в процесі цілевизначення, планування і здійснення проекту (Єрмаков, 2008). Організація проектної діяльності у майбутніх фахівців в галузі фізичної культури і спорту передбачає теоретико-практичну підготовку їх до професійної проектної діяльності, зокрема засвоєння майбутніми тренерами навичок ефективного розроблення й реалізації спортивно-оздоровчих та рекреаційних проєктів.

Проектна діяльність майбутнього фахівця в галузі фізичної культури і спорту має ряд переваг перед іншими методами підготовки. Насамперед тому, що вона носить міждисциплінарний характер, оскільки розробка спортивно-оздоровчих і рекреаційних проєктів вимагає залучення знань з різних навчальних дисциплін, власного життєвого досвіду або його набуття в результаті виконання проєкту. Також використання технології проектної діяльності сприяє актуалізації професійних інтересів здобувачів вищої освіти, включенню представленої завдання в контекст майбутньої професійної діяльності. Також варто зазначити, що технологія проектної діяльності веде до професійного самовизначення особистості, тому що в рамках навчального проектування можна запропонувати здобувачам вирішити реальну, наближену до майбутньої професії завдання і тим самим розвинути у них здатність до виконання професійних функцій і професійної діяльності.

Проектна компетентність – це інтегральна характеристика субєкта діяльності, яка проявляється у здатності і готовності особистості до самостійної теоретичної та практичної діяльності по розробці та реалізації проєктів у різних сферах соціальної практики. Погоджуємося з твердженням Зимівця Н, що проектна компетентність пов'язана з проектною діяльністю і процесом проектування, проявляється в усвідомленні значення проектної діяльності, її змісту, володінні спеціальними знаннями, уміннями і навичками, обґрунтованому виборі та оптимізації проектних рішень у випадку їх варіативності, наявністю здатності застосовувати ці знання й уміння в конкретній професійній сфері (Зимівець, 2015)

В широкому змісті проектна компетентність майбутнього фахівця галузі фізичної культури і спорту визначається сформованістю проектного мислення, осмислення інтеграційних зв'язків між дисциплінами, здатність до самоосвіти, професійного і особистого зростання. У вузькому сенсі проектна компетентність розглядається як вміння здобувачів вищої освіти створювати проекти спортивно-оздоровчого та реабілітаційного характеру, проводити самостійні дослідження, апробацію, збирати і опрацьовувати інформацію, аналізувати її та використовувати в проєкті (Бреднева, 2017).

Узагальнення поглядів вітчизняних дослідників дозволяє встановити, що проектна компетентність майбутнього фахівця фізичної культури і спорту виявляється в усвідомленні сенсу і значущості проектної діяльності, володінні спеціальними знаннями, уміннями і навичками (вирішувати проблеми на основі висунення і обґрунтування гіпотез, ставити мету, планувати діяльність, здійснювати збір і аналіз інформації, виконувати експеримент, представляти результати дослідження), обґрунтованому виборі і оптимізації проектних рішень, наявності здатності застосовувати ці знання і уміння в конкретній діяльності.

Отже, узагальнення низки наукових позицій дозволило нам зробити висновок, що формування проектної компетентності майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту розглядається як динамічний інтегрований процес, спрямований на усвідомлення мотивів, потреб раціонального застосування проектної діяльності в професійній сфері, що передбачає оволодіння теоретичними знаннями та розуміння сутності проектування та управління проектною діяльністю; практичне оволодіння способами і засобами проектної діяльності; готовність і здатність застосовувати новий професійний досвід у здійсненні конкретних практичних завдань в спортивно-оздоровчій та рекреаційній сфері; усвідомлення майбутнім фахівцем фізичної культури та спорту відповідності рівня своїх професійних можливостей і умінь вимогам проектної діяльності в галузі фізичної культури, спорту та здоров'язбереження.

Процес формування проєктної компетентності є особисто значущим та вважається успішним, якщо особистість: - усвідомлює цінність і сенс власного існування, інших людей, живих істот; - володіє базовими основами культури на рівні загальнокультурної компетентності; - досягає в одній або декількох предметних галузях методологічної компетентності як рівня освіченості; - вміє встановлювати успішні соціальні комунікації; - досягає рівня соціалізації, що забезпечує автономну життєдіяльність; - здатна розробити технологію досягнення цілей, прогнозувати результати, коригувати власну діяльність; - володіє способами орієнтації на ринку праці і послуг, самопрезентацією професійних здібностей; - усвідомлює необхідність неперервної самоосвіти, саморозвитку (Ковальчук, 2011).

Важливим аспектом аналізу проблеми формування проєктної компетентності є визначення її структурних складників. На основі узагальнення комплексу літературних джерел нами встановлено, що проєктна компетентність майбутніх фахівців галузі фізичної культури та спорту може бути представлена в динамічній єдності таких компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивно-оціночного. Сформованість проєктної компетентності за мотиваційно-ціннісним компонентом передбачає оцінку ставлення до проєктування в галузі фізичної культури і спорту та сформованості стійкого інтересу до розробки, впровадження та оцінювання спортивно-оздоровчих та рекреаційних проєктів. Сформованість стійкого інтересу до професійної та проєктної діяльності, виражається в потребі майбутнього фахівця в теоретичних знаннях та в оволодінні ефективними способами організації проєктної діяльності в галузі фізичної культури і спорту. Це актуалізує виокремлення когнітивного компоненту, який заснований на знанні теоретичних основ проєктування спортивно-оздоровчих та рекреаційних проєктів, набуття вмінь та навичок, необхідних для професійного виконання проєктної діяльності. Діяльнісний компонент, заснований на комплексі навичок організації проєктної діяльності, що включає способи проєктної діяльності, спеціальні вміння, що відображає можливість майбутнього фахівця фізичної культури і спорту в створенні нових спортивно-оздоровчих та рекреаційних проєктів. Це вимагає від здобувача вищої освіти певного рівня базових знань і умінь, здатності вирішувати практично орієнтовані задачі. У структурі проєктної компетентності нам представляється важливим виділення такого компонента, який визначав би рівень розвитку самооцінки, розуміння власної значущості в колективі, відповідальності за результати своєї діяльності, пізнання себе і самореалізації в професійному спілкуванні. Таким компонентом, на наш погляд, є рефлексивно-оціночний. Рефлексивно-оціночний компонент включає самоаналіз і самооцінку майбутнього фахівця галузі фізичної культури і спорту своєї проєктної діяльності та її результатів, дозволяє осмислити та оцінити ступінь реалізації бажаних цілей проєктної діяльності, спрямованої на розкриття професійно-значущих знань, умінь, навичок.

Зміст функціональних компонентів зазнає змін в умовах формування проєктної компетентності майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту, що наочно показує виділена нами сукупність функцій проєктної компетентності: *світоглядна* (формування в проєктній діяльності фахівців нових світоглядних стандартів поведінки), *дослідницька* (безперервний розвиток умінь аналізувати, систематизувати, узагальнювати, що забезпечує самостійний пошук особистістю необхідних для створення проєкту знань, вибір стратегії і тактики його продуктивної реалізації), *евристична* (розвиток творчих здібностей і пізнавальної активності особистості для отримання нових наукових знань про об'єкт проєктування, забезпечення інтелектуально-творчої самореалізацію в проєктній діяльності), *інтегруюча* (цілісність проєктної діяльності на основі узагальнення, синтезу сукупності знань про об'єкт проєктування в різних галузях, що обумовлюють вихід на більш глибокий рівень розуміння взаємозв'язку теоретичних і практичних, психолого-педагогічних, соціально-гуманітарних та професійно-практичних знань в галузі проєктної діяльності), *прогностична* (передбачення перспектив використання проєктних завдань як засобу навчання, виховання і розвитку), *рефлексивно-оцінювальна* (вироблення критеріїв і показників аналізу та оцінки продукту проєктної діяльності), *конструктивно-управлінська* (реалізація ефективного механізму вдосконалення ходу проєктування).

Виокремлення функцій проєктної компетентності майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту зумовлює необхідність розробки комплексу умов, що сприяють розвитку цієї компетентності. На основі аналізу комплексу літературних джерел та досвіду проєктної діяльності у

галузі фізичної культури і спорту нами виокремлено такі умови: - самоактуалізація особистісного досвіду здобувачів вищої освіти в процесі реалізації проєктної компетентності; - відбір змісту професійної підготовки, які забезпечують системну інтеграцію знань, умінь і навичок; - планування підвищення рівня розвитку проєктної компетентності як динамічного, перспективного та довгострокового орієнтування професійної діяльності майбутнього фахівця фізичної культури і спорту (Іванова, 2014).

Формування проєктної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту передбачає розвиток специфічних проєктних умінь: проблематизації (самовизначення в проблемному колі проєкту – умінь розглядати проблемну ситуацію, виділяти її основні аспекти, формулювати головну мету та проєктне завдання, пов'язане з розв'язанням цієї головної проблеми), умінь проєктування (цілевизначення, планування, моделювання, конструювання систем), умінь теоретико-практичної свідомої діяльності щодо реалізації проєкту (уміння гнучко змінювати напрям і перебудовувати зміст проєктної педагогічної діяльності, користуватися різними способами професійно-педагогічної діяльності), умінь доцільного вибору й застосування комп'ютерних та інших технологій у проєктній технології, умінь рефлексійної діяльності (самоаналізу поєднання суспільного досвіду з власним задумом, планом дій, самоаналізу, роздуму щодо проєктування свого інтелектуально-духовного потенціалу).

Отже, процес формування проєктної компетентності являє собою складний, багатоступінчастий характер. Становлення майбутнього фахівця фізичної культури і спорту як суб'єкта професійної діяльності відбувається в процесі інтеріоризації зовнішніх регуляторів (професійних норм і принципів) у внутріособистісний план, в результаті чого формується система професійних ціннісних орієнтацій і суб'єктна позиція майбутнього фахівця, як система його поглядів і установок по відношенню до власного особистісного і професійного саморозвитку. Процес формування проєктної компетентності майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту – це цілеспрямований, науково обґрунтований цілісний процес управління розробкою та діагностуванням спотивно-оздоровчих та рекреаційних проєктів з використанням еталонів і алгоритмів, що забезпечують функціонування системи відповідно до заданих, чітко фіксованих, критеріально визначених кінцевих результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Адольф В. Профессиональная компетентность современного учителя. Красноярск, 1998. 310 с.
- Бреднева Н. А. Формирование проектной компетентности студентов в образовательном процессе вуза. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2017. № 5. С. 166–169.
- Довмантович Н. Г. Проектна діяльність як засіб формування самоосвітньої компетентності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2017. Вип. 1. С. 92–95.
- Єрмаков І. Г. Проектна діяльність. *Енциклопедія освіти / ред. В. Г. Кременя*. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 717–718.
- Зимівець Н. В. Формування проєктної компетентності особистості в освітньому середовищі шляхом реалізації соціальних ініціатив. 2015. URL: http://distance.dnu.dp.ua/ukr/conference/2015/osvitiy_dosvid_v_Ukraini/Zimovets.pdf
- Зимняя И. Компетентностный подход: Каково его место в системе современных подходов к проблемам образования. (Теоретико-методологический аспект). *Высшее образование сегодня*. 2006. № 8. С. 20–26.
- Иванова Л. В. Модель развития проектной компетентности учителя. *Перспективы Науки и Образования*. 2014. № 3 (9) С. 167–170.
- Ковальчук В. І. Концепція формування проєктної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Сер. : Педагогічні науки*. 2011. Вип. 28. С. 26–33.
- Лозова В. І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів освіти. *Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. Харків: ОВС, 2002. 164 с.*
- Новиков А. М. Развитие дидактической базы: методы и средства. *Школьные технологии*. 2007. № 5. С. 40–50.
- Радіонова О. Сутність проблеми підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до формування здоров'язбережувальної компетентності учнівської молоді. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2016. Вип. 9 (3). С. 58–61.

Сарнавська Н. І. Проектна діяльність як мотивуючий фактор у формуванні іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців. *ЛОГОС. Мистецтво наукової думки*, 2019. № 2. С. 37–39.
Сисоєва С. О., Батечко Н. Г. Вища освіта України : реалії сучасного розвитку. Київ, 2011. С. 241–251.

REFERENCES

- Adolf, V. (1998). *Professionalnaia kompetentnost sovremennogo uchitelia [Professional competence of a modern teacher]*. Krasnoiarsk [in Russian].
- Bredneva N. A. (2017). Formirovanie proektnoi kompetentnosti studentov v obrazovatelnom protsesse vuza [Formation of project competence of students in the educational process of the university]. *Philological sciences. Questions of theory and practice*, 5, 166-169 [in Russian].
- Dovmantovych, N. H. (2017). Proektna diialnist yak zasib formuvannya samoosvitnoi kompetentnosti [Project activity as a means of forming self-educational competence]. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod University. Series: «Pedagogy. Social Work*, 1, 92-95 [in Ukrainian].
- Ivanova, L. V. (2014). Model razvitiia proektnoi kompetentnosti uchitelia [Model of development of project competence of a teacher]. *Perspektivy Nauki i Obrazovania*, 3 (9), 167-170 [in Russian].
- Kovalchuk, V. I. (2011). Kontsepsiia formuvannya proektnoi kompetentnosti uchniv zahalnoosvitnixh navchalnykh zakladiv [The concept of formation of project competence of students of secondary schools.]. *Bulletin of Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University. Pedagogical sciences*, 28, 26-33 [in Ukrainian].
- Lozova, V. I. (2002). Formuvannya pedahohichnoi kompetentnosti vykladachiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv osvity [Formation of pedagogical competence of teachers of higher educational institutions.]. In *Pedahohichna pidhotovka vykladachiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Pedagogical training of teachers of higher educational institutions] : Proceeding of the International Scientific Conference* (pp. 164). Kharkiv: OVS [in Ukrainian].
- Novikov, A. M. (2007). Razvitie didakticheskoi bazy: metody i sredstva [Development of a didactic base: methods and means]. *Shkolnye tekhnologii [School technology]*, 5, 40-50 [in Russian].
- Radionova, O. (2016). Sutnist problemy pidhotovky maibutnixh vchyteliv fizychnoi kultury do formuvannya zdorov'iazberezhuvalnoi kompetentnosti uchnivskoi molodi [The essence of the problem of preparing future physical education teachers for the formation of health-preserving competence of student youth]. *Scientific notes [Kirovohrad State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko*, 9 (3). 58-61 [in Russian].
- Sarnavska, N. I. (2019). Proektna diialnist yak motyvuiuchy faktor u formuvanni inshomovnoi komunikativnoi kompetentnosti maibutnixh fakhivtsiv [Project activity as a motivating factor in the formation of foreign language communicative competence of future professionals]. *ЛОГОС. The art of scientific thought*, 2, 37-39 [in Ukrainian].
- Sysoieva, S. O., & Batechko, N. H. (2011). *Vyshcha osvita Ukrainy : realii suchasnoho rozvytku [Higher education in Ukraine: the realities of modern development]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Yermakov, I. H. (2008). Proektna diialnist [Project activity]. In V. H. Kremenia (Ed.), *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]* (pp. 717-718). Kyiv [in Ukrainian].
- Zimniia, I. (2006). Kompetentnostnyi podkhod: kakovo ego mesto v sisteme sovremennykh podkhodov k problemam obrazovaniia. (teoretiko-metodologicheskii aspekt) [Competence-based approach: What is its place in the system of modern approaches to educational problems. (Theoretical and methodological aspect)]. *Higher education today*, 8, 20-26 [in Russian].
- Zymivets, N. V. (2015). *Formuvannya proektnoi kompetentnosti osobystosti v osvitnomu seredovysshchi shliakhom realizatsii sotsialnykh initsiatyv [Formation of project competence of the individual in the educational environment through the implementation of social initiatives]*. Retrived from http://distance.dnu.dp.ua/ukr/conference/2015/osvitniy_dosvid_v_Ukraini/Zimovets.pdf [in Ukrainian].

PAVLO KHOMENKO,
MAXYM PRYLUTSKYI

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS SPECIALISTS TO BE PROJECT COMPETENCE FORMATION

Abstract. The pedagogical nature and subject matter of project competence of physical culture and sports specialists to be are defined in the article. The education process at modern higher educational institutions where the bases of project competence of physical culture and sports specialists to be are established is defined by active search of effective ways of optimization and modernization of the system of quality improving of students' professional training. It is proved that the project activity is a set of actions of making and development of a project, planning of specific work and its consistent performance, so the project activity is a constructive and productive personal activity, targeted towards the solution of vital problem, achieving of ultimate results in process of goal determination, planning, development and implementation of a project.

The integration of a set of scientific notions allowed to come to a conclusion that the formation of project competence of physical culture and sports specialists to be considered as a dynamic and integrated process aimed at

consciousness of grounds, need for sound use of project activity in professional field which provides for getting of theoretical knowledge and understanding of project development and management; getting of ways and means of project activity; readiness and capacity to use new professional experience in practical task solution in the field of sports and health; physical culture and sports specialist's to be consciousness of relevance of the level of own professional capabilities and skills, and the demands of project activity in the field of physical culture, sports and health protection.

On the basis of the integration of literary sources complex it is established that the project competence of physical culture and sports specialists to be may be presented in the dynamic unity of the following components: motivational and axiological, cognitive, activity, reflective and evaluating. The content of functional components is modified under the conditions of formation of project competence of physical culture and sports specialists to be which is shown up in the following set of project competence functions: worldview, research, heuristic, integral, prognostic, reflective and evaluating, constructive and administrative. The formation of project competence in process of professional training of physical culture and sports specialists to be requires the development of specific project skills: problematization, project development skills, skills of theoretical and practical conscious activities on project implementation, skills of meaningful choice and use of computer-aided and other technologies in project technology, reflexion skills.

Key words: *competence; professional competence; project activity; project; project development; project competence.*

УДК 378.011.3-051:796]:373.5.015.31:613:304
DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249849>

ТАМАРА ДЕНИСОВЕЦЬ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4927-6783>
(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: denysovetsm@gmail.com

ОЛЬГА КВАК

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3787-3433>
(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: kvakolga30@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті проаналізовано та обґрунтовано, що здоров'я людини є найвагомішою соціальною цінністю і тісно пов'язане з фундаментальним правом особистості на фізичне, духовне, соціальне благополуччя в умовах максимальної тривалості активного життя. Здоров'я потрактуємо як комплексно-цілісний, різновекторний динамічний стан, що проявляє поступ у процесі реалізації генетичного потенціалу в контексті конкретного соціального й екологічного середовища і дає змогу людині різною мірою зреалізувати її важливі біологічні й соціальні функції.

Визначено, здоровий спосіб життя майбутнього вчителя фізичної культури репрезентує систему сформованих теоретичних умінь і практичних навичок щоденної поведінки, функціональним спрямуванням якої є збереження і зміцнення власного здоров'я у різних його проявленнях (фізичне, психічне, моральне, духовно-соціальне, професійне), дотримання важливих провідних настанов щодо здійснення педагогічної діяльності, яка ґрунтується на організації освітнього процесу з урахуванням формування здоров'язберігальних умінь.

Ґрунтовно проаналізовано рівень розробленості питання стосовно підготовки учителів фізичної культури до формування здорового способу життя учнівської молоді в освітній царині. Детально розкрито сутність поняття «здоровий спосіб життя», охарактеризовано особливості його формування в школярів різних вікових категорій.

Визначено структуру готовності вчителя фізичної культури до організації й впровадження здоров'язбережувальної діяльності, провідними компонентами якої, на наш погляд, є: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, оздоровчий, рефлексивний. Схарактеризовано основні рівні сформованості готовності вчителя фізичної культури до організації здоров'язбережувальної діяльності – високий, достатній, базовий, елементарний.

Встановлено, що готовність вчителя фізичної культури до організації здоров'язбережувальної діяльності є результатом комплексної підготовки до професійного виконання ролі педагога, організатора, модератора здоров'язбережувального, фізкультурно-оздоровчого, спортивно-масового процесу в закладі освіти. Вчитель повинен креативити здоров'язберігальну культуру та здоровий спосіб життя учнів і активно долучатися до створення здоров'язбережувального освітнього середовища.

Ключові слова: Здоров'я; здоровий спосіб життя; учні; вчитель фізичної культури; здоров'язбережувальне освітнє середовище; засоби фізичної культури.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Однією з найнагальніших проблем сучасної української держави постає питання стосовно формування й популяризації здорового способу життя молоді, розв'язання якого загальною окреслює вектори поступу нашої країни й моделює умови

розвитку майбутнього суспільства, а генерування в учнів зацікавленості до уроків фізичної культури і спорту значно залежить від панівної психологічної атмосфери в освітньому середовищі та пріоритетності в ньому фізкультурно-оздоровчих заходів.

Наразі провідну роль щодо формування моделі здорового способу життя дитячого й молодого покоління покликана здійснювати насамперед освітньо-виховна система. Так, відповідно до державної програми «Освіта» (Україна XXI століття) та «Національної доктрини освіти України у XXI столітті» стратегічними дидактичними завданнями визначено такі: виховання високоосвіченої, креативної особистості, забезпечення всебічного розвитку людини, становлення її духовного, психічного та фізичного здоров'я. Це породжує необхідність розвитку системи знань про формування, збереження та зміцнення здоров'я в контексті їх як обов'язкового компонента національної освітньої сфери (*Про Національну стратегію, 2016*).

Окреслені завдання виразно демонструють своє актуальне значення в розрізі становлення нової української школи, що засвідчує низка розпорядчих документів, розроблених та оприлюднених Міністерством освіти і науки України. Це зумовлено вкрай негативною тенденцією, яка ілюструє стрімке погіршення функціонального стану здоров'я учнівської молоді.

Лева частка цієї проблеми пов'язана з відсутністю єдиного випрацьованого механізму взаємодіяльності педагогів та батьківського колективу, необізнаністю останніх у тонкощах такої критичної ситуації, несформованістю свідомого ставлення до збереження здоров'я школярів, незадовільним рівнем освіченості педагогів щодо дієвих методів і прийомів формування, зміцнення та підтримання здоров'я вихованців. Ці чинники, безперечно, засвідчують актуальність порушеної проблеми різнобічних аспектів формування здорового способу життя дітей шкільного віку засобами фізичної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визнаним та науково обґрунтованим констатуємо той факт, що задовільний функціональний стан організму особистості значною мірою пов'язаний з правильним способом життя. В означеному контексті дослідники психолого-педагогічної царини та вузькопрофільні спеціалісти досить продуктивно дискутують й аргументують свої погляди на тему визначення й доцільності ведення такого способу життя, який би максимально уможливив підвищення рівня здоров'я як молоді, так і дорослого покоління.

У теоретичному й прикладному аспектах це питання в різні часи ґрунтовно вивчали у своїх працях О. Вакулєнко, В. Васильєв, Г. Голобородько, О. Дубогай, В. Зайцев, В. Касаткін та ін. Наразі цей важливий аспект життєдіяльності сучасної особистості опрацьовують вітчизняні й закордонні науковці, зокрема: Г. Апанасенко, В. Войтенко, І. Гундаров, В. Куліков, І. Мурашов, В. Петленко, Л. Попова та інші дослідники.

Останні роки демонструють тенденцію до публікативної активності наукових досліджень, які безпосередньо стосуються аналізу низки проблем щодо здоров'я особистості в системі освіти (Р.І. Айзман, Г.Л. Апанасенко, Е.М. Вайнер, Г.К. Зайцев, Е.М. Казін, В.П. Казначєєв, М.Г. Колесникова, В.В. Колбанов, Г.А. Кураєв та ін), це породжує предмет професійної зацікавленості серед фахівців, які представляють не лише суто медичну галузь, а й психологічну та педагогічну сферу й інші соціальні та поведінкові науки.

На різноманітних засобах спеціальної організації освітньо-виховного процесу на факультеті фізичного виховання, які сприяють розв'язанню аналізованої проблеми, акцентують Т. Глоба, Т. Круцевич, А. Піддубна та ін. Окремі аспекти розвитку здорового способу життя, які безпосередньо переплетені з фізичною культурою і спортом, визначають та аналізують у своїх працях М.М. Амосов, І.І. Брехман.

Водночас належний аналіз теоретичних джерел засвідчує недостатньо обґрунтовану організацію та зміст підготовки вчителів фізичної культури до формування здорового способу життя школярів засобами фізичної культури. Винятково важливого значення сьогодні набуває питання з'ясування ефективності засобів фізичної культури як надзвичайно потужних недостатньо використуваних у процесі формування здорового способу життя школярів.

Мета роботи – схарактеризувати основні напрями професійної діяльності вчителя фізичної культури щодо формування здорового способу життя школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здоров'я людини як визнана й законодавчо закріплена найвища соціальна цінність і насамперед його якісне формування та подальше збереження сьогодні належать до категорії глобальних проблем, що реалізують стратегічно важливе

значення в розрізі людства загалом. Фахівці цієї галузі абсолютно переконані, що загострення наявних і перспективних протиріч у цьому розрізі потенційно продукуватиме катастрофічні наслідки для соціуму.

Здоровий спосіб життя вчителя фізичної культури передбачає сформованість навичок і вмінь повсякденної поведінки, що спрямовані на збереження і зміцнення власного здоров'я (фізичного, психічного, морального, духовного, соціального, професійного), дотримання ціннісних настанов щодо здоров'я і здійснення педагогічної діяльності та ґрунтуються на організації навчально-виховного процесу з урахуванням формування здоров'язберезувальних навичок і вмінь (Белова, 2011).

Статистичні дані, представлені Міністерством охорони здоров'я України, красномовно демонструють, що лише 14% дітей визнані практично здоровими, інші ж критичні показники засвідчують, що понад 50% мають різні функціональні відхилення, 35 – 40% дітей, яких обстежують перед зарахуванням до школи, страждають через різного роду тяжкості хронічні захворювання, а за роки навчання у шкільному закладі кількість хворих дітей зростає приблизно в 4 – 5 разів.

Звичайно, що провідна роль у цьому аспекті відводиться висококваліфікованим спеціалістам з фізичної культури, які володіють ґрунтовними й різнобічними теоретичними та прикладними знаннями про здоров'язберігальні технології, різноманітні дієві форми й засоби здійснення рухової активності, а також тим, що набули креативних умінь не просто залучати дітей до занять фізичною культурою, а й створювати їхнє оптимальне, повноцінне та здорове дозвілля.

Традиційні засоби фізичної культури уможливають формування в школярів насамперед стійкої зацікавленості до доступних видів фізичних вправ, розробляють педагогічно цілеспрямований вплив у навчальному закладі, родині, локації проживання, а також серед товаришів-однолітків.

Проте наразі підготовка спеціаліста за кваліфікацією вчитель фізичної культури у закладах вищої освіти, попри стандартизацію й модернізацію цього напрямку, все ще демонструє орієнтацію, здебільшого, на вирішення завдань, які сприяють розвитку власне фізичних якостей школярів. Паралельно з цим постає проблема недооцінювання важливості формування й популяризації здорового способу життя дітей та гостра потреба підготовки вчителя фізичної культури до здійснення такої діяльності. Це створює негативний відбиток на забезпеченні підготовки вчителів фізичної культури в комплексі, їхньої спрямованості на формування в учнів усвідомленого прагнення у фізичному вдосконаленні, вихованні у школярів навичок ведення здорового способу життя (Науменко, 2008).

Зважаючи на певні прогалини в комплексній розробленості окреслених проблемних питань у теоретико-практичному аспекті, констатуємо актуальність пропонованого дослідження, що полягає в необхідності визначення організаційно-педагогічних умов, які б забезпечували якісну й ґрунтовну підготовку вчителя фізичної культури для власне формування здорового способу життя школярів.

На основі теоретичного аналізу нами була створена модель підготовки учителів фізичної культури до формування і впровадження здорового способу життя у школярів. Вважаємо, що створену модель можна розглядати як практичний механізм підготовки учителів фізичної культури до впровадження здорового способу життя у ліцеї №6 «Лідер».

Нами розроблено та теоретично обґрунтована модель підготовки учителів фізичної культури до впровадження здоров'язберігального освітнього середовища у навчальному закладі з цільового, теоретико-методологічного, змістового, технологічного та результативного блоків.

У рамках дослідження розроблено концепцію здоров'ятворчого освітнього середовища (ЗОС):

1) методологія – здоров'ятворчий підхід до освіти, що підкреслює розвивальний та формувальний характер впливу освіти на здоров'я учасників навчального процесу;

2) інваріантна модель – здоров'ятворче освітнє середовище (ЗОС) розглядається як сукупність умов, що забезпечують здоров'ятворчий характер навчального процесу та безпеку учнів та педагогів; підвищення рівня культури здоров'я як компонента загальної культури учнів, педагогів, батьків та формування на її основі готовності до збереження та зміцнення свого здоров'я та здоров'я інших людей; оздоровлення учнів, ослаблених найбільш поширеними, зокрема соціально обумовленими хворобами дітей та підлітків;

3) технологія організації здоров'ятворчого освітнього середовища, що включає:

- створення у школі служби здоров'я чи іншої організаційної форми, що об'єднує фахівців різного профілю, здатної сприяти якісній зміні освітнього середовища школи;

- проектування шкільної програми здоров'я на основі проведення моніторингу здоров'я учнів;
- організацію мережевої взаємодії та соціального партнерства як ресурс конструювання здоров'ятворчого освітнього середовища (Науменко, 2008).

З метою створення необхідних умов ефективного та сталого розвитку освітньої системи, забезпечення міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії в галузі вирішення проблеми здоров'я учнів, формування культури здорового та безпечного способу життя керівництвом Ліцея № 6 «Лідер» Полтавської міської ради та міським відділом освіти м. Полтави затверджено плани заходів щодо збереження та зміцнення здоров'я школярів здоров'ятворчого освітнього середовища.

План заходів передбачає організацію роботи із побудови здоров'ятворчого освітнього середовища школи; забезпечення медичного супроводу навчального процесу; створення у освітньому закладі умов, які забезпечують розвиток фізичної культури; вдосконалення харчування школярів; інформаційне забезпечення діяльності, спрямованої на зміцнення здоров'я учнів.

Модель підготовки учителів фізичної культури до впровадження здорового способу життя у Ліцеї № 6 «Лідер» складається з цільового, теоретико-методологічного, змістового, технологічного та результативного блоків. Соціальне замовлення спрямоване на ефективну підготовку учителів фізичної культури до впровадження здорового способу життя для учнів навчального закладу. Ми розглянули змістовне наповнення кожного з блоків. Цільовий блок моделі відображає необхідність реалізації основної мети: підготовки учителів фізичної культури до впровадження здорового способу життя для учнів школи.

Оптимізація навчального процесу у бік розширення знань, умінь і навичок ведення здорового способу життя потрібно починати з дитинства.

У початковій школі більше використовують рухливі ігри, які являють собою основу для розвитку рухової активності дітей. Елементи спортивних ігор (баскетбол, волейбол, гандбол, футбол) – є ідеальним засобом для цього. Під час проведення таких занять є можливість максимально наблизити учня до формування знань про здоровий спосіб життя. До того ж непотрібно зациклюватись на проведенні звичайних уроків фізичної культури (Белова, 2011).

Бажано впроваджувати нові технології навчання. Серед яких – використання нестандартних (нетрадиційних) уроків. Сьогодні «нетрадиційна форма» це не просто відображення процесу пошуку нового різновиду найбільш ефективних передач школяру необхідної інформації. Вона містить в собі: спілкування, взаємодію, співпрацю (учень як співучасник колективної роботи).

Учитель фізичного виховання під час проведення уроку має можливість застосовувати всі його різновиди, які заохочують учня до навчання здоровому способу життя. Такі уроки стимулюють індивідуальне навчання, колективну творчість, міжособистісні контакти. Робота у даному напрямку може проводитись за різними напрямками та різними способами, що дозволяє виділити за формою проведення уроку такі групи нестандартного уроку, які активно можуть застосовуватися в процесі навчання здоровому способу життя серед школярів на уроці фізичної культури (Науменко, 2008).

Кожен учитель фізичної культури повинен постійно урізноманітнювати ігри та ігрові вправи, формувати нові сюжети, адже ігрові вправи і уроки – лише один зі шляхів піднесення ефективності всього процесу фізичного виховання для досягнення головної мети – до пропаганди здорового способу життя серед школярів.

Збереження та зміцнення здоров'я учнів засобами раціональної організації їх діяльності досягається завдяки систематичній роботі педагогічного колективу над питаннями підвищення ефективності навчального процесу, планомірно відбувається запровадження діяльнісного підходу у навчанні за допомогою розробки та впровадження технологічної карти уроків.

Сьогодення репрезентує стрімке зниження рівня здоров'я підростаючого покоління, тому раціонально постає необхідність акцентування в організаційній схемі уроку фізичної культури на розв'язанні завдань оздоровчо-профілактичного характеру, за умови непорушення освітнього складника в цьому процесі. Аналізовані чинники логічно засвідчують необхідність приділення значної уваги аспектам формування здорового способу життя школярів на уроках фізичної культури (Науменко, 2008).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Отже, педагог галузі фізичної культури і спорту має володіти високою культурою здоров'я, прагненням до систематичного самовдосконалення в цій сфері, що виявляється в оволодінні традиційними й новітніми вміннями та навичками реалізації здорового способу життя для якісного виконання здоров'язберігальних функцій, набутті культурно-оздоровчого досвіду, зокрема

в розробленні й реалізації в процесі професійної діяльності програми щодо формування здорового способу життя школярів. Підготовка учителів фізичної культури до впровадження здорового способу життя у новій українській школі здійснювалася як єдина цілісна система, спрямована на ефективне навчання учнів, оволодіння ними професійно орієнтованими знаннями, уміннями та навичками щодо зміцнення та збереження здоров'я школярів.

В умовах реформування системи української шкільної освіти (нової української школи) провідною професійною вимогою до вчителя фізичного виховання є формування й реалізація необхідних знань, умінь і навичок для визначення елементів здорового способу життя і прикладне застосування їх у повсякденному житті школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Белова Л. В. Подготовка будущих специалистов по физической культуре к осуществлению здоровьесберегающей педагогической деятельности : дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Ставрополь, 2011. 200 с.
- Науменко Ю. В. Здоровьеформирующая функция образовательного процесса в школе: монография. Волгоград, 2008. 368 с.
- Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» : Указ Президента України № 42/2016 від 09.02.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016/print1465286153060829#Text>

REFERENCES

- Belova, L. V. (2011). *Podgotovka budushchikh spetsialistov po fizicheskoi kulture k osushchestvleniiu zdorovesberega-iushchei pedagogicheskoi deiatelnosti [Preparation of future singingists in physical culture for the implementation of health-preserving pedagogical activity]*. (Ph.D. diss.). Stavropol [in Russian].
- Naumenko, Iu. V. (2008). *Zdoroveformiruiushchaia funktsiia obrazovatel'nogo prottsessa v shkole: monografiia [Health-forming function of the educational process at school: monograph]*. Volgograd [in Russian].
- Pro Natsionalnu stratehiu z ozdorovchoi rukhovoї aktyvnosti v Ukraini na period do 2025 roku «Rukhova aktyvnist – zdorovyї sposib zhyttia – zdorova natsiia» [On the National Strategy for Physical Activity in Ukraine until 2025 Physical activity - a healthy lifestyle - a healthy nation]*. № 42/2016. (2016). Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016/print1465286153060829#Text> [in Ukrainian].

TAMARA DENYSOVETS,
OLHA KVAK

TRAINING ORGANIZATION FOR PE TEACHERS TO FORM PUPILS' HEALTHY LIFESTYLE THROUGH PHYSICAL EDUCATION

The article analyzes and substantiates that human health is the most important social value and is closely related to the fundamental right of the individual to physical, spiritual, social well-being in terms of maximum length of active life. We interpret health as a complex, holistic, multi-vector dynamic state that shows progress in the process of realization of genetic potential in the context of a particular social and ecological environment and allows a person to realize its important biological and social functions to varying degrees.

Definitely, a healthy lifestyle of a future physical education teacher represents a system of formed theoretical skills and practical skills of daily behavior, the functional direction of which is to preserve and strengthen their own health in its various manifestations (physical, mental, moral, spiritual, social, professional), compliance important leading guidelines for the implementation of pedagogical activities, which is based on the organization of the educational process, taking into account the formation of health skills.

The level of elaboration of the issue concerning the preparation of physical education teachers for the formation of a healthy lifestyle of student youth in the field of education is thoroughly analyzed. The essence of the concept of "healthy lifestyle" is revealed in detail, the peculiarities of its formation in schoolchildren of different age categories are characterized.

The structure of readiness of the teacher of physical culture to the organization and introduction of health-preserving activity which leading components, in our opinion, are: motivational, cognitive, activity, improving, reflexive is defined. The basic levels of formation of readiness of the teacher of physical culture to the organization of health-preserving activity - high, sufficient, basic, elementary are characterized.

It is established that the readiness of a physical education teacher to organize health activities is the result of comprehensive preparation for the professional role of teacher, organizer, moderator of health, sports, sports and mass process in the institution, it is the ability to create health culture and healthy lifestyle of students and actively participate in creating a healthy educational environment of the educational institution.

Key words: health; healthy lifestyle; pupils; physical education teacher; healthy educational environment; means of physical culture.

УДК 37.016.091.33:811

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249852>

ОЛЕНА ПАВЛЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6509-9406>

(Полтава)

Place of study: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: helena.zakora@gmail.com

СУТНІСТЬ ЗАГАЛЬНОПРИЙНЯТИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ

Сьогодні вимагає знання іноземних мов задля уникнення бар'єрів спілкування між людьми всього світу. Таким чином вивчення іноземних мов є актуальним майже в будь-якому віці.

Мета цієї статті - розгляд загальноприйнятих методів та визначення ефективності кожного з них під час навчання. Для досягнення вільного володіння іноземною мовою необхідно іншомовну комунікативну компетентність поділити на ряд компонентів та розвивати їх як поодинокі, так і в комплексі. Кожна з моделей є окремим та самостійним методом, який можна використовувати для вдосконалення певних компонентів іншомовної комунікативної компетентності. До основних компонентів належать: розвиток мовлення, письма, читання, а також вивчення лексики. У науковій літературі не існує єдиного підходу і щодо визначення структури іншомовної комунікативної компетентності, оскільки загальний вигляд цієї компетентності можна подати у сукупності таких компонентів, як лінгвістична, соціолінгвістична та прагматична компетенції. Тому, зупинитись на конкретному методі, як ідеальному для формування компетентності, не можливо, оскільки кожен з них має свої недоліки та переваги. Формування іншомовної комунікативної компетентності вимагає тривалого та ретельного вивчення матеріалу, що пропонується вчителем, який використовує певний метод.

Ключові слова: методи викладання іноземні мови; комунікативний метод; лексичний метод; CLIL; метод TBL; граматико-перекладний підхід; case-based learning.

Постановка проблеми. Існує досить багато моделей навчання іноземним мовам, зокрема, як авторських, так і загальноприйнятих. До загальноприйнятих належать TBL (Task-based learning/навчання, що базується на завданнях), PPP (Presentation-Practice-Production / Представлення-Практика-Продуктування), Лексичний метод (Lexical Approach), Комунікативні методи (Communicative Approaches), Граматико-перекладний підхід (Grammar-Translation Approach), TPR (Total Physical Response - Повне фізичне відтворення), Сугестивне відкриття (Guided discovery), Content-based learning (навчання, що базується на змісті), Case-Based Learning (навчання кейс-методом), CLIL (Content and Language Integrated Learning/навчання мови через інтеграцію) тощо.

Метод TBL (Task-based learning/навчання, що базується на завданнях) – це педагогічний метод, що базується на ідеї, що мову необхідно вивчати у процесі застосування. Тобто в основі методу закладено природне використання мови. Однак при дослідженні Расмус Хельстрьом виявлено, що спілкування підлітків (частіше) не має сценарію і дотримуватись певної теми важко. Так було запропоновано використовувати ситуативне спілкування, рольові ігри, вирішення проблемних завдань, читання текстів та інше. Взагалі, такий метод вимагає використання такого сегменту завдань, які б несли нелінгвістичну мету, тобто учні не звертали увагу на те, що вони навчаються. Якщо ж говорить про вивчення граматики, то тут необхідне чітко спрямоване завдання на відпрацювання певного правила під контролем (наглядом) вчителя.

Структурно-функціональна схема методу складається з 4-х етапів:

1. Етап ґрунтування (мотивування учня щодо вивчення теми, виконання ґрунтовних завдань та допомога при виконанні з боку вчителя)
2. Основний етап (вільне використання заданих мовних конструкцій)
3. Мовна спрямованість (використання мови, що запропонована, звертаючи увагу на граматичні конструкції)
4. Етап звіту (підвищується мотивація до використання засвоєного матеріалу та готовність до вивчення наступної частини).

Дж. Вілліс визначає такі завдання, як основну цільову діяльність в класі, у процесі якої учні використовують мову. При цьому, ймовірно, учні будуть використовувати мову в реальному житті.

Нунан припускає, що комунікаційні завдання – це частина класної роботи, що включає навчання учнів та імітує комунікаційні ситуації з життя, які зосереджені не на значенні, а на форму завдання.

Лонг і Кукс вважають, що завдання повинні бути спрямовані на здатність до практичного використання іноземної мови у різноманітних життєвих ситуаціях.

Скехан представляє основні риси завдань в рамках чотирьох навчальних критеріїв:

- спрямована мета;
- діяльність, що оцінюється результатом;
- значення та зв'язок з реальними комунікативними ситуаціями в житті.

Врешті – решт було висунуто основні ознаки науковцем Ч. Фрізом:

1. Навчання зорієнтоване на процесі, а не на продукті навчання;
2. Базовими елементами - є цілеспрямована діяльність і завдання;
3. Учні використовують мову, щоб виконати поставлене завдання.

Отже, метод базується не на граматиці, а на комунікації між учнями та вчителем.

Методика PPP (Presentation-Practice-Production / Представлення-Практика-Продуктування) була сформована в 1960-ті роки, на основі граматично-перекладного, аудіолінгвального та ситуативного підходів. Така модель складається з 3-х етапів навчання, а саме:

1. Етап презентації: вчитель презентує матеріал на уроці, що складається з певної лексики, діалогів та/або прочитаної/прослуханої інформації з підручника.

2. Етап практики: контрольованих умовах учні вивчають нову тему, методом запам'ятовування діалогів або речень. Учні можуть повторювати за вчителем чи аудіозаписом хором (або ж індивідуально), допоки не зможуть правильно відтворити. Завдання для практичних робіт можуть мати різні форми для відтворення монологічного та діалогічного мовлення.

3. Етап продуктування: на даному етапі відбувається залучення учнів до ситуативного спілкування, максимально наближеного до реальних життєвих ситуацій, що дозволяють учням використовувати матеріал у вільному, невимушеному спілкуванні. Цього досягти можливо при імітаційних (рольових) іграх, моделюванні ситуації, дискусії

У такої моделі є ряд дослідників, що підтримують такий підхід до навчання. Так, Бірн зазначив, що послідовність етапів не є важливою, і якщо рівень учнів дозволяє змінити її, то це може бути доречніше, наприклад: від презентації відразу перейти до продуктування (Burne, 1986).

Торнбері вважає, що це є досить гнучкою методикою і вчитель може вільно коригувати тривалість уроку (Thornbury, 1999).

Але, як будь-яке навчання, воно має як сильні, так слабкі сторони. Таким слабким місцем цієї методики є те, що такий метод не пристосований для вивчення другої іноземної мови і досить важко врахувати стадії готовності до сприйняття інформації учнями, тож навчити вільному володінню іноземною мовою буде досить складно.

У науковців постало багато питань, щодо другого етапу, а саме: в досить тривалій його підготовці й унеможливленні бути гнучким у мовному просторі. А якщо звернути увагу на вивчення правил з граматики, то така методика зовсім не підходить, оскільки заучування правил можуть заплутати учня, у разі отримання ним граматичного завдання складнішого або ж не відповідного до вивченого правила (Ніколаєва, 2013).

У наслідок чого вчені припускають, що таку методика можна використовувати лише, як рису техніку в комунікативних підходах, що дозволить тренувати мовну компетентність учня.

Лексичний метод був представлений в 1990-ті роки, як альтернативне навчання іноземним мовам на основі граматики. В 1990-ті новим гаслом стало навчання, основою якого буде не граматики, а лексика. Так, під вивченням лексики малося на увазі завдання граматичних конструкцій як мовних шаблонів (Шамов, 2007). Дослідниця Ірина Андрусак визначає, що навчання лексики лексичним методом передбачає навчання всім аспектам побудови мови та навичок.

За визначенням О.М. Шамова, лексична компетентність має бути заснована на навичках, лексичних знаннях, уміннях, а також на мовному та мовленнєвому досвіді студентів, їх спроможності визначати контекстуальне значення слів та застосувати їх у мовленнєвих ситуаціях (Шамов, 2007).

Лексичні навички формуються за певними принципами. На базі принципів сформованих Н.Д. Гальською, І.Л. Бім, В.А. Бухбіндером, В. Штраусом, Г.О. Китайгородською, І.П. Коротковою можна виокремити такі принципи: принцип єдності навчання лексики та мовленнєвої діяльності; принцип тематичної зумовленості; принцип інтегративності; принцип колективної взаємодії; принцип верифікації ментальних компонентів у змісті навчання лексичних навичок (вирішення проблемних ситуацій, максимально наближених до умов реального спілкування); принцип врахування дидактикопсихологічних особливостей навчання.

Зовсім недавно педагог-психолог Бенджамін Блум розробив важливу таксономію, призначену для категоризації й опису різних освітніх цілей. Він описав три області вищого рівня: когнітивні, афективні і психомоторні цілі навчання.

Формування та вдосконалення іншомовної комунікативної компетенції необхідно здійснювати в комплексі з мовною та соціокультурною. Іншомовна комунікативна компетенція передбачає вміння враховувати умови спілкування (ситуація, комунікативні цілі, наміри, соціальні та функціональні ролі учасників спілкування) і відповідно до них підбирати необхідну мовну форму і спосіб вираження своїх думок, створюючи свій варіант іншомовного спілкування. До основних компонентів іншомовної комунікативної компетенції для студентів немовних спеціальностей можна віднести наступні:

Поведінкова точка зору передбачає, що всі види поведінки засвоюються за допомогою обумовлення. Психологи, які дотримуються цієї точки зору, твердо покладаються на принципи оперантного обумовлення, щоб пояснити, як відбувається навчання. Наприклад, вчителі можуть роздавати жетони, які можна обміняти на бажані предмети, такі як цукерки та іграшки, в нагороду за хорошу поведінку. Хоча такі методи можуть бути корисні в деяких випадках, поведінковий підхід піддається критиці за те, що не враховує такі речі, як відносини, пізнання і внутрішню мотивацію до навчання.

Перспектива розвитку фокусується на тому, як діти набувають нові навички і знання в міру свого розвитку. Знамениті етапи когнітивного розвитку Жана Піаже є одним із прикладів важливою теорії розвитку, що вивчає, як діти ростуть інтелектуально. Розуміючи, як діти думають на різних етапах розвитку, психологи-педагоги можуть краще зрозуміти, на що діти здатні на кожній стадії свого зростання. Це може допомогти педагогам у створенні навчальних методів і матеріалів, найбільш придатних для певних вікових груп.

Когнітивна перспектива стала набагато більш поширеною в останні десятиліття, головним чином тому, що вона пояснює, як такі речі, як спогади, переконання, емоції і мотивації, сприяють процесу навчання. Когнітивна психологія фокусується на розумінні того, як люди думають, вчаться, запам'ятовують і обробляють інформацію. Педагогічні психологи, які дотримуються когнітивної точки зору, зацікавлені в розумінні того, як діти стають мотивованими до навчання, як вони запам'ятовують те, що вони вивчають, і як вони вирішують проблеми, серед іншого.

Конструктивістський підхід - одна з найостанніших теорій навчання, в яких основна увага приділяється тому, як діти активно конструюють свої знання про світ. Конструктивізм, як правило, більше враховує соціальні і культурні фактори, що впливають на те, як діти вчаться. На цю перспективу сильно вплинула робота психолога Льва Виготського, який запропонував такі ідеї, як зона найближчого розвитку та педагогічні ліси.

До лексичного методу часто відносять таксономію Блума, яка оснований на ієрархії розумових процесів, а саме запам'ятовування, розуміння, застосування, аналіз, синтез та оцінка. В 2003 році ця методика була змінена та було додано створювання. Під запам'ятовування розуміють поняття матеріалу, фактів та теорій. Результатом першого етапу є відтворення раніше засвоєного матеріалу напам'ять. Другий етап – сприймання інформації та передача її своїми словами, результат – пояснення сутності матеріалу, наводячи власні приклади та відтворення її в різних інтерпретаціях. Під застосуванням розуміють використання засвоєного матеріалу в житті. Результат цього етапу – це застосування інформації в нових життєвих ситуаціях. На етапі аналізу учні розділяють інформацію на складові та встановлюють зв'язки між отриманими знаннями та тими що вже були. Синтез – це творче (мисленнєве) об'єднання окремих частин або елементів в єдине ціле. Результатом вважають комбінування набутих знань. Оцінка – це формулювання кількісних та якісних оцінок, цілісних суджень. І останнє формування- це і є результатом повного циклу вивчення навчального матеріалу.

У повоєнний час було втілено та сформовано нову методику викладання, а саме комунікативну методику навчання іноземним мовам. Найбільш вагомий внесок у розробку методу зробили Г. Уїдоусан, У. Литлвуд (Англія), Г. Е. Піфо (Німеччина), Ю. І. Пассов (Росія). На сучасному етапі цей метод також вивчається багатьма українськими науковцями, зокрема (С. Ю.)? Ніколаєвою.

Так у працях Ніколаєвої досить чітко простежуються закономірності мовленнєвого спілкування:

- Діяльнісний характер мовленнєвого спілкування, що втілений в комунікації вчителя та активній поведінці учня;

- Предметність комунікації;

- Ситуації спілкування, що моделюються, як найтипівіші варіанти стосунків учнів між собою;

- Мовленнєві засоби, які забезпечують процес спілкування і навчання в даних ситуаціях.

Науковець Ю.І. Пассов висуває свої принципи формування комунікативного методу:

- Мовленнєва спрямованість навчального процесу;

- Індивідуалізація при керівній ролі особистісного аспекту;

- Функціональність;

- Ситуативність;

- Новизна ситуацій, що представлені для обговорення.

Комунікативний метод навчання іноземним мовам виник досить давно, але більшої популярності набрав вже з 2000-х років. У наш час такий метод вважається революційним та ефективним у навчальних закладах України. Цей метод спирається на розвиток мовної, соціолінгвістичної, дискурсивної та соціальної компетенції. На основі робіт Т. Кравчини можна комунікативний підхід поділити на п'ять ознак:

1. Завдання, що дозволяють навчити учня володіти іноземною мовою, на певному рівні необхідному для подальшої роботи з нею

2. Засоби навчання – моделювання реальних ситуацій за допомогою ігор, питань та творчої роботи.

3. Обмежене використання рідної мови і максимальне поглиблення в іноземну мову

4. Вивчення граматики на інтуїтивному підході, де відбувається механічним способом - заучування граматичних конструкцій .

5. Контекстне вивчення лексики.

Так Девід Нунан визначив, що комунікативний метод навчання дотримується п'яти принципів:

1. Акцент на навчанні. Спілкування за допомогою мови перекладу.

2. Введення автентичних текстів в навчання.

3. Зосередження учнів насамперед не тільки на іноземну мову, а й на процес навчання.

4. Особистісний ріст учня серед інших учнів у класі.

5. Спроба об'єднання використання мови не лише на уроках, але і поза ним.

Таким чином він хотів зауважити, що учні повинні бути умотивовані відвідувати уроки та використовувати набуті знання відразу після їх отримання.

Відповідно адаптації Савін'їона звичайної моделі класної кімнати на «перевернуту піраміду» було вказано, що діапазон комунікативних контекстів і подій досить широкі. Учні більше розвивають граматичну компетентність, дискурсивну компетентність, соціокультурну компетентність та стратегічну компетентність.

Грамматична компетентність відноситься до граматичних форм на різних рівнях, обумовлюючи розпізнання всіх лексичних, морфологічних, синтаксичних та фонологічних особливостей мови. Таку компетентність демонструють не шляхом формулювання правила, а використання на практиці та тлумачення в контексті.

Дискурсна компетентність стосується не ізольованих слів чи фраз, а взаємопов'язаність ряду висловлювань, написаних слів та/або фраз для утворення тексту, а також - змістовне ціле. Текстом може бути вірш, повідомлення електронної пошти, спортивна трансляція, телефонна розмова чи роман. Виявленню ізольованих звуків або слів сприяє тлумачення загального змісту тексту. Це відоме як обробка знизу вгору, включаючи з іншого боку, розуміння теми чи мети тексту допомагає в інтерпретації ізольованих звуків або слів.

Соціокультурна компетентність виходить далеко за межі лінгвістичних форм і є міждисциплінарною. Соціокультурна компетентність вимагає розуміння соціального контексту, в якому використовується мова: ролі учасників, інформацію, якою вони діляться, і функції взаємодії.

Використовуємо успішно граматичні конструкції для спілкування в багатьох різних ситуаціях. Звісно, для учнів неможливо передбачити соціокультурні аспекти, це залежить від контексту та ситуації навкруги. Більше того, англійська мова часто служить мовою спілкування між носіями різних мов. Учасники мультикультурного спілкування не чутливі лише до культурних значень, що прив'язані до самої мови, а й до соціальних умовностей щодо використання мови, наприклад, зміни, відповідність змісту, невербальна мова, і тембр голосу. Ці умовності впливають на те, як інтерпретуються повідомлення.

Стратегії подолання, які ми використовуємо в незнайомих контекстах з обмеженнями через недосконале знання правил або обмежувальні фактори у їх застосуванні, такі як втома або відволікання, представлені як стратегічна компетентність.

З практикою та досвідом ми отримуємо знання з граматики, дискурсу та соціокультурному компетентностях. Таким чином, відносна важливість стратегічної компетентності зменшується. Однак, ефективне використання стратегій подолання важливе для комунікативної компетентності в усіх контекстах і відрізняє висококомпетентних комунікаторів.

Комунікативне навчання мови сьогодні відноситься до набору загальноприйнятих принципів, які можна застосовувати по-різному, залежно від контексту навчання, віку учнів, їх рівня знань мови, їх навчальних цілей тощо. Науковець Б.Б.Н. Прасад висуває основні припущення або їх варіанти, що лежать в основі сучасних практик у навчанні комунікативної мови:

- Вивчення другої мови полегшується, коли учні беруть участь у взаємодії та змістовному спілкуванні;
- Ефективні навчальні завдання та вправи в класі, що надають студентам можливості обговорювати значення, збагачувати свої мовні ресурси, помічати як використовується мова і брати участь у змістовному внутрішньоособистісному обміні;
- Змістовне спілкування є результатом обробки студентами релевантного вмісту, цілеспрямовано, цікаво та захоплююче;
- Спілкування – це цілісний процес, який часто вимагає використання кількох мов, навички або способи;
- Вивченню мови сприяють як заходи, що включають індуктивну діяльність, так і відкриття, вивчення основних правил використання та організації мови, а також тих, що включає мовний аналіз і рефлексію;
- Вивчення мови є поступовим процесом, який передбачає творче використання мови і метод спроб і помилок. Хоча, помилки є нормальним результатом навчання, кінцевою метою навчання є вміння користуватися новою мовою;
- Учні розробляють власні шляхи вивчення мови, прогресують різними темпами, і мають різні потреби та мотивацію для вивчення мови;
- Успішне вивчення мови передбачає використання ефективного навчання і комунікаційні стратегії;
- Роль вчителя в мовному класі – це роль фасилітатора, який створює клімат у класі сприятливий для вивчення мови та надає можливості для учнів використовувати та практикувати мову, а також міркувати про використання та навчання мови;
- Класна кімната – це спільнота, де учні навчаються через співпрацю та обмін (Prasad, 2013).

Так науковець Род Еліс виокремлює неформальний і формальний підхід до комунікативного методу навчання мов.

Метою неформальних комунікативних підходів є «придбання» засобів, які використовуються для цього. Мета – це завдання, які покликані залучити учня до процесу фактичного спілкування в класі, підкреслюючи використання мови як засіб досягнення певної поведінкової мети (наприклад, виконання завдання або вплив на поведінку інших). Неформальний комунікативний підхід вимагає, щоб учитель відмовився від своєї традиційної ролі як «знаючий» і припустимо, що «глядач» або «виконавець». Робота вчителя - це має або контролювати діяльність, а не мову. «Вхід» в мовне середовище буде визначатися природними процесами адаптації та переговорів які генерують усі комунікативні підприємства. Неформальні комунікативні підходи стосуються процесу комунікації.

Метою формальних комунікативних підходів є «навчання» та розвиток відповідних навичок моніторингу на основі засвоєних знань. Щоб кваліфікуватись як формально комунікативний, підхід має базуватися на описі мови як діяльності, використовуючи будь-яку таксономію мовної функції, або звіти про структури та стратегії дискурс. Такий підхід буде наслідувати традиційне

навчання мови. Формальні комунікативні підходи будуть відрізнятися від традиційного навчання мови, тому що вони підкреслять важливість ретельного аналізу потреб як основи для вибору. Формально комунікативні навчальні програми, ймовірно, будуть специфічними, а не загальними. Але в обох випадках їх цікавить продукт спілкування.

Сьогодні існує багато варіацій комунікативного методу, такі як "Whole Language Content Approach", "Cognitive Approach", "Content-Based ESL Program", "Cognitive Academic Language Approach" – це свідчить про те, що методика є прогресивною та цікавить науковців та викладачів (Stryker, & Leaver, 1997).

Граматики-перекладний підхід (Grammar-Translation Approach) в основному використовується для того, щоб учень опанував іноземну мову та поліпшував компетентності в читанні. Основною метою граматики-перекладного підходу є вміння читати літературу, написану мовою перекладу. За допомогою такого методу вчитель спонукає аналізувати мову, а не використовувати. За допомогою цього методу учнів навчають перекладати з рідної мови на іноземну мову та навпаки, вивчають граматику дедуктивним методом, запам'ятовують еквіваленти слів для використання в перекладі на цільову мову. В основному взаємодія виконується від учителя до студента. Таким чином за допомогою цього методу будуть розвиватись читання та письмо в першу чергу, лексика та граматики постають на другій позиції.

Перевагами такого методу є те, що учні розуміють значення абстрактних слів та складні речення; добре знають граматичні правила; вміють розуміти повідомлення через читання текстів та можуть побудувати граматично правильні речення; добре знаються на морфології та синтаксису мови, що вивчають.

Недоліками такого методу є те, що взаємодія вчителя та учня досить мала, що знижує вміння спілкування учнів та вчителя між собою використовуючи набуті знання мови. Такий метод передбачає багато читання, що послаблює вміння учня сприймати інформацію на слух. А також унеможливлення точного перекладу інформації з однієї мови на іншу.

Деякі прихильники цього методу - Зайденштюкер Йоганн, Йоганн Карл Плетц і Мейдингер - зазначали, що використовуючи такий підхід навчання граматичний матеріал пояснюють рідною мовою, лишаючи осторонь контексту та розуміння походження того чи іншого правила. Вчителі таким чином надають граматику та словниковий запас виключно для механічного запам'ятовування. Такий метод призводить до втрати мотивації учня, оскільки є нудним та монотонним. Разом з тим він не приділяє уваги аудіюванню та говорінню з-поміж інших компетентностей. Такий метод не може бути використаним, як основний.

Total Physical Response Approach – метод, що розроблений в 1960 р, заснований на повному відтворенні вивченого матеріалу фізично, на психологічній теорії, яка полягає в тому, що пам'ять краще працює, коли навчання закріплюється фізичними діями. Метод передбачає ігрові рухи, чим зменшує стрес та створює позитивний настрій під час навчання.

Відповідно до робіт Дж. Ашера існує три принципи такого підходу навчання:

1. Розвиток аудіювання на початкових етапах навчання, розуміння складних виразів.
2. Набуття усного розуміння, оскільки є готовність до фізичної мови.
3. Мовлення в такому разі формується природньо та майже без зусиль

В такому методі переважно використовують метод рольових ігор, що повністю переносять учнів в комунікативне середовище. Такий метод переважно використовують на початкових етапах вивчення мови, тому такий метод не доречно використовувати для навчання старшокласників іноземним мовам.

Метод Content-based learning (навчання, що базується на змісті) передбачає повну інтеграцію вивчення мови та вивчення змісту. Це є значний відхід від традиційних методів вивчення іноземної мови, оскільки все навчання базується на фокусуванні навчання на вивченні мови через вивчення предмету.

Так Стефан Сталкер та Бетті Ливер розглядають навчальну програму такого методу, як програму що:

1. Базується на предметному ядрі;
2. Використовує автентичну мову та тексти;
3. Відповідає потребам певних груп учнів.

Така фундаментальна програма навчання методу дозволяє досить швидко опанувати іншомовну комунікативну компетентність в вузькому колі знань (виключно в певних предметах, що

вивчались). Цей метод дозволяє виконувати навчання двома підходами «згори - вниз» та «знизу – догори». Так при читанні визначеного тексту учень проходить зосереджено від змісту (словах) до синтаксичних форм, а в другому випадку від наповнення тексту інформацією до граматичних конструкцій в реченнях (Stryker, & Leaver, 1997). Такий метод доречно використовувати при корпоративному навчанні, або в школах з поглибленим навчанням певного предмету, аби покращити знання учнів та студентів з певної теми або ж предмету.

Метод CLIL (Content and Language Integrated Learning/навчання мови через інтеграцію)- це різновид двомовної освіти або навчання з зануренням. CLIL відносять до типу освіти, де для викладання немовної мови використовується спів офіційна, регіональна мова, мова меншини або іноземні предмети, тобто предмети, відмінні від мов та їх літератури чи культури. Використовуючи це інноваційний освітній підхід, учні одночасно вивчають шкільні предмети вони мають можливість практикуватися та вдосконалювати мовні навички.

CLIL можна поділити умовно на чотири складники:

1. Зміст. Інтеграція контенту всієї навчальної дисципліни в високоякісну взаємодію мов.
2. Пізнання. Залучення учнів через творчість, мислення і навчальний процес.
3. Спілкування. Використання мови для навчання та вираження своєї думки.
4. Культура. Інтерпретація та розуміння значення змісту та мови, ідентифікацію крізь культуру та звички носіїв мови.

Однак найбільшою відмінною рисою поміж всіма методами є когнітивні навички, що дають змогу брати участь учням у реальній діяльності. Що вимагає від них вміння мислити, зосередитись на запитанні та обробці матеріалу та вирішенні питання.

В доробках Болла, Кели и Клега в 2015 р. було висунуто п'ятий складник – це компетентність, тобто здатність вирішувати складні когнітивні завдання по мірі того, як учні розвивають конкретні навички мислення.

Оскільки CLIL - є інтегрованим навчання за своєю суттю, тож його визначення з часом змінювалось:

- Підхід, який стосується мов в міжкультурному значенні, розумінні та вмінні, підготовка до інтернаціоналізації та вдосконалення самоосвіти (Lewis, 2002);
- Навчально- орієнтовний метод, метою якого є навчальний предмет з вивченням іноземної мови;
- «Парасолька» між білінгвальними навчальними ситуаціями (Willis D., & Willis J., 2007);
- Навчальна програма, підхід якої поляє у викладанні предметів через посередництво іноземної мови.

Оскільки CLIL – це метод викладання змісту навчальної програми іноземною мовою, то він постає все більш в глобальному технологічному суспільстві. Такий метод дає учням більш широкий простір у використанні іноземної мови поза шкільними уроками. Мислення та навички навчання теж є інтегровані. CLIL може залучати багато методологій як предметного, так і мовного викладання, так метод ставить перед викладачами та учнями все нові та цікаві завдання.

Прихильники CLIL До Койл, Ф.Худ та Д. Марш узагальнили, що такий метод дозволяє вчителю вільно формувати уроки для учнів (послідовність та різноманіття завдань), але для формування власної моделі навчання необхідно звернути увагу на деякі фактори CLIL методу.

- Підготовка вчителя має вирішальне значення, оскільки це є відправною точкою формування модуля викладання. Тобто, як працюють вчителі – разом чи індивідуально - відповідно впливає на планування та виконання навчальної програми.
- Рівень володіння мовою вчителя та учня є результатом роботи вчителя на курсі.
- Кількість навчальних годин повністю впливає на визначення цілей та на отримання результатів.
- Способи інтеграції мови та контексту, наприклад вивчення мови до курсу CLIL, або ж вбудоване вивчення мови в курсі CLIL.
- Зв'язок курсу CLIL з позашкільним життям, забезпечення комунікації на основі завдань, що виконують учні в інших школах/ країнах та спілкування між ними.
- Вирішення питань з оцінювання навчального процесу, що зосереджені на змісті, змісті та мові, або лише мові. Фактор оцінювання також має вплив на результати навчання учнів.

Висновки. Розглядаючи кожен з методів можна сказати, що доцільно використовувати поєднання їх для досягнення ліпших результатів. Так, граматико-перекладний метод можна поєдну-

вати з усіма видами методів, оскільки він формує компетентність при письмовому перекладі, за допомогою нього можна формулювати граматичні правила в прямому значенні. Метод контекстного вивчення мови дає змогу закріпити граматичні навички через контекст, а метод CLIL закріпити всі навички та уміння учня, використовуючи набуті знання зі всіх методів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бим И. Л. Концепция обучения второму иностранному языку (немецкому на базе английского). Обнинск : Титул, 2001. 48 с.
- Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
- Пометун О., Гупан Н. Таксономія Б. Блума і розвиток критичного мислення школярів на уроках історії. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 3. С. 50–58.
- Шамов А. Н. Лексические навыки устной речи и чтения – основа семантической компетенции обучаемых. *Иностранные языки в школе*. 2007. № 4. С. 19–25.
- Alejo A. Different methodologies teaching English. Soria, 2014. 41 p.
- Byrne D. Teaching oral English. Harlow : Longman, 1986. 144 p.
- Content-Based Instruction in Foreign Language Education: Models and Methods / eds.: Stephen B. Stryker, Betty Lou Leaver. Georgetown, 1997. 320 p.
- Ellis R. Task-based language learning and teaching. Oxford : Oxford University Press, 2003. 387 p.
- Hellström R. Task Based Language Teaching versus Presentation Practice Production. Thesis. Linköping, 2015. 36 p.
- Lewis M. The Lexical Approach: the State of ELT and a Way Forward. Heinle cengage, 2002. 202 p.
- Maftoon P., Hamidi J., Sarem S. N. The Effects of CALL on Vocabulary Learning: A Case of Iranian Intermediate EFL Learners. 2015. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Effects-of-CALL-on-Vocabulary-Learning%3A-A-Case-Maftoon-Hamidi/b55de8ae79238014f5d9cd9c04bdeb30a929ffbf>
- Prasad B. Communicative Language Teaching in 21st Century ESL Classroom. *English for Specific Purposes World*. 2013. Issue 40, vol. 14. P. 1–8.
- Thornbury S. How to teach grammar. Harlow: Longman, 1999. 189 p.
- Willis D. The lexical syllabus: A new approach to language teaching. London : Collins COBUILD, 1990. 142 p.
- Willis D., Willis J. Doing Task-Based Teaching. Oxford : Oxford University Press , 2007. 296 p.

REFERENCES

- Alejo, A. (2014). *Different methodologies teaching English*. Soria.
- Bim, I. L. (2001). *Kontseptciia obucheniiia vtoromu inostrannomu iazyku (nemetckomu na baze angliiskogo) [The concept of teaching a second foreign language (German based on English)]*. Obninsk: Titul [in Russian].
- Byrne, D. (1986). *Teaching oral English*. Harlow: Longman.
- Ellis, R. (2003). *Task-based language learning and teaching*. Oxford: Oxford University Press.
- Hellström, R. (2015). *Task Based Language Teaching versus Presentation Practice Production. Thesis*. Linköping.
- Lewis, M. (2002). *The Lexical Approach: the State of ELT and a Way Forward*. Heinle cengage.
- Maftoon, P., Hamidi, J., & Sarem, S. N. (2015). *The Effects of CALL on Vocabulary Learning: A Case of Iranian Intermediate EFL Learners*. Retrived from <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Effects-of-CALL-on-Vocabulary-Learning%3A-A-Case-Maftoon-Hamidi/b55de8ae79238014f5d9cd9c04bdeb30a929ffbf>
- Nikolaieva, S. Yu. (Ed.). (2013). *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia i praktyka : pidruchnyk dlia stud. klasychnykh, pedahohichnykh i lnhvistychnykh universytetiv [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice: a textbook for students. classical, pedagogical and linguistic universities]*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
- Pometun, O., & Hupan, N. (2019). Taksonomiia B. Bluma i rozvytok krytychnoho myslennia shkolariv na urokakh istorii [B. Bloom's taxonomy and the development of students' critical thinking in history lessons]. *Ukrainian educational journal*, 3, 50-58 [in Ukrainian].
- Prasad, B. (2013). Communicative Language Teaching in 21st Century ESL Classroom. *English for Specific Purposes World*, 40(14), 1-8.
- Shamov, A. N. (2007). Leksicheskie navyki ustnoi rechi i chteniia – osnova semanticheskoi kompetentcii obuchaemykh [The lexical skills of speaking and reading are the basis of the semantic competence of trainees]. *Foreign languages at school*, 4, 19-25 [in Russian].
- Stryker, Stephen B. & Leaver, Betty Lou (Eds.). (1997). *Content-Based Instruction in Foreign Language Education: Models and Methods*. Georgetown.
- Thornbury, S. (1999). *How to teach grammar*. Harlow: Longman.
- Willis, D. (1990). *The lexical syllabus: A new approach to language teaching*. London: Collins COBUILD.
- Willis D., Willis J. *Doing Task-Based Teaching*. Oxford : Oxford University Press , 2007. 296 p.

OLENA PAVLENKO

THE ESSENCE OF COMMON METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Today, knowledge of foreign languages is required to avoid barriers to communication between people around the world. Thus, learning foreign languages is relevant at almost any age.

The purpose of this article is to consider the generally accepted methods and determine the effectiveness of each of them during training. To achieve fluency in a foreign language, it is necessary to divide foreign language communicative competence into a number of components and develop them both individually and in combination. Each of the models is a separate and independent method that can be used to improve certain components of foreign language communicative competence. The main components include: the development of speech, writing, reading, and the study of vocabulary. There is no single approach in the scientific literature to determine the structure of foreign language communicative competence, as the general form of this competence can be presented in a set of components such as linguistic, sociolinguistic and pragmatic competence. Therefore, it is not possible to dwell on a specific method as ideal for the formation of competence, as each of them has its disadvantages and advantages. The formation of foreign language communicative competence requires a long and careful study of the material offered by a teacher who uses a certain method.

Keywords: *foreign language teaching methods; communicative method; lexical method; CLIL; TBL method; grammar-translation approach; case-based learning.*

УДК378.011.3-051:37.064.2

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249855>

АЛЛА ХОМЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9065-0401>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: allakhomenko@gmail.com

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНИХ ВИХОВУЮЧИХ ВІДНОСИН З УЧНЯМИ

У статті на основі методолого-теоретичного аналізу наукових праць розкрито сутність і специфіку професійної підготовки майбутнього вчителя до формування суб'єкт-суб'єктних виховуючих відносин з учнями.

З'ясовано, що основною тенденцією вивчення готовності майбутнього вчителя до формування суб'єкт-суб'єктних відносин є визначення його підготовки як цілісного складного багаторівневого особистісного новоутворення. Установлено, що цілісність професійної підготовки майбутнього вчителя до формування виховуючих відносин доцільно розглядати в єдності взаємозумовлених і взаємозалежних компонентів: науково-теоретичного, методичного і практично-діяльницького.

Визначено і систематизовано критерії й показники готовності майбутнього вчителя до формування суб'єкт-суб'єктних відносин з учнями: критичний тип мислення (особистісна флексибельність, знання специфіки гуманної взаємодії, виховна позиція у відносинах з учнем); творчо-професійна активність (знання технологій гуманного виховання, демонстрація власної педагогічної майстерності, використання системи методів педагогічно-психотерапевтичного впливу); сформованість практичних умінь і навичок (рефлексивно-перцептивні уміння, діагностичні уміння, уміння створювати виховуючі ситуації, навички діалогічно-гуманного спілкування).

Ключові слова: процес підготовки; майбутній учитель; учень; формування; суб'єкт-суб'єктні виховуючі відносини.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема формування суб'єкт-суб'єктних виховуючих відносин учителя й учнів розглядається сучасною педагогічною наукою в контексті особистісно зорієнтованого виховання, головним принципом якого є гуманістична спрямованість професійної діяльності вчителя, що передбачає реальне визнання цінності, неповторності, цілісності особистості дитини, її право на вільний розвиток і прояв своїх здібностей, утвердження блага дитини як критерія оцінки взаємовідносин у суспільстві.

Мета навчально-виховного процесу у закладах загальної середньої освіти в Україні відповідно змісту державних документів (Закону України «Про повну загальну середню освіту» [2020 р.], «Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року», Закону України «Про вищу освіту» [2014 р.], «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2021-2031 роки») полягає у сприянні неперервному, планомірному, поступовому і цілеспрямованому індивідуально-інтелектуальному та особистісному зростанню учня в процесі ціннісно-гуманної взаємодії з учителями, батьками, однокласниками, іншими дорослими у психологічно-комфортному освітньому середовищі.

Відповідно принципів гуманної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, професійне керування процесом морального сходження учня може здійснювати тільки високоморальна, творча, гуманістично спрямована особистість вчителя, яка ефективно володіє думкою, переконуючим словом, етичним вчинком.

Тому високий рівень професійної компетентності сучасного вчителя в процесі фахової підготовки не уявляється можливим без оволодіння ним теорією і практикою формування виховуючих суб'єкт-суб'єктних відносин з учнями у психологічно-комфортному освітньому середовищі. У зв'язку з цим постає питання специфіки підготовки вчителя до їх формування.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Огляд вітчизняних і зарубіжних наукових джерел показує, що інтерес учених-дослідників до феномену суб'єкт-суб'єктної взаємодії учителя і учня в

контексті гуманізації педагогічного процесу загальноосвітньої і вищої школи викликаний пошуком ефективної моделі розвитку системи освіти і виховання кожної країни в контексті цивілізаційних змін. Серед них слід назвати наукові праці А. Алтухової, Ш. Амонашвілі, Г. Балла, І. Беха, В. Білоусової, А. Бойко, Є. Бондаревської, О. Булгакової, І. Вахоцької, О. Волошиної, В. Галузинського, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, В. Желанової, І. Казанжі, О. Кіліченко, О. Киричука, С. Кондратьєвої, Н. Лавриченко, О. Ляшенко, В. Мазуріна, О. Матвієнко, О. Мельник, Г. Микитюк, О. Пінської, О. Пісоцької, Т. Равчини, В. Роменця, О. Савченко, І. Садової, Л. Свириної, О. Сухомлинської, Т. Суценко, М. Цимпеу, Н. Щуркової та ін.

Значна кількість наукових досліджень свідчить про стійкий інтерес науковців до проблеми характеру педагогічної взаємодії на всіх рівнях загальної середньої та вищої освіти, яким детермінується система забезпечення її якості.

Мета статті полягає в обґрунтуванні сутності й специфіки підготовки майбутнього вчителя до формування суб'єкт-суб'єктних виховуючих відносин з учнями, виявленні її структурних компонентів та визначенні критеріїв та показників готовності студентів до здійснення даного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У більшості наукових досліджень (Бех, 2014; Бойко, 2016; Бондаревская, 2012; Дубасенюк, 2015; Матвієнко, 2017; Микитюк 2003, Садова, 2013) ціннісно-гуманна взаємодія вчителя й учнів трактується як виховний процес, у центрі якого знаходиться цілісна особистість дитини як суб'єкта власного розвитку й життя.

Методолого-теоретичне обґрунтування формування виховуючих відносин у загальноосвітньому навчальному закладі здійснено у вітчизняній педагогіці А. Бойко, яка визначає їх як «спеціально організовану під керівництвом учителя творчу, морально-естетичну взаємодію суб'єктів педагогічного процесу, що спрямована на досягнення мети виховання, зумовлена соціально й психологічно всією системою суспільних відносин, загальнолюдських і національних цінностей та відповідає певному етапу розвитку суспільства» (Бойко, 2012, с. 7).

Ключовою фігурою сучасних процесів модернізації системи національного виховання, безперечно, є педагог, чий рівень професійної та особистісної культури має забезпечувати дієвість виховуючих перетворень. Нові вимоги до професійної та особистісної культури педагога ставлять на порядок денний завдання суттєвих змін у методології, змісті, технології безперервної педагогічної освіти, приведення їх у відповідність до освітніх і культурних реалій сьогодення. Проте найголовнішим все ж залишається питання професійно-особистісної компетентності вчителя щодо якості організації навчально-виховного процесу в сучасних закладах загальної середньої освіти.

Аналіз наукових джерел (Бойко, 2016; Бондаревская, 2012; Киричук, 1999; Микитюк, 2003; Рогова, 2015; Роменець, 1999) показує, що компетентність розглядається педагогічною наукою як здатність особистості вчителя кваліфіковано й ефективно діяти не тільки в стандартних умовах, але й вирішувати професійні завдання в ситуаціях, що вимагають творчого підходу. Ми розглядаємо компетентність як інтегральний соціально-особистісно-поведінковий феномен, що поєднує в собі мотиваційно-ціннісний, когнітивний і діяльнісний компоненти.

Професійна компетентність вчителя включає методологічну, психолого-педагогічну, спеціально-предметну і методичну складові (Дубасенюк, 2015). Проте, на наш погляд, всі вони є похідними від його світоглядної компетенції, яка визначає вектор особистісного зростання вчителя як Людини, Громадянина і Професіонала. Комплекс сформованих ключових світоглядних компетенцій представлений у житті вчителя соціальною, економічною, полікультурною, інформаційно-комунікативною, політико-правовою, еколого-валеологічною, а також компетентністю в сфері особистісного життя.

Компетентність вчителя з проблеми формування виховуючих відносин з учнями визначаємо як світоглядну професійно-особистісну ерудицію вчителя, що полягає у формуванні особливого духовного стилю професійної діяльності, гуманного спілкування та ціннісно-змістовної взаємодії з учнями; становленні його професійної культури в результаті якісної зміни когнітивних, ціннісно-змістовних та емоційних компонентів особистості – як носія духовних цінностей, моральних ідеалів та педагогічної свідомості.

Становлення і розвиток професійної компетентності майбутнього вчителя неможливий без якісної підготовки до формування виховуючих суб'єкт-суб'єктних відносин з учнями у навчально-виховному процесі сучасної школи.

Феномен професійної готовності вчителя до здійснення професійної діяльності та механізми її становлення знайшли своє відображення у наукових дослідженнях В. Желанової, І. Казанжі, О. Кіліченко,

О. Мельник, Л. Свириної, Л. Щустрової, Т. Яблонської. Аналіз результатів досліджень із даної проблеми свідчить, що наповнюваність категорії «готовність» конкретним змістом зумовлюється тим видом діяльності, оволодіння яким є метою підготовки. У контексті нашого дослідження – це діяльність вчителя з проблеми формування суб'єкт-суб'єктних відносин у навчально-виховному процесі школи.

Аналіз сучасних наукових джерел (І. Бех, 2014; А. Бойко, 2016; Бондаревская, 2012; Рогова, 2015; Садова, 2013), методологічних підходів до професійної діяльності вчителя (дитиноцентричного, аксіологічного, відносницько-діяльнісного), визначення особистісно-професійних якостей його особистості, теоретичних знань і умінь, необхідних для ефективного формування суб'єкт-суб'єктної взаємодії дозволив нам уточнити сутність поняття «професійна готовність майбутнього вчителя до формування суб'єкт-суб'єктних відносин з учнями».

Професійну готовність майбутнього вчителя до формування суб'єкт-суб'єктних відносин із учнями ми розуміємо як особливий психічний стан, який включає в себе: позитивне ставлення до обраної професії; позитивні мотиви діяльності й спілкування з учнями; індивідуально-гуманістичну спрямованість почуттів, вольових й інтелектуальних якостей; необхідні професійні знання, уміння й навички; установку на оптимальність суб'єкт-суб'єктної взаємодії; здібність впевнено й ефективно здійснювати професійну діяльність; відповідальність за характер взаємодії з учнями, який визначає формування й розвиток дитячої особистості.

Одночасно професійна готовність до формування виховуючих суб'єкт-суб'єктних відносин у навчально-виховному процесі школи розглядається нами як складне інтегроване поняття, що передбачає єдність психологічної, науково-теоретичної, методичної й практично-діяльнісної підготовки майбутнього вчителя, кінцевим результатом якої є професійна компетентність з вирішення даної проблеми.

Виходячи з результатів аналізу вищезазначених наукових джерел, класичного визначення «професійної підготовки вчителя» як процесу підготовки висококваліфікованого фахівця, що володіє багатофункціональними компетентностями з організації, здійснення і розвитку цілісного навчально-виховного процесу в різних типах навчальних закладів загальної середньої освіти, ми розглядаємо процес підготовки майбутнього вчителя до формування суб'єкт-суб'єктних відносин з учнями як цілісну науково-обґрунтовану систему гуманістично-спрямованої професійної діяльності та діалогічного спілкування вчителя і учня, яка характеризується:

- становленням і розвитком особистісної флексібельності вчителя (гнучкість, варіативність), яка полягає у здібності відмовитися від неефективних засобів навчально-виховної діяльності, прийомів мислення, способів поведінки й виробити власні, або прийняти нові, оригінальні підходи для створення психологічно-комфортних виховуючих ситуацій та розв'язання проблемних питань у відносинах з учнями;
- оновленням змісту виховної діяльності у відповідності до цінностей гуманної взаємодії (людяність, добро, довіра, взаєморозуміння, підтримка та ін.);
- забезпеченням морально-духовного розвитку дитячої особистості, її підготовки до активної, творчої, соціально-значущої, сповненої особистісного смислу життєдіяльності;
- високим рівнем самоактивності й самовдосконалення з метою досягнення професійної компетентності з даної проблеми.

Спираючись на результати наукових досліджень щодо підготовки вчителя до ціннісної взаємодії з учнем (Бех, 2014; Бойко, 2016; Бондаревская, 2012; Дубасенюк, 2015; Матвієнко, 2017; Рогова, 2015; Садова, 2013), ми розглядаємо цілісність професійної підготовки майбутнього вчителя до формування виховуючих відносин як процес взаємозумовлених і взаємозалежних його компонентів: науково-теоретичного, методичного і практично-діяльнісного.

Мета науково-теоретичного компоненту полягає у формуванні особливого типу мислення майбутнього вчителя, що передбачає усвідомлення ним виховного процесу (рівнозначно і формування суб'єкт-суб'єктних відносин як його невід'ємного механізму) як допомоги учневі в особистісному зростанні.

Це складне утворення ґрунтується на гуманних виховних позиціях учителя у взаємодії з учнями (прийнятті, розумінні, визнанні, рівноправності, поваги й емпатії, оптимістичного ставлення), високому рівні розвитку гуманних якостей власної особистості, ціннісній орієнтації на пізнання природи учня, діалогічному спілкуванні й високоморальній вчинковій діяльності. Спираючись на результати теоретичного й емпіричного дослідження, ми спробували виокремити структурні складові цього компоненту підготовки вчителя: розвиток особистісної флексібельності

(зміна вчителям стереотипів взаємодії з учнями, відкритість інноваціям у професійній діяльності); співвідношення рівня психолого-педагогічних знань у відповідності до гуманістичної теорії побудови виховного процесу; комплекс виховних позицій у відносинах з учнями.

Мета методичного компоненту передбачає творчо-професійну активність майбутнього вчителя під час проходження різних видів педагогічних практик, сутність якої визначається рівнем суб'єкт-суб'єктної взаємодії (співпідпорядкування, співробітництво, співтворчість) з учнями, використанням досягнень психолого-педагогічної науки у практичній діяльності, передового педагогічного досвіду, ознайомлення з творчістю своїх колег, а також відкритість власних професійних надбань (участь у конкурсах, виступи з доповідями на засіданнях методичних об'єднань, публікації власних методичних розробок). Особливого значення набуває знання й застосування в професійній діяльності й спілкуванні майбутнього вчителя системи методів педагогічно-психотерапевтичного впливу (методи формування відносин довіри, методи моральної саморегуляції, методи психотерапії). Відповідно структурними складовими цього компоненту є: вивчення технологій гуманістичного виховання; опанування методики формування суб'єкт-суб'єктних відносин з учнями; відкритість, демонстрація власної професійної майстерності; удосконалення системи засобів забезпечення процесу ціннісно-змістовної взаємодії.

Мета практично-діяльнісного компоненту підготовки майбутнього вчителя полягає у розвитку практичних умінь і навичок, які забезпечують ефективність даного процесу: рефлексивно-перцептивних умінь (рефлексії, децентрації, емпатії, емоційної врівноваженості), діагностичних умінь (знання й використання методів діагностики, поширення арсеналу діагностичних методик), уміння створювати психологічно-комфортні виховуючі ситуації (в основі яких «аура добра»), а також навичок діалогічно-гуманістичного спілкування.

Основною тенденцією вивчення готовності майбутнього вчителя до формування суб'єкт-суб'єктних відносин є визначення цілісної його підготовки як складного багаторівневого особистісного новоутворення. Нами систематизовано критерії й показники готовності майбутнього вчителя до формування суб'єкт-суб'єктних відносин з учнями. Дані наведено в Таблиці 1.

При цьому мета підготовки майбутніх учителів до формування виховуючої взаємодії з учнями полягала у досягненні запланованих результатів практичної діяльності на основі:

- глибокого розуміння педагогічної сутності, специфіки та доцільності формування суб'єкт-суб'єктних відносин у закладах загальної середньої освіти;
- ґрунтового знання змісту, структури та технології поетапного формування суб'єкт-суб'єктних відносин учителя й учнів;

Таблиця 1

Критерії та показники готовності майбутнього вчителя до формування суб'єкт-суб'єктних відносин з учнями

Критерії	Показники	Ознаки прояву показників готовності		
		високий рівень	середній рівень	низький рівень
Критичний тип мислення (науково-теоретичний компонент)	особистісна флексібельність	швидко приймає нові або створює власні підходи для ефективного сприяння особистісному розвитку учня	поступово переймає нові підходи для ефективного сприяння особистісного розвитку учня, проте в окремих випадках будує взаємодію на власних педагогічних стереотипах	повільно переймає нові підходи для ефективного сприяння особистісного розвитку учня, в більшості випадків знаходиться в полоні власних педагогічних стереотипів
	знання специфіки гуманної взаємодії	володіє системою знань досягнень вітчизняної й зарубіжної особистісно-гуманної педагогіки, ефективно використовує їх у практичній діяльності	має знання досягнень вітчизняної й зарубіжної особистісно-гуманної педагогіки, проте не завжди вміє застосувати їх у практичній діяльності	недостатньо знає досягнення вітчизняної й зарубіжної особистісно-гуманної педагогіки, майже не використовує їх у практичній діяльності
	виховна позиція у відносинах із учнем	стійка виховна позиція – прийняття, розуміння, визнання, рівноправності, емпатії, оптимізму	установка на формування відповідних виховних позицій суб'єкт-суб'єктної взаємодії	відсутність або слабе вираження гуманних виховних позицій у відносинах з учнями

Творчо-професійна активність (методичний компонент)	знання технологій гуманістичного виховання	володіє системою знань технологій особистісно-гуманного виховання	має знання системи технологій особистісно-гуманного виховання	недостатньо знає технології особистісно-гуманного виховання
	демонстрація власної педагогічної майстерності	творче застосування сучасних особистісно-гуманних технологій виховання	використання сучасних особистісно-гуманних технологій носить епізодичний характер	сучасні особистісно-гуманні технології не використовуються
	застосування системи педагогічно-психотерапевтичних впливів	володіє методикою формування особистісно орієнтованих відносин	орієнтація у професійній діяльності на методику формування особистісно орієнтованих відносин	володіння в основному традиційними методами впливу
Сформованість практичних умінь та навичок (практично-діяльнісний компонент)	рефлексивно-перцептивні уміння	- сформовані рефлексія, децентрація, емпатія; - емоційно врівноважений	- недостатньо розвинені рефлексія, децентрація, емпатія; - емоційна врівноваженість нестабільна	- несформовані рефлексія, децентрація, емпатія; - емоційна врівноваженість відсутня
	діагностичні уміння	- знає й використовує методи діагностики; - має значний арсенал діагностичних методик	- знає, але епізодично використовує методи діагностики; - має обмежений арсенал діагностичних методик	- відсутність знань методів діагностики; - не використовує діагностичні методи
	уміння створювати виховуючі ситуації	володіє технологією створення виховуючих ситуацій	частково володіє технологією створення виховуючих ситуацій	не володіє технологією створення виховуючих ситуацій
	навички діалогічно-гуманного спілкування	вміє швидко й вільно встановити діалогічно-гуманістичний контакт	орієнтація на діалогічно-гуманістичне спілкування	слабко сформовані навички діалогічного спілкування

- вільного володіння технологіями конструювання суб'єкт-суб'єктних відносин учителя й учня на рівнях співвідпорядкування, співпраці та співтворчості;
- демонстрації високого рівень володіння системою методів педагогічно-психотерапевтичного впливу на учня;
- виявлення високого ступеня індивідуально-гуманістичної спрямованості професійної діяльності.

Також, в процесі аналізу результатів практичної діяльності студентів під час виробничої педагогічної практики, нами було визначено рівні готовності майбутніх фахівців до формування вищезазначених відносин – ціннісно-особистісний, особистісно-діяльнісний, функціонально-діяльнісний.

Ціннісно-особистісний рівень є характерним для студентів із високим ступенем сформованості професійної компетентності, який полягає у свідомому розумінні значущості й творчому ставленні до формування суб'єкт-суб'єктних відносин у навчально-виховному процесі закладів загальної середньої освіти, емоційній зацікавленості вирішення творчо-дослідницьких завдань, постійному прагненні самовдосконалення, поглиблення теоретичних та методичних знань. Для означеного контингенту студентів властивий високий ступінь оволодіння методикою формування виховуючих відносин, розвитку рефлексивно-перцептивних умінь й навичок і що найважливіше, гуманних рис особистості. Також студенти означеного рівня здатні творчо використовувати набуті теоретичні й методичні знання в різних виховуючих ситуаціях взаємодії.

Особистісно-діяльнісний рівень умовно об'єднує студентів, для яких характерним є використання готових зразків суб'єкт-суб'єктної взаємодії з елементами власної новизни. У цієї групи студентів достатньо виражена психолого-педагогічна компетентність, вони мають високий рівень морально-емоційної вихованості, комунікабельні, контактні, емпатійні, проте відчувають утруднення у застосуванні у взаємодії з учнями системи педагогічно-психотерапевтичних впливів у різних виховуючих ситуаціях.

Функціонально-діяльнісний рівень готовності властивий студентам, які в цілому позитивно ставляться до означеної сфери професійної діяльності вчителів, проте пасивно, індіферентно здійснюють міжособистісний контакт із дітьми, переймаючи при цьому тільки готові зразки формування суб'єкт-суб'єктних відносин. Психологічно-педагогічна компетентність поверхова, теоретичні та методичні знання несистематизовані і носять фрагментальний характер. Спостерігається відносна морально-емоційна вихованість, утруднення в становленні першого міжособистісного

контакту з дітьми, недостатня розвиненість рефлексивно-перцептивних умінь, поверхові самооцінка і самоаналіз. Студенти означеної групи мають слабо виражену гуманістичну спрямованість власної особистості, що позначається на якості формування даних відносин. Практична діяльність означеної категорії студентів має репродуктивний характер.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, специфіка підготовки вчителя до формування ціннісно-гуманних суб'єкт-суб'єктних відносин із учнями полягає в інноваційній спрямованості цієї підготовки, що забезпечується збільшенням обсягів практичної діяльності з формування рефлексивно-перцептивних, діагностичних умінь та умінь діалогічного спілкування; становленням особистісної флексібельності майбутнього вчителя; формуванням стійких гуманних виховних позицій у відносинах; опануванням технологій суб'єкт-суб'єктної взаємодії; оволодінням досягненнями вітчизняної та зарубіжної гуманної педагогіки; розвитком творчо-професійної активності для інтенсивного обміну досвідом формування гуманних відносин; активізацією науково-методичної роботи й самоосвіти майбутніх фахівців.

Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на вирішення проблеми визначення специфіки формування суб'єкт-суб'єктної взаємодії з дітьми, що потребують підвищеної педагогічної уваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бех І. Д. Виховний процес в осягнутих глибинах. *Шкільний світ*. 2014. № 5 (685). С. 4–41.
- Бойко А. М. Феномен «суб'єкт-суб'єктні відносини» – стратегія подальшого розвитку педагогічної теорії і практики. Гуманізація навально-виховного процесу : зб. наук. праць. Спецвипуск 8. Ч. І. Слов'янськ : СДПУ, 2012. С. 5-16.
- Бойко А. М. Педагог як співавтор духовно-морального змісту поняття «суб'єкт-суб'єктні відносини у загальноосвітній і вищій школі». *Педагогічні науки*. 2016. Вип. 65. С. 5–16.
- Бондаревская Е. В. Гуманитарная методология науки о воспитании. *Педагогика. Научно-теоретический журнал РАО*. 2012. № 7. С. 3–14.
- Дубасенюк О. А. Акмеологічний підхід як стратегічний орієнтир особистісно-орієнтованої педагогічної освіти. *Проблеми освіти* / О. В. Вознюк та ін. Житомир ; Київ, 2015. Вип. 84. С. 25–30.
- Матвієнко О. В. Взаємодія суб'єктів навчально-виховного середовища школи як складова соціально-педагогічної системи. *Topical issues of social pedagogy* / ed.: S. I. Drobnyazko. Barbados, 2017. С. 100–123.
- Микитюк Г. Ю. Взаємини викладачів зі студентами як чинник становлення особистості майбутнього вчителя : автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07. Київ, 2003. 20 с.
- Основи психології / за заг. ред.: О. В. Киричука, В. А. Роменця. Київ : Либідь, 1999. 632 с.
- Рогова Т. В. Суб'єктна позиція майбутнього фахівця: теоретико-методичний аспект. Харків : Щедра садиба плюс, 2015. 170 с.
- Садова І. І. Педагогічний вплив у структурі суб'єкт-суб'єктних відносин учителя і учнів. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2013. Вип. 15. С. 268–273.

REFERENCES

- Bekh, I. D. (2014). Vychovnyi protses v osiahnutykh hlybynakh [Educational process in the comprehended depths]. *Shkilnyi svit [School world]*, 5 (685), 4-41 [in Ukrainian].
- Boiko, A. M. (2012). Fenomen «sub'iekt-sub'iektni vidnosyny» – stratehiia podalshoho rozvytku pedahohichnoi teorii i praktyky [The phenomenon of subject-«subject relations» – a strategy for further development of pedagogical theory and practice]. In *Humanizatsiia navalno-vykhovnoho protsesu [Humanization of the educational process]* (Spetsvypusk 8, ch. I, pp. 5-16). Slov'iansk: SDPU [in Ukrainian].
- Boiko, A. M. (2016). Pedahoh yak spivavtor dukhovno-moralnoho zmistu poniattia «sub'iekt-sub'iektni vidnosyny u zahalnoosvitnii i vyshchii shkoli» [Teacher as a co-author of the spiritual and moral content of the concept of «subject-subject relations in secondary and higher education»]. *Pedagogical Science*, 65, 5-16 [in Ukrainian].
- Bondarevskaia, E. V. (2012). Gumanitarnaia metodologiia nauki o vospitanii [Humanitarian methodology of the science of education]. *Pedagogy*, 7, 3-14 [in Russian].
- Dubasienuk, O. A. (2015). Akmeolohichni pidkhid yak stratehichni oriientyr osobystisno-oriientovanoi pedahohichnoi osvity [Acmeological approach as a strategic landmark of personality-oriented pedagogical education]. In O. V. Vozniuk, O. Ye. Antonova, O. S. Bereziuk, S. S. Vitvytska, O. M. Vlasenko, O. A. Dubasienuk, ... & S. L. Yatsenko. *Problemy osvity [Problems of education]* (Vol. 84, pp. 25-30). Zhytomyr; Kyiv [in Ukrainian].
- Kyrychuka, O. V., & Romentsia, V. A. (Eds.). (1999). *Osnovy psykholohii [Fundamentals of psychology]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Matviienko, O. V. (2017). Vzaiemodiia sub'iektiv navchalno-vykhovnoho seredovishcha shkoly yak skladova sotsialno-pedahohichnoi systemy [Interaction of the participants of educational environment of school as a com-

- ponent of social and pedagogical system]. In S. I. Drobyazko (Ed.), *Topical issues of social pedagogy* (pp. 100-123). Barbados [in Ukrainian].
- Mykytiuk, H. Yu. (2003). *Vzaiemyny vykladachiv zi studentamy yak chynnyk stanovlennia osobystosti maibutnoho vchytelia [The relationship of teachers with students as a factor in the formation of the future teacher's personality]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Rohova, T. V. (2015). *Sub'iektna pozytsiia maibutnoho fakhivtsia: teoretyko-metodychnyi aspekt [Subjective position of the future specialist: theoretical and methodological aspect]*. Kharkiv: Shchedra sadyba plus [in Ukrainian].
- Sadova, I. I. (2013). Pedagogichnyi vplyv u strukturi sub'iekt-sub'iektnykh vidnosyn uchytelia i uchniv [Pedagogical influence of the structure of subject-subject relations of teachers and students]. *Pedagogical Education: Theory and Practice*, 15, 268-273 [in Ukrainian].

ALLA KHOMENKO

PRE-SERVICE TEACHERS TRAINING FOR THE FORMATION OF SUBJECT-SUBJECT EDUCATIONAL RELATIONS WITH STUDENTS

The article, based on the methodological and theoretical analysis of scientific works, deals with the essence and specifics of professional training of pre-service teachers to form subject-subject educational relationships with students.

It was found that the main tendency of study the willingness of the pre-service teacher to form subject-subject relations is to define their training as a holistic complex multilevel personal development. It is established that the integrity of the professional training of pre-service teachers in the development of the educational relationships should be considered in the unity of interdependent and interdependent components: scientific-theoretical, methodological and practical-activity.

Criteria and indicators of future teacher's willingness to form subject-subject relations with students are defined and systematized: critical type of thinking (personal flexibility, knowledge of the specifics of humane interaction, educational position in relations with students); creative and professional activity (knowledge of technologies of humane education, demonstration of own pedagogical skill, use of system of methods of pedagogical and psychotherapeutic influence); formation of practical skills and abilities (reflexive-perceptual skills, diagnostic skills, ability to create educational situations, skills of dialogical-humane communication).

Key words: *training process; pre-service teacher; student; formation; subject-subject educational relations.*

УДК 378.04:796]:316.614-056.26

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249857>**ВАСИЛЬ ФАЗАН**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9823-3704>

(Полтава)

Country: Ukraine

Professor of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

E-mail: Fazanvv@gmail.com

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗВО ДО ІНТЕГРАЦІЇ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЗАСОБАМИ АДАПТИВНОГО СПОРТУ

Головною проблемою у системі комплексної реабілітації хворих та інвалідів практично будь-яких груп є «боротьба» з наслідками вимушеної малорухливості, активізація діяльності всіх збережених функцій та систем організму людини, профілактика величезної кількості хвороб, що зароджуються внаслідок гіподинамії та гіпокінезії. Для адаптивної фізичної культури важливо не тільки те, наскільки успішно засвоюються учнями рухові вміння і навички, а й те, наскільки успішно усі процеси сприяють засвоєнню розвивально-соціальних навичок. Придбання моторних навичок, фізичне вдосконалення дітей тут є переважно засобом та сприятливою умовою для набуття соціалізації.

Ключові слова: фізична культура; адаптивний спорт; інвалідність; комплексна реабілітація; адаптивна фізична культура.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Сьогодні інтенсивно проводяться дослідження, присвячені проблемі соціалізації особистості за допомогою використання засобів та методів фізичної культури (Пономарев Н.И. 1975, 1996; Пономарчук В.А., Аяшев О.А., 1991; Быховская И.М., 1993; Хакунов Н.Х., 1994; Чепик В.Д., 1995; Майнберг Э., 1995; Николаев Ю.М., 1998). Під соціалізацією розуміється процес включення людини в життя суспільства, засвоєння досвіду соціального життя, зразків поведінки, соціальних норм, ролей та функцій, входження в соціальну сферу та соціальні групи (Пономарев, 1975). Соціалізацію дедалі частіше визначають як двосторонній процес: з одного боку, індивід засвоює соціальний досвід, з другого - у процесі соціалізації він активно долучається до культури, відтворює систему цінностей і соціальних зв'язків, життєві обставини, оточуючих людей (Мудрик, 1991; Майнберг, 1995 та ін.)

Мета статті - аналіз підготовки студентів фізичного виховання в ЗВО до інтеграції та соціалізації людей з інвалідністю засобами адаптивного спорту

Виклад основного матеріалу дослідження. Адаптивна фізична культура та адаптивний спорт, є тією сферою життя, в якій найбільш успішно відбувається соціалізація інвалідів та осіб з обмеженими можливостями, їх інтеграція в суспільство, розвиток реабілітаційного потенціалу – як сукупності біологічних можливостей соціальних здібностей та психологічних устремлінь, підвищення якості життя (Евсеев, & Шапкова, 2000). Враховуючи можливості які є у спортивній діяльності для соціальної реабілітації та інтеграції людей з обмеженими можливостями, останніми роками практично у всьому світі розробляються активні зусилля з організації та розвитку адаптивного спорту серед інвалідів (Евсеев, & Шапкова, 2000). У багатьох розвинених країнах розроблено комплексні програми фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи серед інвалідів, у тому числі дітей (Дмитриев, 2002).

Нині у світі є понад 80 міжнародних спортивних і 30 олімпійських організацій особам з обмеженими повноваженнями та інвалідів. До основних цих міжнародних організацій відносяться:

CISS – міжнародна спортивна організація глухих (створена у 1924 році);

ISMWSRE – міжнародна спортивна федерація інвалідів візочків (створена в 1952 році);

ISOD – міжнародна спортивна організація інвалідів, що об'єднує осіб із порушеннями опорно-рухового апарату (створена у 1964);

CP-ISRA – міжнародна спортивна організація людей із церебральним паралічем (створена у 1978 році);

IBSA – міжнародна асоціація спорту сліпих (створена у 1985 році);

INAS-FMH – міжнародна асоціація спорту для людей із порушеннями інтелекту.

Комплексна реабілітація – як процес забезпечення готовності людини з відхиленнями в здоров'ї та інвалідності до реалізації способу життя, який би не суперечив способу життя здорових (нормально розвиваються) людей передбачає обов'язкове використання фізичних вправ, адаптованих до конкретного захворювання або дефекту рухової активності. Фізична реабілітація є базою, основою будь-якого виду реабілітації (соціально-трудової, соціально-побутової, соціально-культурної та ін.). Це зумовлено тим, що людина є неподільною біологічного, психологічного та соціального, які перебувають у найтіснішому взаємозв'язку та взаємодії.

Рухова активність людини закладена в генах і пов'язана з фундаментальною властивістю живого організму – біологічною адаптацією до умов життя та сфери проживання. Однак сучасні умови життя та трудової діяльності звели практично до нуля всю рухову активність людини, створили ситуацію незатребуваності її фізичних кондицій. Гіподинамія та гіпокінезія неодмінні атрибути сучасного цивілізованого життя стали одним з головних факторів, що зумовлюють погіршення здоров'я населення. Зниження обсягу та інтенсивності фізичної активності, низький рівень витрат на м'язову роботу, спрощення та збіднення рухової діяльності людини призводить до негативних результатів у функціонуванні як внутрішніх органів та систем людини, так і її психіки. І якщо здорова людина знижує до неприпустимого рівня свою рухову активність, то в цьому винна тільки вона сама.

У інваліда дефіцит рухів, як правило, спровокований його захворюванням. Справді відсутність зору, дитячий церебральний параліч, ампутації, порушення інтелекту є серйозними перешкодами для повноцінної рухової активності. Однак підкреслимо – перешкодою, але не заборонаю, винятком.

Відповідальність за вимушену гіподинамію та гіпокінезію дітей-інвалідів, у яких природна рухова активність обмежена, і вони потребують цілеспрямованої допомоги та створення особливих умов, повністю покладається на батьків, лікарів, інших спеціалістів, у тому числі - з адаптивної фізичної культури. Проблема тут полягає в тому, що в масовій свідомості і навіть, у середовищі фахівців (медиків, психологів, представників традиційної фізичної культури та ін.) вкоренилася думка про необхідність обов'язкового обмеження рухів, рухової активності практично при будь-якому захворюванні, стереотипи віри лише у фармакологічні та інші медичні засоби та методи лікування та профілактики, у всемогутні добавки, стимулятори, активізатори, спалювачі жиру і т.п. Це зумовлено, з одного боку, недостатнім рівнем культури суспільства та особистості в галузі людинознавства, його тілесності та психіки, а з іншого – масованими рекламними акціями виробників перерахованих товарів.

У науково-медичній літературі докладно розглядаються й інші негативні зміни, що відбуваються в організмі людини у зв'язку з гіподинамією та гіпокінезією, починаючи з клітинного та закінчуючи організмовим рівнем, докладно описуються так звані моторно-вісцеральні рефлекси та інші механізми захворювань, основною причиною яких є малорухливість.

Гіподинамія та гіпокінезія призводять до наступних змін:

- знижується функціональна активність органів та систем та порушуються регуляторні механізми;
- відбуваються атрофічні та дегенеративні зміни опорно-рухового апарату і особливо його нервово-м'язового та кісткового компонентів;
- порушуються обмінні та знижуються катаболічні процеси;
- зменшується тренованість м'язів (особливо таких великих, як м'язи живота, спини), що несприятливо відбивається на функціях кровообігу, травлення, дихання;
- знижується серцева діяльність, що призводить до деструктивних змін за типом атрофії та зменшення енергетичного потенціалу;
- зменшується життєва ємність легень та легенева вентиляція як у спокої, так і, особливо, при фізичній роботі;
- різко погіршується орто- та антиортостатична стійкість, що є наслідком розладу рефлекторних механізмів, що регулюють тонус судин;
- порушується терморегуляція та відбуваються інші негативні морфофункціональні зміни в організмі людини (Дмитриев, 2002).

Однак значно рідше дослідники звертають увагу на те, що недостатній рівень рухової активності, дефіцит рухів негативно позначається на розгортанні всіх без винятку компонентів генетичної програми розвитку та життєдіяльності організму людини. Тобто йдеться тут не тільки про

фізичні характеристики, а й про інтелектуальні, емоційно-вольові, пізнавальні і взагалі духовно-психічні властивості людини, її особистісний розвиток. Особливо це проявляється, якщо в ситуації вимушеної гіподинамії виявляється дитина, яка за допомогою рухів не лише активізує функціонування, розвиток та вдосконалення всіх своїх органів і систем, а й пізнає навколишній світ, формує свої відчуття, сприйняття, орієнтування, емоційно-вольову сферу.

Тому однією з головних проблем у системі комплексної реабілітації хворих та інвалідів практично будь-яких груп є «боротьба» з наслідками вимушеної малорухливості, активізація діяльності всіх збережених функцій та систем організму людини, профілактика величезної кількості хвороб, що зароджуються внаслідок гіподинамії та гіпокінезії. Вважаємо, що саме цю проблему насамперед має вирішувати адаптивна фізична культура, фізична реабілітація, адаптивна рухова рекреація, адаптивне фізичне виховання, адаптивний спорт та інші її компоненти.

Другою за значущістю проблемою, яку доцільно вирішувати за допомогою технологій адаптивної фізичної культури в процесі комплексної реабілітації інвалідів, є проблема подолання психологічних комплексів неповноцінності (почуття емоційної образи, відчуженості, пасивності, підвищеної тривоги, втраченої впевненості в собі та ін.) або навпаки завищення своєї оцінки (егоцентризму, агресивності та ін.). Для вирішення зазначеної проблеми можуть з успіхом застосовуватися різні варіанти креативних (художньо-музичних) телесноорієнтованих практик: психосоматична саморегуляція, ритмопластика, танцотерапія та ін.

Третьою проблемою, яка вирішується в системі комплексної реабілітації інвалідів засобами адаптивної фізичної культури, є корекція основного дефекту.

Наступна, четверта проблема комплексної реабілітації інвалідів, вирішення якої може бути здійснено фахівцями з адаптивної фізичної культури, є необхідність освоювати нові рухові вміння та навички, зумовлені потребою людини компенсувати дефект, що не піддається корекції або відновленню.

П'ята проблема це всебічний та гармонійний розвиток фізичних якостей та здібностей, підвищення їх кондиційних можливостей на основі широкого застосування засобів та методів адаптивної фізичної культури.

Адаптивна фізична культура надає людині з інвалідністю найрізноманітніший вплив та розвиток. Полегшення умов входження людини в суспільні процеси, формування її особистісної ідентичності - основна мета адаптивної фізичної культури в сучасному суспільстві. Соціалізуюча роль фізичної культури, і особливо адаптивної фізичної культури, виявляється у цьому, що це вид соціальної практики надає глибоке і всебічний вплив на сутнісні якості людини, розвиваючи її фізично і духовно.

Первинною інстанцією (найважливішим чинником) соціалізації є сім'я. У сім'ї купуються перші важливі установки, манери поведінки, орієнтири емоційної та мотиваційної поведінки, звички. На думку багатьох авторів (Антропова М.В., Кольцова М.М., Крайт Г., Кречмер Ф., Кузнєцова З., та ін.), процес тілесної самоідентифікації дитини закінчується на межі раннього дитинства та дошкільного віку, і до 6-7 років у нього виявляються сформованими поведінкові та сенсомоторні стереотипи. Це призводить до того, що зусилля шкільних педагогів, спрямовані на зміцнення психосоматичного здоров'я дітей, часто виявляються малоефективними

Дійсно, дитина і свідомо, і несвідомо сприймає безліч настанов батьків, бабусь і дідусів, братів і сестер. При цьому постійно вказується на значення відносин між матір'ю та дитиною в перші роки її життя, що, втім, є «пізнім» підтвердженням принципу Песталоцці про вирішальний вплив на розвиток людини «житла» та відносин між матір'ю та дитиною. (Майнберг, 1995)

Сім'я також впливає на інші інстанції соціалізації. Тому, сім'я як первинна інстанція соціалізації може різним чином вплинути на ставлення дитини до фізичної активності та рухової діяльності - і сприяти чи перешкоджати фізичній соціалізації.

Звідси випливають два важливі висновки для фахівця з адаптивної фізичної культури:

1) необхідно найсерйознішим чином працювати з сім'єю (насамперед, з батьками) дітей з інвалідністю, посвячуючи їх у віру величезної цілющої сили руху;

2) необхідно якомога раніше, буквально з перших днів життя, розпочинати реабілітаційні заходи з такими дітьми для того, щоб досягти максимально можливого ефекту від занять, а також з метою посилення позитивного та пом'якшення негативного соціалізуючого впливу сім'ї на їх психосоматичний розвиток.

Поряд із сім'єю основною інстанцією можливої соціалізації дитини є школа. Школа - це середовище, де відбувається формування особистості, складова його культурно-особистісного буття. Тут він знайомиться з такими новими собі ціннісними критеріями, як прагнення успіху, змагання та конкуренція.

Важливо розуміти різницю між соціалізацією та вихованням?

По-перше, соціалізація розуміється більшістю фахівців як процес «вростання» людини в суспільство, і вона триває протягом усього її життя. Виховання ж – процес, обмежений у часі.

По-друге, соціалізація індивіда відбувається під впливом всього навколишнього світу, що постійно змінюється і часто непередбачуваного. Принаймні соціалізуючі впливи навколишньої дійсності неможливо спланувати і навіть у першому наближенні прогнозувати їхній ефект.

Виховання є свідомим, планомірним, методичним процесом впливу на підростаюче покоління в певному напрямку. У вихованні основним є відповідальність вихователя по відношенню до вихованця, що характеризує цей процес як міжособистісний (що відбувається як мінімум між двома особами), що для соціалізації зовсім необов'язково.

Для адаптивної фізичної культури важливо не тільки те, наскільки успішно засвоюються учнями рухові вміння і навички, а й те, наскільки успішно усі процеси сприяють засвоєнню розвивально-соціальних навичок. Придбання моторних навичок, фізичне вдосконалення дітей тут є переважно засобом та сприятливою умовою для набуття соціалізації. Особливо коли йдеться про дітей із відхиленнями у розвитку інтелектуальної сфери.

Адаптивна фізична культура, що володіє потужним соціалізуючим потенціалом, повинна надати допомогу здійсненню гуманізації спеціальної освіти, яка в даний час покликана протистояти тенденціям раціоналізації, технологізації, інформатизації, що безперервно посилюються.

Гуманізація освіти потребує ставлення до індивіда як до цілісної істоти, розвиваючи та відтворюючи, крім інтелекту, всі здібності його духа та віру в зцілення, надію, емпатію, почуття краси, образне, емоційне ставлення до світу. А це означає, що науковість, раціоналістична модель світу, створювана теоретичними дисциплінами, має бути лише частиною освіти, а не всім, як це часто трапляється. Освіта як спосіб життя має бути особистісним - духовним та фізичним.

Висновки з даного дослідження. Являючись одним із найважливіших факторів освітньо-культурного процесу, адаптивна фізична культура виступає універсальним засобом гуманізації, оскільки реалізує відтворення особистості людини саме як цілісності у своїй тілесно-духовній єдності. У процесі занять адаптивною фізичною культурою людина як соціалізується і утворюється (зміцнює і вдосконалює залишкове здоров'я, коригує свої дефекти, виробляє механізми компенсації, освоює ті чи інші соціальні ролі, функції тощо.), а й сама «утворює і творить світ», формує та «завойовує» соціальний простір – спочатку самовизначається, створює своє розуміння, бачення, відчуття світу, проектує та будує власну діяльність, соціальне оточення.

Таким чином, адаптивна фізична культура та, особливо адаптивний спорт, є важливими факторами соціалізації інвалідів та осіб з обмеженими можливостями, їхньої інтеграції у суспільство. Проте ці чинники які завжди реалізуються, їх використання відстає як від потреб так і від можливостей сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Горбунов Г. Д. Психопедагогика спорта. Москва, 1986. 207 с.
- Григоренко В. Г., Сермеев Б. В. Теория и методика физического воспитания инвалидов : в 2 ч. Одесса, 1991. 170 с.
- Дмитриев А. А. Физическая культура в специальном образовании. Москва : Академия, 2002. 176 с.
- Евсеев С. П., Шапкова Л. В. Адаптивная физическая культура. Москва : Сов. спорт, 2000. 240 с.
- Майнберг Э. Основные проблемы педагогики спорта. Москва, 1995. 317 с.
- Малафеев Н. Н., Макшанцева Э. Н., Назарова Н. М. Основы управления специальным образованием. Москва : Академия, 2001. 336 с.
- Муравов И. В. Социально-биологические основы оздоровительного использования средств физической культуры и спорта. Киев : КГИФК, 1988. 184 с.
- Пономарев Н. И. Физическая культура как элемент культуры общества и человека. Санкт-Петербург, 1996. 284 с.
- Фельдштейн Д. И. Психология становления личности. Москва : Междунар. пед. академия, 1994. 188 с.

REFERENCES

- Dmitriev, A. A. (2002). *Fizicheskaiia kultura v spetsialnom obrazovanii [Physical culture in special education]*. Moskva: Akademiia [in Russian].
- Evseev, S. P., & Shapkova, L. V. (2000). *Adaptivnaia fizicheskaiia kultura [Adaptive physical culture]*. Moskva: Sov. sport [in Russian].
- Feldshtein, D. I. (1994). *Psikhologiiia stanovleniia lichnosti [Psychology of personality formation]*. Moskva: Mezhdunar. ped. akademiia [in Russian].

- Gorbunov, G. D. (1986). *Psikhopedagogika sporta [Psychopedagogy of sports]*. Moskva [in Russian].
- Grigorenko, V. G., & Sermeev, B. V. (1991). *Teoriia i metodika fizicheskogo vospitaniia invalidov [Theory and methods of physical education of disabled people]*. Odessa [in Russian].
- Mainberg, E. (1995). *Osnovnye problemy pedagogiki sporta [Basic problems of sport pedagogy]*. Moskva [in Russian].
- Malafeev, N. N., Makshantceva, E. N., & Nazarova, N. M. (2001). *Osnovy upravleniia spetsialnym obrazovaniem [Fundamentals of management of special education]*. Moskva: Akademiia [in Russian].
- Muravov, I. V. (1988). *Sotsialno-biologicheskie osnovy ozdorovitel'nogo ispolzovaniia sredstv fizicheskoi kultury i sporta [Socio-biological bases of health-improving use of physical culture and sports means]*. Kiev: KGIFK [in Russian].
- Ponomarev, N. I. (1996). *Fizicheskaia kultura kak element kultury obshchestva i cheloveka [Physical culture as an element of culture of society and man]*. Sankt-Peterburg [in Russian].

VASYL FAZAN

PREPARATION OF PHYSICAL EDUCATION STUDENTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS FOR INTEGRATION AND SOCIALIZATION OF PEOPLE WITH DISABILITIES BY ADAPTIVE MEANS

Adaptive physical culture and adaptive sports are the sphere of life in which the most successful is the socialization of disabled people and people with disabilities, their integration into society, the development of rehabilitation potential - as a set of biological capabilities of social abilities and psychological aspirations, improving the quality of life (Evseev, & Shapkova, 2000). Given the opportunities available in sports for social rehabilitation and integration of people with disabilities, in recent years, almost all over the world are developing active efforts to organize and develop adaptive sports among people with disabilities (Evseev, & Shapkova, 2000). In many developed countries, comprehensive programs of physical culture and sports work among the disabled, including children (Dmitriev, 2002).

Comprehensive rehabilitation - as a process of ensuring the readiness of a person with health and disability to implement a lifestyle that would not contradict the lifestyle of healthy (normally developing) people requires the mandatory use of exercise adapted to a specific disease or defect of motor activity. Physical rehabilitation is the basis, the basis of any type of rehabilitation (social-labor, social-domestic, socio-cultural, etc.). This is due to the fact that man is indivisible biological, psychological and social, which are in the closest relationship and interaction.

Human motor activity is embedded in genes and is associated with a fundamental property of a living organism - biological adaptation to living conditions and living conditions. However, modern living and working conditions have reduced to almost zero all human physical activity, created a situation of unclaimed physical condition. Hypodynamia and hypokinesia are indispensable attributes of modern civilized life have become one of the main factors causing the deterioration of public health. Reducing the volume and intensity of physical activity, low costs of muscular work, simplification and impoverishment of human motor activity leads to negative results in the functioning of both internal organs and systems of man and his psyche. And if a healthy person reduces his physical activity to an unacceptable level, then only he is to blame.

The responsibility for forced hypodynamics and hypokinesia of children with disabilities, whose natural physical activity is limited and they need targeted assistance and special conditions, rests entirely with parents, doctors and other professionals, including adaptive physical education. The problem here is that in the mass consciousness and even among specialists (physicians, psychologists, representatives of traditional physical culture, etc.) the idea of the need for mandatory restriction of movement, motor activity in almost any disease, stereotypes of faith only in pharmacological and other medical means and methods of treatment and prevention, in omnipotent additives, stimulants, activators, fat burners, etc. This is due, on the one hand, the insufficient level of culture of society and the individual in the field of anthropology, its physicality and psyche, and on the other - the massive advertising campaigns of manufacturers of these goods.

The scientific and medical literature examines in detail the other negative changes that occur in the human body due to hypodynamics and hypokinesia, from the cellular to the body level, describes in detail the so-called motor-visceral reflexes and other mechanisms of disease, the main cause of which there is immobility.

Being one of the most important factors of the educational and cultural process, adaptive physical culture is a universal means of humanization, as it realizes the reproduction of human personality as a whole in its physical and spiritual unity. In the process of adaptive physical culture a person not only socializes and is formed (strengthens and improves residual health, corrects its defects, develops compensation mechanisms, learns certain social roles, functions, etc.), but also "forms and creates the world", forms and "conquers" the social space - first self-determined, creates its own understanding, vision, sense of the world, designs and builds its own activities, social environment.

Thus, adaptive physical culture and, especially adaptive sports, are important factors in the socialization of people with disabilities and people with disabilities, their integration into society. However, these factors, which are always realized, their use lags behind both the needs and the possibilities of today.

Keywords: *physical culture; adaptive sports; disability; complex rehabilitation; adaptive physical culture.*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

УДК 37.091.4 "1920/1928"

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249860>

ЛЮДМИЛА ЗЕЛЕНЬКА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3324-5173>

(Харків)

Place of work: H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University; Kharkiv, Ukraine

Country: Ukraine

Email: zelenskaya_ludmila@ukr.net

ОЛЕНА КОСТЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0354-8875>

(Харків)

Place of study: H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University; Kharkiv, Ukraine

Country: Ukraine

Email: kostenko_o_v@outlook.com

КОНЦЕПТ ПРАЦІ СОФІЇ РУСОВОЇ ТА ШЛЯХИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ ДОШКІЛЬНА УСТАНОВА — ДІЯЛЬНА ШКОЛА

Анотація. У контексті метаморфоз, через які проходить держава Україна та українська школа, доцільним стає вивчення і ретроспективний аналіз педагогічної думки конкретно історичного періоду задля пошуку відповідей та формування зрілих рішень щодо тих складних питань, які постають у сучасних умовах. Через певну схожість історичних умов, теоретичний наробок та практичні реалізації педагогічних ідей українських педагогів початку ХХ століття мають глибокий потенціал як ідейно-натхненне джерело для сучасності. Спираючись на вивчення першоджерел, за допомогою порівняльного теоретичного аналізу та аналітичного узагальнення, у статті зібрано та проаналізовано провідні ідеї Софії Русової щодо суті і шляхів реалізації концепту праці (діяльного методу навчання) в системі дошкільних установ та діяльної (трудової) школи у 20-ті роки ХХ століття. Конкретизовано рекомендації щодо застосування цього методу з урахуванням віку дітей та специфіки навчальних предметів. На основі аналізу праць Софії Русової («Нова школа соціального виховання», «Теорія і практика дошкільного виховання», «Єдина діяльна (трудова) школа», «Позашкільна освіта») визначено переваги діяльного методу, його потенційні можливості для формування й розвитку особистості дитини. Простежено зв'язок ідей Софії Русової з класичною та тогочасною європейською педагогічною думкою та практичним застосуванням подібних освітніх концепцій в інших європейських країнах. Акцентовано увагу на суголосності ідей Софії Русової щодо переваг діяльного методу навчання завданням реформування національної системи освіти початку ХХІ століття.

Ключові слова: праця; концепт праці; дошкільна установа; діяльна (трудова) школа; Софія Русова; початок ХХ століття.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасний глобалізований світ висуває до людини додаткові вимоги, створює нові екологічні, економічні, суспільно-політичні, інформаційні ризики. Наразі перед українським суспільством постає завдання виховання дітей і молоді як повноправних учасників економічного, політичного, соціального, культурного життя, носіїв відповідної діяльності. За цих умов освіта має стати чинником збереження, розвитку та примноження

людського капіталу. Заклади дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти мають спроектувати свою роботу на всебічний розвиток дитини як цілісної особистості в духовному, інтелектуальному, емоційному, фізичному, моральному і психологічному вимірі; формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для її успішної життєдіяльності; виховання особистісних якостей, які забезпечують успішну соціально-психологічну адаптацію в суспільстві, готовність до подальшої неперервної освіти впродовж життя, трудової діяльності, конкурентоздатності на ринку праці.

Одним із джерел для пошуку відповідей на запити сьогодення традиційно стає історичний досвід, праці учених-педагогів конкретно історичного періоду. Зокрема у 1920-ті роки, коли Україна вдалася до формування власної системи освіти і виховання, відома українська громадська діячка, педагог та вчений Софія Русова, спираючись на ідеї М. Монтеня, Дж. Локка, К. Базедова, Г. Песталоцці, І. Фіхте та ін. (Русова, 1923, с. 12-13) висловила низку ідей щодо створення спільної освітньої інституції для дошкільників та учнів початкової школи, так званої «діяльної» (Русова, 1923, с. 11) або трудової школи. Лейтмотивом такої школи мало стати занурення дітей у привабливу, «приємну» працю (Русова, 1924а, с. 50; Русова, 1924б, с. 89), яка би наскрізь пронизувала всю учбову програму, роблячи її більш орієнтованою на практику. Головною метою і результатом діяльності такої школи мало стати формування нової діяльної особистості, визначальними рисами характеру якої є цілеспрямованість, демократичність, працьовитість, індивідуальність, поєднана з потребою і здатністю працювати в колективі, творчість і гармонія з навколишнім світом.

Наразі ці ідеї узгоджуються з концептуальними засадами реформування національного шкільництва (Зеленська, & Саакова, 2019; Зеленська, 2020), знаходять відображення в Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції «Нова українська школа», що актуалізує вивчення, конструктивний аналіз і творче використання наукового доробку Софії Русової як одного з фундаторів національної системи освіти початку ХХ століття й розробника концепту практико-орієнтованого навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз історико-педагогічних джерел та вітчизняної і зарубіжної наукової літератури засвідчив, що творчий доробок Софії Русової має належне висвітлення в науковому просторі України. В цілому можна сказати, що науково-педагогічна спадщина Софії Русової з відомих причин почала детально аналізуватися вже після прийняття Незалежності (Motuz, 2021). Оскільки творчість Софії Русової носить чіткий національний характер, то її творча спадщина була та залишається актуальною в першу чергу для досліджень, що фокусуються на вивченні концепції української національної школи. В першу чергу йдеться про праці українських науковців, які розвивають та вносять свої пропозиції щодо покращення Нової української школи. В спадщині Софії Русової їх цікавить, перш за все, концепція Національної школи, патріотично-національне виховання та освіта, роль та місце рідної мови у процесі виховання (Княжева, 2021; Коваленко, 2021).

Так, Тетяна Юркова спільно з Михайлом Михейченковим (2021), Юлія Ткаченко (2013), Оксана Сіроштан (2021) фокусуються на концепті національної школи та національного виховання. Інна Любченко (2021) робить акцент на вивченні мови, організації морального естетичного виховання та розбудові української національної школи, а саме початкової, у творах Софії Русової. Інна Андрієнко (2021), так само як і Леся Карнаух (2021), досліджують просвітительську місію Софії Русової та вивчають концепцію дошкільної освіти в контексті національного та загальнолюдського виховання. Галина Феценко та Людмила Хоменко (2021) вивчають погляди Софії Русової щодо розбудови національної школи в Україні, що базується на ідеях патріотизму. Як інструмент для організації патріотичного виховання школярів характеризують запропоноване Софією Русовою наближення до природи, виражене насамперед в екскурсіях.

Порівняно менше за вказану проблематику науково-педагогічна спадщина Софії Русової досліджується в контексті розвитку дітей в закладах позашкільної освіти (Джус, 2020), української музичної педагогіки (Кууановська, 2020), впливу соціального середовища на особистісний розвиток дітей (Матюшинець, 2021) та ін. Вихованню дітей дошкільного, а також молодшого шкільного віку у спадщині Софії Русової присвятили свої праці Анжела Пасічніченко (2021) та Яна Матюшинець (2021). Однак, незважаючи на те, що українська патріотична школа за Софією Русовою базувалась на праці, цей теоретичний концепт та його місце в освітньому процесі порівняно мало досліджений (Мазуренко, 2011).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Матеріали досліджень названих учених значно розширюють сферу розробки окресленої проблеми, проте не дають цілісного уявлення про підходи Софії Русової до характеристики діяльного принципу навчання і виховання дітей різних вікових категорій, способів його реалізації на різних ланках освіти.

Мета статті – узагальнити провідні ідеї Софії Русової щодо суті концепту праці та шляхів його реалізації в системі дошкільної установи - діяльна школа для адаптації їх і творчого використання в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Софія Русова висунула і обстоювала ідею діяльної української школи в той час, коли соціально-економічні обставини вимагали виховання людини праці (Антипін, 2016). Утім, звертаючись до теоретичних ідей і практичного доробку Г. Песталоцці, вибудовуючи паралелі з чинними приписами щодо розбудови єдиної трудової школи в Україні в 20-ті роки ХХ століття, глибоко аналізуючи досвід інших держав у цьому напрямі, головне завдання системи освіти Софія Русова вбачала у створенні та репродукції людського капіталу, тобто у вихованні освічених, культурних та творчих особистостей, незалежно від соціального походження, які змогли б створити надійний фундамент для розбудови своєї країни (Русова, 1923).

В основу діяльної (трудової) школи Софія Русова поклала працю як фізичну, так і творчу, пов'язану з засвоєнням нового матеріалу. На її переконання, саме праця має стати «ґрунтом нового життя». Саму працю Софія Русова характеризувала як людську потребу і водночас необхідність. Працю в системі дошкільної і шкільної освіти вона розглядала як метод, яким «кожне знання зафіксується в дитячій свідомості тим, що воно здобувається дитячою рукою; через руку в розум, - це й дає дитині кожне своє наукове передбачення, кожну свою сердечну емоцію виявити через ручну працю, самостійну роботу» (Русова, 1996, с. 83). Зазначене вище свідчить про те, Софія Русова запропонувала власне, інтегроване поняття «приємної» праці, яка мала стати невід'ємною складовою усього освітнього процесу: «Праця в діяльній школі, - писала Софія Русова, - реалізується як метод. Через це, кожна наука, кожна лекція приймає в такій школі лабораторний характер» (Русова, 1923, с. 52). На переконання Софії Русової, праця має стати не метою, а способом досягнення головної мети – виховання самостійної, демократичної, вільної особистості, яка приносила б користь собі і колективу, частиною якого вона була сама. Увесь учбовий матеріал учень має не лише пасивно прослухати, а обробити, відпрацювати самостійно, щоб якомога краще вивчити і зрозуміти оточуючий його матеріальний світ.

В залежності від навчальної дисципліни, Софія Русова пропонувала використовувати різні види праці. Головне правило полягало в тому, щоб праця відповідала віку дитини, її інтересам та нахилам (Русова, 1924b, с. 90). За жодних обставин праця не мала бути занадто тяжкою для дитини, тобто «чорною» (Русова, 1924a, с. 50). Починаючи з дошкільного віку, дитину мали привчати виконувати поставлені перед нею задачі, опановуючи необхідні навички та вміння. Важливо було дати дитині зрозуміти, що вона є невід'ємною частиною колективу, що завдання, поставлені перед нею, є вкрай важливими. Водночас, подібно грі, праця мала бути захоплюючою, розвивати уяву дитини, її творчу активність (Русова, 1924a, с. 50-53). При цьому, граючись, дитина мала все ж таки навчатися сумлінно виконувати поставлені перед нею задачі, уважно прислухатися до порад та зауважень, дотримуватись поставлених перед нею вимог. Вкрай важливою в цьому процесі є постать вихователя-наставника, який всіма своїми діями та поведінкою, тим прикладом, який він або вона подає дітям, впливав на них, непомітно спрямовуючи таке «діяльне виховання» у правильному напрямку. З одного боку, діти мали отримувати задоволення, отримуючи трудові завдання переважно в ігровій формі, а з іншого боку, вони мали поступово привчатися до постійного існування у діяльній праці. Адже без праці, як зауважувала Софія Русова, діти «нудяться», «і коли вони досить нагналися, втомилися від своїх рухів, тоді їх вабить посидіти коло якої-небудь праці, витворити теж щось своє, в праці вилити своє переживання...» (Русова, 1924a, с. 49)

Така «легка» праця, «праця-гра» в дитячому садку мала забезпечувати підготовку дитини до подальшого розвитку в праці впродовж навчання у трудовій школі.

Софія Русова наголошувала на тому, що діяльна школа має поглиблювати і вдосконалювати здобуті на першому освітньому етапі трудові навички та вміння дітей, роблячи їх інструментом в оволодінні знаннями. «Виключно на праці дітей провадиться вся наука на всіх щаблях єдиної діяльної школи», - писала Софія Русова (Русова, 1923, с. 50).

Вивчення наукового доробку Софії Русової переконує в тому, що вона розробила детальні вказівки щодо того, які саме форми праці треба застосовувати при викладанні предметів у діяльній школі (Русова, 1923, 1924а). Важливе місце, особливо на початковому етапі, мала посідати ручна праця. Наприклад, при вивченні цифр та літер у початковій школі діти власноруч виготовляють їх з паперу або глини, малюють чи ліплять. При цьому слід дотримуватися таких вимог (Русова, 1923, с. 28, 33-34):

- по-перше, робочий матеріал має бути доступним та дешевим. Пропонувалося використовувати все те, що можна легко віднайти у природі;
- по-друге, завдання мали бути легкими для сприйняття, щоб у дитини не виникало проблем з розумінням кінцевої мети і основних кроків до її виконання. Тобто дитина мала повністю усвідомлювати значущість того, що вона робить, виконуючи певне завдання;
- по-третє, трудові завдання школярів не повинні ґрунтуватися на використанні складних технічних засобів;
- по-четверте, і на цьому Софія Русова постійно робила акцент, - праця мала приносити учням задоволення.

Водночас, Софія Русова звертала увагу на те, що для правильного відбору завдань та прикладу для наслідування мали бути відповідно підготовлені вчителі, які б не просто розуміли, але й самі жили за законами трудової школи. Педагог наголошувала на необхідності для вчителів глибоко вивчати закордонний досвід (Русова, 1923, с. 26).

На переконання Софії Русової, трудові завдання відповідно до визначених вимог, мали трансформуватися, залежно від дисципліни. Наприклад, для уроків географії вчителям пропонувалося залучати дітей до власноручного оброблення того, що вони вивчали на уроках, тобто створення макетів місцевості, ліплення, проведення екскурсій. На уроках літератури пропонувалося самостійно створювати ілюстрації до прочитаних творів, виліплювати персонажів, які чимось захопили дитину. При досягненні відповідного рівня розвитку діти мали створювати власні вистави, переживаючи та відтворюючи почуття героїв літературного твору (Русова, 1923, с. 43, 47). На уроках з природничих і математичних дисциплін, таких як фізика або математика, Софія Русова пропонувала також переносити процес отримання знань у працю: «Праця йде обов'язково з усім математичним навчанням, вона його конкретизує й удосконалює» (Русова, 1923, с. 43).

Особливу увагу Софія Русова звертала на роль праці у вивченні і розумінні дітьми історії свого краю та країни, вихованні у них національної самоідентифікації. Софія Русова наголошувала, що тільки через самостійне переживання історії рідного краю, осмислення через працю, зникає небезпека необдуманого відтворення знань, коли інтерес до предмету замінюється формальною необхідністю. Через працю діти глибше зрозуміють не лише історію, але й сучасну культуру. «Таким чином сучасне культурне життя рідного краю стане перед ними не як щось викристалізоване, невідомо, як складене, але як жива, органічна, постійно йдуча наперед людська думка, для розвитку якої можна додати ще й свою власну думку, свою працю», - писала вона (Русова, 1923, с. 30).

У розробленні концепту праці як методу навчання, так званого «діяльного принципу» (Русова, 1923, с. 32), Софія Русова акцентувала увагу на чіткому розумінні того, як саме використовувати цей метод, аби він дав найкращі результати. Праця не має порушувати процес планування у навчанні. Вчитель, будучи взірцем для своїх учнів, має координувати їхню працю так, щоб заохотити їх до власної творчості, скоординувати працю в колективі, не порушуючи при цьому почуття індивідуальності кожної дитини. Вчитель має уважно слідкувати за результатами праці, знаходячи та виправляючи помилки, допущені учнями у роботі. Адже за результатами праці можна добре судити про те, наскільки точно був засвоєний учбовий матеріал. «Коли в голові уявлення ясні, тоді рука їх виявляє», - констатувала Софія Русова (Русова, 1923, с. 33).

Як приклад для наслідування педагог подавала досвід бельгійської школи Біерже, в якій учні спочатку спільно розробляють план роботи, встановлюють кінцеву мету, роблять розрахунок необхідних матеріальних ресурсів та встановлюють джерела їх отримання, проводять розподіл обов'язків. На переконання Софії Русової, у такій школі якнайкраще виховуються ініціативність, самостійність і здатність до гармонійного життя у колективі (Русова, 1923, с. 29)

Показово, що саме виховання гармонійної, освіченої, здатної до постійного самовдосконалення людини позиціонувалося Софією Русовою як головна мета діяльної школи. Учена-педагог

прагнула допомогти людям «скинути з себе ланцюги брутально-звір'ячих нахилів і перетворити себе на людину в повній красі сього слова» (Русова, 1918, с. 81). Діяльна школа мала розвинути в дітей вміння доводити поставлену задачу до кінця, бо «це виховує волю, і в цьому моральне значення праці» (Русова, 1924а, с. 90), вибудовувати товариські відносини, виховати самостійність, а також забезпечити належні умови для соціального розвитку особистості (Русова, 1924а, с. 52).

Висновки. Проведене дослідження дає підстави констатувати, що Софія Русова є одним із розробників діяльнісного підходу в навчанні, який наскрізною лінією має проходити через усі ланки освіти. В основу його реалізації учена-педагог поклала концепт праці як методу навчання, що став основоположним в умовах впровадження «діяльної» (трудової школи) у 1920-ті роки. Наразі ідеї Софії Русової можуть бути творчо використані в процесі розроблення практико-орієнтованих завдань для початкової освіти, впровадженні компетентнісного підходу за освітніми галузями НУШ, розроблення програм трудового виховання дітей дошкільного віку.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Подальшого вивчення потребують ідеї Софії Русової щодо особливостей і шляхів формування у дітей дошкільного віку трудових навичок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Андриєнко І. М. Софія Русова – педагог просвітитель. *Педагогічна спадщина Софії Русової та сучасні проблеми реформування національної освіти в Україні (з нагоди 165-ї річниці від дня народження видатної просвітельки)* : матеріали V всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., 18–19 лютого 2021 р., м. Умань / ред. З. М. Крамська. Умань, 2021. С. 234–236.
- Антипін Є. Б. Actualization of continuity in labor education of children of preschool and primary school age: Ukrainian context (1890-1917). *International Journal of Social and Educational Innovation*. 2016. Т. 3, №. 6. С. 49–56.
- Джус О. Софія Русова і розвиток українського позашкільля (до 20-річчя закону України «Про позашкільну освіту»). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 5-6 (99–100). С. 225–235.
- Зеленська Л. Д., Саакова С. О. Нова українська школа – стан і перспективи. *Імідж сучасного*. 2019. № 1. С. 5–8.
- Зеленська Л. Педагогіка НУШ: Важливі аспекти програми. *ЛОГОС*. 2020. Вип. 3. С. 37–38.
- Іванюк Г. І., Антипін Є. Б. Адаптація ідей наступності трудового виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у педагогічній думці та практиці радянської доби (1919-1928). *Молодий вчений*. 2016. №11 (38). С. 436–440.
- Карнаух Л. П. Софія Русова про національне дошкільне виховання. *Педагогічна спадщина Софії Русової та сучасні проблеми реформування національної освіти в Україні (з нагоди 165-ї річниці від дня народження видатної просвітельки)* : матеріали V всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., 18–19 лютого 2021 р., м. Умань / ред. З. М. Крамська. Умань, 2021. С. 71–73.
- Княжева І. А. Національне виховання дітей у педагогічному вимірі Софії Русової. *Педагогічна спадщина Софії Русової та сучасні проблеми реформування національної освіти в Україні (з нагоди 165-ї річниці від дня народження видатної просвітельки)* : матеріали V всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., 18–19 лютого 2021 р., м. Умань / ред. З. М. Крамська. Умань, 2021. С. 74–75.
- Коваленко О. В. Концепція С. Русової та концепція нової української школи: ретроспективний аналіз. *Софія Русова – предтеча Нової української школи* : зб. наук. праць за матеріалами V всеукр. наук.-практ. конф. 25-26 лютого 2021р., м. Ріпки / за ред. І. В. Зайченко. Ріпки, 2021. С. 33–42.
- Любченко, І. І., Бондар, А. В. Софія Русова і початкова школа. *Педагогічна спадщина Софії Русової та сучасні проблеми реформування національної освіти в Україні (з нагоди 165-ї річниці від дня народження видатної просвітельки)* : матеріали V всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., 18–19 лютого 2021 р., м. Умань / ред. З. М. Крамська. Умань, 2021. С. 130–131.
- Мазуренко С. Г. Трудове виховання в працях Софії Русової. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2011. Вип. 88. С. 118–120.
- Матюшинець Я. В. Софія Русова про роль соціального середовища для розвитку особистості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. *Софія Русова – предтеча Нової української школи* : зб. наук. праць за матеріалами V всеукр. наук.-практ. конф. 25-26 лютого 2021р., м. Ріпки / за ред. І. В. Зайченко. Ріпки, 2021. С. 134–136.
- Пасічніченко А. В. Використання педагогічних ідей Софії Русової у процесі формування особистості дитини дошкільного віку. *Педагогічна спадщина Софії Русової та сучасні проблеми реформування національної освіти в Україні (з нагоди 165-ї річниці від дня народження видатної просвітельки)* : матеріали V всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., 18–19 лютого 2021 р., м. Умань / ред. З. М. Крамська. Умань, 2021. С. 176–178.

- Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ : Основа, 1996. 304 с.
- Русова С. Нова школа соціального виховання. Катеринослав ; Ляйпціг : Укр. вид-во в Катеринославі, 1924а. 136 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=9308>
- Русова С. Теорія і практика дошкільного виховання. Прага : Укр. громад. вид. фонд, 1924b. 106 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=9311>
- Русова С. Ф. Єдина діяльна (трудова) школ. Катеринослав ; Ляйпціг : Укр. вид-во в Катеринославі, 1923. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=9306>
- Русова С. Ф. Позашкільна освіта: засоби її переведення : лекції, читані на позашкільному факультеті Київського педагогічного інституту. [Київ] : Дзвін : Укр. шк., [1918?]. 81 с. (Українська педагогічна бібліотека; № 14). URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=9309>
- Сіроштан О. П. Концепція національного виховання Софії Русової. *Педагогічна спадщина Софії Русової та сучасні проблеми реформування національної освіти в Україні (з нагоди 165-ї річниці від дня народження видатної просвітительки)* : матеріали V всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., 18–19 лютого 2021 р., м. Умань / ред. З. М. Крамська. Умань, 2021. С. 379–382.
- Ткаченко Ю. Софія Русова та її внесок у вітчизняну педагогіку. *Дидаскал*. 2013. № 13. С. 349–352.
- Фещенко Г. В., Хоменко Л. В. Софія Русова та її погляди на українську національну школу. *Педагогічна спадщина Софії Русової та сучасні проблеми реформування національної освіти в Україні (з нагоди 165-ї річниці від дня народження видатної просвітительки)* : матеріали V всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., 18–19 лютого 2021 р., м. Умань / ред. З. М. Крамська. Умань, 2021. С. 200–204.
- Юркова Т. Ф., Михейченков М. М. Місце концепції національної школи в педагогічному доробку Софії Русової. *Innovations and prospects of world science : The 2nd International scientific and practical conference, October 6–8, 2021., Canada*. 2021. С. 359–362.
- Chepil M. The Problem of Child Rearing in Sofia Rusova's Pedagogical Concept. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska University*, Lublin, 2016. Vol. XXIX, 2. P. 111–120.
- Kyuanovska L. Die Vielfalt der musikpädagogischen Konzeptionen in der sowjetischen Ukraine in den 1920er und 1930er Jahren. *Ars Inter Culturas*. 2020. №. 9. S. 127–140.
- Motuz V. K. The modern look at the historiographic works of Ukrainian scientists regarding the history of Sophia Rusova's activities during the Ukrainian revolution of 1917-1921. *International scientific and practical conference, May 28–29, 2021. Wloclawek*, 2021. P. 26–29.

REFERENCES

- Andriienko, I. M. (2021). Sofiia Rusova – pedahoh prosvitytel [Sofia Rusova is an educator]. In Z. M. Kramska (Ed.), *Pedahohichna spadshchyna Sofii Rusovoi ta suchasni problemy reformuvannia natsionalnoi osvity v Ukraini (z nahody 165-i richnytsi vid dnia narodzhennia vydatnoi prosvitytelky) [Modern tendencies of professional training of future specialists in physical education and sports Pedagogical heritage of Sofia Rusova and modern problems of reforming national education in Ukraine (on the occasion of the 165th anniversary of the birth of the outstanding educator)]* : Proceedings of the Conference (pp. 234-236). Uman [in Ukrainian].
- Antypin, E. B. (2016) Actualization of continuity in labor education of children of preschool and primary school age: Ukrainian context (1890-1917). *International Journal of Social and Educational Innovation*, 3 (6), 49-56.
- Antypin, Ye. B. (2016). *Actualization of continuity in labor education of children of preschool and primary school age: Ukrainian context (1890-1917)*.
- Chepil, M. (2016). The Problem of Child Rearing in Sofia Rusova's Pedagogical Concept. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska University* (Vol. XXIX (2), 111-120). Lublin.
- Dzhus, O. (2020). Sofiia Rusova i rozvytok ukrainskoho pozashkillia (do 20-richchia zakonu Ukrainy «Pro pozashkilnu osvitu») [Sophia Rusova and the development of Ukrainian extracurricular activities (to the 20th anniversary of the Law of Ukraine "On Extracurricular Education")]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 5-6 (99-100), 225-235 [in Ukrainian].
- Feshchenko, H. V., & Khomenko, L. V. (2021). Sofiia Rusova ta yii pohliady na ukrainsku natsionalnu shkolu [Sofia Rusova and her views on the Ukrainian national school]. In Z. M. Kramska (Ed.), *Pedahohichna spadshchyna Sofii Rusovoi ta suchasni problemy reformuvannia natsionalnoi osvity v Ukraini (z nahody 165-i richnytsi vid dnia narodzhennia vydatnoi prosvitytelky) [Modern tendencies of professional training of future specialists in physical education and sports Pedagogical heritage of Sofia Rusova and modern problems of reforming national education in Ukraine (on the occasion of the 165th anniversary of the birth of the outstanding educator)]* : Proceedings of the Conference (pp. 200-204). Uman [in Ukrainian].
- Ivaniuk, H. I., Antypin, Ye. B. (2016). Adaptatsiia idei nastupnosti trudovoho vykhovannia ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku u pedahohichnii dumtsi ta praktytsi radianskoi doby (1919-1928) [Adaptation of ideas of continuity of labor education of children of preschool and primary school age in pedagogical thought and practice of the Soviet era (1919-1928)]. *Young scientist*, 11 (38), 436-440 [in Ukrainian].

- Karnaukh, L. P. (2021). Sofiia Rusova pro natsionalne doshkilne vykhovannia [Sophia Rusova on national preschool education]. In Z. M. Kramaska (Ed.), *Pedahohichna spadshchyna Sofii Rusovoi ta suchasni problemy reformuvannia natsionalnoi osvity v Ukraini (z nahody 165-i richnytsi vid dnia narodzhennia vydatnoi prosvitytelky) [Modern tendencies of professional training of future specialists in physical education and sports Pedagogical heritage of Sofia Rusova and modern problems of reforming national education in Ukraine (on the occasion of the 165th anniversary of the birth of the outstanding educator)]* : *Proceedings of the Conference* (pp. 71-73). Uman [in Ukrainian].
- Kniazheva, I. A. (2021). Natsionalne vykhovannia ditei u pedahohichnomu vymiri Sofii Rusovoi [Sophia Rusova on national preschool education]. In Z. M. Kramaska (Ed.), *Pedahohichna spadshchyna Sofii Rusovoi ta suchasni problemy reformuvannia natsionalnoi osvity v Ukraini (z nahody 165-i richnytsi vid dnia narodzhennia vydatnoi prosvitytelky) [Modern tendencies of professional training of future specialists in physical education and sports Pedagogical heritage of Sofia Rusova and modern problems of reforming national education in Ukraine (on the occasion of the 165th anniversary of the birth of the outstanding educator)]* : *Proceedings of the Conference* (pp. 74-75). Uman [in Ukrainian].
- Kovalenko, O. V. (2021). Kontseptsiiia S. Rusovoi ta kontseptsiiia novoi ukrainskoi shkoly: retrospektyvnyi analiz [The concept of S. Rusova and the concept of the new Ukrainian school: retrospective analysis]. In I. V. Zaichenko (Ed.), *Sofiia Rusova – predtecha Novoi ukrainskoi shkoly [Sophia Rusova - forerunner of the New Ukrainian School]* : *Proceeding of the Scientific Conference* (pp. 32-42). Ripky [in Ukrainian].
- Kyryanovska, L. (2020). Die Vielfalt der musikpädagogischen Konzeptionen in der sowjetischen Ukraine in den 1920er und 1930er Jahren. *Ars Inter Culturas*, 9, 127-140.
- Liubchenko, I. I., & Bondar, A. V. (2021). Sofiia Rusova i pochatkova shkola [Sophia Rusova and elementary school]. In Z. M. Kramaska (Ed.), *Pedahohichna spadshchyna Sofii Rusovoi ta suchasni problemy reformuvannia natsionalnoi osvity v Ukraini (z nahody 165-i richnytsi vid dnia narodzhennia vydatnoi prosvitytelky) [Modern tendencies of professional training of future specialists in physical education and sports Pedagogical heritage of Sofia Rusova and modern problems of reforming national education in Ukraine (on the occasion of the 165th anniversary of the birth of the outstanding educator)]* : *Proceedings of the Conference* (pp. 130-131). Uman [in Ukrainian].
- Matiushynets, Ya. V. (2021). Sofiia Rusova pro rol sotsialnoho seredovyscha dlia rozvytku osobystosti ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku [Sophia Rusova on the role of the social environment for the development of the personality of children of preschool and primary school age]. In I. V. Zaichenko (Ed.), *Sofiia Rusova – predtecha Novoi ukrainskoi shkoly [Sophia Rusova - forerunner of the New Ukrainian School]*: *Proceeding of the Scientific Conference* (pp. 134-136). Ripky [in Ukrainian].
- Mazurenko, S. H. (2011). Trudove vykhovannia v pratsiakh Sofii Rusovoi [Labor education in the works of Sophia Rusova]. *Bulletin of the T. H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium. Pedagogical Sciences*, 88, 118-120 [in Ukrainian].
- Motuz, V. K. (2021). The modern look at the historiographic works of Ukrainian scientists regarding the history of Sophia Rusova's activities during the Ukrainian revolution of 1917-1921. *International scientific and practical conference*, May 28–29 (p. 26-29). Wloclawek.
- Pasichnichenko, A. V. (2021). Vykorystannia pedahohichnykh idei Sofii Rusovoi u protsesi formuvannia osobystosti dytyny doshkilnoho viku [The use of pedagogical ideas of Sophia Rusova in the process of forming the personality of a preschool child]. In Z. M. Kramaska (Ed.), *Pedahohichna spadshchyna Sofii Rusovoi ta suchasni problemy reformuvannia natsionalnoi osvity v Ukraini (z nahody 165-i richnytsi vid dnia narodzhennia vydatnoi prosvitytelky) [Modern tendencies of professional training of future specialists in physical education and sports Pedagogical heritage of Sofia Rusova and modern problems of reforming national education in Ukraine (on the occasion of the 165th anniversary of the birth of the outstanding educator)]* : *Proceedings of the Conference* (pp. 176-178). Uman [in Ukrainian].
- Rusova, S. (1924a). *Nova shkola sotsialnoho vykhovannia [New school of social education]*. Katerynoslav; Liaiptsih: Ukr. vyd-vo v Katerynoslavi. Retrived from <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=9308> [in Ukrainian].
- Rusova, S. (1924b). *Teoriia i praktyka doshkilnoho vykhovannia [Theory and practice of preschool education]*. Retrived from <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=9311>
- Rusova, S. (1996). *Vybriani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works]*. Kyiv: Osnova [in Ukrainian].
- Rusova, S. F. (1918?). *Pozashkilna osvita: zasoby yii perevedennia : leksii, chytani na pozashkilnomu fakulteti Kyivskoho pedahohichnoho instytutu [Extracurricular education: means of its translation: lectures given at the extracurricular faculty of the Kyiv Pedagogical Institute]*. [Kyiv]: Dzvin: Ukr. shk. Retrived from <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=9309>
- Rusova, S. F. (1923). *Yedyna diialna (trudova) shkol [The only active (labor) schools]*. Katerynoslav; Liaiptsih: Ukr. vyd-vo v Katerynoslavi. Retrived from <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=9306>

- Siroshtan, O. P. (2021). Kontsepsiia natsionalnoho vykhovannia Sofii Rusovoi [The concept of national education of Sofia Rusova]. In Z. M. Kramska (Ed.), *Pedahohichna spadshchyna Sofii Rusovoi ta suchasni problemy reformuvannia natsionalnoi osvity v Ukraini (z nahody 165-i richnytsi vid dnia narodzhennia vydatnoi prosvitytelky) [Modern tendencies of professional training of future specialists in physical education and sports Pedagogical heritage of Sofia Rusova and modern problems of reforming national education in Ukraine (on the occasion of the 165th anniversary of the birth of the outstanding educator)] : Proceedings of the Conference* (pp. 379-382). Uman [in Ukrainian].
- Tkachenko, Yu. (2013). Sofii Rusova ta yii vnesok u vitchyznianu pedahohiku [Sophia Rusova and her contribution to domestic pedagogy]. *Didaskal*, 13, 349-352 [in Ukrainian].
- Yurkova, T. F., & Mykheichenkov, M. M. (2021). Mistse kontseptsii natsionalnoi shkoly v pedahohichnomu dorobku Sofii Rusovoi [The place of the concept of the national school in the pedagogical work of Sofia Rusova]. In *Innovations and prospects of world science : The 2nd International scientific and practical conference, October 6-8*. (pp. 359-362). Canada.
- Zelenska, L. (2020). Pedahohika NUSh: Vazhlyvi aspekty prohramy [NUS pedagogy: Important aspects of the program]. *ЛЮДИ*, 3, 37-38 [in Ukrainian].
- Zelenska, L. D., & Saakova, S.O. (2019). Nova ukrainska shkola – stan i perspektyvy [New Ukrainian school - state and prospects]. *Image of the Modern Pedagogue*, 1, 5-8 [in Ukrainian].

LYUDMILA ZELENSKA,

OLENA KOSTENKO

THE CONCEPT OF LABOUR BY SOPHIA RUSOVA AND THE WAYS OF IST REALIZATION IN THE SYSTEM 'PRESCHOOL ESTABLISHMENT – THE SCHOOL OF DOING'

Annotation. In the context of metamorphoses that the state of Ukraine and the Ukrainian school go through, it is expedient to study and retrospectively analyse pedagogical thought of a specific historical period in order to find answers and form mature solutions to complex issues that arise in modern conditions. Due to certain similarity of historical circumstances, theoretical works and practical realization of ideas of Ukrainian pedagogues from the begin of the XXth century have deep potential as an ideological-inspiring source for contemporaneity. Based on the study of original sources using the comparative theoretical analysis and analytical generalization, the article summarizes the leading ideas of Sophia Rusova on the ways of implementing the concept of labour (activity method of teaching) in the system of preschool institutions and active (labor) school in the 20s of the XXth century. Recommendations for the use of this method are specified, taking into account the age of children and the specifics of the school subjects. Based on the analysis of Sophia Rusova's works ("New School of Social Education", "Theory and Practice of Preschool Education", "Unified Active (Labor) School", "Extracurricular Education"), the advantages of the labour method, its potential for the formation and development of the child's personality has been investigated. The connection of Sofia Rusova's ideas with the classical European pedagogical thought and practical application of such educational concepts in the European countries is traced. Emphasis is placed on the agreement of Sofia Rusova's ideas on the advantages of the activity method of teaching with the task of reforming the national education system in Ukraine at the beginning of the XXIst century.

Keywords: *work; concept of work; preschool institution; labor ("diyalna") school; Sophia Rusova; beginning of the XXth century.*

УДК 37:001.32Титаренко В.]378.011.3-051
DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249863>

АНДРІЙ ЦИНА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8353-9153>

(Полтава)

Country: Ukraine

Professor of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

E-mail: ajut1959@gmail.com

НАУКОВА ШКОЛА «ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ОСВІТЯНИНА» ПРОФЕСОРА ВАЛЕНТИНИ ТИТАРЕНКО

Анотація. У статті подано узагальнення, що відповідають світовим та вітчизняним освітнім процесам, ідеям та формам розвитку науково-педагогічної школи «Естетична культура у підготовці майбутніх вихователів» професора В. Титаренко. Методом історико-ретроспективного аналізу виявлено прогресивні досягнення наукової школи як дослідницького центру та колективної форми наукової творчості в галузі технологічної освіти щодо теоретичних та методологічних аспектів технологічної освіти учнів засобами естетичної культури та дизайну. Вивчення закономірностей формування естетичної культури учнів та студентів засобами українських народних промислів розпочалося з пошуку та вивчення зразків української народної вишивки, опису її технік, розповсюдження на різних ділянках тих чи інших орнаментів, кольорів, традицій. Результатом цієї роботи стали її книги «Український рушник як засіб національної освіти та твір народного декоративно-ужиткового мистецтва», «Полтавська традиційна вишивка: минуле і сьогодення». В. Титаренко - одна із перших ініціаторок проведення в Україні комплексних досліджень та експериментів у галузі декоративно-ужиткового мистецтва, а також методології науково-педагогічних досліджень у цій галузі знань. Наукові інтереси наукової школи Валентини Титаренко зосереджені на вивченні закономірностей формування естетичної культури учнів та студентів за допомогою українських народних промислів. Творчий колектив однодумців протягом останніх років успішно проводить дослідження, що фінансуються з державного бюджету на тему «Теорія та методика формування естетичної культури майбутніх учителів технологій у процесі особистісно-орієнтованого навчання», а сьогодні завершує дослідження на тему «Теоретико-методичні аспекти технологічної освіти учнів та студентів засобами культури та дизайну». Продовження фундаментальних та прикладних досліджень з цієї теми впроваджено в Полтавській обласній спеціальній дослідницькій групі викладачів трудового навчання та технологій «Дизайн як метод пізнання в освітній галузі технологій», яка працює під керівництвом професора В. Титаренко. Сформульовані результати наукової діяльності з теоретичних та методичних аспектів технологічної освіти учнів та студентів засобами естетичної культури та дизайну, які ми можемо спостерігати в результаті вивчення В. Титаренко способів використання змісту та техніки підготовки майбутніх учителів трудового навчання та студентської молоді для навчання українських народних промислів, розлого представлені в матеріалах дисертаційних досліджень представників її наукової школи.

Ключові слова: наукова школа; естетична культура; технологічна освіта; українські народні промисли.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації освітніх процесів актуальності набуває підвищення ефективності роботи генерації фахівців із високим рівнем професіоналізму, духовної культури, готовності до педагогічних інновацій і поваги до вітчизняного ретродосвіду технологічної освіти, якій відведено особливу роль у формуванні особистості учня, студента, майбутнього вченого. Такий підхід акумулюють науково-педагогічні школи, питання становлення, розвитку і

впливу яких є постійно актуальним у контексті консолідації колективних дій учених і педагогів-практиків, постійних контактів, обміну інформацією, взаємної апробації наукових продуктів, зберігаючи спадкоємність традицій дослідницького пошуку та продукування нових знань, у тому числі в галузі трудового навчання та технологій у загальноосвітніх навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці феномену наукових шкіл в галузі технологічної освіти присвячена низка досліджень учених (П. Артюшенко, Я. Бобилева, В. Борисов, А. Вихрущ, В. Гаргін, В. Гетта, Л. Гриценко, О. Коберник, Л. Кравченко, В. Кузьменко, Н. Слюсаренко, В. Стешенко, О. Титаренко, З. Шаповал, С. Яцук), у працях яких висвітлені загальні засади функціонування окремих наукових шкіл як дослідницьких осередків та колективних форм наукової творчості в галузі технологічної освіти в історико-педагогічному аспекті.

Виділення частини загальної проблеми. Водночас, опубліковані дані потребують розширення щодо вивчення динаміки та тенденцій розвитку знаної вітчизняної науково-педагогічної школи в галузі технологічної освіти доктора педагогічних наук, професора Титаренко Валентини Петрівни. Досвід і специфіка функціонування цієї наукової школи потребує ширшого узагальнення щодо нових педагогічних реалій.

Метою статті є узагальнення у руслі світових і вітчизняних освітніх процесів ідеї і форми розвитку науково-педагогічної школи в галузі технологічної освіти професора Валентини Титаренко, виявити її прогресивні надбання і сформулювати результати її діяльності за теоретико-методичними аспектами технологічної освіти учнівської та студентської молоді засобами естетичної культури та дизайну.

Виклад основного матеріалу дослідження. Валентина Петрівна Титаренко – доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України. Народилася 26 листопада 1948 р. в мальовничому селі Великі Сорочинці Миргородського району Полтавської області в селянській родині. Батьківська народна педагогіка, основне кредо якої було – поєднання умінь і таланту рукодільниці з навчанням, як писав Борис Олійник, «у світі по совісті жити», лягла в основу діяльності майбутньої вченої-педагогині. Вона закінчила Полтавський державний педагогічний інститут імені В. Г. Короленка за спеціальністю «Вчитель біології та хімії» (1971 р.). Поступово піднімаючись по сходах професійної зрілості впродовж останніх майже 50 років від посади лаборанта кафедри до декана факультету технологій та дизайну, Валентина Петрівна має лише один запис адреси місця роботи у трудовій книжці – Полтавський державний педагогічний інститут імені В.Г. Короленка (нині Полтавський національний педагогічний університету імені В.Г. Короленка). У 1986 році Валентина Петрівна без відриву від виробництва підготувала та захистила кандидатську дисертацію за темою «Підвищення продуктивності ячменю та гороху шляхом передпосівної обробки насіння препаратом ДИНУК». У 2010 році за дисертацію «Теорія і практика формування естетичної культури майбутніх учителів трудового навчання засобами українських народних промислів» їй був присуджений науковий ступінь доктора педагогічних наук. З 2004 р. Валентина Петрівна працює на посаді декана факультету технологій та дизайну (Галамбош, 2017; Шудря, 2005).

За такою плідною й активною творчою діяльністю стояла копітка, ретельна науково-дослідницька робота Валентини Титаренко з вивчення закономірностей формування естетичної культури учнівської та студентської молоді засобами українських народних промислів, яку було розпочато з пошуку й вивчення зразків української народної вишивки, опису її технік, поширення у різних місцевостях тих чи тих орнаментів, кольорової гами, традицій. У Полтавському краєзнавчому музеї Валентина Петрівна працювала у фондах з багатою колекцією рушників. Як плід цієї роботи стали її книги «Український рушник як засіб національного виховання і витвір народного декоративно-ужиткового мистецтва», «Полтавська традиційна вишивка: минуле і сучасне».

Створення наукової школи «Естетична культура у підготовці майбутнього освітянина» датується 2010 роком захисту докторської дисертації у Інституті педагогіки НАПН України (науковий консультант – член-кореспондент НАПН України, д.п.н., професор Віктор Костянтинівич Сидоренко).

Необхідно відзначити В. Титаренко як одного з перших ініціаторів проведення в Україні комплексних досліджень та експериментів у галузі декоративно-прикладної творчості, а також методології науково-педагогічних досліджень цієї галузі знань. Широко відомою і визнаною стала ідея В. Титаренко про нові концептуальні підходи залучення студентської молоді до науково-до-

слідницької діяльності. Розв'язання цієї актуальної проблеми знайшло відображення у принципово нових навчальних дисциплінах та відповідних методичних посібниках з основ наукових досліджень для вищих педагогічних навчальних закладів.

Наукові інтереси Валентини Титаренко зосереджені на дослідженні закономірностей формування естетичної культури учнівської та студентської молоді засобами українських народних промислів. Вона є автором ряду принципово нових інтегрованих курсів з циклу «Декоративно-прикладна творчість» та «Народні промисли України» (2011) для студентів факультетів технологічної освіти. Її добре знають в Україні як прискіпливого науковця-дослідника таїни українського рушника й виховного потенціалу народної творчості. Це ім'я відоме вчителям трудового навчання не лише полтавського краю, адже професор В. Титаренко – автор шкільних підручників, неодмінний учасник всеукраїнських та обласних фахових зібрань. Валентина Петрівна – ще і кваліфікований літописець доби. У її численних студіях зафіксований духовний поступ нашого щедрого на таланти краю й нашої багатой традиції (Деміденко, 2011).

За участю В. Титаренко започатковано оновлення змісту трудового навчання учнів, що знайшло втілення у проекті Державного освітнього стандарту з підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Суттєвим є внесок у розробку нормативних навчально-програмних документів з підготовки вчителя технологічної освіти та підготовку до видання навчально-методичних посібників.

Автор і співавтор понад 400 наукових і навчально-методичних праць, монографій, підручників, навчальних посібників. Серед них: «Український рушник: засіб національного виховання і витвір народного декоративно-ужиткового мистецтва на прикладі Полтавського вишиваного рушника, «Об'єкти праці з українських народних ремесел», «Традиційні народні ремесла Полтавщини» (Титаренко, 2002), «Українські народні ремесла» (Титаренко, 2000b), «Методика вивчення декоративно-прикладної творчості» (Титаренко, 2014a), «Сучасне сільськогосподарське виробництво», «Українська народна вишивка у творах полтавських мисткинь», «Естетична культура сучасної молоді: українські народні промисли» (Титаренко, 2011a), «Формування естетичної культури майбутніх учителів технологій : теоретико-методичний аспект» (Титаренко, 2014b). Цитованість праць керівника наукової школи – 83, індекс Гірша – 6.

За короткий термін Валентина Титаренко сформувала на факультеті технологій та дизайну творчий колектив однодумців, які успішно здійснили впродовж останніх років науково-дослідну роботу, фінансовану за рахунок коштів державного бюджету на тему «Теорія та методика формування естетичної культури майбутнього вчителя технологій в процесі особистісно орієнтованої професійної підготовки» з обсягом фінансування 205,134 тис. грн. У процесі виконання науково-дослідної теми було вирішено конкретне фундаментальне завдання з розробки організаційно-педагогічних умов поетапного формування і розвитку індивідуальної естетичної культури студентів технологічно-педагогічних факультетів педагогічних закладів вищої освіти. За матеріалами проведеного дослідження виконавцями проекту підготовлено ряд фахових статей. Видано підготовлені за результатами проведеного дослідження 1 підручник і 2 навчальних посібники та захищено 1 докторську і 2 кандидатські дисертації.

Цінність отриманих впродовж останніх трьох років результатів науково-дослідної роботи за тематикою «Теоретико-методичні аспекти технологічної освіти учнівської та студентської молоді засобами культури та дизайну», № 0117U003063 (керівник – д.п.н., проф. В. Титаренко) полягає у можливості їх використання у процесі модернізації педагогічної освіти України відповідно до вимог концепції Нової української школи, становлення опорних загальноосвітніх навчальних закладів, для піднесення соціального престижу професії вчителя, впровадження у практику дієвих форм і методів професійної орієнтації молоді на педагогічну професію, доведено необхідність застосування технологічного підходу в професійній підготовці фахівців галузі освіти, здатних працювати в умовах Нової української школи, використанні інноваційних засобів у організації навчально-виховного процесу в освітніх закладах, вивченні та впровадженні зарубіжного досвіду організації освітнього процесу в закладах освіти м. Полтави та Полтавській області.

Практичні, результати розроблені за тематикою середньої та вищої освіти, сприяють трансферу наукових знань, отриманих науково-педагогічними працівниками та студентами, шляхом оприлюднення їх у наукометричних і фахових виданнях, кафедральних збірниках наукових праць та

на науково-практичних конференціях і семінарах різного рівня. Продовження фундаментальних та прикладних досліджень за цією тематикою реалізується у роботі обласної спеціальної дослідницької групи учителів-трудоного навчання та технологій «Проектування як метод пізнання в освітній галузі технології», яка працює під керівництвом професора Валентини Титаренко, над проблемою методичного супроводу освіти за новими Державними освітніми стандартами.

На факультеті технологій та дизайну функціонує аспірантура зі спеціальності 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології) (15 аспірантів. Докторське дослідження за цією спеціальністю виконує 1 докторантка. Загальний ліцензійний обсяг підготовки здобувачів наукового ступеня доктора філософії становить 5 осіб.

Валентина Титаренко є головою спеціалізованої вченої ради К 44.053.02 за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика трудоного навчання ПНПУ імені В.Г. Короленка, яка працює вже за другою каденцією. На засіданнях ради було захищено кандидатські дисертації, виконані в університетах Львова, Полтави, Рівного та Чернігова. Під її керівництвом захищені кандидатські дисертації, здійснюються дослідження здобувачів наукових ступенів доктора філософії та доктора педагогічних наук.

Розбудові національної системи педагогічної освіти на рівні європейських стандартів зі збереженням національних традицій, національної ідентичності професійної підготовки майбутніх учителів трудоного навчання, з їх залученням до світових цінностей на засадах кращих здобутків народної культури присвячена дисертація «Методика навчання українських народних промислів майбутніх учителів трудоного навчання» Габрієлли Галамбош (2017). Перевага запропонованого компетентнісного підходу до створення моделі методики навчання українських народних промислів майбутніх учителів трудоного навчання перед традиційним знанневим підходом полягає у тому, що автор не обмежується лише загальноприйнятим вивченням студентами конкретних основ народних промислів України, а й намагається урахувати особистісні характеристики студентів, надаючи професійній підготовці не лише діяльнісної, а й особистісно орієнтованої спрямованості. Дисертанткою реалізовані результати дослідження у формі навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів трудоного навчання засобами народних промислів, за яким навчаються бакалаври за спеціальністю 014.10 Середня освіта «Трудове навчання та технології».

Обрана для дослідження тема дисертаційної роботи Юлії Срібної «Підготовка майбутніх учителів технологій до навчання основ дизайну учнів загальноосвітньої школи» стала актуальною для здійснення професійної підготовки майбутніх учителів технологій, у межах якої у студентів формуються художньо-конструкторські компетентності засобами основ дизайну (Срібна, 2017). Завдяки тісним контактам із провідними науковцями в галузі технологічної освіти України було визначено коло обраних дослідницьких проблем, а також творчих завдань, пов'язаних з дисертаційним дослідженням Ю. Срібної.

Розв'язання проблеми дослідження здійснено в дисертаційній роботі шляхом упровадження в умови сьогодення України таких окремих складових викладання основ дизайну як зміст, методи, форми, діагностувальні процедури формування компетентності майбутніх учителів трудоного навчання з дизайн-освіти учнів загальноосвітньої школи (Срібна, 2017). Новизна отриманих автором наукових результатів, у порівнянні з раніше відомими положеннями професійної підготовки майбутніх учителів трудоного, полягає в історичному аналізі логічного ланцюгу передумов та подій, які передували утвердженню дизайн-освіти на теренах сучасної України. Це сприяло уникненню негативних і виокремленню позитивних тенденцій з метою їх використання в сьогodнішній практиці для систематизації змісту і методичних матеріалів із професійної підготовки майбутніх учителів трудоного навчання до навчання учнів загальноосвітніх шкіл основам дизайну

Те, що результати цих досліджень сьогodні впровадженні в навчально-виховний процес шести педагогічних навчальних закладів України забезпечує їхню надійність та визнання (Срібна, 2019). Результати, які ми можемо спостерігати внаслідок розкриття шляхів використання змісту та методики підготовки майбутніх учителів трудоного навчання до навчання українських народних промислів та навчання школярів основ дизайну, підтверджують їх повну відповідність даним, представленим у матеріалах дисертаційних досліджень представників наукової школи.

Сьогodні під науковим консультуванням та керівництвом Валентини Титаренко наукові дослідження здійснюють докторантка Тетяна Борисова (вивчаються проблеми реалізації технологій ергодизайну в закладах освіти) та аспірантки Ольга Козирод (методика навчання учнів технічному

модельованню в позашкільних навчальних закладах) (Kozyrod, & Khlopov, 2020, p. 70-79), Тарас Чернявський (формування інформатичної культури майбутнього вчителя трудового навчання засобами графічного дизайну) (Tytarenko, & Cherniavskiy, 2020, p. 199-208), Володимир Мироненко (методика підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів компетентності вчитися впродовж життя) (Tytarenko, & Myronenko, 2020, p. 181-190).

Мабуть, тільки сама Валентина Петрівна знає, яким складним був шлях до створення її творчої наукової спільноти. На плечах цієї невтомної і відповідальної, тендітної жінки лежала турбота про родину, завідування кафедрою, керівництво факультетом, робота в редколегіях науково-педагогічних журналів, науково-методичній комісії з трудового навчання Міністерства освіти і науки України, участь у наукових конференціях, різнопланова громадська діяльність, членство в журі учнівських та студентських олімпіад, професійних конкурсів «Учитель року», активна співпраця зі «Слов'янським клубом», засідання якого набували особливого затишку завдяки її зусиллям і турботі.

Лише за останні 3 роки під керівництвом проф. Валентини Титаренко факультетом технологій та дизайну були організовані та проведені IV Міжнародний конгрес «Етнодизайн пошуки українського національного стилю (Полтава-Петриківка) (м. Полтава, 2017), регіональна (не)конференція для шкільних педагогів міні-EdCamp POLTAVA (м. Полтава, 2018), Міжнародна науково-практична конференція «Сорочинський ярмарок – історична пам'ятка ярмаркування в Україні» (с. Великі Сорочинці, 2018), Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми технологічної, професійної освіти, культурології та дизайну» (м. Полтава, 2018), V Міжнародний конгрес «Європейський вектор розвитку українського етнодизайну», присвячений 105-річчю Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (м. Полтава, 2019). Видано збірники матеріалів науково-практичних конференцій, відповідальним редактором яких є Валентина Петрівна.

Під керівництвом В. Титаренко студенти факультету технологій та дизайну неодноразово перемогли у Всеукраїнських олімпіадах з технологічної освіти та конкурсах-захистах студентських наукових робіт. Це свідчить про високий рівень підготовки студентів і належний науково-методичний рівень викладання дисциплін викладачами очолюваного професором В.Титаренко факультету технологій та дизайну.

Валентина Петрівна є членом редакційної колегії науково-методичних журналів «Трудова підготовка в рідній школі», «Ukrainian professional education / Українська професійна освіта».

Наукова школа на чолі з В. Титаренко тісно співпрацює з вищими навчальними закладами, науковими установами НАПН України, Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського. Майже 16 років працює спеціальна дослідницька група «Проектно-технологічна діяльність як метод пізнання в освітній галузі Технології» як форма організації післядипломної педагогічної освіти вчителів трудового навчання і технологій Полтавської області. Наукове керівництво за напрямки діяльності здійснює декан факультету технологій та дизайну проф. В. Титаренко. До складу групи входять кращі творчі вчителі міста та області, які є керівниками методичних об'єднань.

Оновлення освітніх стандартів загальноосвітніх шкіл, спрямоване на реалізацію ідей Нової української школи, не має іншої альтернативи в організації технологічної освіти ніж формування естетичної культури учнівської та студентської молоді засобами українських народних промислів, що дозволить підвищити ефективність їхньої підготовки до самостійного життя і праці. У вирішенні цього завдання суттєве значення має подальший розвиток ідей наукової школи професора Валентини Титаренко стосовно теоретико-методичних аспектів технологічної освіти учнівської та студентської молоді засобами естетичної культури та дизайну, використання різноманітного змісту і форм її організації, залежно від регіональних особливостей оточення закладів освіти.

Започатковані науковою школою проф. В. Титаренко традиції сьогодні гідно продовжують майже 500 студентів, аспірантів та професорсько-викладацький склад із 30 висококваліфікованих фахівців, які впевнено творять майбутнє Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Валентина Петрівна Титаренко: біобібліогр. покажч. / за ред. М. І. Степаненка. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. 174 с.

- Галамбош Г. В. Методика навчання українських народних промислів майбутніх учителів трудового навчання : дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02. Полтава, 2017. 274 с.
- Деміденко Т. Гармонія як життєвий вимір: Валентина Титаренко. *Рідний край* / голов. ред. М. І. Степаненко. Полтава, 2011. № 2 (25). С. 83–90.
- Козирод О. Г. Вивчення досвіду позашкільної освіти зарубіжних країн у працях вітчизняних учених. *Вища школа*. 2020. № 6(191). С. 51–58.
- Основи дизайну / уклад. Ю. А. Срібна. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2016. 178 с.
- Сидоренко В. К., Кузьменко В. В., Слюсаренко Н. В. Знайомтеся з колегою: професор В. П. Титаренко. *Таврійський вісник освіти*. 2011. № 3 (35). С. 213.
- Срібна Ю. А. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до навчання основ дизайну учнів загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Полтава, 2017. 265 с.
- Срібна Ю. А. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання основам дизайну. Полтава : Сімон, 2019. 179 с.
- Титаренко В. П. Application of cloud technologies for organization of distance learning. *ИННОВАЦИЯ-2019. Вызовы времени* : сборник материалов междунар. научно-практ. конф. (4 апреля 2019 г., г. Минск). Минск, 2019b. С. 254–257.
- Титаренко В. Сервіс GOOGLE CLASSROOM як інноваційна технологія підготовки майбутніх учителів трудового навчання. *Вища школа*. 2019a. № 6. С. 81–90.
- Титаренко В. П., Мачача Т. С., Гаврилюк Г. М. Трудове навчання (для дівчат): підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закладів. Харків : Сиція, 2015a. 222 с.
- Титаренко В. П. Вишивальне мистецтво Полтавщини. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2015b. 508 с.
- Титаренко В. П. Методика вивчення декоративно-прикладної творчості. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014a. 460 с.
- Титаренко В. П. Мистецтво вишивки. Робочий зошит з трудового навчання (для дівчат): навчальний посібник для 6 класу. Харків : Сиція, 2013. 80 с.
- Титаренко В. П. Народні промисли України. Полтава : Полтав. літератор, 2011b. 524 с.
- Титаренко В. П. Об'єкти праці з українських народних ремесел. Полтава : Верстка, 2001. 148 с.
- Титаренко В. П. Полтавська традиційна вишивка: минуле і сучасне (виховний аспект). Полтава : Верстка, 2000a. 136 с.
- Титаренко В. П. Традиційні народні ремесла Полтавщини. Полтава : Верстка, 2002. 360 с.
- Титаренко В. П. Українські народні ремесла (тести): науково-методичне видання. Полтава : Верстка, 2000b. 112 с.
- Титаренко В. П. Формування естетичної культури майбутніх учителів технологій: теоретико-методичний аспект. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014b. 372 с.
- Титаренко В. П. Естетична культура сучасної молоді: українські народні промисли. Полтава : Полтав. літератор, 2011a. 528 с.
- Трудове навчання (для дівчат): підручник для 5 кл. загальноосвіт. навч. закладів / В. П. Титаренко та ін. Харків : Сиція, 2013. 240 с.
- Шудря Є. С. Титаренко Валентина Петрівна. *Подвижници народного мистецтва* / за заг. ред. М. Р. Селівачова. Кив, 2005. С. 46–48.
- Kozyrod O., Khlopov A. Method of projects in educational process of group work on technical modeling in the educational process of universities - international dimension : in 4 parts. Lodz : PIKTOR Szlaski i Sobczak Spółka Jawna, 2020. Part 2. P. 70–79.
- Tytarenko V., Cherniavskiy T. Method of projects: historical aspect and today. *Project approach in the didactic process of universities - international dimension* : in 4 parts.. Lodz : PIKTOR Szlaski i Sobczak Spółka Jawna, 2020c. Part 2. P. 199–209.
- Tytarenko V., Myronenko V. Professional preparation of future teachers of labor education and technologies to implementation of extracurricular education of primary school students. *Project approach in the didactic process of universities - international dimension* : in 4 parts. Lodz : PIKTOR Szlaski i Sobczak Spółka Jawna, 2020d. Part 2. P. 181–190.

REFERENCES

- Demidenko, T. (2011). Harmoniia yak zhyttievyy vymir: Valentyna Tytarenko [Harmony as a dimension of life: Valentina Tytarenko]. *Native Land*, 2 (25), 83-90 [in Ukrainian].
- Halambosh, H. V. (2017). *Metodyka navchannia ukrainskykh narodnykh promysliv maibutnykh uchyteliv trudovoho navchannia* [Methods of teaching Ukrainian folk crafts to future teachers of labor education] (PhD. diss). Poltava, 2017 [in Ukrainian].
- Kozyrod, O. H. (2020). Vyvchennia dosvidu pozashkilnoi osvity zarubizhnykh krain u pratsiakh vitchyznianskykh uchenykh [Studying the experience of extracurricular education in foreign countries in the works of domestic scientists]. *Vyscha shkola* [High school], 6(191), 51-58 [in Ukrainian].
- Kozyrod, O., & Khlopov, A. (2020). Metod proektiv v osvitnomu protsesi hurtkovoï roboty z tekhnichnoho modeliuвання u zakladakh pozashkilnoi osvity [Method of projects in the educational process of group work on tech-

- nical modeling in out-of-school educational institutions]. In *Project approach in the didactic process of universities - international dimension* (part 2, 70-79). Lodz: PIKTOR Szlaski i Sobczak Spółka Jawna [in Ukrainian].
- Shudria, Ye. S. Tytarenko Valentyna Petrivna [Tytarenko Valentina Petrovna]. In M. R. Selivachova (Ed.), *Podvyzhnytsi narodnoho mystetstva [Ascetics of folk art]* (pp. 46-48). Kyiv [in Ukrainian].
- Sribna, Yu. A. (2017). *Pidhotovka maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannia do navchannia osnov dyzainu uchniv zahalnoosvitnoi shkoly [Preparation of future teachers of labor education for learning the basics of design of secondary school students]* (PhD. diss). Poltava [in Ukrainian].
- Sribna, Yu. A. (2019). *Pidhotovka maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannia osnovam dyzainu [Training of future teachers of labor training in the basics of design]*. Poltava: Simon [in Ukrainian].
- Sribna, Yu. A. (Comp.). (2016). *Osnovy dyzainu [Basics of design]*. Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Stepanenko, M. I. (2014). *Valentyna Petrivna Tytarenko [Valentina Petrovna Tytarenko]*. Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Sydorenko, V. K., Kuzmenko, V. V., & Sliusarenko N. V. (2011). Znaiomtesia z kolehoiu: profesor V. P. Tytarenko [Meet a colleague: Professor VP Tytarenko]. *Taurian Bulletin of Education*, 3(35), 213 [in Ukrainian].
- Tytarenko, V. (2019a). Servis GOOGLE CLASSROOM yak innovatsiina tekhnolohiia pidhotovky maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannia [Servis GOOGLE CLASSROOM yak innovatsiina tekhnolohiia pidhotovky maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannia]. *Vyshcha shkola [High school]*, 6, 81-90 [in Ukrainian].
- Tytarenko, V. P., Machacha, T. S., & Havryliuk H. M. (2015a). *Trudove navchannia (dlia divchat): pidruch. dlia 7 kl. zahalnoosvit. navch. Zakladiv [Labor training (for girls): textbook. for 7 classes. general education. textbook institutions]*. Kharkiv: Sytsyia [in Ukrainian].
- Tytarenko, V. P. (2000a). *Poltavska tradytsiina vyshyvka: mynule i suchasne (vykhovnyi aspekt) [Poltava traditional embroidery: past and present (educational aspect)]*. Poltava: Verstka [in Ukrainian].
- Tytarenko, V. P. (2000b). *Ukrainski narodni remesla (testy): naukovo-metodychne vydannia [Ukrainian folk crafts (tests): scientific and methodological publication]*. Poltava: Verstka [in Ukrainian].
- Tytarenko, V. P. (2001). *Ob'iekty pratsi z ukrainskykh narodnykh remesel [Objects of work on Ukrainian folk crafts: manual]*. Poltava:Verstka [in Ukrainian].
- Tytarenko, V. P. (2002). *Tradytsiini narodni remesla Poltavshchyny [Traditional folk crafts of Poltava region]*. Poltava: Verstka [in Ukrainian].
- Tytarenko, V. P. (2011a). *Estetychna kultura suchasnoi molodi: ukrainski narodni promysly [Aesthetic culture of modern youth: Ukrainian folk crafts]*. Poltava: Poltav. literator [in Ukrainian].
- Tytarenko, V. P. (2011b). *Narodni promysly Ukrainy [Folk crafts of Ukraine]*. Poltava: Poltav. literator [in Ukrainian].
- Tytarenko, V. P. (2013). *Mystetstvo vyshyvky. Robochyi zoshyt z trudovoho navchannia (dlia divchat): navchalnyi posibnyk dlia 6 klasu [The art of embroidery. Workbook on labor training (for girls): a textbook for 6th grade]*. Kharkiv: Sytsyia [in Ukrainian].
- Tytarenko, V. P. (2014a). *Metodyka vyvchennia dekoratyvno-prykladnoi tvorchosti [Methods of studying decorative and applied art]*. Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Tytarenko, V. P. (2014b). *Formuvannia estetychnoi kultury maibutnikh uchyteliv tekhnolohii: teoretyko-metodychnyi aspekt [Formation of aesthetic culture of future teachers of technology: theoretical and methodological aspect]*. Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Tytarenko, V. P. (2015b). *Vyshyvalne mystetstvo Poltavshchyny [Embroidery art of Poltava region]*. Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Tytarenko, V. P. (2019b). Application of cloud technologies for organization of distance learning. In *INNOVATcIIa-2019. Vyzovy vremeni [INNOVATION 2019. Challenges of time] : Proceeding of the International Scientific Conference* (pp. 254-257. Minsk [in Russian].
- Tytarenko, V. P., Sydorenko, V. K., Machacha, T. S., Pavkh, S. P., & Havryliuk, H. M. (2013). *Trudove navchannia (dlia divchat): pidruchnyk dlia 5 kl. [Labor training (for girls): a textbook for 5th grade. general education. textbook institutions]*. Kharkiv: Sytsyia [in Ukrainian].
- Tytarenko, V., & Cherniavskiy, T. (2020c). Metod proektiv: istorychnyi aspekt i sohodennia [Project method: historical aspect and present]. In *Project approach in the didactic process of universities - international dimension* (part 2, 199-209). Lodz: PIKTOR Szlaski i Sobczak Spółka Jawna [in Ukrainian].
- Tytarenko, V., & Myronenko, V. (2020d). Profesiina pidhotovka maibutnoho vchytelia trudovoho navchannia ta tekhnolohii do zdiisnennia doprofilnoho navchannia uchniv osnovnoi shkoly [Professional training of future teachers of labor education and technology for pre-professional training of primary school students]. In *Project approach in the didactic process of universities - international dimension* (part 2, 181-190). Lodz: PIKTOR Szlaski i Sobczak Spółka Jawna [in Ukrainian].

TSINA A.

SCIENTIFIC SCHOOL "AESTHETIC CULTURE IN THE PREPARATION OF THE FUTURE ENLIGHTENER" BY PROFESSOR VALENTINA TITARENKO

Abstract. The article presents generalizations, in line with world and domestic educational processes, ideas and forms of development of scientific and pedagogical school "Aesthetic culture in the preparation of future educators" by Professor V. Tytarenko. The method of historical-retrospective analysis revealed the progressive achievements of the scientific school as a research center and a collective form of scientific creativity in the field of technological education on theoretical and methodological aspects of technological education of students by means of aesthetic culture and design. The study of the laws of formation of aesthetic culture of pupils and students by means of Ukrainian folk crafts began with the search and study of samples of Ukrainian folk embroidery, description of its techniques, distribution in different areas of certain ornaments, colors, traditions. The result of this work were her books "Ukrainian towel as a means of national education and a work of folk decorative and applied arts", "Poltava traditional embroidery: past and present". V. Tytarenko is one of the first initiators of conducting comprehensive research and experiments in Ukraine in the field of decorative and applied art, as well as the methodology of scientific and pedagogical research in this field of knowledge. The scientific interests of Valentyna Tytarenko's scientific school are focused on the study of the laws of formation of the aesthetic culture of pupils and students by means of Ukrainian folk crafts. The creative team of like-minded people has successfully carried out research in recent years, funded by the state budget on "Theory and methods of forming the aesthetic culture of future technology teachers in the process of personality-oriented training", and today completes research on "Theoretical -methodical aspects of technological education of pupils and students by means of culture and design". Continuation of basic and applied research on this topic is implemented in the Poltava regional special research group of teachers of labor training and technology "Design as a method of cognition in the educational field of technology", which works under the leadership of Professor V. Tytarenko. The formulated results of its activity on theoretical and methodological aspects of technological education of pupils and students by means of aesthetic culture and design which we can observe as a result of opening of ways of use of the maintenance and a technique of preparation of future teachers of labor training and student's youth for training of the Ukrainian national crafts confirm their full conformity. data presented in the materials of dissertation research of representatives of the scientific school.

Key words: *scientific school; aesthetic culture; technological education; Ukrainian folk crafts.*

УДК 37.091.4 ВАЩ(092):001.8

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249864>

ЛЕСЯ ПЕТРЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7602-8005>

(Полтава)

Country: Ukraine

Professor of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

E-mail:

МЕТОДОЛОГО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПЕРСОНАЛІЇ (НА ПРИКЛАДІ ГРИГОРІЯ ВАЩЕНКА)

У статті висвітлено методологію дослідження персоналії, зокрема спадщини Г. Ващенко. Проаналізовано праці науковців, висвітлення у словниках, розкрито поняття методології, основні підходи, принципи, методи, які необхідні для висвітлення наукової проблеми. Схарактеризовано принципи й методи, що необхідні для розкриття багатоаспектної спадщини педагога.

Ключові слова: Г. Ващенко; методологія; принципи; підходи; методи; персоналія.

Постановка проблеми. Григорій Ващенко між теоретиками педагогіки виділяється низкою характеристик ученого: в часово-просторовому сенсі він мав унікальну можливість займатися проблематикою духовно-морального виховання та освіти української молоді в Україні, Росії, Німеччині, Великобританії; в методолого-теоретичному вимірі вчений побудував власну неповторну модель освіти з урахуванням досвіду роботи з дітьми й молоддю (майбутніми вчителями), засновану на глибинних національних традиціях, справжній християнській православній духовності та кращих надбаннях вітчизняної і зарубіжної педагогічної науки.

Дослідження спадщини Г. Ващенко на основі системного історико-педагогічного аналізу проблеми з урахуванням досягнень розвитку сучасної національної освіти й виховання молоді в Україні та стратегічних завдань щодо реального відродження духовно-морального потенціалу українського народу спрямоване на її компетентнісне, інноваційне застосування, на піднесення духовної культури української молоді, її моральних чеснот з метою оновлення змісту духовно-морального виховання, що сприятиме подоланню негативних явищ у духовній сфері та формуванню якостей духовно-моральної й інтелектуально розвиненої особистості, здатної протистояти негативним викликам сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Потужну джерельну базу з цього питання становлять праці О. Адаменко, О. Антонової, Ю. Бабанського, Д. Багалія, Л. Березівської, Г. Белан, С. Бобришова, М. Богуславського, Т. Корнет, В. Борисова, Л. Ваховського, М. Воровки, Н. Гупана, М. Данилова, Н. Дічек, Т. Загородньої, В. Загвязинського, І. Зайченка, С. Золотухіної, К. Каліної, Л. Штефан, А. Конверського, Т. Кристопчука, С. Сисоєвої, Н. Любовця, А. Новикова, В. Романчикова, Г. Рузавіна, Б. Савчука, Л. Смолінчук, М. Сокол, О. Сухомлинської, А. Хоменко, Г. Цехмістрової, О. Цокур, Д. Чернілевського, що свідчать про важливість проведення наукового дослідження з урахуванням правильно обраного методологічного інструментарію

Метою статті є дослідження методолого-теоретичного інструментарію вивчення педагогічної персоналії на прикладі видатного українського педагога ХХ століття Григорія Ващенко.

Вивчення наукової проблеми базується на взаємозв'язку та взаємодії методологічного, теоретичного й технологічного концептів, які сприяють реалізації основної ідеї – актуалізації основ духовно-морального виховання українців у творчості й діяльності Г. Ващенко. Оскільки в дослідженні спадщини видатних педагогів минулого й сучасності, серед яких – Г. Ващенко, істотну роль відіграє правильно визначений методологічний інструментарій – основні підходи до **вивчення** педагогічної персоналії, наукові принципи та методи дослідження, зупинимось на цьому завданні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результатом термінологічного аналізу стало з'ясування того, що термін «методологія» нині тлумачиться вченими по-різному; свої корені він має в грецькому слові *methodos* – спосіб, метод пізнання і *logos* – вчення про структуру, способи та

засоби діяльності. Отже, методологія – це вчення про метод, наука про побудову людської діяльності (Кремень, 2008, с. 498). Науковці О. Дубасенюк, О. Антонова розглядають методологію як сукупність вихідних філософських ідей, які є основою дослідження природних чи суспільних явищ, цим самим здійснюючи вагомий вплив на їх теоретичне трактування (Дубасенюк, & Антонова 2017, с. 8). Водночас Тлумачний словник української мови поняття «методологія» розглядає різнобічно: «1) як науковий метод пізнання й перетворення світу; 2) як сукупність прийомів дослідження, що використовуються будь-якою наукою відповідно до особливостей об'єкта її пізнання» (Бусел, 2003, с. 617). Близьке за змістом до популярного визначення «методології» подано в педагогічному словнику за редакцією С. Гончаренка (2007): «1) як сукупність прийомів дослідження, що використовуються в певній науковій галузі, або як 2) вчення про методи пізнання та перетворення дійсності» Таким чином, стає зрозуміло, що різні наукові галузі опираються на властиву їм методологію: існує методологія науки, методологія освіти, методологія педагогіки тощо.

Так, С. Сисоєва та Т. Кристопчук стверджують, що термін «методологія» означає «вчення про науковий метод пізнання і сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів, що застосовуються в певній науці: галузь знання, яка вивчає засоби, передумови і принципи організації пізнавальної і перетворювальної діяльності» (Сисоєва, & Кристопчук, 2013, с. 40).

Окрім науковці розглядають «методологію» досліджень як сукупність конкретних прийомів і способів проведення будь-якого наукового дослідження. За Т. Обуховою, методологія – це система принципів і засобів організації та побудови теоретичної й практичної діяльності, а також вчення про цю систему (Семенова, 2006).

Узагальнюючи дані аналізу, робимо висновок про те, що головною метою методології кожного дослідження є, вивчення та відбір наукових підходів, інструментарію методів, прийомів, які дозволяють обґрунтовувати результати, робити нові відкриття в руслі обраної проблеми. Окрім того, методологія є ключем до оволодіння знаннями щодо структури наукового світогляду, дотичних до них форм пізнання, методів побудови системи теоретико-прикладного пізнання світу (Рузавин, 1999).

У філософському словнику також знаходимо, що сучасна методологія виконує одну із важливих функцій: виявлення змісту, значення наукової діяльності та встановлення її взаємовідносин з іншими сферами діяльності (Фролова, 2001, с. 329; Кузнецов, 2005). Таким чином, методологія розглядає науку з різних позицій: практики, розвитку суспільства, культури, людини.

Оскільки проводимо дослідження проблеми формування духовно-моральної концепції у творчій спадщині Г. Ващенка як педагогічної персоналії, то зупинимось на визначенні методології педагогіки. О. Дубасенюк і О. Антонова вважають, що методологія педагогіки є системою знань про основи та структуру педагогічної теорії, про підходи до дослідження педагогічних явищ і процесів, про способи одержання знань, які об'єктивно відображають наявну педагогічну дійсність в умовах розвитку суспільства. Отже, науковці тлумачать методологічні основи педагогіки тим значущим науковим фундаментом, який дозволяє, по-перше, висвітлити основні педагогічні явища; по-друге, розкрити їх закономірності (Дубасенюк, & Антонова, 2017, с. 8), застосувавши таке поняття як «науковий підхід».

У системі методологічного вчення, з'ясовуючи місце методології педагогічної науки, необхідно виокремити розрізнення кількох рівнів методології: в основі методології першого рівня знаходяться, на думку С. Гончаренка, філософські знання; до другого рівня належить конкретна наукова методологія, яка в нашому випадку стосується й наук про освіту – це вчення про педагогічні знання, про процес їх набуття, способи творення концепцій і їх практичного застосування для покращення системи навчання і виховання молоді (Кремень, 2008, с. 498).

Отже, узагальнюючи розуміння методології педагогіки, яка ґрунтується на позиції вчених стосовно її визначення: по-перше, як системи знань про структуру педагогічної теорії, про принципи підходу й способи набуття знань, які розкривають педагогічну картину; по-друге, як системи діяльності, за допомогою якої одержують знання; по-третє, як процесу обґрунтування програм, логіки, методів і оцінки якості дослідницької роботи (Кремень, 2008, с. 499).

Методологічною та теоретичною основою дослідження педагогічної теорії і системи діяльності Г. Ващенка, його впливу на майбутні покоління українців стала теорія наукового пізнання, яка базується на положенні про діалектичний зв'язок процесів і явищ у суспільстві та ґрунтується на відповідних принципах наукового дослідження як провідних методологічних положеннях, котрих це дослідження неухильно дотримується П'ятницька-Позднякова, 2003; Основи наукових досліджень,

2012. З'ясування означеної наукової проблеми передбачає використання сукупності тих методологічних основ, що дають можливість розглядати життєдіяльність Г. Ващенка як педагогічної персоналії на тлі суспільно-політичних умов життя країни впродовж обраного періоду – 1878–1967 рр. і до сьогодні.

В основу теоретико-методологічного концепту дослідження покладаємо прагнення педагога до вирішення основного питання – шляхів і засобів розбудови національної системи освіти й виховання. Гострота проблеми вимагала теоретичного обґрунтування необхідності творення основ нової національної системи освіти та виховання молоді, яка б спиралась на практичні досягнення як власного українського, так і світового педагогічного досвіду, оскільки загальновідомим є положення про те, що теорія без практики мертва, що кожен науковий факт потребує підтвердженнь.

Теоретичний концепт є складником теоретико-методологічних засад концепції духовно-морального виховання та освіти української молоді у спадщині Г. Ващенка, адже концептуальні засади духовно-морального виховання педагога передбачають опору: на систему філософських поглядів; психолого-педагогічних ідей, понять, теорій; духовну спадщину українського народу, найважливішим компонентом якої є виховний ідеал; основні постулати християнської моралі; культурологічні поняття, без яких неможливим є розуміння сутності, значущості та особливостей цієї концепції.

Однією з непорушних засад концепції Г. Ващенка є усвідомлення необхідності виховання «всесбічно розвиненого українця, палкого патріота своєї батьківщини, з міцною волею, із суцільним і стійким характером, з високо розвиненою ініціативою і творчими здібностями, зі свідомістю своєї гідності, здібністю свідомо підкорювати свою волю інтересам суспільства в ім'я принципів моралі», що спонукало видатного педагога до пошуку таких теоретичних підвалин, які сприяли б вихованню «повновартісних особистостей, які б вносили в життя суспільства своє, неповторне і вартісне» (Ващенко, 1994, с. 168). На переконання Г. Ващенка, це зробить життя людства багатограним і змістовним, це та мета, до якої має прагнути все людство, «...а наймогутнішим засобом до досягнення цієї мети є школа й освіта» (Ващенко, 1994, с. 168).

Центральною ідеєю духовно-моральної освіти та виховання молоді у спадщині Г. Ващенка стало виховання «суцільної особистості», яке полягало в тому, щоб допомагати людині «розкривати і розвивати» властиві лише їй особливі творчі здібності виключно без насильства над її природою, органічно, а не механічно (Ващенко, 1994, с. 169). Патріотичне бачення потреб реформування системи освіти й виховання молоді на національному ґрунті, широта ерудиції, обізнаність з досягненнями світової педагогіки, глибоке знання основ народної педагогіки допомогли Г. Ващенку знайти правильне науково-теоретичне обґрунтування засад власної, неповторної концепції духовно-морального виховання та освіти молоді.

Відтак технологічним концептом нашого дослідження є по-перше, визначення сутності та змісту поняття «духовність», «мораль», що дозволяє розглядати їх визначальними для формування основ духовності та моральності української молоді в спадщині Г. Ващенка; по-друге, обґрунтування провідних чинників духовно-морального виховання та освіти молоді як засобу відродження традиційних і пошуку інноваційних методів духовно-морального виховання й освіти задля подальшого практичного застосування в сучасних реаліях; по-третє, удосконалення навчально-виховного процесу шляхом розроблення різновидів практичних рекомендацій для різних форм виховної роботи з українською молоддю, які сприятимуть використанню позитивного історико-педагогічного досвіду реалізації концепції духовно-морального виховання, напрацьованого Г. Ващенком. Дослідження персоналії видатного українського педагога, ученого, громадського діяча Г. Ващенка дозволяє змодельовати важливий аспект розвитку національної педагогічної думки та осмислити місце й роль педагога у контексті цього процесу.

Отже, узагальнюючи погляди вчених, підкреслимо, що вони переважно розглядають методологію як систему вибору основних наукових підходів до висвітлення педагогічних персоналій, визначення науково обґрунтованих принципів організації дослідження, обрання релевантної методики впровадження. Це означає, що «загальна методологія історико-педагогічного дослідження є багаторівневою структурою» (Зайченко, 2017; Петренко, 2017, с. 10–11), а методологічну основу вивчення концепції духовно-морального виховання та освіти української молоді в спадщині Г. Ващенка становить певна сукупність тих наукових підходів, які в багаторівневій структурі загальної методології дисертації посідають особливе місце. У ході історико-педагогічного дослідження встановлено, що відомі методологи педагогіки В. Галузинський та М. Євтух надавали

питанню відповідального вибору наукових підходів ключового значення, визначаючи засадничі принципи історико-педагогічного дослідження. Автори наголошували, що науковий підхід є комплексним дослідницьким інструментом, який допомагає вченому не лише систематизувати різноманітний матеріал, а й органічно вплести його в «канву сучасних поглядів» (Галузинський, & Євтух, 1995).

На думку А. Тимченко та Є. Задоя, для вивчення педагогічного об'єкта доцільно використати такі наукові підходи: 1) історико-педагогічний; 2) системний; 3) феноменологічний; 4) методологічний; 5) герменевтичний; 6) цілісний; 7) особистісно орієнтований; 8) історіографічний.

Т. Кочубей виокремлює для дослідження історіографічний, системний, проблемно-хронологічний, культурно-антропологічний, цивілізаційний, герменевтичний, критеріально-комплексний підходи. На кожному історико-педагогічному етапі, залежно від обраного об'єкта дослідження, суспільно-політичних, соціально-економічних і соціально-культурних умов, особливостей освітньої політики в країні, які впливали на життя і діяльність персоналії обирають відповідний методологічний інструментарій. Так, Т. Янченко вважає, що методологічну основу дослідження можуть становити такі підходи: соціокультурний, антропологічний, психологічний, синергетичний, системно-хронологічний, модерністський, герменевтичний, персоналістичний (Янченко, 2016).

О. Сухомлинська рекомендує використовувати такі основні підходи до вивчення педагогічної персоналії: біографічний, феноменологічний, герменевтичний, синергетичний, парадигмальний (Сухомлинська, 2003). Відома українська вчена надає значної та постійної уваги аналізу інструментарію зазначених історико-педагогічних наукових підходів (Сухомлинська, 2007).

Проведене дослідження дало можливість зробити висновки, що методологічні підходи відрізняються способами аналізу науково-педагогічної інформації, яка, з одного боку, відображає внутрішню самотність, своєрідність педагогічної персоналії, а з іншого – відтворює особливість історичного періоду в різні проміжки часу. Незважаючи на розмаїття класифікаційних характеристик методологічних підходів, загально визнаним є розуміння необхідності використання в роботі того чи іншого підходу чи поєднання їхніх інструментів залежно від обраного об'єкта та предмета дослідження, поставленого завданнями та їх вирішення (*Словник педагогічних термінів*, 2010).

З огляду на те, що концепція духовно-морального виховання та освіти української молоді Г. Ващенка формувалася в історично важливий період першої половини ХХ століття, в основі впливу на формування духовності особистості та її моральні принципи були певні чинники. Початок цього століття знаменує собою: процес завершення формування національної ідеї; зростання національної свідомості українців; усвідомлення української ідентичності нації, необхідності розуміння системного характеру творення нової освіти та виховання молоді на українському ґрунті, що й обумовило вибір нами провідних підходів до вивчення педагогічної персоналії Г. Ващенка.

Для об'єктивного та всебічного дослідження залежно від історичних обставин творчої спадщини Г. Ващенка, виходячи з особливостей персоналії, специфіки діяльності, умов життя і творчості *провідними науковими підходами* визначено: персоналістично-біографічний, феноменологічний, герменевтичний, синергетичний, парадигмальний, аксіологічний.

Персоналістично-біографічний підхід сприяв виявленню залежності розвитку парадигм, концепцій, які стосуються духовно-морального виховання та освіти дітей, від діяльнісного внеску вченого в науково-педагогічний процес першої половини ХХ століття.

У розгляді педагогічної персоналії значну роль відіграє *парадигмальний підхід*, який в історії педагогіки передбачає розгляд «внутрішньої логіки розвитку педагогіки з точки зору виникнення та взаємодії різних парадигм» (Сич, 2016, с. 94). Як зазначає О. Сухомлинська, «він дає змогу розглянути логіку розвитку ідей певного педагога з позицій самої науки, її внутрішньої динаміки, з погляду виникнення і трансформації різних положень, постулатів, вироблених членом або членами окремої науково-педагогічної спільноти, що діяла в певний час і в певному просторі» (Сухомлинська, 2003, с. 46).

Використання парадигмального підходу обумовило розгляд нами дій ученого, організацію педагогічного процесу, вибір форм, методів роботи з вихованцями крізь призму існуючої на той час парадигми. Застосування цього підходу дозволило з'ясувати, що «методологічною основою доробку Г. Ващенка є не протиставлення матерії і духу», а сукупність матеріального та духовного способів життя (Бойко, 2008, с. 14), їх органічної взаємодії і взаємопроникнення. Використання

парадигмального підходу дає підстави для висновків про те, що педагогічні ідеї, концепції, парадигми, які реалізувалися впродовж життя і діяльності педагога, переважно мали новаторський характер і належали до передових педагогічних ідей того часу.

Нагальна потреба формування важливих ціннісних категорій «духовності» й «моралі» в межах суспільного запиту на початку XXI століття спонукає нас до використання в дослідженні аксіологічного підходу. Предметом педагогічної аксіології є освітні й виховні цінності. Як зазначає С. Лапаєнко, вони розкривають систему принципів, знань, ідеалів, компетентностей, на основі яких відбувається взаємодія суб'єктів діяльності в освітньому просторі, формується і розвивається особистість (Лапаєнко, 2017).

Аналіз наукової літератури показав, що реалізація *аксіологічного підходу* в історико-педагогічному вивченні спадщини Г. Ващенка дала можливість виокремити й дослідити найважливіші духовно-моральні цінності виховання й освіти, які мають значення національних цінностей і відкривають широкі можливості для формування громадянськості, людської гідності, високої духовності й моральності.

У межах нашого дослідження *герменевтичний підхід* став тим комплексним засобом, який сприяв більш глибокому розумінню змісту наукових праць Г. Ващенка, інших матеріалів, що стосуються генези духовно-морального виховання та освіти української молоді, визначенню основних засад їх науково-практичного розвитку. Через призму життя і фактів науково-педагогічної та освітньо-культурної діяльності Г. Ващенка аналізували педагогічні ідеї в контексті розвитку національної української школи, працювали над концепцією духовно-морального виховання та українського виховного ідеалу шляхом дослідження результатів літературної творчості. Завдяки використанню герменевтичного підходу проведена робота з джерельною базою допомогла більш широкому ознайомленню з педагогічними поглядами педагога, сприйняттю їх з точки зору осучаснення й актуалізації.

Ураховуючи спрямованість дослідження «від сьогодення до минулого», «від наслідку до причини» (Петренко, 2017, с. 11), актуальним визначено використання *синергетичного підходу*. Синергетика як теорія самоорганізації в широкому розумінні «вивчає системи, що обмінюються з навколишнім середовищем потоками енергії та інформації» (Кремень, 2004, с. 30), в результаті чого відбувається їх самоорганізація і навпаки, можливий перехід від порядку до Хаосу. Це допомогло нам пояснити теоретико-педагогічні ідеї Г. Ващенка не лише педагогічними фактами та категоріями, а й продемонструвати використання педагогом зв'язків між різними науковими предметами, галузями науки – філософією, педагогікою, психологією, літературою, народознавством, фізичною культурою, мистецтвознавством, освітньо-культурною діяльністю і здатністю науки розширити пізнавальні здібності особистості шляхом зміни підходів, методів, концепцій навчання і виховання дитини. Синергетичний підхід також передбачає процес самореалізації особистості, водночас він посилює розуміння еволюції розвитку пізнавальних здібностей людини, її мислення, відкриває можливості для осмислення розвитку педагогічної думки, впливу її ідей на соціально-культурний, політичний, економічний процеси в суспільстві залежно від часу, епохи. Таким чином, нелінійне мислення веде до «нового конструктивного діалогу між спеціалістами в різних наукових дисциплінах» (Кремень, 2017, с. 10).

Завдяки синергетичному підходу з'являється можливість поглибити вивчення нерозкритих чи недостатньо розкритих навчально-виховних процесів, учасниками яких були особистості, діяльність яких ми вивчаємо, – вважає О. Сухомлинська (Сухомлинська, 2003, с. 28). Саме такий підхід, ознайомлення з архівними матеріалами у Мюнхенському УВУ та їх узагальнення дозволило нам поглибити знання про науково-педагогічну та освітньо-культурну діяльність вченого і його внесок у розвиток педагогічної науки.

З метою відмови від тенденційності, неоднозначності підходів до оцінки особистості Григорія Ващенка нами використано *феноменологічний підхід*, в основі якого є відмова від ідеалізації, упередженості, незаангажованої оцінки фактів життя, діяльності постаті педагога, що допомагає зруйнувати існуючі міфи і стереотипи (Сухомлинська, 2003, с. 15). Педагогічна персоналія Григорія Ващенка у світлі цього підходу сприймається як могутня, діяльна постать, яка проявила себе у різних контекстах, зокрема історичному, мистецькому, суспільно-політичному.

Отже, в рамках використаних нами методологічних підходів – персоналістично-біографічного, феноменологічного, герменевтичного, синергетичного, парадигмального, аксіологічного – дослід-

ження концепції духовно-морального виховання та освіти української молоді у спадщині Г. Ващенка розглядаємо як нагальну потребу, значуще досягнення у системі національної освіти й виховання української молоді. Обрані нами підходи дали можливість виявити переконаність педагога щодо необхідності орієнтування виховного процесу на свідоме сприйняття особистістю суспільних імперативів, що передбачає врахування індивідуальних особливостей вихованця та визнання права на існування «свобідної волі людини» (Ващенко, 2000, с. 135), що забезпечує результат – вільну, творчу, ініціативну особистість.

Різнобічний аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що методологічним складником кожного дослідження є вибір необхідних принципів наукового пошуку. Під принципом у методології вважають спосіб розв'язання певних питань, проблем, те незаперечне положення, яке забезпечує логіку викладу, послідовну структуру наукової роботи. На думку С. Сисоєвої та Т. Кристопчука, основні методологічні принципи педагогічного дослідження – «це принципи об'єктивності, доказовості, всебічності, сутнісного аналізу, єдності історичного й логічного, наступності, системності, особистісно зорієнтованого навчання» (Сисоєва, & Кристопчук, 2013). Дослідженням встановлено, що визначені нами підходи, виходячи з обраного предмету та поставлених завдань, ґрунтуються на загальнонаукових гносеологічних принципах: об'єктивності, всебічності, історизму та логіки, багатофакторності, системності.

Основоположним принципом наукового дослідження концепції духовно-морального виховання та освіти української молоді у спадщині Г. Ващенка визначено методологічний принцип об'єктивності: при всебічному врахуванні історичних факторів, які зумовили розвиток національного руху за становлення якісно нової освіти на початку ХХ ст. та використанні відповідних дослідницьких підходів і засобів, стало можливим одержати нові знання про педагогічну персоналію – Г. Ващенка, його практичну й наукову діяльність, участь у творенні нових парадигмальних напрямів розвитку освіти в Україні.

У ході дослідження персоналії Г. Ващенка застосовувався методологічний принцип усебічності вивчення педагогічних процесів і явищ через призму діяльності й участі науковця в цих процесах і з'ясування впливу тих чи інших чинників на взаємозв'язки із зовнішнім середовищем. С. Сисоєва та Т. Кристопчук зорієнтовують, що «методологічний принцип усебічності передбачає комплексний підхід до дослідження педагогічних процесів і явищ» (Сисоєва, & Кристопчук, 2013, с. 69). Досвід проведеного дослідження підтвердив необхідність врахування, по-перше, особистого внеску Г. Ващенка в процес українізації школи, усвідомлення необхідності її розбудови на національній основі; по-друге, впливу подій доби Української революції (1917–1921 рр.), зокрема в галузі освіти, на прагнення педагога взяти активну участь у цьому процесі.

Не менш важливим у дослідженні є дотримання принципу єдності історичного та логічного, що передбачає вивчення історії педагогічної персоналії Г. Ващенка як творця концепції духовно-морального виховання й освіти української молоді, автора українського виховного ідеалу, засновника творчої школи, розробника культуротворчої, середовищної парадигми та інших теоретичних засад української педагогіки. Саме в історії розвитку персоналії Г. Ващенка проявились його велич і талант як «спадкоємця і продовжувача великого й багатовікового педагогічного досвіду українського народу і, зрештою, педагогічного досвіду європейського» (Вишневський, 1997, с. 5). Обраний принцип дозволяє дослідити різнобічну науково-педагогічну та освітньо-культурну діяльність Г. Ващенка як педагога, філософа, богослова, психолога, письменника, знавця української народної, пісенної творчості, культурно-освітніх, релігійних традицій та звичаїв, політика, ідеолога руху української молоді в еміграції. Постать Г. Ващенка фундаментально репрезентує розвиток української демократичної педагогічної думки першої половини ХХ століття.

Принцип єдності історичного й логічного дає можливість перейти до застосування принципу багатофакторності й системності дослідження, адже багатовекторність сторін науково-педагогічної та освітньо-культурної діяльності видатного педагога зумовлює вивчення напрямів діяльності, взаємовідносин всередині функціонування соціально-педагогічної системи чи впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на дії персоналії, які характеризують взаємовідносини між особистістю і суспільством, а також взаєморозуміння всередині педагогічної системи.

Отже, обрані принципи історико-педагогічного дослідження персоналії Г. Ващенка забезпечують розуміння тих обставин, у яких проходила практична й наукова діяльність педагога; об'єктивну й не-

заангажовану оцінку його життєвих обставин в непростий історичний період; з'ясування величини особистого внеску в розбудову національної школи та освіти.

Розглянуті принципи наукового дослідження реалізовувалися завдяки комплексному використанню інструментарію наукових підходів та обґрунтованих методів дослідження, які в багаторівневій структурі загальної методології посідають важливе місце. Для історії педагогіки при виборі персоналії, урахуваючи специфіку об'єкта, проблема *методів історико-педагогічного дослідження* має вагомe значення, оскільки завдяки правильно обраним методам ми можемо дослідити становлення й розвиток особистості, систему її науково-педагогічних поглядів, ідеї, положення щодо духовно-морального виховання і освіти тощо. На думку М. Богуславського (Богуславський, 1999, с. 39), вивчення педагогічної персоналії як учасника історико-педагогічного процесу не може бути плідним без використання історико-структурного, конструктивно-генетичного, порівняльно-зіставного або історико-компаративістського методів.

Ретроспективний метод в історії педагогіки займає особливе місце, його можна назвати «методом цілісного бачення досліджуваного історико-педагогічного явища» (Петренко, 2017, с. 10-11). Цей метод слугує активному пізнанню діяльності особистості в минулому часі, він спрямований від сьогоденних процесів до минулих. Ретроспективний метод дозволив розглянути *концепцію духовно-морального виховання особистості у творчості Г. Ващенка* в хронологічній послідовності з урахуванням особливостей історичного часу буття персоналії.

Історико-ретроспективний метод сприяв проведенню аналізу джерельної бази, дозволив схарактеризувати ту суспільно-політичну парадигму розвитку суспільства, яка обумовила життєдіяльність, світоглядні основи особистості Г. Ващенка, що дало можливість визначити основні періоди, виокремити етапи, напрями науково-педагогічної та освітньо-культурної діяльності педагога, виявити науково-педагогічні компоненти спадщини Г. Ващенка.

Обраний нами хронологічний метод дозволив відстежити послідовність основних напрямів педагогічної, просвітницької, громадської активності педагога в усі періоди його науково-педагогічної та освітньо-культурної діяльності.

Персоналістично-біографічний метод уможливив проаналізувати науково-педагогічну та освітньо-культурну діяльність Г. Ващенка в часи розбудови української школи на національних основах рідною мовою навчання, творчу спадщину педагога та розширити біографічні знання про дитячі роки, сімейне виховання та діяльність Г. Ващенка в еміграційний період.

Пошуково-бібліографічний метод використовували для встановлення наявної джерельної бази, вивчення архівних матеріалів дослідження приватного архіву родини І. Максименка в Україні та Українському Вільному Університеті (м. Мюнхен). (*Архів Українського Вільного університету*).

Порівняльно-зіставний метод допоміг схарактеризувати національне світобачення Г. Ващенка, його участь у творенні концепції духовно-морального виховання української молоді, раціоналістичної, культуротворчої, середовищної парадигми, а також в обґрунтуванні засад творчої школи та інших важливих освітніх процесах.

Застосування конструктивно-генетичного методу дослідження дало можливість вивчити відмінність та співзвучність педагогічних концепцій і технологій Г. Ващенка, які використовувались в психолого-педагогічній дійсності того часу.

Конструктивно-генетичний метод дослідження дозволив нам подивитися підтримані Г. Ващенком вісім принципів навчання (принцип науковості навчання; принцип систематичності; принцип виховуючого навчання; принцип зв'язку навчання з життям; принцип природовідповідності; принцип індивідуалізації; принцип активності; принцип наочності), які забезпечували вирішення поставлених завдань щодо розумового виховання молоді з точки зору їх актуалізації в сучасному процесі реформування системи освіти та виховання.

З позиції вирішення завдань реформування сучасної системи освіти відзначимо, що педагогічні ідеї Г. Ващенка були спрямовані далеко в майбутнє, випереджали час і якнайкраще відповідають вимогам сьогодення. Розвиток мислення дитини, вирішення завдань індивідуалізації та зв'язку навчання з життям – це сучасне методологічне підґрунтя реалізації Концепції нової української школи, яке потребує актуалізації та імплементації в навчально-виховний процес у XXI столітті. Висновок Г. Ващенка про те, що застосування методів навчання, які мають на меті розвинути особисту ініціативу учня і дух вільних творчих шукань неможливе в країнах з тоталітарним режимом, знайшов підтвердження в

практиці існування таких держав. Виховні засади педагога ґрунтувалися на принципах гуманізму, демократизму, відданості національній ідеї, любові до Батьківщини.

Висновки з проведеного дослідження. Результати наукового дослідження дають можливість стверджувати, що вивчення педагогічних поглядів та ідей, систематизація концепції духовно-морального виховання й освіти молоді у спадщині Г. Ващенка має базуватися на використанні науково обґрунтованого методологічного інструментарію. Обрані для історико-педагогічного дослідження методологічні підходи, які визначили хід і стратегію нашого дослідження (персоналістично-біографічний, феноменологічний, герменевтичний, синергетичний, парадигмальний, аксіологічний) поєднано з відповідними принципами (принцип об'єктивності, всебічності вивчення педагогічних процесів і явищ, історизму, єдності історичного й логічного, багатofакторності й системності дослідження) як основоположними засадами тлумачення персоналії.

Завдяки обраним принципам наукового дослідження визначення ролі і місця Г. Ващенка в історико-педагогічному процесі здійснювалося шляхом застосування методів дослідження: ретроспективного, хронологічного, персоналістично-біографічного, пошуково-бібліографічного, порівняльно-зіставного, конструктивно-генетичного, що дозволили дослідити: чинники впливу на формування світогляду педагога (роль сім'ї, навколишнього середовища, творчого та студентського оточення); становлення науково-педагогічних поглядів, основою яких була українська національна ідея; розроблення українського виховного ідеалу та створення концепції духовно-морального виховання української молоді); виокремити головні періоди, визначальні етапи й напрями науково-педагогічної та освітньо-культурної діяльності педагога.

Отже, для дослідження педагогічної персоналії Г. Ващенка використано комплекс методолого-теоретичних засобів (підходів, принципів, методів) історико-педагогічного дослідження, які дозволили визначити загальний напрям, стратегію нашої роботи і розв'язати відповідні завдання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Архів Українського Вільного університету (м. Мюнхен) Фонд : Григорій Ващенко, 1878-1967 (український педагог, учений, та громадський діяч). *Приватний архів родини І. О. Максименка*.
- Богуславський М. Структура сучасного історико-педагогічного знання. *Шлях освіти*. 1999. № 1. С. 37–40.
- Бойко А. Творчість Г. Ващенка – духовно-моральна основа національної педагогіки. *Педагогічні науки*. 2008. Вип. 4 (62). С. 10–18.
- Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава : Полтав. вісник, 1994. Т. 1. 191 с.
- Ващенко Г. Загальні методи навчання. Київ : УВС, 1997. 441 с.
- Ващенко Г. Твори : у 5 т. Київ : Школяр, 2000. Т. 4: Праці з педагогіки та психології. 416 с.
- Вишневський О. Передмова. *Ващенко Г. Вибрані педагогічні твори*. Дрогобич, 1997. С. 3–6.
- Галузинський В. М., Євтух М. Б. Педагогіка: теорія та історія. Київ : Вища шк., 1995. 237 с.
- Довбня В. Праці Григорія Ващенка як джерело історії філософії освіти. *Сіверянський літопис*. 2006. № 1. С. 82–95.
- Дубасенюк О. А., Антонова О. Є. Методика викладання педагогіки. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 327 с.
- Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком-Інтер, 2008. 1040 с.
- Зайченко І. В. До питання про понятійно-категоріальний апарат деяких педагогічних наук. *Сучасні вимоги до організації та проведення історико-педагогічних досліджень* / ред: Л. Д. Березівська, С. В. Лапаєнко, О. В. Сухомлинська, С. В. Тарнавська. Київ : ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2017. С. 7–9.
- Кремень В. Сучасне мислення й освіта. *Глобалізований світ : випробування людського буття* : міжнар. наук.-теорет. конф., 6-7 жовт. 2017 р., Житомир / ред. М. А. Козловець. Житомир, 2017. С. 8–11.
- Лапаєнко С. В. Особливості реалізації аксіологічного підходу в історико-педагогічному дослідженні. *Сучасні вимоги до організації та проведення історико-педагогічних досліджень* / ред.: Л. Д. Березівська, С. В. Лапаєнко, О. В. Сухомлинська, С. В. Тарнавська. Київ : ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2017. С. 21–22.
- Петренко О. Б. Проблема ретроспективного методу в історії педагогіки. *Сучасні вимоги до організації та проведення історико-педагогічних досліджень* : зб. матер. наук.-методол. семінару / ред.: Л. Д. Березівська, С. В. Лапаєнко, О. В. Сухомлинська, С. В. Тарнавська. Київ : ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2017. С. 10–11.
- П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі. Київ : ЦУЛ, 2003. 116 с.
- Рузавин Г. И. Методология научного исследования. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 1999. 317 с.
- Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Методология науково-педагогічних досліджень. Рівне : Волинські обереги, 2013. 360 с.
- Сич Т. В. Методологічні підходи до аналізу розвитку методології дослідження проблем управління освітою в історії вітчизняної педагогічної науки. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2016. № 79. С. 92–95.

- Словарь философских терминов / науч. ред. В. Г. Кузнецова. Москва : ИНФРА-М, 2005. 731 с.
- Словник педагогічних термінів. URL: http://pidruchniki.com/pedagogika/slovník_pedagogichnih_terminiv
- Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 364 с.
- Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : А.П.Н., 2003. 67 с.
- Сухомлинська О. Методологія досліджень історико-педагогічних реалій другої половини ХХ століття. *Шлях освіти*. 2007. № 4. С. 6–12.
- Тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2003. 1425 с.
- Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. Москва, 2001. 719 с.
- Янченко Т. В. Педагогія в Україні та зарубіжжі: теорія і практика. Чернігів : Десна-Поліграф, 2016. 451 с.

REFERENCES

- Arkhiv Ukrainskoho Vilnoho Universytetu (m. Miunkhen). Fond : Hryhoriy Vashchenko, 1878-1967 (Ukrainskyi pedahoh, uchenyi, ta hromadskyi diiach) [Archives of the Ukrainian free university (Munich) foundation: Hryhoriy Vashchenko, 1878-1967 (ukrainian pedagogue, scientist, and public figure)]. Pryvatnyi arkhiv rodyny I. O. Maksymenka [Private archive of IO Maksymenko's family] [in Ukrainian].*
- Bohuslavskiy, M. (1999). Struktura suchasnoho istoryko-pedahohichnoho znannia [The structure of modern historical and pedagogical knowledge]. *Way of education*, 1, 37-40 [in Ukrainian].
- Boiko, A. (2008). Tvorchist H. Vashchenka – dukhovno-moralna osnova natsionalnoi pedahohiky [G. Vashchenko's work is the spiritual and moral basis of national pedagogy]. *Pedagogical Science*, 4(62), 10-18 [in Ukrainian].
- Busel, V. T. (Ed.). (2003). *Tlumachnyi slovník suchasnoi ukrainskoi movy [Explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Kyiv; Irpin: Perun [in Ukrainian].
- Dovbnia, V. (2006). Pratsi Hryhoriia Vashchenka yak dzherelo istorii filosofii osvity [Works of Hryhoriy Vashchenko as a source of the history of philosophy of education]. *Siverian chronicle*, 1, 82-95 [in Ukrainian].
- Dubaseniuk O. A., Antonova O. Ye. (2017). *Metodyka vykladannia pedahohiky [Methods of teaching pedagogy]*. Zhytomyr : Vyd-vo ZHDU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Frolov, I. T. (Ed.). (2001). *Filosofskii slovar [Philosophical Dictionary]*. Moskva [in Russian].
- Haluzynskiy, V. M., & Yevtukh, M. B. (1995). *Pedahohika: teoriia ta istoriia [Pedagogy: theory and history]*. Kyiv : Vyshcha shk. [in Ukrainian].
- Kremen, V. H. (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]*. Kyiv: Yurinkom-Inter [in Ukrainian].
- Kuznetsov, V. G. (Ed.). (2005). *Slovar filosofskikh terminov [Dictionary of Philosophical Terms]*. Moskva: INFRA-M [in Russian].
- Petrenko, O. B. (2017). Problema retrospektyvnoho metodu v istorii pedahohiky [The problem of retrospective method in the history of pedagogy]. In Berezivska, L. D., Lapaienko, S. V., Sukhomlynska, O. V., & Tarnavska, S. V. (Eds.), *Suchasni vymohy do orhanizatsii ta provedennia istoryko-pedahohichnykh doslidzhen [Modern requirements for the organization and conduct of historical and pedagogical research]* (pp. 10-11). Kyiv: DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho [in Ukrainian].
- Piatnytska-Pozdniakova, I. S. (2003). *Osnovy naukovykh doslidzhen u vyshchii shkoli [Fundamentals of research in higher education]*. Kyiv: TsUL [in Ukrainian].
- Ruzavin, G. I. (1999). *Metodologiya nauchnogo issledovaniia [Research methodology]*. Moskva: IuNITI-DANA [in Russian].
- Semenova, A. V. (Ed.). (2006). *Slovník-dovidnyk z profesiinoi pedahohiky [Dictionary of professional pedagogy]*. Odessa: Palmira [in Ukrainian].
- Slovník pedahohichnykh terminiv [Dictionary of pedagogical terms]*. Retrived from http://pidruchniki.com/pedagogika/slovník_pedagogichnih_terminiv
- Sukhomlynska, O. (2007). Metodolohiia doslidzhen istoryko-pedahohichnykh realii druhoi polovyny XX stolittia [Methodology of research of historical and pedagogical realities of the second half of the XX century]. *Way of education*, 4, 6-12 [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, O. V. (2003). *Istoryko-pedahohichni protses: novi pidkhody do zahalnykh problem [Historical and pedagogical process: new approaches to general problems]*. Kyiv: A.P.N. [in Ukrainian].
- Sych, T. V. (2016). Metodolohichni pidkhody do analizu rozvytku metodolohii doslidzhennia problem upravlinnia osvitoiu v istorii vitchyznianoï pedahohichnoi nauky [Methodological approaches to the analysis of the development of the methodology of research of education management problems in the history of domestic pedagogical science]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 79, 92-95 [in Ukrainian].
- Sysoieva, S. O., & Krystopchuk, T. Ye. (2013). *Metodolohiia naukovo-pedahohichnykh doslidzhen [Methodology of scientific and pedagogical research]*. Rivne: Volynski oberehy [in Ukrainian].
- Vashchenko, H. (1994). *Vykhovnyi ideal [Educational ideal]* (Vol. 1). Poltava: Poltav. visnyk [in Ukrainian].
- Vashchenko, H. (1997). *Zahalni metody navchannia [General teaching methods]*. Kyiv: UVS [in Ukrainian].
- Vashchenko, H. (2000). *Tvory [Writings]* (Vol. 4: Pratsi z pedahohiky ta psykholohii [Works on pedagogy and psychology]). Kyiv: Shkoliar [in Ukrainian].

- Vyshnevskiy O. Peredmova [Preface]. In H. Vashchenko, *Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works.]* (pp. 3-6). Drohobych [in Ukrainian].
- Yanchenko, T. V. (2016). *Pedolohiia v Ukraini ta zarubizhzi: teoriia i praktyka [Pedology in Ukraine and abroad: theory and practice]*. Chernihiv: Desna-Polihraf [in Ukrainian].
- Zaichenko, I. V. (2017). Do pytannia pro poniatiino-katehorialnyi aparat deiakykh pedahohichnykh nauk [On the question of the conceptual and categorical apparatus of some pedagogical sciences]. In Berezivska, L. D., Lapaienko, S. V., Sukhomlynska, O. V., & Tarnavska, S. V. (Eds.), *Suchasni vymohy do orhanizatsii ta provedennia istoriko-pedahohichnykh doslidzhen [Modern requirements for the organization and conduct of historical and pedagogical research]* (pp. 7-9). Kyiv: DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho [in Ukrainian].

LESYA PETRENKO

METHODOLOGICAL AND THEORETICAL RESEARCH TOOLS OF PEDAGOGICAL PERSONALITIES (ON THE EXAMPLE OF GREGORY VASHCHENKO)

In the methodological and theoretical dimension, Gregory Vashchenko built his own unique model of education taking into account the experience of working with children and youth (future teachers), based on deep national traditions, true Christian Orthodox spirituality and the best achievements of domestic and foreign pedagogical science.

The aim of the article is to study the methodological and theoretical tools for studying the pedagogical personality on the example of the outstanding Ukrainian teacher of the twentieth century Gregory Vashchenko.

The results of scientific research make it possible to state that the study of pedagogical views and ideas, systematization of the concept of spiritual and moral education of youth in the legacy of G. Vashchenko should be based on the use of scientifically grounded methodological tools. The methodological approaches chosen for historical and pedagogical research, which determined the course and strategy of our research (personal-biographical, phenomenological, hermeneutic, synergetic, paradigmatic, axiological) combined with the corresponding principles (principle of objectivity, comprehensive study of pedagogical processes and phenomena, historicism, unity of historical and logical, multifactorial and systematic research) as the fundamental principles of interpretation of personality.

Thanks to the selected principles of scientific research, the role and place of G. Vashchenko in the historical and pedagogical process was determined by applying research methods: retrospective, chronological, personal-biographical, search-bibliographic, comparative, constructive-genetic, which allowed to investigate: factors influencing formation of the teacher's worldview (the role of family, environment, creative and student environment); formation of scientific and pedagogical views, the basis of which was the Ukrainian national idea; development of the Ukrainian educational ideal and creation of the concept of spiritual and moral education of the Ukrainian youth); to single out the main periods, defining stages and directions of scientific-pedagogical and educational-cultural activity of the teacher.

Thus, a set of methodological and theoretical means (approaches, principles, methods) of historical and pedagogical research was used to study the pedagogical personality of G. Vashchenko, which allowed determining the general direction, strategy of our work and solving the relevant tasks.

Key words: *G. Vashchenko; methodology; principles; approaches; methods; personality.*

УДК 373.2.015:2-42]:37.035:39(=161.2)
DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249866>

ТЕТЯНА ФАЗАН

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9132-9394>

(Полтава)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: fazantp7@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ДОШКІЛЬНИКІВ НА ЗАСАДАХ УКРАЇНСЬКОЇ РОДИННОЇ ПЕДАГОГІКИ

Анотація. У статті розкрито сутність формування духовно-моральних цінностей дошкільників на засадах української родинної педагогіки. Висвітлені поняття духовності, духовно-моральне виховання та принципи формування духовно-моральних цінностей дітей дошкільного віку. Узагальнено значення родинної педагогіки у розвитку духовно-моральних цінностей дітей, охарактеризовано основні принципи родинної педагогіки та шляхи її реалізації у закладах дошкільної освіти України. З'ясовано, що основне завдання вихователя в дитячому садочку та батьків вдома реалізувати впровадження даних компонентів у виховний процес дошкільника. Формування духовно-моральних цінностей дитини на засадах родинної педагогіки цілком залежить від виховного потенціалу сім'ї та її міцної співпраці із ЗДО.

Ключові слова: духовно-моральне виховання; формування духовно-моральних цінностей; родинна педагогіка; заклади дошкільної освіти; дошкільник.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Українська родинна педагогіка залишила цілу виховну систему, в основу якої покладено сімейне виховання, цінності та традиції, завдяки яким у дітей формуються духовно-моральні якості, пізнавальний інтерес, допитливість тощо. Сучасний швидкий розвиток суспільства значно впливає на духовний устрій сім'ї. Велика кількість родинних цінностей та традицій, без яких не могла обійтися жодна українська сім'я в минулому, зараз майже зникли. Сучасні науковці це пов'язують із втратою цінності законних шлюбних стосунків, великою кількістю розлучень та неповних сімей, негативними тенденціями у розвитку процесів народжуваності, смертності, малодітності сімей, їх конфліктогенності, девіантній поведінці дітей, зміною традиційних ролей чоловіка та жінки в сім'ї, відсутністю інтересу молоді до історії свого роду тощо.

Вагомою складовою державної освітньої політики в Україні є модернізація системи дошкільної освіти з урахуванням принципів єдності суспільного та сімейного виховання, визнанні пріоритету гармонійного розвитку дитини перших шести (семи) років життя, єдності розвивальних, виховних та навчальних завдань. Головною метою національної дошкільної освіти є створення сприятливих умов для особистісного становлення і творчої самореалізації кожної дитини, формування її життєвої компетентності, розвитку в неї ціннісного ставлення до людей, самої себе, природи, культури, світу.

У зв'язку з цим важливе місце займає завдання пізнання цілісної системи українського родинного виховання, побудованого на народних засадах і наукових здобутках педагогічної мудрості. Адже у кожного народу, як зазначав К. Ушинський, «своя особлива національна система виховання, своя особлива мета і свої особливі засоби досягнення цієї мети» (Ушинський, 1983)

Для вирішення поставленої проблеми необхідно перш за все модернізувати зміст сімейних цінностей та традицій українського народу який має багату і оригінальну культуру, надбану численними поколіннями. Все це закладено в українських звичаях, святах, обрядах, фольклорі. Українські традиції пояснюють та обґрунтовують взаємини між людьми, між людьми і природою, духовну цінність кожної окремої людини, і народу взагалі. Майбутнє України залежить від збереження та відтворення традиційних християнських моральних цінностей, що за своїм змістом співзвучні загальнолюдським. Під їх впливом упродовж тисячоліття формувалася культура українського народу. З огляду на це сучасний педагог повинен бути духовно багатою, професійно-компетентною, ерудованою, інтелігентною, культурною та творчою особистістю.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблему духовно-морального виховання дітей було порушено у працях видатних вітчизняних учених (Г. Сковороди, А. Макаренка, К. Ушинського, В. Сухомлинського, М. Стельмаховича, С. Русової, Г. Леушиної, Т. Садової, А. Усової, Г. Волкова, Г. Виноградова, І. Беха, Н. Химича, О. Кисельової А. Богуш, Н. Гавриш, О. Запорожець, Г. Каліберда та ін.) та зарубіжних вчених (М. Монтесоррі, Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцці, Р. Оуен, Р. Штейнер, Я. Корчак та ін.). Проблемою взаємодії сім'ї та дитячого садка для розвитку особистості дитини (Л. Виноградова, Л. Голубева, О. Урбанська та ін.), можливостями педагогічної корекції стосунків дітей з батьками, ускладнених повторним шлюбом (Е. Арнаутова, Л. Новосолова, В. Петровський, Л. Смивіна та ін.).

Аспекти проблеми духовно-моральних цінностей порушувалися у працях (С. Анісімова, М. Бердяєва, О. Дробницького, І. Канта, В. Тугарінова та ін.). Питанням формування моральних цінностей особистості здобувачів освіти присвячено роботи (І. Беха, Г. Ващенко, Т. Дем'янюк, В. Шадрікова та ін.). Дослідженню виховних традицій українського народу присвятили свої праці (Г. Ващенко, О. Воропай, О. Духнович, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.). Проблеми українського народознавства висвітлені в напрацюваннях (П. Ігнатенка, П. Кононенка, В. Кузя, П. Лосюка, Ю. Руденка, Р. Скульського, М. Стельмаховича, Є. Сявак та ін.). Питання родинного виховання, його зміст й особливості висвітлені у (К. Журби, Б. Ковбаса, В. Костіва, Т. Кравченко, В. Постоного, В. Семиченко, О. Хромової та ін.). Психолого-педагогічні виховні аспекти особистості в теперішніх умовах представлені у працях (І. Беха, О. Вишневського, І. Зязюна, П. Щербаня та ін.).

Досліджуючи проблему вихованості дітей різного віку, вплив сімейного середовища на формування духовно-моральних цінностей, педагоги доводять необхідність впровадження народних традицій у функціонування сучасної родини, зокрема у контекст її виховної функції.

Мета статті – розкрити сутність духовно-морального виховання та формування духовно-моральних цінностей дошкільника. Висвітлити значення родинної педагогіки у розвитку духовно-моральних цінностей дітей дошкільного віку, охарактеризувати основні принципи родинної педагогіки та шляхи реалізації у закладах дошкільної освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальні трансформації останнього десятиліття в Україні спричинили збіднення переважної частини сімей, збільшення робочої і побутової зайнятості дорослих. Великою проблемою нашого суспільства є безробіття, що об'єктивно обмежує матеріальні можливості сім'ї. Наслідком цього є зниження рівня життя, зростання конфліктності у взаєминах між дорослими та дітьми, тривожна атмосфера в домі, низька духовно та суспільна культура, жорстокість стосовно дітей. Катастрофічно знижуються емоційні зв'язки між поколіннями, зникають спільні форми діяльності, необхідні для повноцінного духовно-морального розвитку дитини. В умовах, коли сім'я перестає ефективно виконувати свої інституційні функції в сім'ї, актуальним є питання її впливу на виховання дітей та формування в них духовно-моральних якостей та цінностей.

На жаль, сучасна родина перестала служити монополістом у передачі досвіду старших поколінь, тим безпосереднім природним осередком наслідування й копіювання досвіду реальних взаємин чоловіка й дружини, батьків та дітей, старших і молодших. Нинішня молодь має поверхові уявлення про ту складну культуру взаємин, якої вимагає родинне життя: «ім ніхто не говорив, і вони не знають, що жити в шлюбі, жити день у день разом в одній кімнаті, не в щасливі години побачень, а все життя - це не стільки черпати воду з криниці щастя, скільки відкривати нові джерела - це великий ні з чим не порівнянний труд, напруження. Для цього потрібна величезна культура, моральна підготовка, школа мудрості» (Сухомлинський, 1978).

Відома українська дослідниця А. Богуш зауважує, що останнім часом з'явилася низка наукових статей, у яких неоднозначно називаються найвагоміші прорахунки сучасної педагогіки. Один із них – свідоме нехтування загальнолюдськими цінностями, які викристалізувалися в народній педагогіці протягом віків, на основі яких формувалися моральні принципи цілих поколінь українського народу (Богуш, 1994). Тому, як наслідок – у сучасному вихованні спостерігається тенденція до байдужості, бездуховності, неповаги, що йде всупереч українським народним педагогічним традиціям (Вашак, 2015).

Сім'я - джерело продовження життя нації та вічності. Кожна людина бере свій початок з сім'ї і саме тут формується її головне становлення як особистості, пізнання і засвоєння норм моральної поведінки, розвиток гуманних почуттів та духовної спрямованості (Вишневський, 2006). Родина є основою держави. Родина, рід, родовід, народ - поняття, що розкривають моральну й духовну сутність, природну послідовність основних етапів формування людини. Від роду до народу, нації - такий природний шлях розвитку кожної дитини, формування її національної свідомості й громадянської зрілості.

Нині матеріальні цінності домінують над духовними, тому у дітей спотворені уявлення про доброту, милосердя, великодушність, справедливість, громадянськість і патріотизм. Високий рівень дитячої злочинності викликаний загальним зростанням агресивності і жорстокості в суспільстві. Більшість сучасних дітей мають емоційну, вольову та духовну незрілість (Ковальова, Гавриш, & Рябко, 2017).

У сучасній системі дошкільної освіти питанню духовно-морального виховання приділяється серйозна увага. Здійснення роботи по даному напрямку обумовлено існуючою соціальною ситуацією і підтверджується нормативно-правовими документами.

В науці немає єдиного розуміння суті, змісту і завдань виховання духовності і завдяки різноманіттю підходів, можна виділити в них спільне. *Духовність* - це потреба і здатність людини прагнути до вершин буття, слухати свій внутрішній голос і безкорисливо, за покликом серця, проявляти дійсну любов до оточуючих людей і природи.

У зв'язку з цим *духовно-моральне виховання* - це цілеспрямований педагогічний процес взаємодії дитини з елементами духовної культури, спрямований на становлення внутрішньої системи духовних цінностей (абсолютних та загальнолюдських).

Окреслимо визначення дефініції, що стосуються загального процесу формування. Під формуванням розуміємо розвиток довершених особистісних якостей людини, що постають результатом генетично заданих і соціально набутих нею інтегральних властивостей у процесі дії стихійних чинників і цілеспрямовано створених умов для функціонування механізму ціннісно-нормативної регуляції різнобічної поведінки особистості (Ковбас, & Костів, 2006).

Духовно-моральне виховання дитини включає в себе формування і розвиток таких компонентів, як:

- загальнолюдські цінності – набуті попереднім поколінням морально-духовні надбання, що є основою поведінки і життєдіяльності окремої людини та суспільства загалом;
- національні цінності – це історично зумовлені і створені народом погляди, ідеали, традиції, звичаї, обряди, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях, але відрізняються національними проявами і є основою соціальної діяльності людей певної етнічної групи;
- громадянські цінності – це цінності, які проявляються у почутті власної гідності, внутрішньої свободи, дисциплінованості, повазі до інших, у гармонійному поєднанні патріотичних, національних та міжнародних почуттів.
- сімейні цінності – це цінності, які є основними в стосунках у сім'ї, що проявляються у шанобливому ставленні до членів родини, до старших, згадках про предків, піклуванні про сім'ю (Бех, 2018).

З метою цілісного виховання дитини дошкільного віку потрібно формувати і розвивати кожний компонент окремо і в поєднанні, оскільки вони доповнюють один одного.

Базовими цінностями, на яких ґрунтуються усі інші є загальнолюдські, які включають в себе виховання таких основних людських духовно-моральних якостей як: доброта, правда, любов, чесність, гідність, краса, мудрість, справедливість тощо.

Головними завданнями формування духовно-моральних цінностей є:

1. Систематично підвищувати професійну компетентність педагогів з духовно-морального виховання дошкільнят;
2. Виховувати у дітей почуття любові і прихильності до сім'ї, роду та Батьківщини;
3. Розширювати уявлення про культуру, православні свята та народні традиції свого народу;
4. Сприяти формуванню духовно-моральних якостей у процесі встановлення позитивних міжособистісних відносин, таких як: чуйність, товариськість, дружелюбність;
5. Залучати батьків в освітню діяльність по духовно-моральному вихованню дітей (Бех, 2018).

Для реалізації цих завдань необхідно створити умови для духовно-морального розвитку дитини в тісній взаємодії ЗДО з сім'єю. Дуже важливо, щоб моральне становлення дитини передбачало не тільки засвоєння знань та уявлень про норми і правила поведінки, вироблення звички дотримувати ці правила і виховання моральних почуттів, але і відбувалося освоєння, накопичення і збагачення духовного та морального досвіду у всіх аспектах його прояву. Для формування духовного світу дитини потрібен системний підхід. Він передбачає цілісний, ієрархічний, взаємозалежний і відкритий процес залучення дітей до цінностей у їх постійному розвитку й саморозвитку, а також наступність і безперервність.

Одним з основних шляхів формування духовно-моральних цінностей дошкільників є вдосконалення змісту роботи. Вона має пронизувати усі ланки освітнього процесу і, передусім, виховний процес, що є одним з найголовніших напрямків роботи ЗДО й охоплює організацію усієї життєді-

яльності дитини. Уточнення й конкретизація змісту роботи щодо формування духовно-моральних цінностей повинна здійснюватися за двома напрямками: відповідно до морально-етичних установ суспільства; відповідно до вікових особливостей і психічних форм їх засвоєння (Ващенко, 1996).

Загальнонаціональною стратегічною ідеєю в консолідації українського народу, у розвитку духовно-морального та національного характеру освіти й виховання є: вірність Богові, українському народу, родині й окремій особистості; утвердження понять: творення, совісті, волі, розуму, таланту, сили, здоров'я, віри, надії, любові, добра, правди, краси, свободи, рівності, справедливості, закону, миру, щастя, істини та інших добродійностей, які лежать в основі різноаспектного розвитку базової особистісної, національної та світової культур (Ковбас, & Костів, 2006).

Головною метою української системи родинного виховання є: різностороннє формування базової культури особистості в зоні актуального і найближчого, більш високого рівня розвитку інтегративних якостей, виокремлених в аспекті формування культури сім'янина, культури формування й задоволення потреб особистості, культури фаху та вчинку, генетичної, психічної, інтелектуально-креативної, фізично-оздоровчої, світоглядної, трудової, естетичної, екологічної та інших культур. Окреслені стратегічні шляхи, що стосуються не тільки виховної діяльності батьків, але й безпосередньої їхньої взаємодії з системою освітніх інституцій держави, визначають підходи до структуризації виховних принципів, цілей, змісту і завдань родинного виховання молодого покоління (Ковбас, & Костів, 2006).

Родинна педагогіка – одна з психолого-педагогічних наук, яка визначає загальні закономірності, зміст, принципи, завдання, форми й методи, технологічні особливості, прийоми і засоби, процес і результат родинного виховання молодого покоління, передачі сімейного досвіду від старших до молодших, успадкування суспільних, родинних і особистісних цінностей поколінь (Ковбас, & Костів, 2006).

Ефективність родинного виховання, на думку академіка М. Стельмаховича, забезпечується неухильним дотриманням таких провідних принципів: народності, наступності й спадкоємності поколінь, участі в праці, природовідповідності, культуровідповідності, самодіяльності (активності й ініціативи), педагогічної компетентності батьків і єдності вимог і виховних напрямів (Стельмахович, 1996). Цей учений розрізняє також принципи організації педагогічної співпраці педагогів та батьків у вихованні дітей, українотворча цілеспрямованість і висока ідейність родинного виховання; зв'язок родинного виховання з життям українського народу: працею й практикою розбудови самостійної Української держави; єдність вимог й поваги до особистості; систематичність і послідовність родинно-шкільного виховання засобом українознавства; співдружність учителів і батьків у створенні умов для оволодіння українознавством; втілення єдності українського й регіонального в оволодінні українознавством (Стельмахович, 1995).

У родинній педагогіці, крім означених загальних принципів виховання діють і специфічні принципи:

- безумовної і всеосяжної любові до дитини (дотримання й демонстрація проявів батьківської любові - кровноспорідненого почуття захищеності свого, рідного, незамінного, який продовжить існування родовиду й автентично відтворить різні види родинної любові - матері, батька, сина, дочки, брата, сестри, дідуся, бабусі, інших родичів і свояків);
- емпатійного налаштування на діалогічну взаємодію (співчуття, співпереживання, адекватних ситуативним настроям; активна співучасть, співдія, співдопомога, незалежно від потенційних можливостей її надання і соціальної ситуації необхідності);
- альтруїстичної самовідданості й невідвортної відповідальності за дії і вчинки своїх дітей (безумовна безкорислива самовідданість і самопожертва; величезна моральна та правова відповідальність);
- систематична, постійна взаємодопомога, взаємопідтримка протягом усього життєвого шляху людини, незалежно від часу й віку),
- формування способів розумного задоволення основних життєво необхідних потреб особистості (біологічних, соціально-економічних, духовних),
- непохитної віри в безмежні потенційні творчі сили й можливості дитини й активної співдії в реалізації ситуацій успіху,
- контактної діалогічної взаємодії (умовна прихованість способів виховного впливу, відсутність маніпулятивного втручання з метою ненанесення шкоди особистій самоцінності й самодостатності,
- знання діагностичних ознак проникнення дорослого на певну стадію взаємин з дитиною, дотримання батьками тактичних принципів і прийомів діалогічного спілкування на кожній стадії).

На думку В. Костіва, родинне виховання досягає високих результатів у разі додержання таких провідних принципів: науковості, національної свідомості й українського патріотизму, етнізації, історизму, народності, гуманності й демократизму, природовідповідності, культуровідповідності, працьовитості, самодіяльності, активності й ініціативи дітей, гармонії родинно-громадсько-шкільної взаємодії (Ковбас, & Костів, 2006).

Реалізація цих та інших принципів родинної педагогіки може відбуватися тільки в поєднанні з їх *системністю* (комплексне застосування в часі, просторі, систематичності, постійності впливу різних умов та обставин), *обов'язковістю* (безумовне й повне втілення їх у виховну практику), *рівнозначністю* (відсутність головних і другорядних принципів, застосування кожного з них відповідно до вимог часу, умов та обставин), *синергетичністю* (урахування ознак нелінійності й нерівноважності виховного процесу; емерджентної сполуки, несподіваного поєднання різних, часом і несприятливих чинників; спонтанності й самореалізації активної і пасивної діяльності особистості).

Основною формою духовно-морального виховання дітей засобами родинної педагогіки є проведення тематичних занять у ЗДО. Важливо, щоб ці заняття підвищували дитяче мислення, активність. Це реалізується за допомогою порівняння, аналізу, індивідуальних завдань, питань, відповіді на які дитина може дати самостійно або порадившись із батьками, вихователями. Такі заняття можуть проходити за наступними темами: «Які сімейні традиції ти знаєш?», «Розкажи про свою родину», «Які ти знаєш свята?», «Що добре, що погано і чому?», «Ваші добрі вчинки», «Чим можна порадувати маму?» тощо.

Іншою формою виховання можуть бути читання та аналіз художніх творів. На прикладі казок можна аналізувати поведінку героїв, давати оцінку їхнім вчинкам, виділяти позитивні і негативні риси характеру героїв. У казках порушуються проблеми любові до ближнього, дружби, справедливості, чесності, гідності, краси і неповторності тощо. Тобто, на прикладі художніх творів можна розкрити суть загальнолюдських цінностей, відмежувати позитивні від негативних та пояснити дитині, в чому між ними різниця.

Наступною і не менш важливою у духовно-моральному вихованні дітей дошкільного віку виступає гра. Гра – діяльність, що має навчальну і розважальну мету. Ігри можуть бути направлені на розвиток здібностей дітей і пізнанні себе та інших, розвиток емоційних здібностей, розвиток вербальних і невербальних здібностей.

У процесі духовно-морального виховання доречно застосовувати такі методи: словесні, наочні, практичні (читання морально-етичних творів; розповіді про історії релігійних свят; бесіди; розв'язування кросвордів; дидактичні ігри та завдання; загадки; виготовлення листівок, писанок; спів і слухання духовної музики; інсценізація фрагментів творів тощо; використання Різдвяних та Великодніх вітань: «З Різдвом Христовим!», «Христос Воскрес!» – «Воістину Воскрес!») (Каліберда, 2015).

Заняття, слід починати з бесіди, загадки, поезії і пов'язувати з дитячою періодикою, передачами по радіо, телебаченню. Це буде логічним місточком до визначеної теми, душевним порухом назустріч дітям. У ході заняття, пропонувати різні завдання, ігри, розв'язання морально-етичних ситуацій (сюжетів), доступних і зрозумілих дітям. У кінці кожної розмови необхідно зосереджуватися на моралі основної думки, підкреслити її, наприклад: «Чого нас навчає цей вірш?», «Якими ми повинні бути?». Потрібно намагатись у кожній відповіді дитини знайти позитивне, а в завданнях-іграх акумулювати знання дітей про пріоритети загальнолюдських моральних цінностей.

Бажано активізувати дітей до наведення прикладів із досвіду, відомих ігор, літературних творів, використовувати українознавчий матеріал: твори Тараса Шевченка, Лесі Українки, народні колядки, щедрівки, прислів'я. Щоб задовольнити цікавість дітей до занять, їх необхідно унаочнювати, використовувати візуальні й аудіовізуальні методи – ілюстрації, картини, репродукції, ікони, таблиці, фото, слайди, відео, мультимедіа, малюнки дітей. Зображення повинні бути кольоровими, виражати основну думку, тему унаочнення, бути змістовними, відповідати особливостям психологічного розвитку дитини. Демонструвати їх потрібно вчасно, не відволікаючи уваги дітей. Доступність пропонованого матеріалу має поєднуватися з науковістю (Каліберда, 2015).

До аудіовізуальних методів належать спів (дітей, педагога, дорослих), слухання музики, пісень, українських народних колядок, щедрівок, творів репертуару відомих артистів, які зможуть підсилити уяву й позитивні емоції.

Для поглиблення розуміння навчального матеріалу радимо використовувати інсценізації. Атрибути повинні бути символічними, простими й зрозумілими дітям. У вертепах, інсценізаціях, у вітаннях колядників: Святого Миколая, зазвичай, грає дорослий; діти можуть грати у вертепах ангелів, пастушків, зіздаря, ведмеда, дітей, інсценізувати сімейні, громадські ситуації (рольові ігри) та їх моральне вирішення (Каліберда, 2015).

Якими б методами не користувався педагог, не метод вирішуватиме успіх виховання, а любов до дітей, творчий пошук. Щодо проведення заходів духовно-морального спрямування доречно отримати згоду батьків, підготувати для них показове заняття, пояснити цінність норм високої людяності.

Висновки. Одним із пріоритетних завдань, які сьогодні перед вихователями і батьками ставить суспільство, є формування духовно-моральних цінностей особистості. Початковим і основним періодом є дошкільний вік, тому це завдання є пріоритетним у системі освіти дошкільних закладів. В проведеному нами педагогічному дослідженні висвітлені духовно-моральне виховання та формування духовно-моральних цінностей дошкільника. Висвітлено значення родинної педагогіки у розвитку духовно-моральних цінностей дітей дошкільного віку, охарактеризовано основні принципи родинної педагогіки та шляхи її реалізації у закладах дошкільної освіти України. Основне завдання вихователя в дитячому садочку і батьків вдома реалізувати впровадження даних компонентів у виховний процес дошкільника. Формування духовно-моральних цінностей дитини на засадах родинної педагогіки цілком залежить від виховного потенціалу сім'ї та її міцної співпраці із ЗДО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей. Київ ; Чернівці : Букрек, 2018. 320 с.
- Богуш А. М. Принципи народознавчої педагогіки. *Педагогіка і психологія*. 1994. № 2. С. 35.
- Вашак О. О. Значення педагогіки народознавства в сучасній національній системі виховання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 5. С. 101–108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ped-nauk_2015_5_14
- Ващенко Т. Г. Діагностика моральних цінностей особистості школярів. *Рідна школа*. 1996. № 2. С. 24–25.
- Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Дрогобич : Коло, 2006. 608 с.
- Каліберда Г. А. Мандрівочка до серця: метод. посіб. для пед. працівників освітніх навч. закладів, студ. відповідних спеціальностей вищих навч. закладів та батьків : у 2-х ч. Полтава : Болотін А. В., 2015. Ч. 1. 117 с.
- Ковальова О., Гавриш О., Рябко А. Особливості сімейного виховання дітей на сучасних українських традиціях. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. Вип. 1 (76). С. 66–73.
- Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка : у 3 т. Івано-Франківськ, 2006. Т. I : Основи родинних взаємовідносин. 288 с.
- Стельмахович М. Українська родинна педагогіка. Київ : ІСДО , 1996. 288 с.
- Стельмахович М. Педагогічні умови ефективного використання українознавства в системі родинного виховання. *Українське народознавство і проблеми національного виховання школярів / ред. Р. П. Скульський. Івано-Франківськ, 1995.*
- Сухомлинский В. Родительская педагогика. Москва : Знание, 1978. 96 с.
- Ушинський К. Теоретичні проблем и виховання і освіти. *Вибрані педагогічні твори*. Київ, 1983. Т. 1. С. 101–102.

REFERENCES

- Bekh, I. D. (2018). *Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnosti [Osobist_st on the way to spiritual values]*. Kyiv; Chernivtsi: Bukrek [in Ukrainian].
- Bohush, A. M. (1994). *Pryntsyppu narodoznavchoi pedahohiky [Principles of People's Science Pedagogy]*. *Pedagogics and psychology. Newsletter of the NAES of Ukraine*, 2, 35 [in Ukrainian].
- Kaliberda, H. A. (2015). *Mandrivochka do sertsia: metod. posib. dlia ped. pratsivnykiv osvitnikh navch. zakladiv, stud. vidpovidnykh spetsialnosti vyshchikh navch. zakladiv ta batkiv [Journey to the heart: a method. way. for ped. employees of educational schools. institutions, students. relevant specialties of higher education. institutions and parents] (Part 1)*. Poltava: Bolotin A. V [in Ukrainian].
- Kovalova, O., Havrysh, O., & Riabko, A. (2017). *Osoblyvosti simeinoho vykhovannia ditei na suchasnykh ukrainskykh tradytsiiakh [Special features of family vikhovannya children on modern Ukrainian traditions.]*. *Spirituality of a Personality: Methodology, Theory and Practice*, 1(76), 66-73 [in Ukrainian].
- Kovbas, B., & Kostiv, V. (2006). *Rodynna pedahohika [Family pedagogy] (Vol. 1 : Osnovy rodynnykh vzaiemovidnosyn [The basics of native relationships])*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Stelmakhovych, M. (1995). *Pedahohichni umovy efektyvnoho vykorystannia ukrainoznavstva v systemi rodynnoho vykhovannia [Pedagogical minds of effective vicarious Ukrainian naming in the system of the native vicar]*. In R. P. Skulskyi (Ed.), *Ukrainske narodoznavstvo i problemy natsionalnoho vykhovannia shkolariv [Ukrainian national culture and problems of national education of schoolchildren]*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Stelmakhovych, M. (1996). *Ukrainska rodynna pedahohika [Ukrainian homeland pedagogy]*. Kyiv: ISDO [in Ukrainian].
- Sukhomlinskii, V. (1978). *Roditelskaia pedagogika [Parental pedagogy]*. Moskva: Znanie [in Russian].
- Ushynskiy, K. (1983). *Teoretychni problem y vykhovannia i osvity [Theoretical problems and knowledge and education]*. In K. Ushynskiy, *Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works] (Vol. 1, pp. 101-102)*. Kyiv [in Ukrainian].

- Vashak, O. O. (2015). Znachennia pedahohiky narodoznavstva v suchasni natsionalni systemi vykhovannia [Significance of pedagogy of national science in the current national system of education.]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 5, 101-108. Retrived from http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_5_14 [in Ukrainian].
- Vashchenko, T. H. (1996). Diahnostyka moralnykh tsinnosti osobystosti shkoliariv [Diagnostics of moral values of specialness of schoolchildren]. *Ridna shkola [Native school]*, 2, 24-25 [in Ukrainian].
- Vyshnevskiy, O. I. (2006). *Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy]*. Drohobych: Kolo [in Ukrainian].

TATIANA FAZAN

FORMATION OF SPIRITUAL AND MORAL VALUES OF PRESCHOOL CHILDREN AT THE AMBUSHES OF UKRAINIAN HOMETOWN PEDAGOGY

Ukrainian hometown pedagogy has deprived the whole of the vikhovna system, the basis of which is laid down by the family, the values and traditions, the spiritually-moral qualities of the children are formed, the cognitive interest, the addictiveness of thinness. The lucky quick development of the suspension is significantly infused into the spiritual device of the present day. There is a great number of native values and traditions, without which the Zhodna Ukrainian family could not do without, at the same time. Suchasni naukovtsi tse pov'yazuyut iz vtratoyu tsinnosti Laws shlyubnih stosunkiv, great kilkisty rozluchen that nepovnih simey negatively tendentsiyami in rozvitku protsesiv narodzhuvanosti, smertnosti, maloditnosti simey, ih konfliktogennosti, deviantniy povedintsi ditey, zminoyu traditsiynih roles cholovika that zhinki in sim'i, from the daytime to the interest of young people to the history of their own kind is too small.

In addition to the warehouse state educational policy in Ukraine, the modernization of the system of preschool education based on the principles of the unity of the suspension and family development, the recognition of the priority of the harmonious development (of children) of the first With the head method of national preschool education e the establishment of friendly minds for the special development and creative self-realization of the skin child, the development of life competence, development in a sense of sainthood, self-culture, self-culture.

In connection with the world, it is important to borrow the knowledge of the whole system of the Ukrainian native vikhovannya, prompted by folk ambushes and scientific knowledge of pedagogical wisdom. Even among the skin people, as meaning K. Ushinsky, "its own particular national system of vikhovannya, its own particular meta and its own particulars in order to reach the goal" (Ushinsky K., 1983)

For the solution of the problem posed, it is necessary to persuade for all the modernization of the family of values and traditions of the Ukrainian people, which is rich and original culture, overpowered by numerous generations. Everything is laid down in Ukrainian zvichy, saints, rituals, folklore. Ukrainian traditions to explain and to rim in mutual relations between people, between people and nature, spiritual value of the skin environment of people, and the people in love. Maybut of Ukraine to lay aside the preservation and revival of traditional Christian moral values, behind its zmist spivzuchny zalnoludskim. The culture of the Ukrainian people was shaped by the flow of thousands of years. With a glance at the whole successful teacher, he is guilty of being spiritually rich, professionally competent, erudite, intelligent, cultural and creative.

Key words: *spiritually and morally vikhovannya; formulating spiritual and moral values; hometown pedagogy.*

УДК 37(091)(4)«13/15»:165.742

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249867>**ДМИТРО ЛОБОДА**ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6501-2895>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University*Country:* Ukraine*E-mail:* dmitry.lobod@gmail.com

ПІДСУМКИ ЕДУКАЦІЙНИХ ІНІЦІАТИВ ПРИДВОРНИХ РЕНЕСАНСНИХ МИСЛИТЕЛІВ У КОНЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ «ІДЕАЛЬНОГО ПРАВИТЕЛЯ»

Анотація. Стаття присвячена висвітленню результатів педагогічних ініціатив ренесансних мислителів у контексті проблеми виховання «ідеального правителя». Окрім теоретичної розробки образу «ідеального правителя» та ідей щодо його виховання гуманісти мали змогу безпосередньо долучитися до виховання дітей вельмож в період XIV – XVI століть. Так, у статті проаналізовано передовий досвід елітарної освіти доби Пізнього Середньовіччя за авторськими методиками придворних гуманістів. Важливим аспектом моніторингу ефективності та реальності проведених гуманістами заходів щодо формування особистості керманіча є характеристика тих історичних персоналій та їхнього життєпису, з якими вони перебували у стосунках «вихователь – вихованець». У статті простежено підсумки виховних впливів філософів-педагогів Ренесансу через дослідження подальшої долі владних осіб Європи, зокрема завдяки просопографічному та архонтологічному спеціально-історичним методам наукового пізнання. Імагологічний підхід дав можливість стверджувати, що набутий педагогами-гуманістами досвід «плекання державців з пелюшок» мав як свої здобутки (наприклад, Філіп IV Красивий та Сигізмунд Август), так і поразки (наприклад, Фердинанд Арагонський та Марія Тюдор).

Ідеї виховання правителя з їх практичним ренесансним втіленням у конкретному продукті – сформованій особі державного діяча, є важливою складовою обґрунтування необхідності виховання лідерів сучасності.

Ключові слова: виховання; гуманізм; «ідеальний правитель»; особистість; педагогічна ініціатива; педагогічний досвід; Ренесанс.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасна суспільно-політична ситуація в Україні та світі робить актуальним повернення до пошуку відповідей на питання про якнайкращу форму організації влади, суспільства, економіки, про якнайкращі особисті риси правителя, ставить вимоги до його особистості. Наріжним каменем і відправною точкою становлення особистості, безумовно, є виховання. Демократизаційні процеси, що охоплюють всі рівні суспільних відносин, сьогодні відкривають можливості для доступу до керівних посад широкого загалу людей, які не завжди готові до високої відповідальності та призначення. Саме тому підготовка до лідерства, до заняття керівних посад є необхідною передумовою ефективного функціонування держави і комфортного життя у ній суспільства.

Схожі виклики були перед європейським суспільством в період Пізнього Середньовіччя, коли «криза феодалізму», посилення майнової диференціації суспільства, прихід до влади «нових людей» ставив на порядок денний актуальності виховання «державців з пелюшок». Іншими словами, велике купецтво і протобуржуазія у містах отримала достатньо фінансових ресурсів для того, аби обійняти владу, проте теоретично, світоглядно-онтологічно, до цього готовими не були. З іншого боку, монарші особи і патриціат, або «старе дворянство» також не мало достатнього досвіду виховання власних нащадків через занедбаність елітарної освіти та нерідко її відвертий схоластицизм.

На тлі відродження античної спадщини у XIV – XVI століттях проблема виховання «ідеального правителя» знову посіла чільне місце у творчості мислителів-педагогів. Користуючись ідеями класиків Античності, такими як «Виховання Кіра» Ксенофонта (IV ст. до н. е.), система чеснот Аристотеля, вчення про форми державної влади Платона, гуманісти Відродження змогли систематизувати

й випрацювати власне розуміння й досвід виховання «ідеального правителя», синхронізувати його з мейнстрімом християнської педагогічної та екзистенційної традиції. Апогеєм цього стало надання доступу філософам-педагогам до виховання владних персоналій та їхніх дітей.

З огляду на незгасаючу актуальність питання підготовки лідерів, варто проаналізувати ефективність і результати запропонованих мислителями ідейно-теоретичних засад виховання «ідеального правителя» крізь призму досвіду їхньої педагогічної діяльності при правлячих родинах Європи в епоху європейського Ренесансу, що визначає **мету** нашої статті. **Завдання** статті зосереджені навколо логічно-хронологічного підходу до висвітлення предмету дослідження:

- схарактеризувати педагогічні ініціативи придворних ренесансних мислителів;
- висвітлити ідейно-теоретичний зміст виховання «ідеального правителя», конкретизований у спадщині придворних педагогів-мислителів відповідно до попереднього завдання;
- проаналізувати результати педагогічної діяльності ренесансних мислителів-педагогів при правлячих родинах Європи XIV – XVI століть, зокрема, через відтворення історичних відомостей про життя і діяльність їх вихованців.

Для реалізації поставлених нами завдань ми будемо використовувати систему загальнонаукових **методів** (аналізі синтез, порівняння і зіставлення, індукції та дедукції; систематизації та уніфікації) та спеціальних (історико-генетичний, типологізація, просопографічний та архонтологічний). Дослідження ґрунтуватиметься на міждисциплінарному **підході**, на соціально-онтологічному підході історико-педагогічного пізнання, а також імагологічному спеціальноісторичному підході.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Специфіка підбору **джерел** дослідження продиктована темою (предметом) наукового пошуку. Варто наголосити, що кожен з мислителів Відродження, який був залучений до виховання спадкоємців правлячих кіл Європи, створив низку філософсько-педагогічних творів, з яких ми і мали змогу дізнатися про ідейно-теоретичний зміст виховання «ідеального правителя» доби XIV – XVI століть. На них ми спиралися в ході підготовки статті.

Відтворення історико-педагогічного континууму, в якому відбувалося виховання майбутніх керівників, а також аналіз досягнень і поразок виховних ініціатив гуманістів став можливим завдяки опрацюванню комплексу історичної та історико-педагогічної **наукової літератури**. У нагоді стали біографічні та оглядові праці дослідників політичної історії та персоналістики XIV – XVI століть (Е. Гаррен, Л. Брагіна, Б. Год (Год, 2005), Н. Год, Н. Рев'якіна, О. Марей, Т. Грановський, К. Уїкхем та ін.).

Виклад основного матеріалу дослідження. На світанку європейського Відродження першим гуманістом, якого допустили до навчання і виховання особи королівської крові був Егідій Римський (1246/47 – 1316) – теолог і філософ французького походження, відомий своїми трактатами етико-педагогічного і релігійного змісту. З огляду на хронологічну близькість Егідія до доби класичного середньовіччя, власне християнське виховання і світогляд (обіймав посаду архієпископа), його твори були насичені духовним змістом. Проте, через особисте знайомство з Фомою Аквінським і його вченням, доступ до творів Аристотеля Егідій зумів випрацювати власне вчення про виховання правителя у творі «Про правління державців». Через власне високе положення у тогочасному суспільстві Егідій, вочевидь, мав доступ і авторитет до королівського двору французького короля Філіпа III (1245 – 1271). Король і мислитель були однакового віку, тому легко знаходили спільну мову щодо майбутнього держави і того, наскільки це майбутнє залежить від постаті короля. Не дивлячись на те, що Егідій був змушений покинути Париж під тиском аверроїстської дискусії кінця XIII століття, він продовжував писати і наставляти спадкоємця майбутнього короля Філіпа IV Красивого.

Егідій у властивій схоластичній манері вчив богобоязливості, доброчесності, у політиці радив пам'ятати про ціль буття – небесне Царство, а тому не допускалися гріхи, про які йшлося в Біблії. Володар повинен був перейматися персоналіями, яких він залучає до державного управління та надає високі посади. Велике значення приділялося нагородам і покаранням як самого вихованця, так і народу, який у будь який момент повинен бути готовий виступити на захист королівства (Егідій, 1994, с. 150, 151, 152).

Потуги Егідія Римського не пройшли без сліду. Філіп IV Красивий залишився в історії як роль-централізатор, як тому і вчив у трактаті філософ-педагог. Егідій наголошував, що лише «правління одного» здатне уникнути розбрату, тиранії та забезпечити «небесне Царство» на землі. Вихованець же, вочевидь, досить буквально сприйняв такі поради, тому сьогодні відомо, що у справі об'єднання країни і посилення королівської влади Філіп не гребував ані інтригами при дворі,

ані вбивствами (наприклад, гоніння на тамплієрів), ані постійними війнами, ані відвертим висупом проти Папи Римського (що стало початком Авіньйонського періоду полоніння Понтифіків) (Колпаков, 2000, с. 182, 193, 195).

П'єтро Паоло Верджеріо (1370 – 1444/45) – інший представник філософсько-педагогічного напрямку доби Відродження. Він надавав виключного значення освіті вельможних дітей. Навчаючи Убертіно Каррару (1389 – 1407), сина падуанського монарха Франческо Новелло да Каррари (1359 – 1406), він запропонував викладати майбутнім державцям аксіологію та історію. Верджеріо був переконаний, що правитель повинен бути вчителем для власного народу, гідним прикладом для наслідування. Таким чином, він чи не вперше відкрито виступив проти схоластичного виховання, а перевагу у вихованні надавав сім'ї. Якщо ж дитина не прагнула до оволодіння науками, він радив «готувати її до війни» і перейматися її фізичним розвитком (Верджеріо, 1973, с. 323). На жаль, 1406 року правління роду Каррара в Падуї перервалося через завоювання Венеціанською республікою, тому правити вихованцю Убертіно не судилося.

Гуаріно да Верона (1370/74 – 1460) був знайомий з багатьма творами не лише античних авторів, а і з творами етико-педагогічного змісту грецьких мислителів. Він був прославленим літературознавцем і перекладачем, що давало йому змогу активно упроваджувати у тогочасну освітню систему Феррари ідеї культурно-естетичного виховання молоді. Його методи викладання користувалися популярністю не лише в Італії, а і за кордоном, мав зв'язки з багатьма правлячими родинами Європи, а тому і закономірним був його вплив на дом вітчизняний ферарський. У 1408 році він прибув до Ферари на запрошення Нікколо III д'Есте, в якості вихователя його бастарда Леонелло д'Есте, якому на той час вже було 22 роки. Унікальність ситуації полягала в тому, що чи не вперше виховувати потрібно було дорослу сформовану людину.

Не дивлячись на це, Леонелло д'Есте отримав ґрунтовну освіту завдяки Гуаріно і став палким прихильником античної культури. Опинившись при владі, він явив собою живий приклад «справжнього гуманіста на троні». Він добре знав історію і прекрасно знався в латинській літературі, писав промови латиною і вірші італійською, грав на кількох музичних інструментах, захоплювався мистецтвом. Навколо Леонелло утворився гурток вчених і поетів, в якому обговорювалися проблеми філософії, філології, етики, історії та мистецтва (Ревякіна, 1994, с. 47, 48).

Гуаріно величезну увагу приділяв етичному вихованню свого учня. Надихаючи його прикладами з античної історії, він прагнув виховати «ідеального правителя», наділеного всіма чеснотами, трактованими в душі «Нікомахової етики» Аристотеля. У листах до Леонелло вчений закликав, щоб він «споглядаючи добре, формував себе відповідно до нього, вад же унікав і зненавидів їх», і щоб він дбав про культурну гідність, яка «набувається щедрістю, безкорисливістю, справедливістю, заслугами перед громадянами, служінням на користь батьківщині, примноженням честі власного роду» (Ревякіна, 1994, с. 49).

Подібна культурна обізнаність мала проявлятися завдяки такій чесноті, як величність, яка передбачала активну участь у культурному житті підданих. Величність, відповідно до Аристотеля, передбачала витрати, «які ми вважаємо почесними, наприклад витрати на богів, присвятні дари, споруди і жертвопринесення, все пов'язане з божеством, а також все те, що охоче роблять з честолюбства для загального блага, наприклад, коли думають, що потрібно блискуче спорядити хор або трієру або влаштувати бенкет для всього міста» (Ревякіна, 2005, с. 318).

Меценатська діяльність Леонелло в повній мірі відповідала цим визначенням. Леонелло був першим з д'Есте, хто щедро витрачав гроші на культуру в найширшому сенсі цього слова. Він починав будувати нові палаци і закінчував роботи, розпочаті Альберто і Нікколо, фінансував розкішні святкування і суспільні проекти, наймав дорогих викладачів із різних галузей знань, протегував мініатюристами, ювелірами, ткачам, художникам, інженерам, архітекторам і музикантам (Алешин, 2015, с. 115, 116). Із цього можна зробити висновок, що виховання лідерських якостей було можливим навіть у старшому віці.

Учнем Гуаріно да Верони був Вітторіно да Фельтре (1373/78 – 1446), якого по праву вважають «Сократом свого часу». Він не залишив по собі писемної спадщини, популярним став завдяки чисельним спогадам про нього учнів і сучасників (Ревякіна, 2015, с. 5). Гуманіст створив у Мантуї безкоштовну школу, в яку прибували чисельні учні з багатьох країн Європи. Насамкінець, до нього звернувся герцог Мантуї Джанфранческо Гонзага з проханням стати вчителем для його дітей. Спо-

чатку Вітторіно відмовив, і лише після обіцянки герцога щодо повної свободи дій у вихованні погодився. Акцент у виховній парадигмі Вітторіно да Фельтре стояв на формуванні мудрості, високої моральності та солідарності. Щодо останнього, відомі його експерименти з поєднання у класі як представників клану Гонзага, так і талановитих вихідців із бідних сімей. Гуманіст ізолював дітей від «дурних впливів» однолітків, у вихованні підлітків наголошував на надзвичайно потужній силі стимулів (провокування почуття сорому, похвала). В учнів формувалися людяність, доброта, ввічливість, цнотливість, працелюбність, засуджувалися лінощі та бездіяльність (Ревякина, 2015, с. 22).

Вихованці Вітторіно з роду Гонзага поповнювали ряди нової ранньокапіталістичної інтелігенції і правлячих кіл суспільства, допомагаючи, тим самим, власною працею і служінням усій Італії. Так, Людовіко Гонзага і Федеріко Монтефельтро стали відомими правителями Відродження, а їхні міста – потужними і мальовничими, культурними і економічними центрами Апеннінського півострова (Lazzarini, 2006).

Папа Пій II, в миру Енео Сільвіо Пікколоміні (1405 – 1464) був автором рекомендацій щодо виховання угорського принца Владислава, де питання мудрості та доброчесності також були інтегральними в описі складників виховання юнака. Приділялась увага усьому: тілесному розвитку, харчуванню, навчанню окремих дисциплін (поезія, історія, моральна філософія), умінню переконливо і грамотно говорити (Пикколомини, 1973, с. 339). Владиславу Постуму (1440 – 1457) також не судилося закріпитися на угорському престолі надовго, а в історичній пам'яті угорців він залишився негативним персонажем. З історично-педагогічної точки зору невдачу Енео Сільвіо Пікколоміні логічно пояснити відсутністю безпосереднього контакту з вихованцем та неімперативність його напучень. Достеменно невідомо, чи притримувався королівський двір Ласло V (як він іменується в угорській традиції) рекомендацій, наданих Папою Римським (Митрофанов, 1910, с. 41, 42).

Інша ситуація склалася з педагогічною ініціативою Джованні Понтано (1426/29 – 1503) – мислителя, очільника Неаполітанської гуманістичної академії, придворного гуманіста тамтешнього короля Альфонса V Арагонського. Понтано виховував спадкоємця престолу, Фердинанда, який стане відомим завдяки активному заохоченню і залученню до власного двору діячів мистецтва, гуманістів-мислителів і науковців. Понтано наставляв юнака: «нехай невдячність багатьох не відлякує вас від того, аби робити людям добро» (Понтано, 1985, с. 301). Утім, особисті якості Фердинанда не відповідали тій моделі, яку хотів бачити його вихователь Джованні Понтано: він став достатньо жорстоким і недалекоглядним політиком.

Наступним варто назвати Хуана Луїса Вівеса (1492 – 1540). Він чи не першим заговорив про роль емоційного становлення державця, велику увагу приділяв розвитку пам'яті та мови. Вівес став основоположником матеріалістичного підходу до виховання правителя, різко засуджував схоластичну традицію потестарної іконографії. Інакше кажучи, його можна сміливо віднести до мислителів постсередньовічної доби. Його настанови англійській принцесі Марії, доньці Генріха VIII Тюдора, нажаль, також не мали успіху та не призвели до воцаріння на англійському престолі мирно налаштованої персони. Марія отримала прізвисько «Кровава» за жорстокість та немилість до політичних опонентів. Утім, звинувачувати гуманіста в невдачі було б несправедливо, враховуючи й ту аморальну обстановку (розпуста батька, Реформація «згори»), в якій жила і виховувалася майбутня королева Англії (Подольський, 2020, с. 30-31).

Станіслав Оріховський (1513 – 1566), вихідець з України, також зробив спробу за рахунок педагогічного інструментарію домогтися якісних змін у державі та суспільстві. «Однак страх перед теперішнім лихом примусив мене, щоб напучення до тебе я послав, щоб саме воно нагадувало, в якому місці і в якій небезпеці ми живемо» – пояснював необхідність написання напучень Сигізмунду мислитель. Закликав монарха не лише слідкувати за власною освіченістю, а й за освіченістю підданих. Педагогічні ідеї гуманіста також йшли в руслі середньовічного лицарського виховання: «наша воля потребує для свого захисту не титул, а лицаря» (Литвинов, 2000, с. 23, 24). Хоча Станіслав Оріховський і не мав безпосереднього доступу до виховання чи радництва королю, як і невідомо те, чи дослухався Сигізмунд настанов Оріховського, констатуємо його відносно успішне правління: він провів ряд реформ, употужнив економічну й військову міць країни, подолав відцентрові процеси.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розідок. Таким чином, широка і масштабна географія ініціатив мислителів європейського Відродження XIV – XVI століть щодо виховання новоєвропейської політичної еліти мала не лише ґрунтовну ідейно-теоретичну базу та напрацьовану програму, а й мала реальні історичні приклади і зразки успіхів і невдач у політичних

особах, які ставали суб'єктами педагогічних відносин. Образ «ідеального правителя» як організаційно-педагогічна модель була успішна там, де педагогічна діяльність гуманістів не обмежувалася жодними регламентами, панувала свобода творчості, а також там, де соціальне середовище, в якому формувалися особистості майбутніх лідерів, було найбільш сприятливим для всебічно й гармонійно розвиненої особистості-державця. Аналізу зовнішніх чинників, які впливали на формування «ідеального правителя» можуть бути присвячені наші подальші наукові пошуки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Алешин П. А. Семья д'Эсте – покровители искусства и коллекционеры. *Вестник Московского университета. Серия 8: История*. 2015. № 2. С. 111–118.
- Верджерио Пьетро Паоло. О благородных нравах и свободных науках. *Идеи эстетического воспитания* : в 2 т. / сост. В. П. Шестаков. Москва : Искусство, 1973. Т. 1 : Античность, Средние века, Возрождение. С. 321–328.
- Год Б. В., Перебийніс К. В. Ренесансні ідеї виховання правителя й сучасні проблеми вдосконалення діяльності державної служби в Україні. Полтава : ПОДА, 2005. 54 с.
- Колпаков М. Ю. История и власть во Франции в эпоху Филиппа IV Красивого. *Метаморфозы истории*. 2013. № 4. С. 182–200.
- Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні (Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII ст.). Київ : Основи, 2000. 472 с.
- Митрофанов П. П. История Австрии: с древнейших времен до 1792 г. Санкт-Петербург : Издание Брокгауз-Ефрон, 1910. Ч. 1. 160 с.
- Оріховський С. Напучення польському королеві Сигізмунду Августу. *Українські гуманісти епохи Відродження / упоряд. В. Д. Литвинов*. Київ : Наук. думка, 1995. Ч. 1. С. 23–60.
- Пикколомини Энео Сильвио. Письмо Владиславу, королю Богемскому и Венгерскому. *Идеи эстетического воспитания* : в 2 т. / сост. В. П. Шестаков. Москва : Искусство, 1973. Т. 1 : Античность, Средние века, Возрождение. С. 337–344.
- Подольский В. А. Философия социальной политики в Европе XVI века на примере трудов испанского мыслителя Хуана Луиса Вивеса. *Философская мысль*. 2020. № 9. С. 28–44.
- Понтано Дж. Государь. *Сочинения итальянских гуманистов эпохи Возрождения (XV век)* / ред. Л. М. Брагина. Москва : МГУ, 1985. С. 290–308.
- Ревякина Н. В. Идеи согласия и мира в итальянском гуманизме (Гуарино да Верона). *Проблемы социальной истории и культуры Средних веков и раннего Нового Времени*. 2005. № 5. С. 314–319.
- Ревякина Н. В. Итальянский гуманизм XV века и эстетическое воспитание (Школа Гуарино да Верона). *Возрождение: гуманизм, образование, искусство*. Иваново : ИВГУ, 1994. С. 47–51.
- Ревякина Н. В. Итальянский гуманист и педагог Витторино де Фельтре в свидетельствах учеников и современников. Москва ; Берлин : Директ-Медиа, 2015. 413 с.
- Эгидий Римский. О правлении государей. *Антология педагогической мысли христианского Средневековья / ред.: В. Г. Безрогова, О. И. Варьяш*. Москва, 1994. Т. II. С. 148–170.
- Lazzarini Isabella. Ludovico III Gonzaga, marchese di Mantova. *Dizionario Biografico degli Italiani*. 2006. Vol. 66. URL: [https://www.treccani.it/enciclopedia/ludovico-iii-gonzaga-marchese-di-mantova_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/ludovico-iii-gonzaga-marchese-di-mantova_(Dizionario-Biografico)/)

REFERENCES

- Aleshin, P. A. (2015). Semia d'Este – pokroviteli iskusstva i kollektcionery [The d'Este family – art patrons and collectors]. *Moscow university bulletin. Series 8: History*, 2, 111-118 [in Russian].
- Egidii, Rimskii. (1994). O pravlenii gosudarei [On the rule of sovereigns]. In G. Bezrogova, & O. I. Variash (Eds.), *Antologiya pedagogicheskoi mysli khristianskogo Srednevekovia [Anthology of Pedagogical Thought of the Christian Middle Ages]* (Vol. 2, pp. 148-170). Moskva [in Russian].
- Hod, B. V., & Perebyinis, K. V. (2005). *Renesansni idei vykhovannia pravytelia y suchasni problemy vdoskonalennia diialnosti derzhavnoi sluzhby v Ukraini [Renaissance ideas of education of the ruler and modern problems of improvement of activity of public service in Ukraine]*. Poltava: PODA [in Ukrainian].
- Kolpakov, M. Iu. (2013). Istoriia i vlast vo Francii v epokhu Filippa IV Krasivogo [History and power in France during the era of Philip IV the Beautiful]. *Metamorfozy istorii [Metamorphoses of history]*, 4, 182-200 [in Russian].
- Lazzarini Isabella. (2006). Ludovico III Gonzaga, marchese di Mantova. *Dizionario Biografico degli Italiani*, 66. URL: [https://www.treccani.it/enciclopedia/ludovico-iii-gonzaga-marchese-di-mantova_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/ludovico-iii-gonzaga-marchese-di-mantova_(Dizionario-Biografico)/)
- Lytvynov, V. (2000). *Renesansnyi humanizm v Ukraini (Idei humanizmu epokhy Vidrodzhennia v ukrainskii filosofii XV - pochatku XVII st.) [Renaissance humanism in Ukraine (Ideas of Renaissance humanism in Ukrainian philosophy of the XV - early XVII centuries.)]*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].

- Mitrofanov, P. P. (1910). *Istoriia Avstrii: s drevneishikh vremen do 1792 g [History of Austria: from ancient times to 1792]* (Vol. 1). Sankt-Peterburg: Izdanie Brokgauz-Efron [in Russian].
- Orikhovskiy, S. (1995). Napuchennia polskomu korolevi Syhizmundu Avhustu [Instruction to the Polish King Sigismund Augustus]. In V. D. Lytvynov (Comp.), *Ukrainski humanisty epokhy Vidrozhennia [Ukrainian humanists of the Renaissance]* (Vol. 1, 23-60). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
- Pikkolomini, Eneo Silvio. (1973). Pismo Vladislavu, koroliu Bogemskomu i Vengerskomu [Letter to Vladislav, King of Bohemian and Vengerskomu]. In V. P. Shestakov (Ed.), *Idei esteticheskogo vospitaniia [Ideas of aesthetic education]* (Vol. 1 : Antichnost, Srednie veka, Vozrozhdenie [Antiquity, Middle Ages, Renaissance], 337-344). Moskva: Iskusstvo [in Russian].
- Podolskii, V. A. (2020). Filosofiiia sotcialnoi politiki v Evrope XVI veka na primere trudov ispanskogo myslitelia Khuana Luisa Vivesa [Philosophy of Social Policy in 16th Century Europe on the Example of the Works of the Spanish Thinker Juan Luis Vives]. *Filosofskaia mysl [Philosophical thought]*, 9, 28-44 [in Russian].
- Pontano, Dzh. (1985). Gosudar [Sovereign]. In L. M. Bragina (Ed.), *Sochineniia italianskikh gumanistov epokhi Vozrozhdeniia (XV vek) [Writings of the Italian Renaissance Humanists (15th century)]* (pp. 290-308). Moskva: MGU [in Russian].
- Reviakina, N. V. (1994). Italianskii gumanizm XV veka i esteticheskoe vospitanie (Shkola Guarino da Verona) [Italian humanism of the 15th century and aesthetic education (School of Guarino da Verona)]. In *Vozrozhdenie: gumanizm, obrazovanie, iskusstvo [Renaissance: humanism, education, art]* (pp. 47-51). Ivanovo: IvGU [in Russian].
- Reviakina, N. V. (2005). Idei soglasiia i mira v italianskom gumanizme (Guarino da Verona) [Ideas of harmony and peace in Italian humanism (Guarino da Verona)]. *Proslogion*, 5, 314-319 [in Russian].
- Reviakina, N. V. (2015). *Italianskii gumanist i pedagog Vittorino de Feltre v svidetelstvakh uchenikov i sovremennikov [Italian humanist and teacher Vittorino de Feltre in the testimonies of students and contemporaries]*. Moskva; Berlin: Direkt-Media [in Russian].
- Verdzerio, Petro Paolo. (1973). O blagorodnykh npravakh i svobodnykh naukakh [About noble morals and free sciences]. In V. P. Shestakov (Ed.), *Idei esteticheskogo vospitaniia [Ideas of aesthetic education]* (Vol. 1 : Antichnost, Srednie veka, Vozrozhdenie [Antiquity, Middle Ages, Renaissance], pp. 321-328). Moskva: Iskusstvo [in Russian].

DMYTRO LOBODA

RESULTS OF EDUCATIONAL INITIATIVES OF COURT RENAISSANCE THINKERS IN THE CONNECTION OF THE PROBLEM OF EDUCATION OF THE "IDEAL RULER"

The article is devoted to the coverage of the results of pedagogical initiatives of Renaissance thinkers in the context of the problem of educating the "ideal ruler". In addition to the theoretical development of the image of the "ideal ruler" and ideas for his upbringing, humanists had the opportunity to directly participate in the upbringing of children of nobles in the XIV – XVIth centuries. Thus, the article analyzes the best practices of elite education of the Late Middle Ages according to the author's methods of court humanists. An important aspect of monitoring the effectiveness and reality of the measures taken by humanists to form the personality of the leader is the characterization of those historical personalities and their biographies with which they were in a "teacher-pupil" relationship. The article traces the results of the educational influences of Renaissance philosophers and educators through the study of the future fate of European authorities, through prosopographic and archontological special-historical methods of scientific knowledge. The imagological approach made it possible to assert that the experience gained by humanist educators in "nurturing statesmen from diapers" had both its achievements (for example, Philip IV the Beautiful and Sigismund Augustus) and its defeats (for example, Ferdinand of Aragon and Mary Tudor).

The idea of educating the ruler with their practical Renaissance embodiment in a specific product – the formed personality of a statesman, is an important component of justifying the need to educate modern leaders.

Key words: education; humanism; "ideal ruler"; personality; pedagogical initiative; pedagogical experience; Renaissance.

УДК 930(477.53)(092)

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249870>**ОЛЕКСАНДР ЄРМОЛЕНКО**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6490-0521>

(Полтава)

Place of work: V.G. Korolenko Poltava National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: ermolenko_av@i.ua

ПЕДАГОГІЧНА ПОСТАТЬ В. ЛОБУРЦЯ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ВИМІРІ

Розкрито на основі провідних історико-педагогічних підходів педагогічну постать видатного вченого, педагога, організатора наукової роботи В. Лобурця. Доведено, що актуалізація його науково-педагогічного доробку виступає рушійною силою ретровідродження прогресивних надбань вітчизняної вищої освіти, а також важливим чинником продукування нових педагогічних знань, створення інноваційних освітніх систем і технологій.

Ключові слова: В. Лобурець; творча спадщина; науково-педагогічна діяльність; вища освіта; педагогічні ідеї; прогресивний досвід викладацької діяльності; інновація.

Постановка проблеми. Національна система освіти переживає період масштабних і глибоких трансформацій, зумовлених новими тенденціями у розвитку суспільства. Демократичні процеси в Україні потребують формування сучасної освітньої системи, що ґрунтується на національно-культурних традиціях з урахуванням досягнень вітчизняної педагогіки. З огляду на це історико-педагогічні дослідження відіграють дедалі вагомішу роль у процесі її розбудови. Вивчення спадщини педагогів минулого є закономірним, оскільки аналіз педагогічних персоналій дає змогу осмислити загальну картину історико-педагогічного процесу в Україні як цілісного й багатогранного явища. Крім цього, для розуміння закономірностей та суперечностей генези вітчизняної системи освіти особливого значення набуває вивчення науково-практичного доробку та громадсько-просвітницької діяльності педагогів ХХ століття, які зробили вагомий внесок у творення концептуальних основ національної системи освіти та виховання, оберігали й розвивали українську науку та культуру. Із огляду на вищезазначене ми звернулися до педагогічної постаті відомого українського вченого та педагога, талановитого організатора наукової роботи, доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, академіка УАІН Василя Єгоровича Лобурця (1930–2006).

Педагогічне кредо вченого відбито в наукових і публіцистичних працях, підручниках, посібниках, методичних матеріалах. Його творча спадщина є свідченням глибини й потужності національної педагогічної думки. Багатогранний науково-педагогічний доробок В. Лобурця має загальнопедагогічну цінність, оскільки становить підґрунтя студіювання актуальних проблем розвитку вищої освіти України в історико-педагогічному вимірі. Аналіз публікацій вченого дозволяє стверджувати, що серед актуальних проблем, які досліджував учений, можна виокремити такі аспекти: вдосконалення загальнопедагогічної і фахової підготовки вчителя, використання навчально-виховний потенціалу краєзнавчої роботи, педагогічна майстерність і творчість вчителя, взаємозв'язок наукового пізнання та навчальної діяльності, оновлення змісту освіти та методів навчання, організація дослідницької діяльності студентів, педагогічна спадщина А. Макаренка та І. Зязюна, історія розвитку освіти на Полтавщині тощо. За плідну науково-педагогічну діяльність його було нагороджено Орденом трудового червоного прапора (1966), знаком «Відмінник народної освіти» (1970), медаллю «За доблесну працю» (1970), бронзовою медаллю ВДНГ СРСР «За досягнені успіхи в розвитку народного господарства СРСР (1983), медаллю А. С. Макаренка (1988) тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати студіювання джерелознавчих матеріалів дозволяють стверджувати, що, незважаючи на інтерес до постаті вченого та наявність фрагментарних розвідок щодо його персоналії (Л. Булава, Б. Год, Т. Тронько, С. Шевчук та ін.) дотепер немає спеціального дослідження педагогічних поглядів і наукової діяльності В. Лобурця. Відомий

історик, краєзнавець, освітянин, методист залишив понад 300 науково-педагогічних праць, що чекають на цілісний науковий аналіз, а його педагогічні ідеї – на творче впровадження в сучасний науково-освітній простір.

Отже, **метою дослідження** є розкриття маловідомих біографічних сторінок В. Лобурця, характеристика основних напрямів його науково-педагогічної діяльності та окреслення перспективних шляхів актуалізації здобутків ученого.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових джерел свідчить, що Василь Єгорович Лобурець народився 22 вересня 1930 р. в с. Підруда Миргородського району Полтавської області. Як писав учений, походив він із селянської родини: «Мої діди і прадіди як по батьківській, так і по материнській лінії із давніх часів займалися хліборобством і належали до звичайних українських селянських трудящих сімей середняцького типу» (Седакова, 1996 с. 12). Він був єдиною дитиною в своїх батьків – Єгора Карповича і Тетяни Степанівни. Педагог зауважував, що з 11 років допомагав батькам «із дорослою роботою», рано змужнів. Особливо хлопцю запам'яталися 12-кілометрові походи в Зубівську середню школу, де він навчався з 6 років. Майбутній учений захоплювався географією, історією, німецькою мовою. У вільний від навчання час багато читав, займався спортом, писав вірші, студіював англійську.

У 1949 р., склавши всі іспити на «відмінно», учений вступив на історичний факультет Київського педагогічного інституту (тепер – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова). Роки навчання в Києві стали етапом формування наукового світогляду. Будучи студентом, а згодом і аспірантом кафедри історії КПРС, він спілкувався із відомими вченими (доктори наук, професори В. Голубуцький, М. Марченко, К. Гуслистий, М. Варшавчик та ін.), відвідував виступи поетів і письменників (О. Вишня, О. Гончар, А. Малишко, С. Олійник, В. Сосюра, П. Тичина та ін.).

З майже п'яти десятиліть плідної праці, понад сорок років Василь Єгорович пов'язав з одним місцем роботи – Полтавським національним педагогічним університетом імені В. Г. Короленка. У 1953 р. Василь Єгорович закінчив навчання в університеті (із відзнакою), а з 1956 р. вже працював відповідно до розподілу в Полтавському педагогічному інституті (тепер – ПНПУ імені В. Г. Короленка), спочатку на посадах асистента, старшого викладача (1960 р.), доцента (1965), завідувача кафедри історії СРСР і УРСР (1968–1971 рр.).

Захистивши в 1963 р. кандидатську дисертацію в Харківському державному університеті, що була присвячена історії робітничого класу України в 1921–1925 рр., В. Лобурець продовжив наукову діяльність. Так, в 1971 р. з метою написання докторської дисертації він перейшов на 2 роки на посаду старшого наукового співробітника. Після завершення дослідження Василь Єгорович знов працював доцентом кафедри історії СРСР і УРСР. З 1981 по 1996 рр. – проректор з наукової роботи, 1990 р. – завідувач кафедри СРСР, 1991 р. – завідувач кафедри історії східного слов'янства, 1993 р. – завідувач кафедри історії України, 1997 р. – завідувач кафедри всесвітньої історії.

За згадкою випускниці і згодом декана філологічного факультету цього закладу Н. Хоменко «це був красивий юнак, з чудовою шевелюрою, до того ж неодружений. Двері кабінету, де розміщувався комітет комсомолу (з жовтня 1957 року два роки поспіль його очолював Василь Єгорович), не зачинялися. Дівчата, відсоток яких був традиційно високий серед студентів педінституту, радо брали участь у різноманітних зборах, нарадах, заходах аби тільки мати можливість поспілкуватися з молодим комсоргом. Проте серце його заповонила дівчина Світлана, з якою він побрався, а невдовзі у них народилися діти – донька Ірина та син Валерій» (Пащенко, 2004, с. 105).

Аналіз діяльності В. Лобурця свідчить, що вже на початку педагогічної діяльності ученого цікавили питання вдосконалення навчального процесу. Так, у 1962 році в Києві з'явилося видання «Як ми вивчаємо історію рідного краю», де В. Лобурець, узагальнивши досвід організації краєзнавчої роботи на Полтавщині, дав методичні рекомендації краєзнавцям-історикам, розкрив навчально-виховний потенціал музейно-педагогічної діяльності. Практичні поради стосувалися методики опрацювання джерел, спілкування зі свідками та учасниками історичних подій. Аналізуючи стан вивчення історії полтавського краю, він відзначав роль музейних працівників, науковців полтавських закладів вищої освіти та вчителів-ентузіастів, серед яких добрим словом згадував й свого вчителя історії у Зубівській середній школі Миргородського району Костянтина Пилиповича Німича. У співавторстві з ним Василь Єгорович написав статтю, присвячену рідному краю – селу Зубівка. У 1967 році матеріал статті увійшов до змісту фундаментального видання «Історії міст і сіл УРСР. Полтавська область» (1967 р.) (Седакова, 1996).

У листопаді 1981 р. Василь Єгорович захистив докторську дисертацію у Харківському державному університеті, а в липні 1982 р. Вища атестаційна комісія при Раді міністрів СРСР присудила вченому науковий ступінь доктора історичних наук. Через рік він отримав учене звання професора.

З 1981 року В. Лобурець працював проректором з наукової роботи в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка і був безпосереднім організатором наукових досліджень, які в той час активно здійснювалися в стінах цього закладу вищої освіти. Так, Василь Єгорович був залучений до розробки низки інноваційних освітніх проєктів, зокрема експериментальної програми «Учитель: школа – педвуз – школа» (1985 р.); обласної комплексної програми «Національне виховання: регіональний аспект» на період до 2000 року (1995 р.).

У зв'язку з цим варто зазначити, що 80-90 рр. ХХ ст. відзначені інноваційною тенденцією зростання значення соціально-ціннісного і психолого-педагогічного аспектів проблеми соціального і біологічного в людині. Гострота інтересу до неї, нестихаючі навколо цього наукові дискусії обумовлені, з одного боку, складністю й міждисциплінарністю питання, а з іншого, зростаючим обсягом новітніх наукових уявлень про людину. Займаючись розробкою проблеми підготовки педагогічних кадрів до гуманістично й естетично спрямованої освітньо-діяльності, Василь Лобурець творчо співпрацював із тодішнім ректором, доктор педагогічних наук, професором, академіком НАПН України Іваном Зязюном.

На посаді проректора з наукової роботи яскраво виявився його таланти організатора науки. Упродовж 1981–1985 рр. інститут проводив Республіканську олімпіаду «Студент і науково-технічний прогрес» з педагогіки, а у 1986–1990 рр. – Всесоюзну олімпіаду з педагогіки. У 1991 р. в Полтавському педагогічному було започатковано проведення всеукраїнських студентських олімпіад з української мови і літератури (Лобурець, 1994, с. 17). Як правило, Василь Єгорович був головою журі, йому подобалося працювати з талановитою молоддю. Студенти відзначали його об'єктивність і справедливість, про що свідчать їх публікації в тогочасних газетах (Степаненко, & Кравченко, 2014, с. 186).

У 1992 р. за активного сприяння вченого було засновано аспірантуру. Варто зауважити, що за роки існування аспірантури в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка підготовлено близько 300 кандидатів наук і докторів філософії.

Узагальнення дослідницького матеріалу переконує, що вчений приділяв багато уваги вивченню прогресивного зарубіжного педагогічного досвіду. Аналіз документальних матеріалів свідчить, що В. Лобурець відвідував Німеччину (1957), Швецію (1968), Польщу (1970, 1976, 1979), В'єтнам (1974), Австрію (1983), Канаду (1986), Сірію (1988), Болгарію (1989) (Сєдакова, 1996, с. 24). Його студент, нині відомий учений-історик Ю. Волошин згадує свого педагога таким чином: «Професор Василь Єгорович Лобурець, який був тоді проректором з наукової роботи читав спецкурс: основи наукових досліджень. Коли він викладав його я ще й не мріяв займатись чимсь подібним, але чомусь багато з того, що тоді говорив Василь Єгорович я запам'ятав і згодом використав на практиці. А ще від Василя Єгоровича, ми вперше почули слово «комп'ютер». Буквально перед нашим вступом він відвідав у складі якоїсь делегації з УРСР Канаду. В одному з університетів побачив персональні комп'ютери. Потім 1 вересня, на вступній лекції для першокурсників захоплено про це розповідав. Я пам'ятаю, що нарахував тоді у його виступі 23 згадки цього слова. Очевидно тоді в мені вже підсвідомо зародилася любов до математичних методів та контент-аналізу» (Юрій Волошин).

В. Лобурець був організатором багатьох наукових зібрань всеукраїнського та всесоюзного рівнів. Так, значний інтерес викликали такі полтавські форуми, як Перша республіканська (1980 р.) та Перша всесоюзна (1987 р.) наукові конференції з історичного краєзнавства, а також традиційні Макаренківські конференції, в яких брали участь провідні вітчизняні учені-педагоги та вчителі-практики.

Окрім численних самостійних публікацій він був співавтором, упорядником багатьох енциклопедичних видань, колективних монографій та збірників. Серед них: Полтавський державний педагогічний інститут ім. В. Г. Короленка (нарис історії), 1994; Полтава: Історичний нарис, 1999; Полтавщина: Історичний нарис, 2005. В. Лобурець стояв біля витоків відродженої в 1990 р. Всеукраїнської спілки краєзнавців, у цьому ж році він очолив Полтавське наукове товариство краєзнавців. Василь Єгорович був активним учасником діяльності Центру по дослідженню історії і культури Полтавської облдержадміністрації та підготовки до видання полтавського тому серії книг «Реабілітовані історією».

Отже, опрацювання наукових джерел дає підстави стверджувати, що упродовж 1956–2006 рр. В. Лобурець реалізував науково-педагогічну діяльність у педагогічно-викладацькому, науково-дослідному, освітньо-управлінському та громадсько-просвітницькому напрямках. Його творчість була суголосною освітньо-культурологічним трансформаціям кінця ХХ – початку ХХІ століття. Учні та колеги Василя Єгоровича завжди захоплювалися його високою працездатністю, відповідальністю, широким діапазоном наукових інтересів, будучи визнаним ученим в галузі історії, його також цікавили загальнопедагогічні, історико-педагогічні та методичні аспекти наукового знання.

Проведене дослідження свідчить, що поєднання фундаментальності й інноваційності як характерна ознака простежується в усіх складниках творчості вченого, зокрема таких: розробка методології наукового та навчального пізнання; збагачення змісту, методів і форм викладання історичних дисциплін; вдосконалення лекторської майстерності; підготовка наукових, навчально-методичних, довідникових видань; заснування авторської наукової школи.

Вважаємо доцільним визначити перспективні напрями впровадження інноваційних педагогічних ідей та прогресивного досвіду діяльності вченого в практику загальноосвітніх і вищих шкіл, зокрема: розвиток й актуалізація педагогічних поглядів В. Лобурця в сучасних наукових пошуках учених та у досвіді педагогів-практиків; ознайомлення широкої педагогічної громадськості з малодослідженими науково-методичними працями вченого; пропаганда творчих надбань В. Лобурця в педагогічних фахових виданнях; вивчення педагогічної спадщини ученого викладачами закладів вищої освіти, студентами, учителями шкіл; діагностика результативності творчого використання творчих досягнень В. Лобурця в сучасній освітній практиці.

Таким чином, здійснене на основі біографічного, парадигмального, герменевтичного та феноменологічного підходів (Сухомлинська, 2003) дослідження дає підстави стверджувати, що творчість В. Лобурця як єдність теоретичних ідей, методичних здобутків і прогресивного досвіду діяльності за критеріями значущості й актуальності, ґрунтовності й перспективності, інтенсивності й відповідності часові доцільно визнати інноваційною (Кремень, 2007, с. 6). Кожне покоління по-новому переосмислює минуле, дає об'єктивну оцінку історичним явищам і особам з позиції сучасності. Василь Лобурець прийшов у науку успадкувавши фундаментальні знання й досвід попередніх поколінь учених. Василь Єгорович мав глибоке переконання, що фундаментальна наука покликана служити інтересам держави й особистості. Це – наскрізна ідея всієї творчості В. Лобурця як ученого й педагога, яка надихає сучасних українських дослідників на креативні наукові пошуки з метою інноваційного розвитку вищої освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Василь Єгорович Лобурець / уклад. І. В. Седакова. Полтава, 1996. 56 с.
- Василь Лобурець – професор вітчизняної історії: до 90-річчя від дня народження. (2020). URL : <https://politavr.blogspot.com/2020/09/90.html>
- Історичний факультет Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка : збірник матеріалів і біобібліографічні покажчики / П. А. Кравченко та ін. Полтава, 2018. 456 с.
- Історія Полтавського педагогічного інституту в особах / Л. Л. Безобразова та ін. Полтава : Кларисса, 1995. 170 с.
- Історія Полтавського педагогічного університету в особах (на посвяту 90-річчя заснування навчального закладу / ред. В. О. Пащенко. Полтава : АСМІ, 2004. 176 с.
- Кремень В. Інноваційна людина: Україна на шляху європейської інтеграції. Київ : Агора, 2007. 296 с.
- Лобурець В. Є. Полтавський державний педагогічний інститут імені В. Г. Короленка. Полтава, 1994. 25 с.
- Подих столітньої історії. Полтавський педагогічний університет / ред.: М. І. Степаненко, Л. М. Кравченко. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. 216 с.
- Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : АПН, 2003. 68 с.
- Юрій Волошин: «Якщо Ви серйозно обрали фах історика, то налаштовуйтеся на важку системну роботу». URL: <https://uamoderna.com/jittepis-istory/voloshyn>

REFERENCES

- Bezobrazova, L. L., Boiko, A. M., Yermak, O. P., Kyrydon, A. M., Kramushchenko, L. V., Loburets, V. Ye., Morhun, V. F., Pashchenko, V. O., & Stepanenko, M. I. (1995). *Istoriia Poltavskoho pedahohichnoho instytutu v osobakh [History of Poltava Pedagogical Institute in persons]*. Poltava: Klaryssa [in Ukrainian].
- Kravchenko, P. A., Babenko, L. L., Blokha, Ya. Ye., Bulava, L. M., Vishnikina, L. P., Hod, B. V., ... & Pyvovarska, K. B. (2018). *Istorychnyi fakultet Poltavskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. H. Korolenka :*

zbirnyk materialiv i biobibliografichni pokazhchyky [Faculty of History of Poltava National Pedagogical University named after VG Korolenko: collection of materials and biobibliographic indexes]. Poltava [in Ukrainian].

- Kremen, V. (2007). *Innovatsiina liudyna: Ukraina na shliakhu yevropeiskoi intehtatsii [Innovative man: Ukraine on the path of European integration].* Kyiv: Ahora [in Ukrainian].
- Loburets, V. Ye. (1994). *Poltavskiy derzhavnyi pedahohichnyi instytut imeni V. H. Korolenka [Poltava State Pedagogical Institute named after VG Korolenko].* Poltava [in Ukrainian].
- Pashchenko, V. O. (Ed.). (2004). *Istoriia Poltavskoho pedahohichnoho universytetu v osobakh (na posviatu 90-richchia zasnovannia navchalnoho zakladu [History of Poltava Pedagogical University in person (on the occasion of the 90th anniversary of the establishment of the educational institution)].* Poltava: ASMI [in Ukrainian].
- Siedakova, I. V. (Comp.). (1996). *Vasyl Yehorovych Loburets [Vasyl Yegorovych Loburets].* Poltava [in Ukrainian].
- Stepanenko, M. I., & Kravchenko, L. M. (Eds.). (2014). *Podykh stolitnoi istorii. Poltavskiy pedahohichnyi universytet [The breath of centuries of history. Poltava Pedagogical University].* Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, O. V. (2003). *Istoryko-pedahohichnyi protses novi pidkhody do zahalnykh problem [Historical and pedagogical process - new approaches to general problems].* Kyiv: APN [in Ukrainian].
- Vasyl Loburets – profesor vitchyznianoï istorii: do 90-richchia vid dnia narodzhennia [Vasyl Loburets is a professor of national history: to the 90th anniversary of his birth].* (2020). Retrieved from <https://poltavakr.blogspot.com/2020/09/90.html> [in Ukrainian].
- Yurii Voloshyn: «Iakshcho Vy seriozno obraly fakh istoryka, to nalashtovuites na vazhku systemnu robotu» [Yuri Voloshin: «If you have seriously chosen the profession of historian, then tune in to the hard system work. »].* Retrieved from <https://uamoderna.com/jittepis-istory/voloshyn>. [in Ukrainian].

ALEXANDER YERMOLENKO

V. LOBURTS' PEDAGOGICAL PERSONALITY IN HISTORICAL AND PEDAGOGICAL CONTEXT

The phenomenon of pedagogical heritage of an outstanding scientist, teacher and organizer of scientific work Vasyl Loburets is discovered in the article. It is proved that his scientific and pedagogical conception is the driving force for retro revival of the progressive achievements of the national higher education and is an important factor in the production of new pedagogical knowledge, creation of innovative educational systems and technologies. V. Loburets is a prominent educator who combining scientific and educational activities for over 50 years (1956–2006), taught historical sciences at V.G. Korolenko Poltava National Pedagogical University. It has been found that the scientist has made the significant didactic and organizational efforts to the establishment of historical education system. V. Loburets is the founder of the national scientific and pedagogical school, the author of the original textbooks, scientific methodological manuals, and a brilliant lecturer. For his meaningful pedagogical activity he was awarded many state awards.

It is established that the combination of fundamentality and innovativeness as a characteristic feature is observed in all the components of scientist's creative work, in particular: development of methodology of scientific and educational knowledge; enrichment the content, methods and forms of teaching historical disciplines; improvement lecturing skills; writing textbooks and manuals for higher schools; establishing the author's scientific school. The study proved that the idea concerning the defining role of education in socio-economic and cultural development of society had been substantiated by V. Loburets. In the current context of growing crisis phenomena in society – environmental, informational, demographic, national and others – humanity consciously refers to prognostic and anticipatory functions of education. Not by accident the XXI century is proclaimed “the century of education” by UNESCO. Today there is an axiomatic view that without fundamental education it is impossible to realize personality, to build a state. Only the citizens' level of education determines the place of the state in the global society and the development of civilization. Therefore his idea of about the defining role of education, in particular technical one, in socio-economic and cultural development of society, the necessity of its development for the progress of humanity and state sounds very topically today. The scientist had proved the idea of continuous education, the importance of its content renovation through the integration of scientific knowledge. In this regard, he emphasized systemically important nature of didactic content of the academic disciplines, which had been considered by the scientists as pedagogically developed systems that match students' capabilities and bring their understanding of the foundations of modern science. The study proved that the creative work of V. Loburets is a set of theoretical ideas, methodological achievements and advanced experience of activity according to the criteria of significance and topicality, thoroughness and perspectivity, intensity and time appropriateness that should consider expediently as a combined phenomenon of fundamentality and innovativeness.

Keywords: *V. Loburets; creative heritage; scientific and pedagogical activity; higher education; pedagogical ideas; progressive teaching experience; innovation.*

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

ОЛЕНА ГНІЗДІЛОВА ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ СУЧАСНИХ ІГРОВИХ ТА МИСТЕЦЬКИХ МАТЕРІАЛІВ ІЗ MAGIC-EFFECT	5
СОБЧЕНКО ТЕТЯНА, ВОРОЖБИТ-ГОРБАТЮК ВІКТОРІЯ, ШТЕФАН ЛЮДМИЛА КОУЧИНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА	11
АНЖЕЛА ПАСІЧНИЧЕНКО ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	17
ЛІЛІЯ ЗІМАКОВА ВИХОВАННЯ ЧУЙНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ЗАЛУЧЕННЯ ДО ДОБРОЧИННИХ АКЦІЙ	22
КОВАЛЕВСЬКА НАТАЛІЯ СПІВПРАЦЯ ЗДО І СІМ'Ї У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРОФЕСІЇ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	27
ІВАН КРАВЧЕНКО, МАРИНА ТИХОНЕНКО МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ ЗГУРТОВАНОГО УЧНІВСЬКОГО КОЛЕКТИВУ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ	32
ВАЛЕНТИНА КРАМАРЕНКО ХАРАКТЕРИСТИКА МИСТЕЦЬКО-ДІЯЛЬНІСНОГО КРИТЕРІЯ СФОРМОВАНOSTІ КРЕАТИВНОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОГО МИСТЕЦЬКО-ІГРОВОГО МАТЕРІАЛУ	38
ОКСАНА ВІЛЬХОВА, НАТАЛІЯ МАНЖЕЛІЙ ПРОФІЛАКТИКА ТА МЕТОДИ ПОДОЛАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО	43
ЛЕНІНА ЗАДОРЖНА-КНЯГНИЦЬКА, ОЛЬГА ЦИБУЛЬКО, МАРИНА НЕТРЕБА ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК ПРАКТИЧНИЙ КОНЦЕПТ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ.....	48
ЮЛІЯ ДУБОВИК ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПОГЛИБЛЕННЯ УЯВЛЕНЬ ДОШКІЛЬНИКІВ ПРО ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДОРΟΣЛИХ	53

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

ЛАРИСА СЕМЕНОВСЬКА ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ ДО ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ	57
ОКСАНА ДАНИСКО, ОКСАНА КОРНОСЕНКО, ВАЛЕНІНА БОНДАРЕНКО ВЕБ-КВЕСТ ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО УМОВ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ	62
ОЛЕНА СОГОКОНЬ, ЄВГЕНІЯ ШОСТАК, ОЛЕКСАНДР ДОНЕЦЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ПРИРОДНИЧОНАУКОВОЇ ТА ПРАКТИЧНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ	72
ОЛЕНА МОМОТ РОЗВИТОК ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	83
ЯНА ДЕМУС ІНКЛЮЗИВНА СПРЯМОВАНІСТЬ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	91
ОЛЕНА КОЛЕСНИК, КРИСТИНА ТАРАНЕНКО СПЕЦИФІКА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ КОМП'ЮТЕРНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЯК ПРІОРИТЕТНОГО МЕТОДУ ДІАГНОСТИКИ РІВНЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ	97
ОЛЕКСАНДР СВЕРТНЄВ, ЕДУАРД ШАПАРЕНКО, СЕРГІЙ НОВІК, СЕРГІЙ ГАЛЮЗА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ У ПРОЦЕСІ ПРОХОДЖЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ	104
БОГДАН КЛИК ПІДГОТОВКА БАКАЛАВРІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ТУРИЗМ» В ІТАЛІЙСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ	109
ПАВЛО ХОМЕНКО, МАКСИМ ПРИЛУЦЬКИЙ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ	119

ТАМАРА ДЕНИСОВЕЦЬ, ОЛЬГА КВАК ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	126
ОЛЕНА ПАВЛЕНКО СУТНІСТЬ ЗАГАЛЬНОПРИЙНЯТИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ	131
АЛЛА ХОМЕНКО ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНИХ ВИХОВУЮЧИХ ВІДНОСИН З УЧНЯМИ	140
ВАСИЛЬ ФАЗАН ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗВО ДО ІНТЕГРАЦІЇ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЗАСОБАМИ АДАПТИВНОГО СПОРТУ	147

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

ЛЮДМИЛА ЗЕЛЕНЬКА, ОЛЕНА КОСТЕНКО КОНЦЕПТ ПРАЦІ СОФІЇ РУСОВОЇ ТА ШЛЯХИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ ДОШКІЛЬНА УСТАНОВА - ДІЯЛЬНА ШКОЛА	152
АНДРІЙ ЦИНА НАУКОВА ШКОЛА «ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ОСВІТЯНИНА» ПРОФЕСОРА ВАЛЕНТИНИ ТИТАРЕНКО	160
ЛЕСЯ ПЕТРЕНКО МЕТОДОЛОГО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПЕРСОНАЛІЇ (НА ПРИКЛАДІ ГРИГОРІЯ ВАЩЕНКА)	168
ТЕТЯНА ФАЗАН ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ДОШКІЛЬНИКІВ НА ЗАСАДАХ УКРАЇНСЬКОЇ РОДИННОЇ ПЕДАГОГІКИ	178
ДМИТРО ЛОБОДА ПІДСУМКИ ЕДУКАЦІЙНИХ ІНІЦІАТИВ ПРИДВОРНИХ РЕНЕСАНСНИХ МИСЛИТЕЛІВ У КОНЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ «ІДЕАЛЬНОГО ПРАВИТЕЛЯ»	185
ОЛЕКСАНДР ЄРМОЛЕНКО ПЕДАГОГІЧНА ПОСТАТЬ В. ЛОБУРЦЯ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ВИМІРІ	191

TABLE OF CONTENTS

THEORY AND PRACTICE OF EDUCATION

OLENA HNZIDILOVA

FORMATION OF PRESCHOOLERS' CREATIVITY BY MEANS OF MODERN GAME AND ART MATERIALS WITH MAGIC-EFFECT 5

SOBCHENKO T., VOROZHBIT-HORBATIUK V., SHTEFAN L.

COACHING TECHNOLOGIES IN EDUCATION: THEORY AND PRACTICE 11

PASICHNICHENKO A.

FORMATION OF PRESCHOOL CHILDREN'S CREATIVITY 17

LILIIA ZIMAKOVA

PRESCHOOL CHILDREN'S SENSITIVITY FORMATION IN THE PROCESS OF INVOLVEMENT IN CHARITY EVENTS 22

NATALIIA KOVALEVSKA

COOPERATION BETWEEN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND FAMILIES IN THE PROCESS OF FORMING PRESCHOOL CHILDREN'S IDEAS ABOUT PROFESSIONS 27

IVAN KRAVCHENKO, MARINA TIKHONENKO

METHODS AND TECHNIQUES OF FORMING A COHERENT STUDENT TEAM IN VOCATIONAL EDUCATION INSTITUTIONS 32

VALENTYNA KRAMARENKO

CHARACTERISTICS OF ARTISTIC AND ACTIVITY CRITERION OF FORMATION OF CREATIVITY OF A CHILD OF PRESCHOOL AGE BY MEANS OF A MODERN ARTIST-PLAYER 38

OKSANA VILKHOVA, NATALIIA MANZHELII

PREVENTION AND OVERCOMING METHODS OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION EDUCATORS' BURNOUT 43

LENINA ZADOROZHNA-KNIAHNYTSKA, OLGA TSYBULKO, MARYNA NETREBA

INCLUSIVE EDUCATION AS A PRACTICAL CONCEPT OF SOCIAL JUSTICE 48

YULIA DUBOVYK

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEEPENING PRESCHOOLERS' IDEAS ABOUT THE ADULTS' PROFESSIONAL ACTIVITIES 53

CURRENT PROBLEMS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

LARYSA SEMENOVSKA

FEATURES OF PREPARATION OF PH. D. FOR PROFESSIONALLY ORIENTED FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION 57

OKSANA DANYSKO, OKSANA KORNOSENKO, VALENTYNA BONDARENKO

WEBQUEST AS A MEANS OF TOOL OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS TO THE CONDITIONS OF BLENDED LEARNING 62

OLENA SOHOKON, YEVHENIIA SHOSTAK, OLEKSANDR DONETS

INTRODUCTION OF INNOVATIVE APPROACHES TO NATURAL SCIENCE AND PRACTICAL-PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS 72

OLENA MOMOT

DEVELOPMENT ACTIVITY FOR HEALTH IN EDUCATION OF FUTURE TEACHER PERSONALITY IN THE HEALTHY ENVIRONMENT OF HIGH SCHOOL 83

YANA DEMUS

INCLUSIVE ORIENTATION OF THE EDUCATION SYSTEM IN UKRAINE 91

OLENA KOLESNYK, KRISTINA TARANENKO

SPECIFICITY AND EFFICIENCY OF COMPUTER MONITORING OF KNOWLEDGE AS A HIGH-PRIORITY METHOD OF DIAGNOSIS OF THE LEVEL OF STUDENTS' ACADEMIC ACHIEVEMENTS 97

ALEXANDER SVERTNEV, EDUARD SHAPARENKO, SERGEY NOVIK, SERGEY GALUZA

FORMATION OF PROFESSIONAL READINESS OF FUTURE COACHES IN THE PROCESS OF INTERNSHIP 104

BOHDAN KLYK

BACHELOR PREPARATION FOR SPECIALNISTU «TOURISM» IN ITALIAN UNIVERSITIES 109

PAVLO KHOMENKO, MAXYM PRYLUTSKYI

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS SPECIALISTS TO BE PROJECT COMPETENCE FORMATION 119

TAMARA DENYSOVETS, OLHA KVAK

TRAINING ORGANIZATION FOR PE TEACHERS TO FORM PUPILS' HEALTHY LIFESTYLE THROUGH PHYSICAL EDUCATION 126

OLENA PAVLENKO <i>THE ESSENCE OF COMMON METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES</i>	131
ALLA KHOMENKO <i>PRE-SERVICE TEACHERS TRAINING FOR THE FORMATION OF SUBJECT-SUBJECT EDUCATIONAL RELATIONS WITH STUDENTS</i>	140
VASYL FAZAN <i>PREPARATION OF PHYSICAL EDUCATION STUDENTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS FOR INTEGRATION AND SOCIALIZATION OF PEOPLE WITH DISABILITIES BY ADAPTIVE MEANS.</i>	147
HISTORY OF DEVELOPMENT IN PEDAGOGICAL THEORY AND EDUCATIONAL PRACTICE	
LYUDMILA ZELENSKA, OLENA KOSTENKO <i>THE CONCEPT OF LABOUR BY SOPHIA RUSOVA AND THE WAYS OF IST REALIZATION IN THE SYSTEM 'PRESCHOOL ESTABLISHMENT – THE SCHOOL OF DOING'</i>	152
TSINA A. <i>SCIENTIFIC SCHOOL "AESTHETIC CULTURE IN THE PREPARATION OF THE FUTURE ENLIGHTENER" BY PROFESSOR VALENTINA TITARENKO</i>	160
LESYA PETRENKO <i>METHODOLOGICAL AND THEORETICAL RESEARCH TOOLS OF PEDAGOGICAL PERSONALITIES (ON THE EXAMPLE OF GREGORY VASHCHENKO)</i>	168
TATIANA FAZAN <i>FORMATION OF SPIRITUAL AND MORAL VALUES OF PRESCHOOL CHILDREN AT THE AMBUSHES OF UKRAINIAN HOMELAND PEDAGOGY</i>	178
DMYTRO LOBODA <i>RESULTS OF EDUCATIONAL INITIATIVES OF COURT RENAISSANCE THINKERS IN THE CONNECTION OF THE PROBLEM OF EDUCATION OF THE "IDEAL RULER"</i>	185
ALEXANDER YERMOLENKO <i>V. LOBURTS' PEDAGOGICAL PERSONALITY IN HISTORICAL AND PEDAGOGICAL CONTEXT</i>	191

Наукове видання

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 78

Відповідальний за випуск ***В. В. Фазан***

Технічний редактор ***А. І. Тимощук***

Коректор ***Н. І. Зінченко, І. І. Капустян***

Комп'ютерна верстка ***А. І. Тимощук***

Сторінка видання в Інтернеті / <https://sites.google.com/view/pnpurednauki>

Підписано до друку 25.10.2021 р. Формат 60×84/8.

Гарнітура Cambria. Папір офсетний. Друк офсетний.

Ум.-друк. арк. 22.8.

Наклад 100 прим. Зам. № &&&&

Віддруковано в ПНПУ імені В. Г. Короленка,

вул. Остроградського 2, м. Полтава, 36 003

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру

серія ДК № 3817 від 01.07.2010 р.